МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ
ДОРОСЛИХ НАПН УКРАЇНИ ІМЕНІ І.А.ЗЯЗЮНА
ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАСОБІВ
НАВЧАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖЕМНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
БАЛТІЙСЬКА МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЯ (ЛАТВІЯ)
ПЕТРОШАНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (РУМУНІЯ)
МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ IMI-NOVA (МОЛДОВА)

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА У ПРАЦЯХ ЙОГО СОРАТНИКІВ ТА УЧНІВ

МАТЕРІАЛИ
VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

28 – 29 травня 2020 року

Харків
2020

Організаційний комітет:

Голова оргкомітету – **Романовський Олександр Георгійович**, завідувач кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Заступник голови оргкомітету – **Панфілов Юрій Іванович**, кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна.

Вчений секретар – **Шаполова Вікторія Валеріївна**, доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, кандидат педагогічних наук.

Н 34 **Наукова школа академіка Івана Зязюна** у працях його соратників та учнів: матеріали VI науково-практичної конференції 28–29 травня 2020 року / за заг. ред. Романовського О. Г. – Харків.: НТУ «ХПІ», 2020. – 516 с.
ISBN 978-617-7912-20-9

Автори несуть повну відповідальність за опубліковані матеріали.

Містить матеріали науково-практичної конференції, в яких розглянуті напрямки філософії освіти і розвитку педагогічної науки на основі концептуальних положень Івана Андрійовича Зязюна, його соратників та учнів.

Збірник буде корисним освітянам, науково-педагогічним працівникам, аспірантам, студентам і всім, хто цікавиться проблемами сучасної освіти.

Табл.: 5. Іл.: 14

ISBN 978-617-7912-20-9

© Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», 2020

УДК 159.9/101

Бабаєв В. М.

м. Харків, Україна

ДОБРО ЯК ДУХОВНА ЦІННІСТЬ У ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ І. А. ЗЯЗЮНА

Загальновідомо, що добро, толерантність, радість, зло, ненависть, і насильство – це поняття, що стосуються моралі, моральної поведінки людей, їхніх дій, вчинків, а також явищ чи подій, які несуть в собі Добро, Радість, Справедливість тощо. Звичайно ж Добро супроводжується позитивними проявами й настроями, а Зло – негативними. Немає сумніву в тому, що ці категорії етики потребують серйозного наукового дослідження в різних аспектах людського буття, у тому числі і в процесі виховання молоді. Тобто сьогодні стає можливою спроба виокремити і узагальнити окрему педагогічну галузь «Педагогіку Добра», витоки якої чітко прослідковуються у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського та І. А. Зязюна.

Добра стосується все позитивне в житті людей, оскільки Добро відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям. Добро – це не лише благо, позитив, корисна справа, а й виховання дитини в дусі справедливості.

В сучасному українському суспільстві у так званій «народній педагогіці» науковці пов’язують поняття «Добро» з такими вживаними словами, як людина, рід, діло, розум, доля, душа, серце і т. ін. [1].

Цікаво, що в стародавніх іменах Доброслав, Добромисл теж не випадковою є перша їхня частина. Називаючи так дітей, батьки вірили, що в їхньому житті буде панувати Добро.

Окрім того, в стародавніх колядках, побажаннях, примовках люди зичили одне одному саме Добра: «Доброго здоров’я», «Доброго вечора», «На добро». У народі існували десятки прислів’їв, пов’язаних з поняттям «Добро». Лагідну і добру людину в Україні називали не інакше, як

Добродій, що стало сьогодні формою шанобливого звертання. Не випадково в сучасній літературній мові налічується лише з коренем «добр-» понад п’ятдесят слів, з-поміж них і «на добраніч» [там само].

Проявами Добра в поведінці людини як особистості вважається таке:

– любов;

– сердешність;

– справедливість;

– милосердя;

– співчуття;

– доброзичливість;

– моральна чистота;

– співпереживання та ін. [там само].

Добро – це «охоронець» совісті людини, її моральної, непохитної, духовної стійкості та ідейної мужності.

Бути прикладом для дітей, робити Добро і спрямовувати їх на прояви Добра повинні дорослі: батьки та вчителі. Вчитель для І. А. Зязюна – це символ педагогіки серця, любові, творчості й активної дії, радісної і повсякденної співпраці з учнями, батьками, різними громадськими організаціями, усіма тими, хто причетний до Освіти, яка має стати в державі реальним пріоритетом, реальним джерелом соціально-економічного розвитку. На його думку, життєдайні начала знаходяться в надійних й доброзичливих руках Учителя.

Проте, в цьому суперечливому й складному процесі взаємовідносин Добра, Любові, Істини й Краси, з точки зору талановитого педагога і філософа, перемагає Істина. Разом з філософськими категоріями «добра», «краси» і «свободи», вона відображає глибинний смисл людського світовідношення та осягнення буття, шукань людського духу і творення гуманістичних ідеалів [3]. Саме істина виражає сутнісний зміст і мету пізнавального процесу й стосується його результату.

Фактом філософського пізнання світу людської життєдіяльності, як свідчать окремі філософи, є наявність зусилля і волі людського «Я» до філософствування задля пошуку кращого (людського добробуту й щастя). Соціальна істина є принципово діяльнісною, потребує практики здійснення суспільного елемента. Вона відбувається як творення нового в суспільному бутті відповідно до загальної (наперед сформульованої) соціальної ідеї. Соціальна істина є іманентною здатністю людини, сама людина стає елементом істини в активній, творчій діяльності, власній праці на себе і для себе. Здійснюючи істину, людина здійснює себе як гідну особистість. Протилежними до філософської категорії «істини» є поняття «омана», «хиба», «оманливість», «хибність». Незважаючи на те, що проблема істини досліджується переважно в гносеології (філософській теорії пізнання) й логіці, вона має винятково важливе значення і для дослідження проблем педагогіки Добра та педагогічної майстерності.

Так, академік І. А. Зязюн – один із засновників і лідерів філософсько-педагогічної наукової школи педагогічної майстерності, спрямованої на Добро, обгрунтовано доводить необхідність цілісного дослідження зазначеної проблеми, що зумовлено такими чинниками [2]:

– глобалізацією освітнього простору;

– формуванням вільного ринку освітніх послуг, який створює ситуацію конкуренції, потребує якісної підготовки школярів та студентів;

– розвитком професійно-педагогічного співтовариства, носія принципово нової освітньої культури, що проголошує спільність таких принципів діяльності у сфері освіти, як гуманізація, гуманітаризація, демократизація, толерантність, неперервність та ін.;

– виробленням культурної, концептуальної, технологічної множинності підходів до вирішення проблем освіти, що вимагає професійно-особистісного самовизначення і соціальної відповідальності за свій вибір;

– недосконалістю сучасного програмно-методичного забезпечення підготовки вчителя, механізмів формування й розвитку його педагогічної майстерності в умовах неперервної освіти.

Загалом Добро як духовна цінність знаходить своє відображення в філософсько-педагогічній концепції І. А. Зязюна, основними складовими частинами якої можна вважати [3]:

– розробку теоретичної моделі педагогічної майстерності, що стосується комплексу характерних рис особистості вчителя, які забезпечують самоорганізацію в його професійній діяльності на рефлексивній основі;

– обґрунтування аксіологічного підходу до розуміння природи педагогічної майстерності Добра;

– дослідження структури та умов організації педагогічної взаємодії у системі «вчитель–учень»;

– визначення сутнісних особливостей професійної ідентичності вчителя як міри вияву педагогічної майстерності тощо.

Наукові ідеї педагогіки серця і добра не могли не вплинути на формування духовних цінностей сучасної молоді як одного з пріоритетних завдань державної культурно-освітньої політки та на поглиблення Концепції формування національної гуманітарно-технічної еліти.

І. А. Зязюн був ініціатором створення центрів педагогічної майстерності в різних регіонах України. Більшість із них сьогодні активно діють, започатковуючи нові напрями розвитку «Педагогіки добра». Креативність і творчість у діяльності його учнів і послідовників сприяють вихованню нової генерації українських педагогів.

Уся життєдіяльність академіка І. А. Зязюн цілеспрямована на Добро як духовну цінність, підтверджуючи відому світоглядно-антропологічну тезу, що людина – це подія (по-дія), що, відбуваючись у пошуках істини, створює себе гідною особистістю.

Література. 1. *Богуш А. М.* Педагогіка добра у спадщині В. О. Сухомлінського. Педагогічні науки. Вип. 1.46 (108). С. 21–25. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/7_9.pdf (дата звернення: 26.05.2020). 2. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: [наук.-метод. посіб.]. Київ : МАУП, 2000. 312 с. 3. *Ничкала Н.* Педагогіка серця і добра Івана Зязюна. Рідна школа. 2017. № 9–10 (вересень – жовтень). С. 49 – 55. 4. *Таран Д. І.* Педагогіка добра – основоположний принцип діяльності Івана Андрійовича Зязюна. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2016. № 6 (75). С. 242 – 248. URL: file:///C:/Users/PiP/Downloads /domtp_2016_6_24%20(1).pdf

УДК 373.3/.5.016:5]:004

Биков В. Ю.
м. Київ, Україна

ХМАРНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ВЗАЄМОДІЇ ВІРТУАЛЬНИХ УЧАСНИКІВ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: SCIENTIFIC ACTIVITY CONTINUITY (SAC)

У Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність» зазначено, що «наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження».

Наукова діяльність має здійснювати планомірно, цілеспрямовано, активно, систематично, з документуванням результатів.

Упровадження дистанційної форми спільної діяльності віртуальних наукових колективів є альтернативною технологією, що сприяє належному та ефективному виконанню дослідження.

Під дистанційною формою наукової діяльності ми розумітимемо таку форму організації праці наукових співробітників, за якої робота науковців

виконується за місцем їхнього проживання/перебування (екстериторіально) за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Для забезпечення наукової діяльності в умовах пандемії COVID-19 перед керівниками структурних наукових підрозділів, науковими керівниками НДР постало питання добору і застосування хмарних інструментів для забезпечення неперервності виконання наукових досліджень, підготовки, оформлення та оприлюднення наукових результатів. Розглянемо доступні і безкоштовні для використання, хмарні інструменти для забезпечення неперервної дистанційної наукової роботи (табл. 1).

Таблиця 1

Види наукової діяльності та хмарні інструменти для забезпечення неперервної дистанційної наукової роботи

Види наукової діяльності	**Хмарні інструменти підтримки взаємодії віртуальних учасників наукової діяльності**
Підготовка статей, тез, доповідей	Word (Google Docs, Office 365)
Співпраця над нормативними документами, листами, наказами (коментування, внесення правок, обговорення)	Word (Google Docs, Office 365), ZOOM, Google Meet, Skype, WebEx
Розроблення наукової продукції: монографій, енциклопедій і словників, порадників, підручників, методичних посібників (коментування, внесення правок, обговорення)	Word (Google Docs, Office 365), ZOOM, Google Meet, Skype, WebEx

Продовженняя таблиці 1

Підготовка наукових звітів про результати досліджень (розроблення документів, таблиць, коментування, внесення правок, макетування, обговорення, пересилка)	Word, Excel (Google Docs, Office 365), Google Drive, OneDrive, Forms, ZOOM, Google Meet, Skype, WebEx, e-mail
Підготовка рецензій, експертних висновків, відгуків (розроблення документів, коментування, обговорення, пересилка)	Forms, Word (Google Docs, Office 365), ZOOM, Google Meet, Skype, WebEx, e-mail
Підготовка і проведення наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, нарадах (розроблення програми, оголошення, організація і проведення)	Google Docs, Office 365, Facebook, сайт установи, ZOOM, Google Meet, Skype, WebEx, 3D-виставки і 3D-конференції (рис. 1)
Участь у наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, нарад	ZOOM, Google Meet, Skype, WebEx, 3D-світи
Моніторинг наукової діяльності співробітників	Мережа Інтернет: академія Google, бібліотека НАПН України/установи, Publons ID, Scopus ID тощо
Миттєвий звя’зок, оповіщення	Viber, WhatsApp, Telegram, e-mail

Нині набуває значного поширення використання віртуальних офісів, кабінетів, які можна організувати за допомогою засобів Google Drive, OneDrive Microsoft, Teams Microsoft, а для реалізації освітнього складника у підготовці наукових кадрів – Google Classroom, OneNote Class.

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій, їх впровадження у науково-освітню діяльність сприяють запровадженню нових форм роботи. Так, у травні 2020 року компанія SOFTPROM в умовах широкомасштабного карантину COVID-19 продемонструвала новий формат організації і проведення міжнародних конференцій «OFTPROMotion: 3D Avatar IT Forum&ampFair!». Організатори створили 3D-простір, в якому розмістили секції конференції, забезпечивши підтримку презентації доповідей віртуальних учасників за допомогою хмарного сервісу ZOOM (рис. 1).

Рис. 1. 3D-конференція SOFTPROMotion-2020

Література. 1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19 (дата звернення 13.05.2020). 2. *Биков В. Ю., Шишкіна М. П.* Хмарні технології як імператив модернізації освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія / Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ "ХПІ", 2016. – № 4. – С. 55 – 70. 3. *Биков В. Ю., Литвинова С. Г.* Корпоративні соціальні мережі як об’єкт

управління освітньою соціальною системою // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія / Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – № 2. – С. 68 – 78.

УДК 37.013.2

Васянович Г. П.

Україна

ГАРМОНІЯ І ДИСГАРМОНІЯ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Категорія «гармонія» розкриває принцип взаємозв'язку майже всіх естетичних категорій. Натомість категорія «дисгармонія» вказує на порушення цього взаємозв'язку. Особливо це стосується освітньої сфери, зокрема, такого важливого феномена, як педагогічна майстерність. Аналіз творчої спадщини корифея сучасної філософсько-педагогічної думки академіка Івана Зязюна свідчить про те, що педагогічну майстерність мислитель завжди розглядав на засадах краси педагогічної дії та Педагогіки Добра [2; 3; 4].

Цей морально-естетичний підхід є надзвичайно актуальним сьогодні, адже всі ми є свідками того, як руйнується система освіти України. Очевидно, що це передусім відбувається через абсолютну некомпетентність найвищих ешелонів влади, управлінців системи освіти, різного роду чиновників. Під виглядом «реформаторства», «залучення зарубіжного досвіду» буквально нищаться здобутки рідного, національного, всього того, за що так вболівали Григорій Ващенко, Василь Сухомлинський, академіки Семен Гончаренко, Іван Зязюн, Мирослав Стельмахович, Володимир Кузь та багато інших. Ці славні діячі культури, освіти і науки своєю невтомною працею, всім своїм життям доводили, що

без краси, без гармонії в освіті неможливо виховати всебічно розвинену людину, робити енергійний поступ в соціально-економічному, культурно-освітньому житті. До речі, культурологічну ідею розвитку сучасної української школи послідовно відстоюють академіки Василь Кремень, Нелля Ничкало, Іван Бех, Георгій Філіпчук, Роман Гуревич, Валерій Биков, Олександр Романовський та інші науковці, які добре розуміють смисли сучасного буття людини. Вчені доводять, що вся освітня система, а в ній і такий феномен, як педагогічна майстерність, мають бути добре збалансованими, гармонізованими. Безумовно, слідуючи діалектичному принципові, зауважимо, що у справі розвитку й функціонування системи освіти не буває гармонії без дисгармонії – цей процес носить суперечливий характер. Натомість варто брати до уваги те, що у цьому процесі домінує: гармонія чи дисгармонія, і які можливі позитивні впливи на нього здатний здійснювати педагог, якою є реальна свобода усіх суб'єктів навчально-виховного процесу.

Надто важливо, щоб тут не було місця для амбівалентності (роздвоєння) свідомості суб'єктів навчального процесу, не руйнувалася цілісність особистості, щоб вона була не «проголошеною», а реальною найвищою цінністю суспільства. Гармонійне поєднання педагогічної майстерності особистості з її душевно-духовним світом відкривають надзвичайно потужні можливості для розвитку не лише для учнів/студентів, а й професорсько-викладацького складу. Гармонізаційне налаштування педагога у підході до вияву педагогічної майстерності є запорукою гуманізації людських відносин у колективі, уможливлює подолання стереотипів, дисгармонійних процесів, які все ще діють у педагогічному середовищі.

Література. 1. *Балл Георгій.* Категорія гармонії в аналізі проблем освіти/ Педагогічна майстерність академіка І. А. Зязюна : зб. наук. пр./ Редкол. Н. Г. Ничкало (голова) та ін.; упоряд.: Н. Г. Ничкало,

О. М. Боровік; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.: Богданова А. М., 2013. – С. 114 – 120. 2. *Зязюн І. А., Сагач Г. М.* Краса педагогічної дії : навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с. 3. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії : Наук.-метод. посіб. К.: МАУП, 2000. – 312 с. 4. Педагогічна майстерність: підручник/ І. А Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.

УДК 378.147. 31

Гуревич Р. С., Лазаренко Н. І.
м. Вінниця, Україна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ – ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Цифровий світ нині входить до кожного аспекту нашого життя, починаючи від того, як ми витрачаємо час, і до того, як розпоряджаємося коштами. Він змінює звичний спосіб комунікації, розваг і одержання нової інформації. Ми перетворюємося на цифрових користувачів, які шукають продукти та послуги не в жовто-сторінкових каталогах, а в пошукових системах.

Уся інформація нині перебуває на мільйонах веб-сайтів, що замінило телебачення, газети та журнали. Ми використовуємо електронну пошту (e-mail), соціальні мережі та блоги, щоб спілкуватися та ділитися важливою інформацією зі значною кількістю людей. Саме нині відбувається найважливіша трансформація нашого часу – перехід з офлайн до онлайн-режиму або дигіталізація (діджиталізація, від англ. – digitalization).

Інакше кажучи, це оцифрування текста, звука та відео. Воно дозволяє переводити величезний об’єм інформації в одиниці та нулі – мову, що

зрозуміла комп'ютеру. Дигіталізація покликана спростити наше життя. Крім того, вона докорінно змінить бізнес, знизивши витрати на виробництво, і підвищить ефективність праці. Сфера освіти нині також зазначає серйозних змін. Самий головний тренд – це одержання додаткової освіти. Для чого?

Компанія Bitcom, цифрова асоціація Німеччини, здійснила опитування, в результаті якого 75 % респондентів нарікало, що на робочому місці кожному з них не вистачає часу для одержання додаткових знань. Пов'язане це зі швидким розвитком інформаційних технологій. Тому нині важливо постійно бути «здатним до навчання». Причому треба вміти поєднувати окремі компоненти інформації, креативно підходити до вирішення проблем і швидко реагувати на відповідні вимоги.

Отже, основною проблемою нашого дослідження є розгляд цифровізації освіти в закладах вищої освіти (ЗВО), а також можливостей дигіталізації навчання в закладах освіти інших типів – школах, фахової передвищої освіти, профтехшколі тощо. Цифровізація закладів освіти важлива ще й тому, що навряд чи ми зможемо в кожну школу, коледж, заклад профтехосвіти або ЗВО дати фізичні та хімічні кабінети, навчальні лабораторії чи майстерні, бо все це – кошти. Але у великому освітньому просторі, назва якого – інтернет, уже стільки мультимедійного контенту, що для дитини або студента вже буде надзвичайною цінністю бачити ці експерименти, досліди, працю хоча б очима, що на заняттях точно ніхто на пальцях не покаже і на дошці не намалює. Або інші дисципліни – географія, фізика, хімія, біологія. Учень або студент опанує їх швидше та якісніше, якщо побачить це на власні очі, у вигляді аудіо-візуальних матеріалів, а також онлайн-тестів, квестів, подорожей, турнірів, ігор, батлів, досліджень, експедицій тощо.

Зазначені вище проблеми, їх аспекти, питання розглядаються в працях сучасних учених України та за кордоном (В. Ю. Биков, А. М. Гуржій, М. І. Жалдак, Н. В. Морзе, В. М. Кухаренко. Б. С. Гершунський,

І. А. Зимняя, Є. С. Полат, I. Gurevych, C. Frey, M. Osborne, J. Cachelin, J. Widmer тощо).

Не всі проблеми, однак, вирішені. Тому ми поставили мету цієї статті – розглянути деякі аспекти цифровізації освіти в зарубіжних країнах, зокрема в країнах ЄС. Автори цієї статті впродовж останніх трьох років вивчали стан цифровізації та роботу технічного університету м. Дармштадт (Німеччина), в якому створено Інститут переробки знань, що опікується цифровізацією (дигіталізацією) освіти (директор – проф. Ірина Гуревич).

Те, що ми розуміємо під дигіталізацією освіти, а в Європі прийнято називати «E-learning» або електронною освітою, з'явилось близько 20 років тому. Тоді електронне навчання було схоже, швидше, на громіздкий навчальний посібник у цифровому форматі з тестовим завданням наприкінці, на запитання якого мав би відповісти студент чи учень. Будь-який зворотний зв'язок не передбачався, тому що технології того часу не були здатні це забезпечити.

Однак з розвитком ІКТ зворотний зв'язок став реальністю, що не могло вплинути на електронне навчання. Дистанційні курси стали відходити від традиційної парадигми одностороннього навчання, коли студенти не мали можливості спілкуватися з викладачем та один з одним.

Нині онлайн-освіта стала реальною альтернативою традиційному професійному навчанню і розвивається за двома напрямами:

– масові відкритті онлайн курси (*massive open online courses; німецькою: offener Massen-Online-Kurse*) від таких провайдерів, як *Coursera, Udacity, eDx, Khan Academy*. Перша німецька онлайн-платформа – *iversity*, обєднує близько 1 млн користувачів. *OpenCourseWorld* – німецька платформа, що підтримується компанією *IMC AG*, котра розробляє програми та додатки для Software в галузі електронного навчання (*E-learning)*. Варто також згадати платформи mooin, *iMooX* та *openSAP*;

– чимало традиційних (оффлайн) університетів, що пропонують програми навчання онлайн (це новий рівень заочної освіти). Досить часто в німецькомовній мережі зустрічаються пропозиції від *Fernuniversität in Hagen*. Цікаві пропозиції в мережі можна знайти від *Virtuelle Fachhochschule (VFH)*, що є спільним проєктом семи університетів з шести федеральних земель. Для тих, хто не хоче їхати з країни, але прагне одержати освіту за кордоном, відповідні можливості знайдуть в таких вишах США, як *University of Phoenix або Kaplan University*. Перший був заснований у 1976 р. і забезпечує онлайн-курси для бакалаврів, магістрів в таких галузях, як психологія, освіта, бізнес і менеджмент, кримінальна юриспруденція, мистецтво та наука, медичне обслуговування та охорона здоров'я [14].

На думку Дафни Колер, співзасновника журналу «*Time*», кращим освітнім проєктом 2018 року є *Coursera*. Його онлайн-курси мають суттєві переваги, в тому числі:

– знання відкриті для всіх, хто має доступ до комп'ютера з підключенням до Інтернет мережі (багато курсів є безкоштовними);

– студенти мають можливість робити як оффлайн, так і онлайн;

– кількість студентів настільки значна, що вони можуть самі здійснювати перевірку завдань один іншого, коли мова йде про складні задачі, наприклад, написати ессе або інші види творчих робіт;

– така форма навчання, як *mastery learning* (навчання майстерності) виявилась ефективнішою, ніж класична, і за своїми позитивами може зрівнятися із індивідуальним навчанням [15].

Головна проблема онлайн-курсів, на думку Д. Колер, нині полягає в тому, щоб вирішити проблему «двох сигм», а саме: наблизити ефективність онлайн-освіти до освіти «один на один» шляхом персоналізації *mastery learning* [9]. Подолати вказану проблему якості дигіталізованої освіти, на думку А.Шеєра, німецького експерта зі створення бізнес-пропозицій, можна буде з часом за рахунок того, що університети почнуть пропонувати

пожиттєвий контракт на навчання. Тим самим виші візьмуть на себе роль особистих консультантів і радників упродовж усього життя (*lifelong learning*) [16]. Ще один спосіб підвищення ефективності освоєння онлайн-курсів убачаємо в постійно зростаючій популярності так званої «гейміфікації» (*gamification*) освіти. Відео- та комп'ютерні ігри увійшли в професійну освіту Німеччини у вигляді навчальних ігор. Згідно з проведеним у 2017 р. Bitkom-дослідженням, у якому взяло участь 1192 особи віком від 14 років, 517 – геймери, тобто особи, які регулярно грають на комп'ютері або через відео-приставки. Іншими словами, принаймні 43 % грають постійно. Серед опитаних «негравців» (*Non-Gamer*) кожен третій демонструє час від часу інтерес до компютерних ігор. Серед респондентів принципових гендерних та вікових відмінностей не помічено: 41 % жінок грають рідше, ніж чоловіки (46 %). Досить частим, серед учасників дослідження, є явище «*Silver Game*», тобто геймери у віці 50 і більше років [17].

Найпростіша гейміфікація – набути досвіду, одержувати медалі та ділитися своїм досвідом – основна складова успіху такого проєкту, як Khan Academy. Гарвардський професор Салман Хан змусив багатьох молодих осіб «прокачувати» не лише своїх персонажів у WoW, а й розв'язувати математичні та економічні задачі. Поступово такий досвід доходить і до нас» [18].

Гейміфікація найближчим часом розвиватиметься у таких напрямах: мобільні платформи, Smart-TV, віртуальна реальність (*Virtual Reality*), Livestreams. Як мобільна платформа найбільш вдало використовуються нині ноутбуки (75 %) та смартфони (74 %). Суттєво зросло значення Smart TV, тобто підключеного до інтернету телевізора з ігровими додатками: практично кожен четвертий (24 %) грає за допомогою Smart TV. Віртуальна реальність (Virtual Reality) все активніше завойовує суспільну свідомість німців. Якщо в 2016 р. лише 46 % громадян використовували Virtual Reality

для читання, то в 2018 р. це число зросло до 88 %. Знайомство з смарт-окулярами дозволить довести це число вже в найближчий час до 100 %.

Отже, останні десятиліття, для яких характерний розвиток цифрових технології, наочно демонструє, що європейська освітня система все більше фокусується на конструюванні знань шляхом обробки інформації. Завдяки мобільним технологіям та Інтернету освіта перетворюється з «лекції» в «діалог» між викладачем, учнем і студентом. Освіта переходить від засвоєння знань – до його продукування, від авторитарності освітнього процесу – до співробітництва, від формату лекції – до обговорення семінару, посиленню консультативного компоненту в навчанні. Таким чином, можна констатувати перехід від «репродуктивної» парадигми освіти до «креативної», що є можливим завдяки безперервній взаємодії людини, технологій і суспільства.

Література. 1. *Биков В. Ю.* Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2009. – 648 с. 2. *Гуржій А. М.* Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів / А. М. Гуржій, В. В. Лапінський // Інформаційні технології в освіті. 2013. № 15. 3. *Гершунский Б. С.* Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы : монография – Москва: Педагогика, 1987. 4. *Зимняя И. А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Зимняя,И. А. // Высш.образование сегодня. – 2003. – №5.-С.34 – 42. 5. *Полат Е. С.* Теория и практика дистанционного обучения [Текст] / Е. С. Полат // Информатика и образование. – 2001. – № 5. – С. 37 – 42. 6. *Widmer J.* Beitrag von [osef Widmer. Die Digitalisierung verandert die Arbeitswelt: was heiGt das fur the Berufsbildung? 2017. htlps:// www.digitaldialog.de/die-digitalisierung-veraendert-die-arbeitswelt-was-heisst-das-fuer-die-berufsbildung. 7. Онлайн-журнал «Штудиум-ратгебер». 2018. http://wwvv.studium-ratgeber.de/online-.studium-fernstudium.php. 8. Лекция Дафны Коллер в центре Digital October

(Москва). 2013. http://digitaloctober.ru/ player/content/71. 9. *Шеер А. В.* Персональный блог. 2016. http://www.august-wilhelm scheer.coni/. 10. Материалы исследования Витком. 2017. https://www.bifkom.org/Presse/Anhaenge-an-Pls/2017/08-August/Gaming-PK/Bitkom-Praesentation-PK-Gaming-17-08-2017.pdf. 11. Онлайн-журнал «Мир науки и техники». 2012. «Будущее знаний»: главные тренды в обучении. Ч. 1. – Режим доступу: http://mirnt.ru/statji/buduschee-znanij-1.

УДК 331.108.6

Игумнова Ольга
г. Кишинев, Молдова

ЭФФЕКТИВНАЯ КОРПОРАТИВНАЯ СТРАТЕГИЯ – ФАКТОР УСПЕХА СОВРЕМЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Новые условия хозяйствования, порождаемые рыночными преобразованиями, требуют соответствующей парадигмы управления. Стратегическое управление решает сложные задачи выбора перспективных видов бизнеса при неясной, в информационном плане, будущей конъюнктуры рынка и политики по отношению к тем видам бизнеса, которые успешны сегодня, но которые могут потерять свои приоритеты в будущем в связи с изменениями в общественных потребностях и потребительских приоритетах. Эти изменения имеют тенденцию нарастания, и в последние годы многие предприятия Молдовы функционируют в условиях стратегических неожиданностей, потери контроля над внешней средой, замедления темпов роста и ограниченности ресурсов.

Избежать бессистемности в объекте управления можно лишь на основе сочетания оперативного, тактического и стратегического управления.

Нынешние условия в Молдове требуют рассмотрения проблем построения методологии управления предприятиями, которая позволила

бы, с одной стороны, описать функционирование организаций через процессы стратегического управления; с другой – показать внутреннюю природу механизмов стратегического управления и факторы, обеспечивающие реализацию выбранных стратегий, в единстве стратегического, тактического и оперативного управления.

Особенность стратегического управления состоит в том, что в нем очень мало рутинных процедур и очень много предвидения, т.е. очень велика роль умения понять то, что будет актуальным, востребованным и эффективным в перспективе. Поэтому стратегическое управление формируется на основе обобщения практики успешного решения стратегических задач управления фирмой и на основе выделения отдельных управленческих схем и утверждений, которые указывают на то, с помощью чего можно добиться успешного результата. Стратегическое управление для многих молдавских предприятий является еще новым, непривычным, но набирающим силу явлением. Стержнем стратегического управления выступает система рыночных стратегий, включающая ряд взаимосвязанных организационно-экономических, правовых и трудовых мероприятий, направленных на обеспечение рыночных преимуществ хозяйствующих субъектов перед конкурентами.

Выбор и реализация рациональной системы рыночных стратегий, обеспечивающих достижение главных целей предприятия, является ключевым элементом деятельности высшего менеджмента по обеспечению экономической устойчивости и конкурентоспособности предприятия.

Корпоративная стратегия должна находиться в непрерывном уточнении. В процессе деятельности компании непрерывно необходимо реагировать на изменения, происходящие внутри компании или за ее пределами. В силу того, что непрерывно происходят какие-либо трансформации, на которые необходимо реагировать, компании получают

возможность находить и открывать так называемые "стратегические направления развития".

Развитие рыночных отношений в экономике Молдовы способствовало возникновению таких явлений, как свобода экономической деятельности, многообразие форм собственности, развитие конкуренции. Одновременно формируются новые взгляды на управление компаниями в условиях нестабильного рынка, что следует рассматривать как реакцию молдавского бизнеса на вхождение страны в мировое пространство и господствующие в нем условия жесткой конкуренции.

В этих условиях для эффективной деятельности молдавских предприятий представляется необходимым обеспечение конкурентоспособности. Между тем, для создания системы обеспечения конкурентоспособности предприятия и выпускаемой им продукции необходимо формирование эффективной стратегии.

При выборе стратегии необходимо выяснить, о каком уровне стратегии идет речь, поскольку в настоящее время в условиях нестабильной внешней среды предприятий, при наличии широких возможностей для диверсификации действуют предприятия, осуществляющие одновременно несколько видов деятельности на многих рынках и во многих отраслях. Для таких компаний необходимо разрабатывать три уровня стратегии: корпоративная стратегия, деловые стратегии и функциональные стратегии.

Если в организации нет единой согласованной и утвержденной стратегии, обычной становится ситуация, когда различные подразделения вырабатывают разнородные, противоречивые и неэффективные решения, что, в конечном счёте, сказывается на результатах деятельности предприятия.

Литература. 1. *Агафонов В. А.* Стратегический менеджмент. Модели и процедуры : монография / В. А. Агафонов. – М.: Инфра-М, 2019. 2. *Бараненко С. П.* Стратегический менеджмент. / С. П. Бараненко. – М.:

Центрполиграф, 2019. 3. *Гуськов Ю. В.* Стратегический менеджмент : учебное пособие / Ю. В. Гуськов. – М.: Альфа-М, 2019. 4. *Лапыгин Ю. Н.* Стратегический менеджмент : учебное пособие / Ю. Н. Лапыгин. – М.: Инфра-М, 2018.

УДК 37.015.31

Кузьмінський А. І.
м. Глухів, Україна

ПРОБЛЕМА ЗРОСТАННЯ ФАКТІВ ЖОРСТОКОСТІ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ І ЗАПОБІГАННЯ ЦЬОМУ НЕГАТИВНОМУ ЯВИЩУ

Проблема, якій академік Зязюн Іван Андрійович присвятив усе своє наукове життя, – це протистояння педагогіки добра і гуманодефіцитного ставлення до людини і, передовсім, до маленької людини – дитини.

Усі ми є свідками різкого зростання проявів негативних явищ у молодіжному середовищі, зокрема проявів брутальності, жорстокості й булінгу серед учнів секундарної освітньої ланки.

Серед основних факторів, які породжують означені вище девіації – рудименти традиційної гуманодефіцитної, репресивної педагогіки, загальна моральна й духовна деградація людської спільноти, розрив між навчанням і вихованням молоді, неблагополуччя в значній частині сімей, незадовільний матеріальний стан і соціальний статус педагога, вимирання села і руйнування сільської общини, різке розшарування суспільства, бідність, вплив негативного контенту окремих засобів масової інформації та ін.

Очевидно, назріла нагальна необхідність відшукувати й упроваджувати в життя дієві рецепти поліпшення виховання дітей у

гуманоспрямованому, людиноцентричному дискурсі. Прикладів і зразків в історії української виховної системи є чимало. Розглянемо лише деякі з них.

Справжнім зразком сповідування людяної, дитиноцентричної педагогіки є життя, діяльність і наукова спадщина видатного українського педагога, практика, науковця Василя Олександровича Сухомлинського. Найбільш точно й виразно відображає його гуманістичні педагогічні погляди назва однієї з його численних книг «Серце віддаю дітям», у якій він проголошує своє життєве кредо: «Що було найголовніше в моєму житті? Без вагань відповідаю: любов до дітей» [3, с.7].

Відомий український педагог Олександр Федорович Музиченко свого часу запропонував назвати майбутню українську національну школу «будинком радості», а працю вчителя оцінювати «за кількістю щастя», що «розсіює», він у своєму класі. Для того щоб школа стала справжнім будинком радості, треба, передвсім, щоб у ній було тепло й затишно, щоб було все необхідне для продуктивної навчальної роботи, щоб учень не був перевантажений неймовірно складними програмами, і щоб учитель, який його навчає, мав можливість щедро розсіювати щастя,треба, щоб учитель сам був щасливий, тобто повністю задоволений ставленням до його долі держави й суспільства.

Палкий пропагандист гуманної педагогіки, Олександр Антонович Захаренко присвятив своє життя боротьбі проти бездушної, гуманодефіцитної педагогіки, проти школи, в якій головними є знання, уміння й навички, а не особистість дитини. Найбільш виразно й узагальнено педагог-гуманіст висловив своє бачення школи як ідеалу людської доброти, як втілення концепції дитиноцентризму у своїй книзі такими словами: « У школі учню має бути, як у батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що в школі він пізнає радість відкриття своєї сутності в цьому мінливому світі. В школі його не

образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе, свою творчу обдарованість» [1, с. 17].

Яскравим прикладом реалізації ідей людиноцентричної педагогіки є теоретична наукова спадщина, життя і практична діяльність академіка Зязюна Івана Андрійовича. Незважаючи на те, що вчений значну частину свого життя працював в умовах домінування реліктової прогресистсько-сцієнтистської парадигми формування й становлення людської особистості, він і теоретичні положення, і свою практичну педагогічну діяльність будував на методологічній базі філософії гуманітарно-екзистенційного педоцентризму, набагато випередивши свій час. Світоглядним стрижнем його життєвого кредо є людиноцентризм, дитиноцентризм, уважне і поважне ставлення до людини взагалі і, особливо, до молодої людини періоду її формування, становлення, соціалізації. Вчений стверджує: «чим більше позитивної почуттєвості одержує дитина в перші шкільні роки, тим необхіднішою буде потреба у самоствердженні її життєвою радістю і любов'ю від процесу навчання, від спілкування з учителем, з учнями у школі» (2, с. 9).

Зважаючи на зазначене вище неблагополуччя у вітчизняному шкільництві, варто придивитися б і до кращого зарубіжного досвіду в едукаційній справі. Запровадження окремих підходів і концепцій посприяло б поліпшенню психологічного мікроклімату серед суб'єктів навчального процесу у школі.

Останнім часом світова педагогічна думка все більше концентрується на тому, як побудувати освітньо-виховний процес так, щоб він приносив відчуття щастя всім його учасникам. Зокрема широкого застосування в Китаї набула концепція менеджменту щастя, яка полягає в тому, що процес едукації має здійснюватися так, щоб якомога повніше задовольнити потреби всіх його суб'єктів. Мета і результат навчання й виховання – зробити людину щасливою.

Уважається, що це нова філософія менеджменту взагалі, хоч її витоки є в давньогрецьких джерелах, в яких стверджується, що лише щасливе життя має значення і цінність. Китайський учений Пу Десян уважає, що теорія менеджменту щастя – це механізм і процес, у результаті якого розум людини координує ресурси і сприяє максимальному наближенню до щастя.

Заслуговує також на увагу японська виховна теорія «кокоро». Це поняття означає: серце, душа, розум, менталітет, гуманність. Стверджується, що ідея освіти не зводиться лише до знань і вмінь, а спрямована на формування характеру людини.

До змісту поняття «кокоро» входить:

− повага до людей і тварин;

− симпатія і великодушність до інших людей;

− пошук істини;

− уміння відчувати прекрасне й піднесене;

− здатність до самоконтролю;

− готовність берегти природу;

− спроможність робити внесок у розвиток суспільства.

Принцип «кокоро» пронизує зміст усіх програм і предметів, є основою соціокультурного виховання. У контексті реалізації цього принципу обов'язковою частиною шкільної програми є спеціальні заняття, присвячені роздумам, рефлексії, самокритиці, під час яких діти обговорюють, що їм подобається або не подобається у школі, аналізують випадки своєї негативної поведінки, рівень виконання індивідуальних і групових завдань.

Незважаючи на всі складності сучасного суспільного життя, необхідно відшукувати суголосні вимогам часу форми, методи й засоби подолання рудиментів гуманодефіцитної едукаційної парадигми, яка породжує жорстокість і аморальність у молодіжному середовищі, і

наполегливо впроваджувати гуманітарно-екзистенційні підходи в системі виховання дітей і молоді.

Завданням держави і суспільства є усунення чинників, які деморалізують і розкладають молодь: глибоке соціальне розшарування, занепад і вимирання села, бідність, низький соціальний статус і економічний стан педагога, недостатнє фінансування освітньо-виховної системи.

Надійним дороговказом до подолання негативних явищ серед дітей і молоді є науково-теоретична спадщина і досвід практичної діяльності корифеїв вітчизняної едукаційної системи В. О. Сухомлинського, О. А. Захаренка, І. А. Зязюна та ін..

Література. 1. *Захаренко О. А.* Висока орбіта // Величним планам – величні звершення. – К., 1976. – С. 133 – 139. 2. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук. – метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 3. *Сухомлинський В. О.* Вибрані твори в п’яти томах. Том третій. Видавництво «Радянська школа». – К.: 1977. – С. 670.

УДК 37.015.32

Лавріненко О. А.
м. Київ, Україна

СВОБІДНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ І. А. ЗЯЗЮНА

Працюючи над монографією «Філософія педагогічної дії», І. А. Зязюн почасти робив нотатки, роздумуючи над сутністю «свободи» у вимірах педагогічної науки. І процес учіння, і виховання, і професійної освіти академік пов’язував із свободою, називаючи його не яким іншим, як «свобідним».

Що ж вкладав Іван Андрійович у поняття «свобідність»? «Свобідність», перш за все школи, що покликана виховувати, освічувати,

розвивати через вплив на інтелект, волю і почуття. На столі ученого довгий час лежав переклад книги Костянтина Миколайовича Вентцеля «Як створити свободну школу»[1]. Іван Андрійович був захоплений поборником свобідного навчання і виховання, оскільки той стверджував, що будь-яка школа з тієї причини, що нав'язується дітям ззовні, а не як результат їх власного вибору, – це несвободна школа.

Для І. А. Зязюна були надзвичайно актуальними висновки К. Вентцеля, який добре розумів, що намагання збудувати свобідну школу відразу ж зіткнеться з консерватизмом учителів і батьків (давайте звернемося до сучасних процесів, перших спроб і намірів побудувати Нову українську школу, що захлинаються у критиці, критиканстві й неупередженому ставленні до її творців). У музеї-садибі академіка Івана Зязюна зберігається блокнот із науковими нотатками вченого, в якому записані його рукою враження після опрацювання книги Вентцеля, а саме визначальні цитати на кшталт: «Я знаю, – мої слова примусять вас зморщитися. Ви надто звикли керувати, опікати, виявляти свою владу над дітьми, ви настільки зжилися, звиклися з цією владою, що навіть сама думка про найменше обмеження її вам уявляться єретичною і деякі з вас навіть глибоко переконані в тому, що якщо в сфері виховання і освіти буде скинуте родинне і вчительське самодержавство, то тут утвориться жахлива анархія... Але я все-таки сподіваюсь, що знайдуться серед вас такі, – я не знаю скільки, як багато, – які зрозуміють велич, всю красу цієї ідеї свободного дитинства і які докладуть всі зусилля до того, щоб втілити цю ідею в життя, щоб досягти реального здійснення такої школи, яка була б продуктом свободної творчості дітей, при дружньому рівноправному сприянню їм у цьому з боку дорослих» [3].

І. А. Зязюн був переконаним у тому, що будь-яка людська дія цінна лише тоді, коли вона свобідна. Тому проблему свободи він безпосередньо пов'язував із проблемою моральності. Лише самостійна творча думка

підніме нас на висоту моральності, і вища задача вихователя – будити її в дитині, а не давати їй шаблонні готові форми – лише таким шляхом вона досягає вироблення із дитини по-справжньому моральної особи, – стверджував учений у «Філософії педагогічної дії» [3].

А звідси для методологічного обґрунтування категорії «свобідності» цінними стали наукові твердження філософа й методолога – Сергія Йосиповича Гессена. Всі, хто знав І. А. Зязюна, пам'ятають, наскільки він захоплювався творчістю й доробком С. Гессена, оскільки той цілісно розглядав свободу, передбачаючи дещо інші механізми формування особистісної свободи. С. Гессен на перший план висував таку систему педагогічних засобів, як зовнішній матеріал, що пропонується дитині, відповідно до її внутрішніх природних здібностей. У цьому випадку тиск зовнішнього середовища повинен відповідати внутрішній силі протиставлення зростаючої особистості дитини, яка поступово повинна відчувати і випереджувати зростаючий натиск відцентрових сил зовнішньої культури. Мистецтво виховання свободної особистості полягає в постійному балансуванні у рамках цих меж [2].

З усією відповідальністю можна стверджувати, що І. А. Зязюн вважав серйозною перепоною на шляху до свобідної школи традиційно пануючу форму навчального процесу – класно-урочну систему. Учений повсякчас захоплювався більш раціональним варіантом організації навчальної роботи поряд з уроком, якою став Дальтон-план, що з'явився в школах на теренах СРСР в 20-х роках збіглого століття. Цьому сприяв переклад у 1928 р. книги Дж. Дьюї «Дальтонівський лабораторний план» [4].

Принциповою основою і головним достоїнством дальтонівського плану для Івана Андрійовича вважалася свобода особистості учня. Академік переконував, що зайва моралізація, тенденційно повчаюча манера у професійній поведінці, набір заформалізованих шаблонів часто-густо стають одним із мотиваційних факторів відчуження учнів,

вихованців від своїх педагогів, викликають негативні емоційні стани. Моралізація нерідко зумовлена тим, що у професійній роботі педагога (його менталітеті), як ні в якій із інших сфер діяльності, відображена педагогічна традиція, яка увійшла у підсвідомість педагогів усіх шкільних і дошкільних закладів, професійно-технічних училищ, коледжів, вузів як закон-стандарт з правом повчати, научувати, залишати за собою останнє слово. Викладачеві важливо навчитися швидко вникати у стани учнів, фіксувати в їхній поведінці мало помітні, але психологічно значущі деталі, розрізняти незначні зміни в макро- і мікро-експресії. Взаємовідносини викладача і учнів базуються на почуттях симпатії чи антипатії, взаєморозуміння чи непорозуміння. Звичайно, прийнятні дві умови, які забезпечують успіх взаємодії: довір'я учня до викладача і духовні потяги до нього. Довірливий характер взаємовідносин складається, як правило, не стихійно – його слід формувати, завойовувати.

Як філософ, як педагог-практик, І. А. Зязюн обстоював принципове значення свобідної форми самовираження особистості, яка можлива тоді, коли індивід внутрішньо свобідний. Внутрішня свобода – це звільнення від негативних комплексів, вузькості і відсталості думки, штампів, сліпого слідування регламентуючим документам і вказівкам, як подолання педагогічних страхів. Крім того, внутрішня свобода зовсім не означає, що особистість починає діяти лише так, як саме вона вважає за можливе. Ця свобода передбачає повагу і осмислення того, що є обов'язковим у житті. Таке глибинне розуміння утримує від непродуманих кроків, дозволяє розумно і ефективно вибудувати лінію власних дій. Така властивість свободи була підтримана свого часу Ф. Достоєвським: «Свобода не в тому, щоб не стримувати себе, а в тому, щоб володіти собою» [3].

Сповідуючи погляди С. Гессена, який свого часу зауважив: «Свобода є творчість нового, у світі до того не існуючого. Я свободний лише тоді, коли якусь важку задачу, переді мною посталу, вирішую по-своєму, так, як

її ніхто не зміг би вирішити. І чим більш незамінний, індивідуальний мій поступок, тим більше він свободний» [2], І. А. Зязюн у своїх численних працях довів, що саме внутрішня свобода відіграє далеко не останню роль у становленні і розвитку внутрішнього потенціалу педагога. Вона сприяє виходу особистості за рамки звичного знання і розуміння, осмисленню подій і дій в кожній із трьох проекцій (минуле, сучасне, майбутнє) і їх оцінці, розміщенню акцентів в умовисновках, усвідомленню суті творчості, в тому числі педагогічної, закономірностей і принципів виховання, навчання і розвитку людини.

Великий друг і соратник І. А. Зязюна, видатний український педагог і просвітник, громадський і політичний діяч, академік Георгій Георгійович Філіпчук свого часу писав: «Чому реформи, зокрема і освітянські, не приносять бажаних результатів? Чому виховна система деградує? Очевидно, тому, що ігноруються найважливіші принципи педагогіки. А тому «й осквернилася земля під своїми мешканцями, як сказано у Біблії, – бо переступлені закони, постанови порушені, зламаний заповіт відвічний…» [5]. І це стосується свобідності, свободи, не лише явища педагогічного, повсякчас сповідуваного І. А. Зязюном, а й передусім явища культуро-й-придовідповідного, що протистоїть отій неправдивій освіті, неправдивій культурі, що відвертає учнів від культури країни, від батьківщини, що противно природі перетворює людей на рабів і рабовласників.

Література. 1. *Вентцель К. Н.* Как создать свободную школу / К. Н. Вентцель. – М., 1908. – 68 с. 2. *Гессен С. И.* Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен. – Берлин: Слово, 1923. – Составление: М.: Школа-Пресс, 1995. – 448 с. 3. *Зязюн І. А.* Нотатки до написання монографії / І. А. Зязюн // Із фондів музею-садиби академіка І. А. Зязюна НПУ імені М.П. Драгоманова у с. Пашківка Ніжинського р-ну Чернігівської обл. 4. *Зязюн І.* Філософія педагогічної дії : монографія /

І. А. Зязюн. – Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 408 с. 5. *Філіпчук Г. Г.* Олюднення суспільного буття і педагогіка добра / Георгій Філіпчук // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: зб. наук. пр. / [редкол. : Н. Г. Ничкало (голова) та ін.; упоряд.: Н. Г. Ничкало, О. М. Боровік ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.: Богданова А. М., 2013. – 456 с. 6. Лабораторный план в школе взрослых / под ред. Л. Бродянского и Е. Голанта. – М.; Л.: Долой неграмотность, 1927. – 144 с. 7. *Гессен С. И.* Основы педагогики. Введение в прикладную философию – Берлин: Слово, 1923. — Составление: М.: Школа-Пресс, 1995. — 448 с. — ISBN 5-88527-0S2-1.

УДК : [001.89: 373]

Лук'янова Л. Б.
м. Київ, Україна

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА – ЖИТТЄВІ СМИСЛИ, ІСТОРІЯ ПРОДОВЖЕННЯ

Не буває якісного зростання наукового знання без оновлення теоретичної свідомості, зміни смислів твірних понять категорійних підвалин та пам'яті про тих, хто закладав ці підвалини. Академік Іван Зязюн завжди стояв на філософських позиціях, які, попри їх вічну значимість, набувають особливої актуальності у сьогоденні.

Пригадуючи постать Івана Андрійовича Зязюна – науковця-естета, непересічного філософа-гуманіста, який здобув визнання і пошану в багатьох країнах світу, кожен з нас відчуває радість і тривогу, відтворює свою пам'ять про непересічну особистість. Історична пам'ять про велику людину. Пам'ять, що з часом стає динамічним сегментом нашої спільної свідомості.

Для нас академік Зязюн – це передусім його наукова школа, про яку і після смерті академіка можна сказати, що це – традиція мислення,

особлива наукова атмосфера, поєднана у формальній і неформальній площинах. Дослідження вчених його наукової школи концентруються на пошуку шляхів розвитку духовного потенціалу педагога, думки, слова й дії якого вирішальним чином впливають на творення педагогічної реальності, що є особистісно значимою і привабливою для учнів. Наукові інтереси аспірантів, докторантів, пошукувачів школи І. А. Зязюна зосереджені на проблемах методології педагогічної діяльності; філософії й естетики, їхнього взаємозв'язку з педагогікою; професійної підготовки вчителів різних фахів; педагогічної взаємодії вчителя з учнями різних вікових груп; вивчення зарубіжного досвіду педагогічної освіти [1, с.16].

Цей феномен – наукова школа – без жодного перебільшення справляє визначальний вплив на розвиток наукового знання. Адже саме наукові школи виступають осередками найбільшої концентрації творчої енергії, найактивнішого впливу на науковий прогрес. Головною теоретико-методологічною засадою своєї наукової школи, попри всі наукові концепції, І. А. Зязюн вважав пошук і творення педагогіки як цілісної глибинної науки, а колективні зусилля спрямовував на нове вирішення фундаментальної проблеми взаємозв'язку теорії і практики в підготовці вчителя. Особливої уваги завжди надавав погляду на педагогічну теорію як інтелектуальний пошук, що веде до особистісного відкриття майбутнім учителем головних законів та закономірностей педагогічного процесу. Отже, теоретико-методологічні спрямування своєї наукової школи академік Зязюн зосереджував на творенні педагогіки як цілісної глибинної науки, попри всі наукові концепції самостійності обґрунтування категорій і визначення джерел змісту навчання майбутнього педагога і його майбутньої діяльності, спрямовував на нове вирішення фундаментальної проблеми взаємозв'язку теорії і практики в підготовці вчителя.

Учні Івана Андрійовича завжди наголошували, що його наукова школа – це особливе педагогічне явище, якому притаманні не тільки яскраві якісні, але й вражаючі кількісні показники. Окрім 22 докторських і

20 кандидатських дисертацій, захищених під його керівництвом, у науковій школі І. А. Зязюна відомі науковці, менеджери освіти, вчителі. Сьогодні без перебільшення можна стверджувати, що в Україні немає вищого навчального закладу, де б на кафедрі педагогіки, психології чи педагогічної майстерності не працювали учні, послідовники, однодумці Івана Андрійовича Зязюна.

Представники його наукової школи підкреслюють, що багаторічне спілкування з Іваном Андрійовичем має особливе значення для окреслення інтегративних показників особистісного росту, що відображають високий ступінь доповнювальності і єдності різноякісних властивостей вченого, які є визначальними для засновника наукової школи. До них належать здатність співвідносити ідеї, теорії, поняття, отримані в ході наукової діяльності, з індивідуальними системами цінностей аспірантів і докторантів; здатність оцінювати адекватність ближніх і далеких цілей науково-творчого потенціалу учнів; уміння передбачати проблеми і перспективи вдосконалення й самовдосконалення, здійснювати вибір на користь особистісного й наукового зростання учня; здатність до рефлексії, уміння фіксувати зміни, що відбуваються у світогляді учня, знаходити їх причини і давати їм оцінку; уміння здійснювати комунікацію для успішного впровадження, застосування і розвитку авторських ідей; високий рівень мовленнєвої творчості, виразність мовної поведінки, термінологічної культури [3, с.263].

Наукова школа академіка Зязюна, презентована у її формальній і неформальній складових, покликана виконувати свою важливу прогностичну місію, яка передбачає подальші дослідження педагогічної майстерності вчителя як дієвого чинника одухотворення освітніх практик, особливо в контексті самоосвіти і саморозвитку педагога, його визначальної місії добротворення в умовах комп’ютерно-орієнтованого навчального середовища.

Особливого значення у сучасних умовах набуває запропоноване І. Зязюном розуміння природи особистісної сутності. На його думку,

«особистість не може бути самодостатнім виміром чи кінцевим результатом смислової вибудови Людини. Адже смисл набувається постійно змінюваними відношеннями і зв'язками з сутнісними складниками людського буття, особистість і Людина відрізняються тим, що перша є способом, інструментом, засобом організації досягнень другої. Перша отримує смисл і життєвість в другій» [2; с.326]. Означена ідея покладена в основу філософсько-аксіологічної концепції «олюднення» людини Івана Андрійовича, яка реалізовується талановитими представниками його наукової школи в освітніх закладах України і зарубіжжя.

Література. 1. *Гнізділова О.* Життєвий шлях та наукова діяльність академіка Івана Андрійовича Зязюна /О. Гнізділова/ / Витоки педагогічної майстерності, 2015. – Вип. 16. – С. 13 – 19. 2. *Зязюн І. А.* Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с. 3. *Лещенко М. П.* Наукова школа академіка Івана Зязюна / М.П. Лещенко // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – С. 259 – 269.

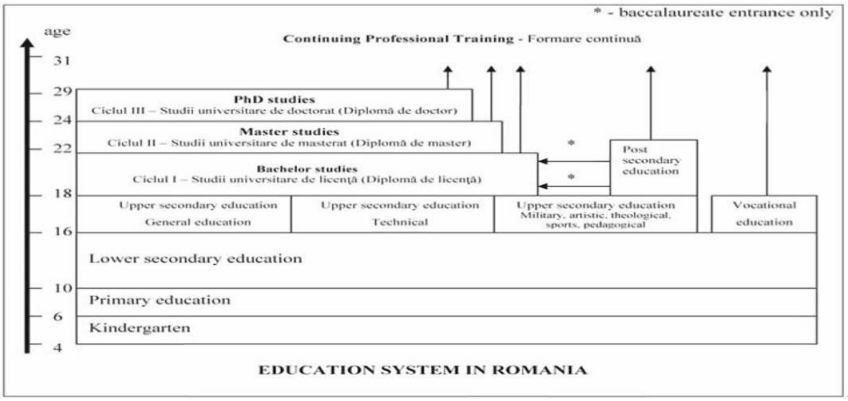
UDC 37.013.2 *Ilias N., Sorin M. Radu, Ilias I. Tiberia, Cristian Ovidiu Fratila*
Romania

CONCERNS FOR INCREASING THE QUALITY IN THE ROMANIAN HIGHER EDUCATION

1. Structure of higher education in Romania. Higher education is organized in universities, academies of studies, institutes, schools of higher education, hereinafter referred to as higher education institutions or universities, which have obtained provisional operating authorization or accreditation. Higher education institutions can be private, public or religious.

Higher education institutions are education providing organizations, that carry out educational activities based on undergraduate or graduate programs temporarily authorized or accredited according to law, offering initial or continuous university level education, based on principles of quality and correlation of the educational offer with labor market.

The national higher education system includes all accredited higher education institutions. A higher education institution that is only temporarily authorized - according to law - becomes part of the national higher education system only after full and final accreditation. For more information one can also access the website of the Romanian Agency for Quality Assurance in Higher Education - www.aracis.ro. List of higher education institutions in Romania - https://www.edu.ro/institutii-invatamant-superior

Bachelor's degree. Bachelor's degree programs represent the first cycle of university studies and correspond to a minimum of 180 and a maximum of 240 transferable study credits, according to ECTS / SECT, and are completed by obtaining the bachelor's degree (level 6 according to EQF / CEC) and within the National Qualifications Framework (see also www.anc.edu.ro).

Undergraduate programs may be organized in the form of full-time, part-time and distance learning. Additional information: https://edu.ro/studii-licenta

Master's degree . Master's degree programs represent the second cycle of university studies and correspond to a minimum number of transferable study credits, between 60 and 120 and are completed by obtaining a master's degree or

an equivalent bachelor's degree (level 7 from EQF / CEC) and from the National Qualifications Framework (see also www.anc.edu.ro).

Integrated university study programs corresponding to a minimum number of 300 ECTS credits lead to the obtaining of the bachelor's and master's degree level 7 of the European Qualifications Framework and the National Qualifications Framework. Master's degree programs can be organized in full-time and part-time education. More information: https://edu.ro/studii-masterat

Doctoral studies. Doctoral or PhD studies represent the third and final cycle of university studies and grant a level 8 qualification according to the EQF / CEC and the National Qualifications Framework.

Doctoral study programs can be organized in the form of full-time and part-time education.

The duration of the doctoral study program is usually 3 years. In special situations, the duration of the doctoral study program can be extended by 1-2 years, with the approval of the university Senate, at the proposal of the doctoral supervisor and within the available initial funding and only for well documented reasons. The duration of these studies is therefore extended by the cumulative periods of approved interruptions. Additional information: https://edu.ro/studii-doctorat.

Postgraduate studies. Organization of postgraduate education**.** Postgraduate programs are: postdoctoral programs of advanced research; postgraduate programs of training and continuous professional development; postgraduate training programs. Additional information: https://edu.ro/studii-postuniversitare

Quality assurance. The Romanian Agency for Quality Assurance in Higher Education has the mission to perform the external evaluation of the quality of education offered by higher education institutions and other organizations providing study programs specific to higher education, which operate in Romania. Additional information: http://www.aracis.ro/

2. The influence of the teacher - student relationship on the quality of education. The educational process is an activity related to the nature of interpersonal relationships, its efficiency being decided by the daily interaction between the teacher and the student. In this aspect, there is a rich and positive experience that has accumulated over the years, however, sometimes it is found that outdated practices and conservative prejudice predominate. In order to improve the teacher-student relationship, it is necessary to take into account both the objectives of education and the psychology of contemporary youth.

The relationship between teacher and students is generally influenced by feelings like sympathy, mutual trust or, sometimes, antipathy, distrust and even hostility. There are also cases when the spiritual bonding between the teacher and the student does not go beyond the area of indifference (ie. the class does not exist for the teacher nor the teacher for the class). However, the initiative must belong to the teacher, who - taking into account the essential law of interpersonal affective relations according to which: "sympathy and goodwill give birth to sympathy and benevolence, antipathy and hostility arouse feelings of quality" – has to lead and conduct these feelings towards collaborative relationships. Following the studies carried out, it was found that some teachers do not react adequately either in the case of good (correct) answers of students nor in the case of wrong (null) answers.

The source of the students' dissatisfaction has its origin in the behavior of some teachers, in the distorted image that some students have about teachers and teachers about them. The use of new teaching technologies, of programmed training, ultimately lead to the selection and strengthening of appropriate behaviors, to the achievement in optimal conditions of the feedback, to the appreciation of the students' academic performance on a scientific basis and in the conditions of a known objectivity.

Indifference to the student's personality threatens his/her own spiritual needs, the demand for emotional response from others, the necessity for long-term security and success, and the desire to belong to and be accepted by a group.

A teacher who has an open and flexible communication with students must find ways to remove possible difficulties and obstacles. Communication is must involve all the students, engaging every one of them while considering individual particularities and character. The teacher's conduct is the key to successfully involve all students in the teaching act. The teacher who masters the art of communication and who has the pedagogical skills needed, knows that the ideas and precepts can be taught together with the students, that the information does not have to be just an unidirectional information "package" that the student must acquire.

In accordance with the principles of active participation we must elevate the student to become a partner. And not just any kind of partner, but an active, curious, attentive, willing to learn one, a partner to trust and respect. It is the only way for the human, temporal, and material resources involved in the instructive-educational process to be transformed into satisfactions. Being a teacher means not only having the specialized knowledge, but also the ability to transmit and translate them.

In his activity, the teacher refers not only to his scientific activity, but also to the educational one. He is the manager of the educational activity. This quality is subsumed to that of leader of the educational act as a whole, which also includes the status of manager of the teaching itself. As a collaborator, counselor, partner of the students, the teacher also has a number of expectations from them. He expects full communication with the students in all aspects he undertakes during the education but also a positive feedback. At the same time, he expects to be respected for his position.

For a good relationship one must take into account a few simple rules, namely: the desire to understand and listen, availability, involvement, discernment and objectivity in assessing student behavior, honesty, kindness, mutual respect, flexibility in thinking, tolerance, complementarity, dedication, finding a common language, altruism, common interests, common concerns, cooperation, courage, boldness, sense of humor.

A good teacher must know the path to choose in order for the teacher-student relationship to be as effective as possible. The teacher must encourage the students' confidence in his abilities, increase his courage, make him get involved in communication, and succeed in starting debate and argumentative discussions. It is necessary for students to be avid for knowledge, become available and flexible in thinking, and have the desire to communicate. The teacher must consider the opinions of students, know their desires, aspirations and expectations, and of course the personality of each, individually.

In the teacher-student relationship, the personality of the students must be taken into account. Of course, the teacher's behavior in the classroom is largely conditioned by the existing atmosphere, by the students' behavior. At the same time, the opinions, values, attitudes and personal characteristics of the teacher also matter. For example it is not the same whether it sets high standards or not, it is indulgent or drastic with students, flexible or rigid in relation to them, tolerant or not. That said, playing "the role" depends on the structure, personality and mental characteristics of the "actor". As proof, each teacher plays the role in its personal and original way and finally defines his own style in the act of educational communication.

The teacher-student relationship is reciprocal. Everyone transmits messages and signals, everyone perceives them differently but they influence each other. Certain requirements influence the other's personality and become, over time, personality constants.

Students expect teachers to encourage and motivate them to develop their talents and abilities, which means that the way they describe the student-teacher relationship requires mutual knowledge and recognition.

It is important for students to feel encouraged to do, to find out, to understand things related to the field in which they study, to transform the course from a bushy and difficult one, to an intelligible and pleasant one. In other words, students also see the program they attend as an opportunity to open new horizons through the people they know. This shows their need to communicate

with people who have pursued a similar career, to share their experience or with whom they can discuss career options.

From this perspective, the higher education system must provide learning and training opportunities continuously adapted to the rapid changes of science, technology and the labor market. This implies the existence of a higher education concerned about quality assurance, which ensures a curricular compatibility that offers the possibility to develop skills in accordance with requirements of the European labor market, optimal learning conditions, modern materials, equipment and methods, partnership between educational agents, focus on the students, academic and career guidance and counseling, the opportunity of studying at prestigious universities in Europe, the possibility of accessing jobs in the EU by recognizing diplomas and qualifications, etc.

3. Student-centered education. Student-centered education is becoming, today, one of the most important trends that guide teaching in academia. The orientation towards student-centered learning is revealed by placing learning at the center of the instructive-educational process, by an increased attention paid to the activities of counseling, guidance and mobility of the students, but also by the fact that the latter becomes an active partner in qualitative evaluation and in outlining one's own academic path. Student-centered education is one of the main milestones in the reform of European higher education, known as the Bologna Process. The students of the university, the teachers from the institution and last but not least, the higher education institution itself contribute to the implementation of the student-centered education. Each of these factors has a decisive role in building an education focused on the needs of the student, which is why the absence or non-involvement of one of the factors makes it impossible to achieve the student-centered education goal. In the conditions of student-centered education, the student - the future expert - is no longer perceived as a passive subject in the education and training process, but is considered a partner of the teacher in building knowledge and is an active part in carrying out educational activities. and in shaping one's own academic path.

Unlike the common practice so far, in which the teacher placed special emphasis on the process of exposing knowledge, followed by the assessment of acquired knowledge, while giving minor importance to the student learning process, from the perspective of student-centered education, teaching and learning are two processes that are interconnected, one involves the another. Teaching is not limited to the mere transmission of knowledge. It combines instruction with training and learning with assessment in accordance with the set goals. As a conclusion of the paper we can say that the quality of teacher-student relationship could influence the academic success of students in the assumption that good relationship would lead to high success, while bad relationships, on the other hand, would harm the academic performance of the student.

4. Online educational means and resources. The COVID-19 pandemic in Europe and the national measures imposed to limit the spread of the virus can cause significant disruption to education, training and mobility for students, teachers and educators in the European Union.

There are several online and offline tools that can be used to:

- connect educators and students;
- access information and platforms that are not normally available at home or in the educational institution;
- to support the continuous professional development of educators in a flexible way.

In order to help ensure continuity in education and training activities, various teaching materials can be accessed online.

- Online platforms;
- EU funded projects

The current action plan for digital education is expected to be revised in the second half of 2020, in order to further support the development of online learning at different levels of education in Europe.

At EU level, the Commission has adopted an action plan for digital education, which includes 11 actions to support the use of technology and the development of digital skills in education. The action plan has three priorities,

setting out measures to help EU Member States meet the challenges and opportunities of education in the digital age, exacerbated by the Coronavirus pandemic.

References. 1. *Radu S, M. Ilias N., Buse F,. Fratila C. O., Ilias I. Tiberia, Buse G. F.* Strategic management practices in the field of human resources. IMPRESSUM Publishing House Chisinau, 2018. 2. *Albu G.,* (2008) Comunicare interpersonală, Iaşi: Editura Institutul European. 3. *Cucos C.*, (1998), Pedagogie, Iaşi: Editura Polirom. 4. *Ghergut A.,* (2007) Management general şi strategic în educaţie- ghid practic, Iași: Editura POLIROM. 5. *Singer M., Sarivan L., Novak S. A.* (2006) Procesul Bologna în România: o radiografie de etapă. Bucureşti: Agenţia Naţională Socrates. 6. *Todorescu L. L.* (2007) Învăţământul centrat pe student. Volumul Conferinţei Limbă, cultură şi civilizaţie la începutul mileniului al treilea, Universitatea „Politehnica" din Bucureşti. 7. *Paslaru Vl., Papuc L., Negur I.* (2005) Constructie si dezvoltare curriculara. Chisinau: UPS. 8. *Vlăsceanu L., Hâncean M. G. Voicu B.* Distribuţii statistice, interpretări şi opţiuni privind starea calităţii în învăţământul superior din România. ARACIS, 2009. 9. Promovarea calității în învățământul superior și în cercetarea științifică | Lege 1/2011.

УДК 37:17.023.35

Ничкало Н.

м. Київ, Україна

НАУКОВА СПАДЩИНА АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА: ПЕДЕВТОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

«Серед вічних професій учительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною»

Іван Зязюн

На кожному етапі життєдіяльності Івана Зязюна його філософсько-педагогічні праці пронизувалися педевтологічними ідеями і роздумами. З роками ідеї видатного філософа і педагога поглиблювались, піднімались до рівня авторських теорій і методик та знаходили широке визнання в суспільстві. Вони активно обговорювались й осмислювались передусім учителями і керівниками загальноосвітніх шкіл та науково-педагогічними працівниками системи вищої освіти. Особливу увагу до праць І. Зязюна виявляли викладачі педагогічних училищ і коледжів, інститутів та університетів, а також закладів післядипломної педагогічної освіти, які в різні часи називалися по-різному, зокрема як інститути підвищення кваліфікації вчителів. Кафедри педагогіки багатьох інститутів та університетів у тематиці курсових і дипломних робіт рекомендували (й нині рекомендують) майбутнім учителям різні аспекти Зязюнівської творчості.

Ми мали змогу спостерігати, як в усіх регіонах нашої держави динамічно зростала кількість навчальних закладів, які запрошували до себе Івана Андрійовича на конференції, методологічні, науково-методичні і методичні семінари, а також на різні тематичні зустрічі. Тисячі вчителів бажали і бачити, і чути видатного вченого-педагога, поговорити з ним, «доторкнутися» до нього у широкому розумінні цього слова. У нас, його колег, учнів і друзів, мимоволі виникало питання: «У чому ж таємниця такої популярності вченого?». На жаль, нерідко це викликало роздратування в освітянських «начальничків» різного рівня – «малих і великих», які заздрили Івану Андрійовичу, його розуму, сміливості, високому авторитету й популярності в науково-педагогічних колах України і за кордоном.

Пошук відповіді на таємницю Зязюнівського феномена, здавалося б, досить простий, оскільки все ніби лежить на поверхні. Насправді, це не так, усе набагато глибше. Саме багатство серця і душі Івана Андрійовича, його любов до учня і студента, шкільного вчителя й викладача закладу

професійно-технічної освіти чи університету, любов до маленької вітчизни – села Пашківка на Чернігівщині, де він народився, а також безмежна любов до рідної України, яку він гордо ніс у своєму серці на всіх нелегких життєвих етапах, – усе це створювало отой потужний філософсько-педагогічний магніт любові, притягувальна сила якої постійно зростала в різні часи й тоді, коли Іван Андрійович повсякчас був з нами, а також нині, коли він відпочиває разом з Богом у рідній пашківській землі поряд із своїми батьками…

Те, що творив вчений на теоретико-методологічному рівні (концепції, теорії, ідеї), відразу ж знаходило конкретні практичні підходи та інноваційні методики їх реалізації. Зязюнівська формула цього досить незвичайного явища проста: «ідея-дія», тобто шлях від ідеї до конкретної дії. І це надзвичайно важливо на всіх рівнях, в кожному педагогічному і науково-педагогічному колективі. Без перебільшення можна сказати, що творилася оригінальна – життєдайна педагогіка добра і радості. І це був виклик авторитарній педагогіці, яку академік Георгій Філіпчук неодноразово називав «цвинтарною».

Глибокі філософсько-педагогічні погляди академіка Івана Зязюна, який присвятив своє життя проблемі вчителя, його переконання й уміння переконувати інших (від учителя до міністра і керівників держави), а також сила духу, незламна воля й наполегливість у реалізації своїх новаторських ідей завжди допомагали перемагати, хоча нерідко «залишалось чимало голок у серці». Водночас у цьому бурхливому й дуже складному процесі народжувалися нові ідеї, авторські теорії і концепції, які й сьогодні не дають спокою консервативним силам на освітянській ниві, а вони й нині є досить войовничими.

Вчитель для І. Зязюна – це символ педагогіки серця, любові, творчості й активної дії, радісної і повсякденної співпраці з учнями, батьками, різними громадськими організаціями, усіма тими, хто причетний

до освіти, яка має в державі бути реальним пріоритетом. «Життєдайні начала Добра, Любові, Істини й Краси перебувають у руках Учителя» – ця викристалізувана філософсько-педагогічна думка академіка Зязюна стала афоризмом і спонукає до активної педагогічної дії, філософію якої обґрунтовано в останній прижиттєвій монографії вченого «Філософія педагогічної дії» [1].

Без перебільшення стверджуємо про те, що Вчитель, його свята місія на Землі, оспівана філософом-педагогом у сяйві великої любові, поваги до його особистості, а також у контексті державотворення. Долаючи складні перепони і бар'єри на всіх етапах своєї науково-педагогічної ї діяльності, Іван Андрійович з глибоким переконанням доводив, що турбота про вчителя має бути пріоритетом у загальнодержавній політиці: «Вчитель, його майстерність, його талант – невичерпне джерело багатства народу, який прагне до інтелектуальної, етико-естетичної культури в часи усіляких потрясінь та негараздів» [1]. На нашу думку, цей фундаментальний висновок вченого має велике методологічне і прогностичне значення.

Концепція педагогічної майстерності філософа і педагога має глибоке коріння, сягаючи джерел української історії, культури, етнонаціональних традицій, мудрості нашого народу. Впродовж багатьох років Іван Андрійович обґрунтовував, відшліфовував і, можна сказати, викристалізовував теоретико-методологічні положення й нетрадиційні міждисциплінарні засади педагогічної майстерності. В цей історичний період, що охоплює складні й важливі етапи в розвитку системи освіти нашої держави, народжувалася, проходила становлення і динамічно розвивалася сучасна українська наукова школа педагогічної майстерності. Незаперечним є те, що її творець – видатний філософ-педагог І. Зязюн.

Уся життєдіяльність і цілеспрямована боротьба академіка Івана Андрійовича Зязюна підтверджують геніальну світоглядно-антропологічну

тезу Г. Гегеля та Ф. Достоєвського: доки «людина живе, вона ще не сказала свого останнього слова, через що її не можна визначити остаточно...». Не сказав свого «останнього слова» й український філософ-педагог Іван Андрійович Зязюн. Нині продовження цього філософсько-педагогічного слова – за його учнями, послідовниками, за нами – його колегами й тисячами вчителів, які талановито впроваджують його ідеї.

Нині мимоволі ми знову і знову звертаємося до світлого образу видатного українця, його багатої спадщини, високо оціненої в Україні і світі. Його наукова спадщина академіка – це справжній філософсько-педагогічний скарб для подальшого розвитку освіти і педагогічної науки в Україні та інших державах.

Свобода особистості у просторі педагогічної дії, технології і техніки розвитку особистості, свободи суб'єктів учіння, гносеологічні й культурологічні виміри освітньої системи, підготовка вчителів до процесу виховання як очікуваної відповідальної дії – винятково важливі й прогностичні пласти наукового знання, обґрунтовані в наукових працях Івана Зязюна. Спонукають до роздумів й активної дії обґрунтовані ним положення щодо логізації особистісної моделі педагогічного світогляду, нових підходів до підготовки вчителя в Україні; підготовки майбутнього вчителя до профільного навчання учнів старших класів; професійної ролі кафедр педагогіки у підготовці майбутніх учителів; гносеологічних та культурологічних вимірів освітньої системи; неперервної освіти, її концептуальних засад, моделей, змісту і форм [1, с.454 – 591].

У вступній статті до бібліографічного покажчика «Іван Андрійович Зязюн: Педагог. Вчений. Філософ» президент НАПН України В. Кремень зазначає: «Педагогіка 80-х років минулого століття була тісно пов'язана з філософсько-педагогічними поглядами Івана Андрійовича Зязюна, який прагнув і досягав того, щоб ідея освітньо-культурного синтезу була реалізована в навчально-виховному процесі Полтавського педагогічного

інституту. Прагнучи бути зразком інтелігентності, носієм високих еталонів культури своїх учителів, Іван Андрійович власним ректорським прикладом надихав на культурну самореалізацію творчо обдаровану студентську і викладацьку молодь, умів відшукувати таланти і підтримувати їх визрівання» [2].

Українська наукова школа педагогічної майстерності – переконливий приклад відданості її творця і наукового лідера академіка І. Зязюна цій благодатній і життєдайній ідеї. Впродовж чотирьох десятиліть він пройшов складний шлях боротьби за право цієї ідеї на життя, її утвердження й розвиток. Це виявлялося у створенні і введенні до навчальних планів курсів педагогічної майстерності, відкритті майже в усіх педагогічних інститутах кафедр педагогічної майстерності. На цьому тернистому шляху не все було оптимістичним, світлим і радісним. Упродовж останнього десятиліття в класичних університетах (і не тільки в них) значно звужено педагогічний компонент: історичний, теоретичний і практичний. Великою втратою є те, що у багатьох закладах вищої освіти зникли кафедри педагогічної майстерності, майже до мінімуму зведено педагогічну практику.

Звернемося до думки вченого-філософа про те, що навіть в умовах інформаційно-технологічного розвитку, коли обґрунтовано безліч методик і технологій, не можна віднайти такі статистичні й технологічні засоби чи математичне оброблення дослідницьких даних, котрі б давали змогу виявляти обсяги зла, яке спрямовувалося на те, щоб «загнати» педагогіку, вчителя, вченого в потрібне ідеологічне русло. Зрозуміло, що це завдало великої шкоди і системі освіти, і школі, і вчителю, і педагогічній науці, і багатьом дослідникам проблем педагогічної освіти.

Однак і в цьому суперечливому й складному процесі перемагає Істина, хоча й не так швидко. За І. Зязюном, разом з філософськими категоріями «добра», «краси» і «свободи» вона відображає глибинний

смисл людського світовідношення та осягнення буття, шукань людського духу і творення гуманістичних ідеалів. Саме істина виражає сутнісний зміст і мету пізнавального процесу та характеризує його результат – знання як адекватне відображення суб'єктивної та об'єктивної реальності в свідомості людини. Філософи доводять, що істину встановлюють шляхом визначення відповідності пізнавального образу, знання реального стану речей, дійсності, що надає істині незалежності від суб'єкта. Протилежними до категорії «істини» є поняття «омана», «хиба», «оманливість», «хибність». І хоча проблему істини вивчають переважно теорія пізнання й логіка, вона має винятково важливе значення для дослідження проблем педагогічної майстерності.

Усі сучасні потрясіння і суперечності, які має український народ на початку XXI століття (анексія Криму, війна, розпочата Росією на Донбасі, зрештою, і пандемія коронавірусу COVID-19), – усе це зумовлює необхідність переосмислення сучасного етапу розвитку суспільства. Зароджується потреба побудову «цивілізацію милосердя». Про це писав Римський Папа Ян Павло II, закликаючи подолати страх перед майбутнім. Він особливо наголошував, що відповіддю на це явище, яке поширилося наприкінці XX століття, є «труд побудови цивілізації милосердя на фундаменті універсальних цінностей – миру, солідарності, справедливості і свободи. Душею цивілізації любові є культура свободи: свободи індивідів (особистостей) і народів, що переживається в русі самовідданої солідарності і відповідальності»; «Будемо носити в собі здатність до досягнення мудрості і цноти…»; «Зможемо збудувати… цивілізацію, гідну людини, правдиву культуру свободи». «Можемо і мусимо це зробити! А роблячи це, переконуємося, що сльози нашого століття підготували землю до нової весни людського духу», – такими пророчими словами закінчив Папа Ян Павло II свою промову в Організації Об'єднаних Націй у 1980 р.[5].

Обираючи та здійснюючи добро в особистому й сімейному житті, в соціально-економічних і політичних відносинах, у національній і міжнародній царині, людина реалізує свою свободу в істині. Це дає їй змогу оминути або подолати можливі відхилення, засвідчені в історії. Цими філософськими висновками Ян Павло ІІ попереджував людство, застерігав від помилок, до яких може призвести ігнорування проблеми свободи. Як вчений, він доводив, наскільки важливим є питання людської свободи: «Свободу людині дає Творець, як дар і водночас як завдання. Через свободу людина покликана прийняти і здійснити істину добра».

Філософсько-педагогічна ідея добротворення в свободі, на нашу думку, має винятково важливе значення для педагогіки. Порушення принципу зв'язку свободи з істиною, намагання узалежнити її від себе призводить до великої моральної шкоди в життєдіяльності людини, родини, суспільства і всього людства. Святий отець наголошував, що ці негативні наслідки неможливо навіть передбачити. Спотворення свободи, її фальсифікація, надуживання і прикриття нею може набути форми того чи іншого тоталітарного режиму. Зрозуміло, що розвиток суспільства на основі такої псевдоконцепції негативно впливає на долі цілих поколінь, позначається на їхньому майбутньому. «Це є однією з форм знищення свободи, наслідків чого ми зазнали у ХХ столітті і не тільки», – таким є висновок видатного теолога, філософа, педагога і психолога Яна Павла ІІ. У цих словах – серйозне попередження людству щодо хибного розуміння свободи в ХХІ столітті.

Отже, від філософії серця Григорія Сковороди, педагогіки серця і «цивілізації милосердя» Яна Павла ІІ український філософ-педагог Іван Зязюн вибудував своє бачення педагогіки добра й винятково важливої ролі педагогічної освіти.

Усвідомлюючи, що проблему вчителя недоцільно й не можна досліджувати фрагментарно, директор Інституту педагогічної освіти і

освіти дорослих НАПН України академік І.Зязюн започаткував цілісне дослідження проблем педагогічної освіти, ініціював розроблення Державної програми «Вчитель» та підготовку Концепції педагогічної освіти, до речі, першої в незалежній Україні. Він наполягав на необхідності розвитку в нашій державі субдисциплін педагогічної науки, зокрема педевтології, андрагогіки, порівняльної професійної педагогіки, а також педагогіки праці та інших.

Своєю філософською вірою в надзвичайно важливу місію педагогіки в цивілізаційному розвитку він «розбив льодяну кригу» вищої технічної школи, в якій десятиліттями ігнорувалася ця наука, витоки якої сягають античних часів. Викликає захоплення й глибоку повагу та заслуговує найвищих оцінок за усіма критеріями діяльність кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені академіка Івана Андрійовича Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», яку очолює доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Олександр Романовський. Творча діяльність цієї кафедри впродовж двох десятиліть є високим взірцем інноваційної реалізації сміливих і перспективних ідей академіка Івана Зязюна.

На нашу думку, багатьом нашим національним університетам, й особливо педагогічним, варто було б об’єктивно оцінити ефективність своєї роботи й посилити увагу до педагогізації освітнього процесу, не допускаючи зведення нанівець педагогіки в системі підготовки фахівців. «Педагогіка є наукою наук» – пропонуємо освітянам і високим державним чиновникам осмислити цей висновок Богуслава Сліверського, відомого польського вченого, профессора, звичайного, доктора хабілітованого, Почесного доктора Національної академії педагогічних наук України. На наше переконання, це може зупинити небезпечну руйнівну тенденцію,

мета якої – приниження ролі й навіть знищення педагогічної науки. У нашій цивілізованій державі – це неможливо!

Література. 1. *Зязюн І. А.* Філософія педагогічної дії : монографія / І. Зязюн. – Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с. 2. Іван Андрійович Зязюн: педагог, вчений, філософ: біобібліогр. покажчик / [упоряд. Штома Л. Н.; наук. ред. Н.Г. Ничкало]; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: СПД Богданова А. М., 2013. – 82 с. 3. *Ничкало Н. Г.* Філософія педагогіки серця Яна Павла ІІ // Освітній україноцентризм Георгія Філіпчука: зб. наук. пр. / редкол.: Н. Ничкало (голова) таін.; упор.: Н. Ничкало, О. Боровік; НАПН України; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К.: Богданова А. М., 2016. С. 24 – 34. 4. Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: зб. наук. пр. / [редкол.: Н. Г. Ничкало (голова), та ін.; упоряд.: Н. Г. Ничкало, О. М. Боровик; ІПООД НАПН України. К.: Богданова А. М., 2013. 456 с. 5. *Jan Paweł II. Do Ciebie.* Wybór myśli z pielgrzymek do Ojczyzny / Jan Paweł II. – Wydawnictwo Diecezialne Sandomierz, 1999. – 63 s. 6. Podręcznik pokolenia JP2. Ojcowskie słowo do młodych świata, Polski i Lednicy. Lednica, 2000; Poznań, 2008. 868 s

УДК: 316.46:378.035]:378.0913Зязюн]](045)

Нестуля О. О.
м. Полтава, Україна

І. А. ЗЯЗЮН ЯК ЛІДЕР: СИЛА ВЛАСНОГО ПРИКЛАДУ

Науково-педагогічна спадщина Івана Андрійовича Зязюна – видатного педагога, академіка НАПН України, першого міністра освіти після проголошення у 1991 році незалежності української держави привертає все більшу увагу дослідників. Їх роботи актуалізують немало теоретичних та методичних положень науковця-педагога, які й сьогодні мають практичне значення, оскільки зберегли величезне мотиваційне

значення для учителів-практиків, спонукають їх до особистісного розвитку разом зі своїми вихованцями.

Менше уваги привертає до себе управлінська діяльність І. А. Зязюна. Зрозуміло, що це окрема тема досліджень. Їх складність полягає в тому, що тут одного аналізу його праць недостатньо. Потрібно залучати цілий комплекс методів, які б дозволили скласти цілісну картину діяльності Івана Андрійовича як керівника.

Це – комплексне завдання. В цих коротких тезах звернемо увагу лише на два аспекти в контексті його вирішення. Перший: прекрасно володіючи характерними для радянської адміністративно-командної системи технологіями управління, Іван Андрійович сповідував лідерську управлінську парадигму, сам був лідером і розвивав лідерські риси інших. Другий аспект: він прекрасно розумів механізми взаємодії в педагогічному колективі і роль особистого прикладу керівника, який прагнув будувати стосунки з колегами не на страхові перед посадовою владою, а на власному авторитеті.

Цікавим у цьому сенсі було моє перше знайомство з Іваном Андрійовичем. Відбулося воно на першій його зустрічі з хлопцями історичного факультету. Мова йшла про зовнішній вигляд студента, який готує себе до вчительської професії. І. А. Зязюн переконував нас у тому, що вже в інституті ми повинні не лише набувати знання з тої предметної сфери науки, яку потім будемо викладати у школі, опановувати методиками подачі матеріалу учням, а привчатися бути для них прикладом у зовнішньому вигляді: носити костюм, білу сорочку з краваткою (згодом серед студентів вона отримала назву «зязюнчик»), акуратну зачіску.

Для школи тоді це були цілком звичні вимоги. Доречі, Іван Андрійович завжди їх дотримувався. І саме його особистий приклад, зрештою, відіграв вирішальну роль у тому, що його вимоги до зовнішнього

вигляду студентів педінституту були сприйняті ними і через кілька років робили їх легко впізнаваними у місті.

Проте коли ця вимога вперше прозвучала на студентський загал, ми зустріли її глибоким мовчанням, далеким від згоди з оратором. Ще б пак! У залі сиділи молодики з модними на той час зачісками під «бітлз» з довгими пасмами волосся, під стільцями ховалися широкі холоші штанів у стилі «кльош». Далеко не у всіх були костюми, а ті, в кого вони були, носили їх з яскравого кольору сорочками, коміри яких викладали на піджак. Це був «писк» молодіжної моди! Краватоκ в її наборі взагалі не передбачалося. Тому вимоги нового ректора були сприйняті ледь не як зазіхання на студентську молодість. І хоч Іван Андрійович досить переконливо обґрунтовував свою вимогу, більшістю вона сприймалася як зовнішнє втручання у їх внутрішній світ.

– Чи є запитання?, – закінчив свій виступ ректор. Зала мовчала. На неї давив статус ректора. До цього ректора, його попередника, ми бачили лише на посвяті в студенти. Іноді бачили його біля кабінету. Але практику безпосереднього спілкування запровадив Іван Андрійович. У нашому житті це було вперше. І те, що ректорові можна задавати будь-які запитання, ми ще не знали. Тому зала й мовчала.

– У мене є запитання, – чомусь сказав я, хоча сам іще не знав, а що ж то за запитання.

– Будь ласка, – відповів Іван Андрійович.

– Шановний Іване Андрійовичу, – звертаючись до нього, я шукав слова, щоб передати стан зали, яка принишкло дивилася вже на мене. – Загалом, ваші вимоги цілком зрозумілі. Наша майбутня професія особлива, тому, мабуть, особливими мають бути й вимоги до студентів, які готуються до неї. Але не можна не враховувати й наші особливості як студентів, індивідуальні особливості кожного. Якщо, наприклад, в мене

праве вухо має дефект, який я приховую довгою зачіскою, то вкоротивши її, я стану посміховищем серед учнів, а не прикладом для них.

Іван Андрійович примружив очі, уважно подивився не мене, обвів поглядом присутніх у залі і, посміхаючись сказав:

– Вам особисто я дозволяю носити довгу зачіску!

Зала полегшено зітхнула. Студенти старших курсів вже розуміли, що відповідь ректора на запитання першокурсника могла бути зовсім іншою. Пізніше це зрозумів і я. Не лише від мого запитання, а й від мене ректор, володіючи тодішніми статусом і владою, міг залишити лише «мокре місце». Проте своєю відповіддю він показав не лише повагу до своїх співрозмовників у залі. А й те, що висловлені ним вимоги до нашого зовнішнього вигляду продиктовані, насамперед, турботою про наше майбутнє, професійно-вчительське майбутнє.

Впродовж навчання в інститут мені не раз доводилося близько спілкуватися з Іваном Андрійовичем як голові ради відмінників, студентського наукового товариства, ведучого загальноуніверситетських концертів, командира першого студентського будівельного загону «Темп», який виїздив до Тюменської області. Завжди у його словах і діях відчувалась повага, прагнення допомагати. Доходило навіть до того,що він особисто домовлявся через обком партії про дефіцитні продукти (тушонка, консерви, сушена картопля та ін.) для бійців загону. У невимушених бесідах розповідав про свій студзагонівський досвід.

Час-від-часу, під час спілкування з Іваном Андрійовичем, я ловив себе на думці, що бачу його хитрувато-мудру посмішку після мого запитання на першій зустрічі з ректором. Якось я наважився нагадати йому про неї. Цього разу він засміявся так, як умів лише він: усім обличчям, своїм «нутром».

– Дуже добре пам’ятаю. Був несподівано збентежений тим опором моїм очевидним, як мені здавалося, речам, про які я говорив. Але радів з

того, що ти сказав про це відверто, а не пішов, вибач, скрутивши дулю в кармані. Тому не став дискутувати про зовнішній вигляд студента-педагога. Я вірив у те, що студенти – люди розумні і, врешті-решт, зрозуміють, що я не зазіхаю на їх особистість, їх уподобання чи прагнення модно вдягатися, бути сучасними. Тому інтуїтивно підтримав твою особистісність, щирість, критичність і … еластичність. Вже після зустрічі я справді зрадів такій відповіді. Зрадів тому, що не скористався своєю владою і не зламав твій стрижень, не принизив, не образив. І це головне! Запам'ятай! Від часів Аристотеля одним з двох найбільших гріхів вважалося зазіхання на почуття людської гідності. Ти можеш критикувати певні вчинки, дії чи бездіяльність людини, але ніколи не принижуй її. Допомагай їй, якщо вона не в силі зробити щось, навчи. Покажи власним прикладом, що вимоги до неї посильні. І тоді маєш право керувати нею. Вона погодиться на це сама.

Саме особистий приклад І. А. Зязюна часто прокладав шлях до успіху багатьох проєктів, які він розпочинав: він був серед перших самодіяльних артистів, які створювали нині всесвітньовідомий хор «Калина», він особисто очолив колектив однодумців, які довели важливість формування у студентів основ педагогічної майстерності та багато іншого.

УДК 37.026

Нестуля С. І.
м. Полтава, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТРЕНІНГУ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Нині в умовах соціально-економічних змін в Україні актуалізується потреба в нестандартно мислячих творчих особистостях, активних фахівцях-лідерах, в їх розвиненому критичному мисленні, в умінні аналізувати, оцінювати, оптимізувати, встановлювати взаємозв'язки між

соціально-економічними явищами та процесами, ефективно керувати, вести за собою, генерувати ідеї та діяти у новій ситуації. Вирішення цих проблем багато в чому залежить від змісту і методики навчання майбутніх менеджерів, що зумовило необхідність пошуку педагогічних технологій для формування лідерської компетентності майбутніх менеджерів.

Дослідники М. Артюшина, Л. Бондарєва, Н. Бутенко, Н. Євдокімова, Г. Ковальчук, О. Терещук, Ю. Швалб зазначають, що нині ефективними технологіями навчання студентів у процесі їх фахової підготовки є *тренінгові технології*. Вибір тренінгу як основного способу формування лідерської компетентності майбутніх менеджерів зумовлено тим, що він припускає вплив на особистість студента, становлення його з позиції набуття професійного досвіду, досвіду лідерства, а також створює умови для набуття сукупності якостей і знань, різноманітних навичок (установок), які забезпечували б виконання майбутніми менеджерами лідерських обов'язків у різних сферах діяльності. Крім того, як переконливо доводять Н. Євдокімова та Ю. Швалб, тренінг здатний вирішувати завдання, які класичні форми та способи вузівської підготовки вирішити не в змозі (Євдокімова, Швалб, 2011).

Л. Бондарєва стверджує, що тренінг є достатньо уніфікованим процесом, який спрямований на відпрацювання однотипних і передбачуваних схем поведінки засобами стандартних інструкцій та багаторазового повторення і тренування учасників тренінгу (студентів). Тож дослідниця номінує тренінг як форму спеціально організованого спілкування у процесі навчання, психологічний вплив якого ґрунтується на активних методах групової роботи. Відтак, тренінг є одночасно спілкуванням, цікавим процесом навчання, пізнання себе та інших, ефективною формою опанування знаннями, інструментом для формування вмінь та навичок, формою розширення досвіду (професійного, лідерського, кроскультурного тощо) (Бондарєва, 2007). М. Артюшина, Н. Бутенко,

Г. Ковальчук розуміють тренінг як запланований процес модифікації знань, поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального (професійного) досвіду, з тим, щоб досягти ефективного виконання в певному виді діяльності (Ковальчук, Бутенко, Артюшина, 2006).

Виокремимо низку *особливостей тренінгу* як технології активного навчання в освітньому середовищі університету, які сприяють формуванню лідерської компетентності майбутніх менеджерів:

1. Групова робота. Кожна група студентів – майбутніх менеджерів є відображенням суспільства (товариства, компанії) у мініатюрі. Робота у групі надає можливості кожному учаснику ідентифікувати себе з іншими, набувати нового досвіду (отримання навичок спілкування, поведінки у різних ситуаціях, лідерства, генерації ідей тощо). Водночас у групі найбільш ефективно забезпечується зворотній зв'язок та підтримка з боку інших учасників.

2. Інтерактивність. Тренінги у процесі формування лідерської компетентності майбутніх менеджерів передбачають інтерактивний обмін інформацією між тренером та групою, а також між самими учасниками. Під час тренінгу кожен студент відчуває власну причетність до процесу навчання та вважає набутий досвід «своєю власністю». Усі учасники мають можливість вільно висловлювати свої думки, а навчання спрямоване не лише на отримання знань, але й на прищеплення певних навичок та вироблення лідерської моделі поведінки.

3. Запитання – пошук відповідей. Ця особливість передбачає надзвичайну мету навчання під час тренінгу – орієнтацію на постановку запитань та пошук відповідей, набуття лідерського досвіду, допомогу учасникам в саморозвитку, самовдосконаленні, саморегуляції. Реалізацію мети забезпечують *інтерактивні методи* навчання, завдяки яким студент перетворюється не в пасивного слухача і носія інформації, а в безпосереднього учасника отримання необхідних знань, вмінь і навичок.

Такий творчо-діяльнісний підхід забезпечує реалізацію сучасної парадигми освіти: формування компетентнісного професіонала, менеджера-лідера, здатного вирішувати завдання будь-якої складності, що вимагають реалії сучасного життя.

4. Принцип «here and now» («тут і зараз»). Організація та методика тренінгу передбачає побудову процесу навчання, реалізації його мети, взаємовідносин між учасниками у системі «тут і зараз», що ґрунтується на відтворенні (імітації, моделюванні) проблемних ситуацій, характерних для реального життя. Упродовж тренінгу учасники «проживають» конкретну подію (ситуацію, наближену до реальної), осмислюють її, змінюють модель поведінки, виробляють навички прийняття рішень тощо.

5. Неформальна атмосфера. Зручні та затишні аудиторії, розташування місць колом, півколом чи малими групами, використання сучасного технічного забезпечення, все це сприяє позитивній налаштованості майбутніх бакалаврів з менеджменту під час тренінгу, уможливлює забезпечити успішну комунікацію, ефективний зворотний емоційний, інтелектуальний зв’язок між учасниками та уникати одноманітності упродовж усього тренінгу.

6. Синергетичний ефект. Тренінг дає можливість здійснити злагоджену командну взаємодію тренерів та учасників тренінгу, що забезпечує їх функціонування в оптимальному режимі ефективності, усвідомлення значущості командної роботи, формування синергічного колективу, тим самим розвиваючи командний дух, корпоративну культуру, лідерську компетентність майбутніх бакалаврів з менеджменту.

7. Індивідуальні стилі. Поєднання різних індивідуальних стилів спілкування, інтерактивних методів (прес-конференції, займи позицію, шкала думок, інтерв’ю, мікрофон, дискусії, рольові ігри, мозковий штурм, мозаїка, експертні групи тощо), вправ для тренінгів, прийомів та технік подачі інформації відповідно до індивідуальних особливостей сприймання

учасників (словесні методи, аудіо, відео, презентації, ментальні карти тощо) забезпечують високу ефективність тренінгу завдяки успішній реалізації його мети та низки завдань, які ставляться тренером.

8. Пролонгована форма. На відміну від звичайного заняття в університеті (пара 1 год 20 хв) мінімальна тривалість тренінгу складає 8-16 годин. Орієнтована структура може бути такою: вступ (виявлення очікувань студентів) – 30–40 хв.; характеристика суті проблеми – 2–4 год.; постановка завдань – 1–2год.; виконання завдань (вправ) – 2–4 год.; презентації – 1–2 год.; імітація – 2 год.; обговорення, підсумки – 1 год.

9. Принцип поступовості. Кожний наступний етап тренінгу має логічно випливати з попереднього, завдяки чому кожен учасник послідовно заглиблюється в процес усвідомлення себе, відкриваючи різні сторони власного «Я», своєї самосвідомості. Так, у процесі тренінгу розвиваються такі техніки самопізнання, як аналіз, зворотний зв'язок, зміст уявлень про «Я», саморегуляція навчальної діяльності, лідерської поведінки тощо (Нестуля, Нестуля, Карманенко, 2013).

Подальші наукові розвідки та дослідження будуть присвячені вивченню сучасних методик проведення тренінгів для формування лідерської компетентності майбутніх менеджерів.

Література. 1. *Бондарєва Л. І.* Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах. (Дис. канд. пед. наук). Київ. 2007. 2. *Євдокімова Н. О., Швалб Ю. М.* Навчальний тренінг як технологія підготовки фахівця у вищому навчальному закладі. Наук. вісник Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського: зб. наук. праць. Т.2. Вип. 7. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2011. С.121–128. 3. *Нестуля С. І., Нестуля О. О., Карманенко В. В.* Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера : навч. посіб. К.: Знання, 2013. 358 с. 4. Тренінгові технології

навчання з економічних дисциплін: навч. посіб. / Г.О. Ковальчук, Н.Ю. Бутенко, М.В. Артюшина та ін. К.: КНЕУ, 2006. 320 с.

УДК 378: 37.013

Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К.
м. Харків, Україна

АКСІОЛОГІЧНІ ВЕКТОРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми. Загальна і професійна культура педагога цілком справедливо вважається як одним з важливих елементом його компетентності, так і потужним чинником педагогічного впливу на студентів. Однак в дійсності її значення цими можливостями далеко не обмежується, поширюючись далеко за межі системи освіти і власне педагогічної діяльності. Ось чому надзвичайно важлива суспільна роль педагогічної культури дозволяє стверджувати, що вона являє собою істотну духовну цінність. Її ж багатоаспектна розвинена структура ускладнює дослідження ціннісних векторів, які визначають зміст і характер функціонування і розвитку соціокультурного простору. Успішне ж розв’язання проблеми сутності цих векторів та їх впливу на духовні виміри соціокультурного простору дозволило б визначити раціональні шляхи і способи цілеспрямованого формування і розвитку культури педагога вже в процесі його професійної підготовки та її наступного ефективного використання.

Основна мета статті й полягає у визначенні множини ціннісних векторів педагогічної культури та з’ясуванні глибинного сенсу кожного з них. Разом з тим передбачається проаналізувати ціннісний сенс педагогічної культури для студентів, для закладу освіти, для соціуму у цілому та для самого педагога.

Виклад основного матеріалу. Феномен педагогічної культури є проявом більш загального, хоча й дещо абстрактного поняття професійної культури та його конкретизацією стосовно сфери освіти й професійної діяльності педагога. Під професійною культурою розуміємо «певну сукупність матеріальних і духовних цінностей, що виробляються людьми відповідної професії. Вона включає специфічний спосіб організації їхньої діяльності, ставлення цих людей до своєї роботи та її результатів, а також їх відношення до себе, один до одного, до інших людей і суспільства у цілому, зумовлені специфікою їхньої професійної діяльності» [3]. При цьому підкреслювалося, що «важливий елемент професійної культури утворює також система специфічних норм, правил, цінностей та ідеалів, які сповідуються кращими представниками даної професійної групи, і притаманних їм характерних особистісних рис і якостей» [3, с. 161 – 162].

Як не існує професії взагалі, а є безліч конкретних професій, так і не існує професійної культури взагалі, і для кожної професії наведені характеристики конкретизуються залежно від призначення, цілей, змісту і характеру виробничої діяльності представників цієї професії. Це повною мірою стосується і культури педагогічної діяльності. Більш того, культура педагогічної діяльності здійснює такий істотний вплив на всі сфери суспільного життя, що дає вагомі підстави вважати її не просто специфічним, а й його системоутворюючим чинником.

Проявами системотворення суспільного життя педагогічною культурою виступають такі явища. По-перше, ця культура здійснює безпосередній вплив на студентів, формуючи їхній духовний і культурно-ціннісний світ як результат спадковості діяльності педагога. Більш того, по закінченні закладу вищої освіти його випускники транслюють норми і зміст цієї культури на своє оточення. По-друге, загальна культурна спрямованість освіти забезпечує позитивний вплив педагогічної діяльності на формування і розвиток соціокультурного простору як важливої сфери

суспільного життя відповідної спільноти чи соціуму у цілому. По-третє, активна участь педагогічної культури у розвитку професійної і соціальної компетентності й культури майбутніх фахівців формує своєрідний зворотний зв'язок, завдяки якому результати діяльності педагога не тільки втілюються в суспільне життя, але й стимулюють подальший розвиток та вдосконалення самої педагогічної культури.

Вже розглянуті прояви твірного впливу педагогічної культури на систему спільної діяльності людей, їхнє співжиття й міжособистісні взаємовідносини дають вагомі підстави стверджувати про її істотний ціннісний сенс. В той же час цінність педагогічної культури є багатоаспектною як для суспільства у цілому, так і для самих учасників освітнього процесу. З позицій її цінності для суспільства вважаємо за необхідне підкреслити таку обставину. Педагогічна культура і сама безпосередньо і опосередковано, через свою участь в загальній культурі й через результати свого впливу на людей і людські спільноти, виконує вкрай важливу роль для суспільного життя. Вона активно сприяє розвитку регулятивних механізмів для міжособистісних взаємовідносин та взаємодії між індивідами й суспільством, впливаючи на норми моралі і права, на звичаї і традиції. Водночас педагогічна культура і сама виступає одним з регулятивних механізмів. Дійсно, вона, з одного боку, прищеплює студентам норми, що являють собою інструментарій дії цих механізмів, а з іншого боку, сприяє засвоєнню ними цих норм та необхідності їх неухильного дотримання.

Особливої цінності педагогічна культура набуває у зв'язку з тим, що вона забезпечує флотування й розвиток не просто фахівця, а справді культурної й духовно розвиненої людини. А сьогодні вкрай важливого значення набуває, на чітке переконання В. Г. Кременя, «з'ясування того, чим відрізняється «освічена людина» від «людини знаючої і компетентної». І взагалі, що таке «людина культурна» – складний

результат духовного розвитку або просто «освічена чи навчена». Реальна цінність цих «моделей» в суспільстві або знижується, або звужується до рівня дуже низької ринкової потреби» [1, с. 13]. Отже, цінністю педагогічної культури постає ще й її роль у подоланні тих моделей людини, які відповідають низьким ринковим потребам.

Головною ж її цінністю слід вважати значення педагогічної культури, яке проявляється у її вирішальному впливі на забезпечення бажаного характеру особистісного розвитку студента. Цей його всебічний розвиток передбачає не тільки високу професійну компетентність, але й чіткі світоглядні позиції, моральнісні принципи і переконання, правову і психологічну культуру, багатий духовний світ та систему гуманістичних життєвих цінностей.

В умовах поширення глобалізацій них процесів і тенденцій на все нові й нові сфери суспільного буття вкрай важливим ціннісним завданням культури педагогічної діяльності постає формування у студентів толерантного ставлення до представників інших культур, політичних переконань, релігійних вірувань та інших відмінностей від ідеалів і поглядів, притаманних конкретному студенту. Тим більше, що, як пише відомий український філософ С. Б. Кримський, «толерантність у сучасному контексті сполучається із утвердженням цінності особистості та її вимог» [2, с. 19].

Добре відомо ж, що людина як унікальна й неповторна особистість, її життя і здоров’я являють собою найвищі цінності. І тому проявом педагогічної культури необхідно вважати також постійну демонстрацію викладачем поваги до особистості студента, підкреслювання його гідності й права на власні думки й погляди. Водночас важливим її проявом постає й прищеплення студентові чіткого розуміння необхідності такого ж ставлення до іншої людини. Таким чином, цей прояв педагогічної культури чітко спрямовується на формування суспільної злагоди. Вона ж,

у свою чергу, постає важливою цінністю, похідною від цінності самої педагогічної культури, що виступає як її джерело.

Ось чому ми вважаємо, що в координатах загального соціокультурного простору того чи іншого суспільства вектори педагогічної культури утворюють своєрідний аксіологічний субпростір. Його характерною особливістю постає осмислений та цілеспрямований життєво ціннісний вплив гн тільки на безпосередніх учасників освітнього процесу, а й на увесь соціокультурний простір. При цьому самі педагоги як генератори, носії і транслятори культури та її цінностей самі зазнають її впливу. Цей вплив зміцнює і збагачує їхній духовно-культурний світ, а отже сприяє його більш глибокому осмисленню й підвищенню рівня професіоналізму та його логіко-методологічних основ.

Як свідчать життєва практика і результати досліджень, кожний справжній фахівець, досягаючи певного рівня майстерності у своїй сфері, відчуває гостру потребу філософського осмислення своєї професії та професійної діяльності, її сенсу, суспільної цінності і значущості. Через це йому стає потрібна наявність філософського вектору педагогічної культури. Він означає, що цей фахівець у своєму особистісному та професійному розвитку виходить на якісно новий рівень, збагачений чіткими світоглядними позиціями.

Адже не випадково М. О. Бердяєв свого часу стверджував, що філософія завжди була проривом з безглуздого, емпіричного, примушуючого світу до світу смислу. На наше глибоке переконання, це особливо важливо для системи освіти й педагогічної діяльності. Саме тут, як більш ніде, сьогодні, потрібен «світ смислу». Адже він сприяє формуванню ціннісного сприйняття студентами як навчального матеріалу певної дисципліни, так і знань взагалі й самої освіти.

У цьому сенсі надзвичайно доречним уявляється думка одного з основоположників філософії освіти Дж. Дьюї, що коли ми готові побачити

освіту як процес формування відношення, емоційного й розумного, до природи та іншої людини, всю філософію можна вважати загальною теорією освіти. А відомо, що без педагогічної теорії освітня практика перетворюється приблизно на те ж, що й лікарська справа без медичної теорії, тобто на знахарство. Отже, сьогодні, в умовах постіндустріального суспільства та інноваційного характеру його розвитку, цінність педагогічної теорії та її концентрованого виявлення у професійній культурі педагога істотно зростає. Більш того, її цінність виступає вкрай важливою передумовою забезпечення якості освіти й духовного розвитку випускників вищої школи.

Наведені міркування надійно підкріплюються результатами багаторічної практики педагогічної діяльності та спеціальних досліджень і спостережень авторів. Зокрема, викладання таких світоглядних дисциплін, як «Філософія освіти» і «Філософія управління» слухачам магістерських програм з педагогіки вищої школи та адміністративного менеджменту викликає у них істотний інтерес і сприяє зацікавленому вивченню інших навчальних дисциплін.

Висновки з дослідження. По-перше, педагогічна культура є потужним чинником якості освіти. По-друге, їй притаманна множина ціннісних аспектів. По-третє, її вектори здійснюють ціннісний вплив на соціокультурний простір конкретного суспільства, збагачуючи його духовний світ.

Перспективи подальших розробок полягають в дослідженні конкретних механізмів впливу педагогічної культури на студентів, самих викладачів та суспільство у цілому, а також її взаємозв’язків з процесами самоорганізації.

Література. 1. *Кремень В. Г.* Смисл, мета і традиції сучасної філософії освіти // Філософія і сучасність. – Вип. 6. – 2011. – С. 11 – 20. 2. *Кримський С. Б.* Заклики духовності XXI століття. [З циклу щоріч.

пам’ят. лекцій ім. А. Оленської-Петришин, 2002 р.] – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 32 с. 3. *Пономарев А. С.* Общая и профессиональная культура в системе современного образования // Стратегия гуманизма. – Харьков: Изд-во НУА, 2004. – С. 153 – 192.

УДК 37.022

Рейлян В., Илиаш Н., Фетинюк В.
г. Кишинев, Молдова
Илияш Н.
г. Петрошань, Румыния

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ И ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЕ В ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

Университеты – это оргпнизации, где знания создаются, структурируются, социализируются и распространяются. Несмотря на то, что преподавание в очной форме в настоящее время является наиболее широко используемым способом в университетах, онлайн-обучение постепенно привносит новые отношения со знаниями.

История дистанционного обучения довольно богатая. Bertrand (2010) и Audet (2012) выделяют следующие 4 поколения дистанционного образования.

1) Системы переписки, впервые использованные в 1850 году в развитых странах, основаны на печатных материалах и взаимодействиях посредством писем или документов, отправляемых по почте.

2) Системы образования, основанные на радио (с 1920-х годов) и телевидении (с 1970-х годов), транслируют курсы в режиме реального времени или в режиме онлайн, некоторые из них обеспечивают обратную связь между учителем и учеником.

3) Мультимедийные системы, начиная с 1980-х годов, сочетают использование печатных, аудио-, видео- и компьютерных документов и обеспечивают поддержку учащегося, например, посредством обучения по телефону.

4) Интернет-системы, родившиеся в 1990-х годах, основаны на документах, доступных в электронном формате, и на взаимодействиях между профессором и студентом или между студентами посредством электронной почты, телеконференций. Существуют компьютерные, дискуссионные форумы и др.

Несколько учебных заведений по всему миру, большинство из которых в Северной Америке, Австралии, Новой Зеландии и европейских странах, таких, как Финляндия, Великобритания, Норвегия и Дания, особенно заинтересованы в онлайн-обучении. Иногда образование предлагается полностью на расстоянии, ориентируясь на клиентов, которые не могут получить доступ к знаниям по географическим или другим причинам. Другие формы обучения, называемые гибридными, или бимодальными, объединяют элементы обогащенного курса кампуса с онлайн-обучением на дискуссионных форумах. У этих университетов по всему миру есть много причин инвестировать в электронное обучение. Основными причинами являются расширение доступа к знаниям для новых клиентов, поиск качественного обучения, снижение затрат, подготовка студентов к обучению в обществе и, наконец, адекватный ответ на спрос на рынке знаний (Bartolic-Zlomislic and Bates, 1999). Это изменение в отношениях со знаниями для одних и для других в парадигме познания (Marchand, 1998) постепенно становится областью исследований в образовании. Дистанционное образование, давно презираемое в университетских кругах, становится местом для исследования и разработки новых педагогических подходов.

Изменение текущей парадигмы знаний. Появились новые элементы, которые способствовали нынешним изменениям в парадигме знаний (Lévy, 1997). *Первый фактор* – это скорость появления и исчезновения знаний и умений, то есть переходный характер (эфемерность) знаний по сравнению с постоянным характером знаний. Мы уже знаем, что знания в конкретной области будут удваиваться каждые шесть или семь лет, а научные знания удваиваются каждые два года; это означает, что профессионал будет устаревшим через пять лет после завершения его или ее обучения, если он или она не вступит в процесс обучения на протяжении всей жизни.

Второй фактор относится к новому характеру работы, при котором доля передачи знаний постоянно увеличивается. Работать означает все больше и больше учиться, передавать знания, производить новые знания. Документ основан на обработке и интерпретации информации, отсюда важность передачи знаний; рабочее место – это место, где информация производится специально, а университеты – это места, где люди учатся интегрироваться, обобщать информацию в знаниях, в навыках. Социально-экономическое давление заставляет человека перейти к обучению на протяжении всей жизни: этого требуют профессиональные корпорации; рабочая среда повышает его требования; новое поколение выходит на рынок труда с лучшими навыками. В настоящее время социальные, профессиональные и личные идентичности больше не приобретаются раз и навсегда: они должны быть заполнены, обновлены и воспроизведены для обучения на протяжении всей жизни. Обучение на протяжении всей жизни является одним из средств выживания обществ, в которых методы и умения изменяются с огромной скоростью. Человеческие способности подвержены устареванию с неизвестной до сих пор скоростью. Информационные и

коммуникационные технологии (ИКТ), нравится нам это или нет, станут все более важной образовательной поддержкой в обучении.

Третий фактор заключается в том, что ИКТ усиливают, экстернализуют и модифицируют многие функции человека. Это случай памяти (с файлами, базами данных, гипердокументами), воображения (с помощью симуляций, тематических исследований, решения проблем), восприятия (с помощью цифровых датчиков, телеперцепции, виртуальной реальности), рассуждений (с помощью искусственного интеллекта, моделирования сложных концепций). Согласно Леви (1997), мы являемся свидетелями открытия разума в цифровом мультисенсорном мире, который бросает вызов режиму двумерного линейного обучения.

Эта образовательная революция является неотъемлемой частью информационной революции, и последствия этой технологической революции часто смущают нас. Эти эффекты проявляются в нашей повседневной жизни на микроуровне, и мы подвержены решениям, принимаемым на макроуровне нашими академическими институтами и правительствами. Новые возможности, новые надежды, мечты и страхи выражены на всех уровнях общества. В настоящее время Канада выступает в качестве глобального брокера знаний, поставив информационную революцию на службу своему международному и демократическому призванию (Marchand, 2001). Все эти элементы не могут оставить мир образования безразличным. Интеграция ИКТ в университеты может рассматриваться как контекст, который способствует изменению практики преподавания с точки зрения конструктивизма или, как утверждают другие ученые, ИКТ ничего не изменит, обучение останется, по существу, традиционным.

В литературе известно множество интерпретациий концепции *Дистанционное обучение,* поэтому приведем несколько определений, которые ближе к нашему пониманию ДО.

Определение: *Дистанционное обучение* «является формой обучения, которая не предполагает физического присутствия учителя и не проводится в школе», согласно определению, предоставленному service-public.fr, официальному веб-сайту французской администрации. Другими словами, дистанционное обучение доступно где бы вы ни находились, в присутствии других участников или нет. Есть две формы дистанционного обучения:

- синхронное дистанционное обучение: виртуальный класс рассматривается и проводится в режиме реального времени. Посещение видеоконференции в соответствии с определенным расписанием.
- асинхронное дистанционное обучение: занятия проходят в автономном режиме. У вас есть доступ к вашим курсам в формате PDF или видео, они доступны в любое время.

Другие определения:

- *Дистанционное обучение* – это набор организационных устройств и моделей, которые направлены на обеспечение обучения или обучения людей, находящихся далеко от поставщика услуг. Этот режим обучения требует специальных технологий обучения, дизайна курса и средств коммуникации на основе электронных или других технологий.
- *Дистанционное обучение* – это передача знаний и учебная деятельность, осуществляемая вне физического присутствия тренера и обучаемого в одном и том же месте в течение всего обучения (Glikman, 1994).

В Румынии, согласно законодательству, *Дистанционное обучение* и заочное обучение являются альтернативными, современными, гибкими формами высшего образования, которые предоставляют широкому кругу

людей возможность для начального обучения, повышения квалификации или профессиональной конверсии без необходимости прервать их профессиональную деятельность. Присутствие студентов / стажеров в образовательных пространствах требуется в значительно меньшей степени, чем в случае студентов в форме очной формы обучения. Специфичным для дистанционного обучения является значительная доля индивидуального, независимого обучения, которому помогают и руководят координаторы дисциплины и преподаватели на протяжении всей учебной программы. Дистанционное обучение основано на материалах, разработанных особым образом, которые могут представлять собой письменные материалы, аудио, видео, мультимедиа, радиотелевизионные программы, веб-страницы, личные встречи, видеоконференции или другие формы и виды деятельности.

Благодаря своей гибкости и современности, освобождая себя от ограничений пространства-времени и темпов обучения, дистанционное обучение доступно каждому, кто хочет повысить свою профессиональную квалификацию до текущих требований или получить новую профессиональную квалификацию без необходимости прерывания его социальной активности.

Профессиональная квалификация, полученная выпускниками данной формы обучения, не отличается от квалификации выпускников очной формы обучения, что подтверждается идентичностью выданных дипломов.

Чаще всего дистанционную форму обучения выбирают те, кто получает одновременно два диплома, параллельно занят работой или просто по личным обстоятельствам не может или не хочет посещать университет. Также огромное количество студентов выбирают дистанционный вариант повышения квалификации или получения степени магистра, особенно MBA.

Форма дистанционного обучения в целом зависит от страны, университета и программы обучения, но по сути являет собой одно и то же. Большую часть времени студент обучается по предоставленным материалам и лекциям, изучает профильную литературу. Любые возникшие в процессе обучения вопросы студент может задать напрямую профессорам, обсудить их в студенческих дискуссиях. Периодически проводятся онлайн-семинары или воркшопы посредством платформ для онлайн-конференций. То есть в целом процесс дистанционного обучения не отличается от заочного ничем, кроме того, что большая часть преподавания происходит через Интернет.

2007 год стал годом первого Massive Open Online Course (MOOC), когда Дэвид Уайли, профессор в Университете штата Юта, открыл официальный курс для всех, кто хотел участвовать. В этом курсе 50 студентов из 8 стран присоединились к пяти студентам.

Термин MOOC был придуман в 2008 году Дейвом Кормиером из Университета острова Принца Эдуарда в Канаде.

Первым MOOC, который был очень успешным, был курс «Искусственный интеллект» Себастьяна Труна и Питера Норвига из Стэнфордского университета осенью 2011 года. В этом курсе более 160 000 человек по всему миру записались на совместные курсы. После этого успеха Себастьян Трун и Питер Норвиг основали компанию Udacity, предоставляет платформу, которую любой университет может использовать для предложения MOOC.

Весной 2012 года Массачусетский технологический институт, MIT, начал предлагать свой первый курс по схемам и электронике на своей платформе MITx. Более 120 000 студентов со всего мира записались на этот курс, чтобы учиться вместе.

2 мая 2012 года MIT и Гарвардский университет объявили о совместном проекте под названием EdX. Оба учреждения, возможно,

лучшие университеты мира, присоединились и пообещали, что предложат бесплатные курсы через Интернет.[1]

Рынок МООС был оценен в 5,16 млрд долларов США в 2019 году и, как ожидается, достигнет 21,14 млрд долларов США к 2025 году, при среднегодовом росте в 29 % за прогнозируемый период 2020–2025 годов. Прогресс в области информационных и коммуникационных технологий побуждает педагогов и учеников преодолевать ограничения времени, пространства и окружающей среды. В то время как традиционное школьное образование хорошо развито, системы обучения за пределами классной комнаты, особенно те, которые совершенствуются с помощью новых технологий, все еще обсуждаются.[2]

Последние исследования свидетельствуют о том, что онлайн учеба менее эффективна по сравнению с традиционными face-to-face методами преподавания. В экспертном сообществе все больше говорят о том, что такое образование неэффективно.

В частности, об этом говорится в последнем отчете[3] сотрудников Центра образовательной политики в Колледже образования и развития человека Университета Джорджа Мейсона. Авторы исследования составили рекомендации Министерству образования США о том, что сокращение доли офлайн-образования в пользу онлайна будет являться нарушением интересов потребителей и ухудшит качество образования в стране.

Исследователь Джастин Райх из Массачусетского технологического института, опубликовал статью[4], в которой он объяснил, почему онлайн обучение МООС не выполнят свою предполагаемую миссию:

[1] http://desarrolloweb.dlsi.ua.es/moocs/brief-history-moocs
[2] https://www.**mordorintelligence**.com/industry-reports/massive-open-online-course-mooc-market
[3] Does online education live up to its promise? A look at the evidence and implications for federal policy? January 2019, http://mason.gmu.edu/~sprotops/OnlineEd.pdf
[4] https://science.sciencemag.org/content/363/6423/130?utm_source=e-Literate+Newsletter&utm_campaign=fd7c2d2185-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_deab6fbf84-fd7c2d2185-40282373

Во-первых, всего 3% начавших обучение онлайн заканчивают начатое. Главное опасение исследователей вызывает так называемый показатель доходимости. Большая часть учащихся бросают учебу, не завершив начатые курсы, причем с годами показатель доходимости только падает. Если в 2014–2015 годах почти среди всех участников МООС курсы до конца прошли всего 6 % учащихся, то в 2016–2017 годах этот показатель был 4 %, а в 2017–2018 годах — только 3,13 %.

Во-вторых, география образования не расширяется. Помимо этого, не подтвердился тезис о демократизации и большей доступности образования в связи с появлением онлайн образования. Исследование Джастина Райха показало, что студенты онлайн-программ MIT и Гарварда в подавляющем большинстве живут в высокоразвитых странах. Никакого проникновения образования в страны с низким уровнем жизни благодаря Интернету не произошло.

Группа ученных в своем исследовании «Education technology: an evidence-based review»[5] отметили, что, преобразования, связанные с ed-tech, происходят в контексте глубокого и постоянного неравенства. Несмотря на расширение доступа к некоторым технологиям, цифровой разрыв остается очень реальным и очень большим. Хотя 98 % детей в домохозяйствах Соединенных Штатов с доходами, превышающими 100 000 долларов в год, имеют дома компьютер, только 67 % детей в домохозяйствах с доходами ниже 25 000 долларов имеют их[6]. Даже если находящиеся в неблагоприятном положении студенты могут физически получить доступ к технологиям, им может не хватать технологий, руководства, необходимого для продуктивного использования – «разрыв в цифровом использовании»[7]. Учёные также

[5]Maya Escueta, Vincent Quan, Andre Joshua Nickow, Philip Oreopoulos. Education technology: an evidence-based review, Cambridge, 2017, https://www.nber.org/papers/w23744.pdf
[6]Bulman and Fairlie, 2016.
[7]Brotman, 2016.
https://www.brookings.edu/blog/techtank/2016/01/28/the-real-digital-divide-in-educational-technology/.

отметили, что учащиеся, которые проходят обучение по смешанной методике, объединяя преимущественно онлайн-обучение с дополнительными офлайн-элементами, показывают почти такие же хорошие результаты, как и те, кто учится в исключительно традиционном формате.

Причинами падения интереса к онлайн-курсам могут являться следующие два фактора:

- Отсутствие мотивации. Слушатели онлайн-курсов не могут самостоятельно поддерживать мотивацию для прохождения курсов;
- Отсутствие элемента живого общения. Онлайн исключает из образовательного процесса важную составляющую в виде человеческого общения, либо сильно сужает его возможности. В то же время доказано, что образовательный процесс осуществляется, в частности, через социально-психологический механизм «заражения» и подражания.

Экстренный перенос обучения в дистанционный формат в условиях пандемии имеет существенные отличия от спланированного онлайн-обучения на основе массовых открытых онлайн-курсов (МООС). Дистанционное обучение стало необходимостью для любого государства и любой системы государственного образования. С началом эпидемиологической ситуации в Республике Молдова и введением чрезвычайного положения в стране, Министерство образования, культуры и науки издало приказ №. 351/2020, с целью обеспечения дистанционного образовательного процесса в течение периода карантина. В связи с этим все очные занятия, включая лекционные, практические и лабораторные при наличии виртуальных аналогов, были перенесены в онлайн-среду.

Преподаватели вынуждены организовывать учебный процесс посредством дистанционных технологий обучения на основе различных способов доставки электронного контента и доступных инструментов

коммуникации обучающихся и преподавателей в электронной информационно-образовательной среде.

Вузы разработали приемлемые для их уровня развития IT-инфраструктуры способы реализации дистанционного обучения и требования к форматам учебного процесса. Именно поэтому у каждого вуза возник свой набор инструментов и сценариев для организации обучения в онлайн-среде. Наибольшую популярность среди вузов получили платформы MOODLE, ZOOM, GOOGLE CLASSROOM – для лекций, размещения контента и проверки знаний студентов, вебинарные сервисы для онлайн-лекций и консультаций, социальные сети и мессенджеры для коммуникации обучающихся и преподавателей, и рассылки по электронной почте для доставки дидактического материала.

Такой резкий переход на "дистант" – мера вынужденная и экстренная, не все университеты были готовы к этой кардинальной перестройке учебного процесса, исходя из объективно разного уровня развитости информационной инфраструктуры, обеспеченности дисциплин электронными образовательными ресурсами и готовности преподавателей к использованию цифровых платформ и сервисов в образовательном процессе[8].

Как показало исследование НИУ ВШЭ, проведенное в 2019 году, сами преподаватели вузов с ученой степенью невысоко (3,2 балла из 5) оценивают свой уровень владения дистанционными технологиями, а каждый 4-й из них ни разу за последние 3 года не использовал сервисы удаленной видеосвязи для участия в вебинарах и видео-конференциях или проведения аналогичных мероприятий. В сложившейся ситуации было бы необоснованным использование термина онлайн-обучение даже в отношении использования массовых открытых онлайн-курсов, поскольку экстренный перевод студентов на них в середине семестра без

[8]Дистанционное обучение в экстремальных условиях,https://academia.interfax.ru/ru/analytics/research/4491/

предварительных организационных мероприятий и должного сопровождения со стороны авторов онлайн-курсов не позволяет обучающимся в полной мере ощутить преимущества этой технологии.[9]

Сегодня существует множество исследований и споров по поводу онлайн обучения в целом, преимуществ и недостатков. Однако сторонники разных позиций едины в одном, а именно в роли учебного процесса как основы организации онлайн обучения.

Некоторые исследователи выделяют педагогический дизайн как инструмент проектирования онлайн-курса, что отсутствует в большинстве случаев при резком переходе на "дистант". Наиболее полно варианты педагогического дизайна при проектировании онлайн-курса отражены в работе «Learning Online: What Research Tells Us about Whether, When and How».[10]Авторами предложены девять основных характеристик, которые необходимо учитывать при проектировании курса, с альтернативными вариантами реализации онлайн-обучения[11]:

1) модель обучения (исключительно электронное обучение, смешанное обучение с различным соотношением очного и онлайн-форматов, электронное обучение с включением вебинаров);

2) темп освоения (освоение в любом удобном темпе, заданный преподавателем темп освоения, заданный темп освоения с возможностью прохождения части курса в произвольном темпе);

3) количество обучающихся (до 35 человек, от 36 до 99 человек, от 100 до 999 человек, более 1000 человек);

[9]Дистанционное обучение в экстремальных условиях https://academia.interfax.ru/ru/analytics/research/4491/
[10]Barbara Means, Marianne Bakia and Robert Murphy, Learning Online: What Research Tells Us about Whether, When and How (New York: Routledge, 2014), file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Book_Review_of_Learning_Online_What_Research_Tells.pdf
[11]Дистанционное обучение в экстремальных условиях, https://academia.interfax.ru/ru/analytics/research/4491/

4) педагогическая технология (объясняющий курс, практико-ориентированный курс, исследовательский курс, курс для организации совместной коллективной деятельности);

5) цель оценивания в курсе (определение степени готовности обучающегося к новому материалу, организация адаптивного обучения, диагностика достигнутых результатов обучения, накопительная система оценок, выявление отстающих обучающихся);

6) роль преподавателя (активное взаимодействие со студентами онлайн, незначительное онлайн-присутствие, отсутствие преподавателя в онлайн-среде);

7) роль студента (читает и слушает; решает задачи и отвечает на вопросы, активное экспериментирование через симуляторы и другие инструменты, взаимодействие с другими обучающимися);

8) синхронизация взаимодействия (только асинхронное, только синхронное, смешанный формат взаимодействия);

9) обратная связь (автоматизированная со стороны системы, от преподавателя, от других обучающихся).

Все эти параметры сильно влияют на дизайн онлайн-курса: на формы представления контента, на выбор контрольно-измерительных инструментов, на использование тех или иных сервисов коммуникации и проведения процедуры итоговой аттестации по курсу.

Правильно подобранные материалы курса, исходя из целей и задач обучения и характеристик учебного процесса в онлайн-среде, обеспечат обучающимся образовательный результат, а преподавателю - положительную обратную связь.

Такой подход подразумевает, что онлайн-обучение – это прежде всего когнитивный и социальный процесс, а не просто процесс передачи информации посредством Интернет.

Онлайн обучение невозможно без некоторых инвестиций как со стороны университетов, школ, преподавательского состава, так и обучающихся.

Исследования показали, что на разработку онлайн-курса уходит в среднем 6–9 месяцев, а навыки работы преподавателя на онлайн-платформе формируются в течение первых двух запусков курса.[12] Кроме проблем, связанных с процессом преподавания, необходимо отметить и сложность обучения учеников, студентов, мастерантов обязанностям и инструментам, которые они должны использовать, а также некоторым правилам поведения в онлайн-среде. Первым вопросом была ответственность студентов. Второй проблемой было понимание цифровых инструментов. Все было намного сложнее, потому что студенты не чувствуют никаких последствий, если они, например, не будут участвовать в видеолекциях или будут соединенны, но будут пассивными и будут заниматься другими вещами.

Институт общественных политик Молдовы провел в апреле 2020 года социологическое исследование «Общее онлайн-образование: эффективность и результативность». Целью исследования явился анализ эффективности и результативности онлайн-обучения в условиях чрезвычайной ситуации и определение решений, которые могут помочь улучшить его. В исследовании проводится четкое терминологическое разграничение между фактическими онлайн-уроками (набором мероприятий по преподаванию-обучению-оценке), осуществляемых с помощью электронных средств связи, и простым обменом сообщениями и файлами между учащимися и преподавателями.

Согласно данным опроса, из примерно 34 000 учеников, участвовавших в опросе, только 40 % говорят, что они участвуют в

[12]Дистанционное обучение в экстремальных условиях, https://academia.interfax.ru/ru/analytics/research/4491/

онлайн-лекциях, и только 76 % из них выполняют предложенные им индивидуальные задания. Хотя доля учителей, проводящих онлайн-лекции, значительна – 70 % из более чем 3-х тысяч учителей, участвующих в опросе, только 20 % из них говорят, что они предлагают учащимся в качестве учебной деятельности реализацию проектов и портфолио[13].То, что происходит с нами сейчас, в основном является краткосрочным решением, потому что регулярные занятия в аудиториях были заменены онлайн-лекциями, и это не означает, что дистанционное обучение проводится со всеми необходимыми компонентами. Проблема не в том, чтобы получить дидактическое сообщение от преподавателя к обучающемуся. Для этого есть разные каналы. Это вопрос понимания и проверки того, как оно усваивается. Проблема состоит в том, чтобы помочь студенту получить поддержку в ситуации, когда процесс познания останавливается или замедляется.

В Румынии Министерство образования, в свою очередь, предоставляет учителям, учащимся и родителям набор ресурсов, необходимых для продолжения онлайн обучения .

Существующий портал educred.ro централизует учебные платформы и открытые образовательные ресурсы, включая учебные пособия и другие учебные материалы, предназначенные для обучения. Вся соответствующая информация для поддержки и улучшения доступа к обучению будет введена в Интегрированную информационную систему образования в Румынии.

Однако и в Румынии, и в Молдове тысячи студентов (еще больше-учеников школ) не имеют к доступа Интернету и не могут участвовать в онлайн-курсах, организованных во время пандемии COVID-19.

Литература. 1. Education Technology: An Evidence-Based ReviewMaya Escueta, Vincent Quan, Andre Joshua Nickow, Philip

[13]http://ipp.md/2020-05/studiului-sociologic-invatamantul-general-in-mod-online-eficacitate-si-eficienta/

OreopoulosNBER Working Paper No. 23744Issued in August 2017, https://www.nber.org/papers/w23744.pdf. 2. *Eric P. Bettinger, Lindsay Fox, Susanna Loeb, and Eric S. Taylor.* Virtual Classrooms: How Online College Courses Affect Student Success, American Economic Review 2017, 107(9), https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/aer.20151193. 3. *Barbara Means, Marianne Bakia, & Robert Murphy*. Learning Online: What Research Tells Us About Whether, When and How. New York: Routledge, March 26th, 2014, 1st Edition, 232 pages, ISBN-13: 978-0415630290 (Paperback), file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Book_Review_of_Learning_Online_What_ Research_Tells.pdf. 4. Studiului sociologic«Învățământulgeneralîn mod online: eficacitateșieficiență», Institutul dePoliticiPublice . Chisinau, 2020. http://ipp.md/2020-05/studiului-sociologic-invatamantul-general-in-mod-online-eficacitate-si-eficienta/ 5. *Bartolic-Zlomislic, S. et Bates,* A.W.T. (1999). Investing in on-line learning: Potential benefits and limitations. Canadian Journal of Communication, 24(3), 349–366. 6. *Lévy, P.* (1997). Cyberculture. Paris: Odile Jacob. 7 *Marchand, L.* (2001). L'apprentissage en ligne au Canada: frein ou innovation pédagogique? Revue des sciences de l'éducation, Vol. XXVII, nº 2, 2001, p. 403 à 419. https://doi.org/10.7202/009939ar. 8. *Marchand, L.* (1998). Un changement de paradigme pour un enseignement universitaire moderne. *Distances*, *2*(2), 7–25. 9. *Bertrand, Louise* (2010). Renouveler l'université : pour un rapport au savoir adapté au XXIe siècle, Québec, Presses de l'Université Laval, 164 p. 10. *Audet, Lucie* (2012). Vingt-cinq ans d'apprentissage à distance au Canada francophone: profil, bilan et perspectives, Montréal, Réseau d'enseignement francophone à distance du Canada, 92 p., réf. du 25 février 2015, http://bv.cdeacf.ca/EA_PDF/158154.pdf. 11. La formation à distance dans les universités québécoises : un potentiel à optimiser. Commission de l'enseignement et de la recherche universitaires (CERU), Québec, 2015

УДК 371.3

Романовський О. Г., Жушма Т. В.
м. Харків, Україна

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ТА ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день весь світ знаходиться в надзвичайно скрутному становищі. Пандемія внесла та активно впроваджує свої корективи в усіх сферах життєдіяльності людини. Для більшості необхідні заходи щодо карантину суттєво змінили повсякденний спосіб життя, звичний режим, професійну та навчальну діяльність.

Людство не було готове до такого ходу подій. Статистика показує критичну ситуацію, значна більшість респондентів – у паніці за здоров'я, благополуччя своє та своїх рідних. У зв'язку з цим професії психолога та викладача ЗВО набувають неабиякої значимості та престижу. Високий професіоналізм представників даних напрямів завжди буде однією з найважливіших складових всього феномену життя сучасного суспільства в усіх країна світу.

Важливо, щоб психологи та викладачі закладів вищої освіти були справжніми лідерами. Адже, ми вважаємо, що саме такі професіонали зможуть надати допомогу в усіх напрямах професійного та особистого життя.

Мета дослідження полягає в розкритті питання щодо лідерських якостей майбутніх психологів та викладачів закладу вищої освіти та їх впливу на становлення їх як професіоналів своєї справи в умовах пандемії.

Аналіз останніх досліджень. На сьогоднішній день лідерські якості та лідерство в цілому знаходяться під пильним поглядом таких науковців, як С. Калашникова, В. Д. Гоулман, В. Биков, О. Бандурка, О. Нестуля, В. Бабаєв, М. Кетс де Врієс, С. Кові, Е. Холландер, та ін. Основні їх

думки було відтворено в роботах Н. Фреїк, Р. Такера, В. Кравченко, Р. Ітвела, Дж. Рітцера, Г. Старовойтової, В. Титаренко та ін.

Тема лідерства є однією з найбільш актуальних у дослідженнях вчених кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», а саме О. Романовського, О. Пономарьова, Т. Гури, В. Михайличенко, А. Книш, І. Костирі, О. Квасник, В. Шаполової, В. Бондаренко та ін.

Виклад основного матеріалу В період ізоляції люди проводять весь час вдома, це означає, що їх мозок працює в ослабленому режимі. Дослідження німецького Університету Ерлангена довели, що від бездіяльності протягом пару тижнів атрофується частина головного мозку.

Оскільки розквіт та могутість країни залежить від молодих, талановитих, правильно навчених спеціалістів, на плечі викладачів лягає неабияка відповідальність у підготовці професіоналів своєї справи. Важливо, щоб такі спеціалісти мали добре психологічне здоров’я, не піддавались паніці та могли б розумно налаштувати суспільство на позитив і віру в краще майбутнє. В цьому допоможе професіоналізм психолога.

Ми впевнені, що лідерів можуть навчити тільки лідери, з високим рівнем не тільки традиційного інтелекту (IQ), а й емоційного (EQ), з широким кругозором та життєвою мудрістю.

Ми вважаємо, що психолог, як і викладач, в першу чергу повинен бути високодуховною, високоосвіченою, ініціативною людиною. Досить значимий аспект – здатність до професійної творчості, самопізнання, розвинена емпатія, професійна компетентність. Їм притаманне постійне самовдосконалення шляхом дотримання принципу навчання впродовж життя.

Ми вважаємо, що саме завдяки своїм лідерським якостям викладач навіть у дистанційному навчанні зможе привертати та утримувати увагу студентів, спрямовувати їхні зусилля на розв’язання складних проблем,

зацікавлювати їх та завойовувати довіру, знаходити творчі шляхи розвитку управлінських ситуацій.

В умовах дистанційного навчання для досягнення поставленої мети, на нашу думку, викладач-лідер повинен перш за все:

- використовувати індивідуальний підхід для ефективної передачі знань;
- усвідомлювати власну значущість і відповідальність за результати свого педагогічного та виховного впливу;
- використовувати у своїй діяльності останні досягнення науки;
- відійти від стереотипів;
- постійно працювати над собою, підвищувати свій професійний, культурний, особистісний і педагогічний рівень;
- реалізовувати себе в певних видах діяльності;
- мати високий рівень комунікативних здібностей.

У сучасних умовах навчання викладач повинен спиратися на розвиток мотивації студентів, враховуючи індивідуально-психологічні особливості, розвиток особистого потенціалу, вдосконалення вмінь планування, контролю/самоконтролю, спілкування, відповідальності.

Оновлення функцій, покладених на викладачів у сучасній вищій школі, вимагає від них не тільки якісної передачі знань, а й розбудови концепції саморозвитку студента на основі мотивації, самореалізації, формування лідерського потенціалу у своїй професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що виникла ситуація в сучасній вищій освіті кардинально змінила підходи до викладання навчальних дисциплін і передбачає нові, якісні дії з активної передачі знань студентам в онлайн режимі. Виявлено, що використання набору лідерських якостей, допоможе викладачам здійснювати ефективну взаємодію зі студентами. Сьогодні професія психолога відіграє значиму роль у становленні здорової особистості.

На цьому ми не закінчуємо, адже вважаємо, що дана ситуація залишить вагомий відбиток на українській вищій школі, ми будемо займатись пошуком

оптимізації виявлених і нових умов, що сприяють розвитку професійно значущих лідерських якостей викладачів вищої школи.

Література. 1. *Романовський О. Г.* Проблеми формування особистості лідера : монографія / О. Г. Романовський, В. М. Бабаєв, О. С. Пономарьов. – Харків: Майдан, 2000. – 193 с. 2. *Романовський О. Г.* Обов'язкові складові особистості харизматичного лідера як запорука його успіху / О. Г. Романовський, О. В. Квасник, В. В. Шаполова // Лідер. Еліта. Суспільство: щоквартальний науково-практичний журнал. – Х.: НТУ «ХПІ», 2017.– No 1. – 182 с. 3. *Алфімов Д. В.* Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі: дис. д-ра пед. наук: 13.00.07 / Д. В. Алфімов. – Луганськ, 2012. – 495 с. 4. *Мараховська Н. В.* Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу: автореф. дис. … канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Мараховська. – Х., 2009. – 20 с.

УДК 378

Семенова А. В.

м. Одеса, Україна

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ІВАНА ЗЯЗЮНА – ЗАПОРУКА ЄДНОСТІ МЕТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ І ЯКОСТІ ОСВІТИ

Освіта – це майбутнє! Питання її природи, цілей, шляхів, засобів і методів здійснення та розвитку обговорювалися з якнайдавніших часів. У той же час об'єктивні цивілізаційні процеси, змінні інтереси суспільства, держави і особистості знову і знову привертають увагу дослідників у пошуках новочасних рішень традиційних питань.

Світ вже ніколи не буде таким, як за часів ДО пандемії… Ситуація вимушеного негайного переходу на дистанційні форми навчання, що

склалася у цілому світі, загалом, і в Україні, зокрема, обумовлена стрімким поширенням COVID-19, як лакмусовий папір продемонструвала не тільки освітянській спільноті, а всьому суспільству проблеми у цій галузі. Щойно з новою силою привернута увага до впливу економіко-соціальних-технічних аспектів на якість освіти, організаційно-методичних і психологічних чинників, що мають ураховуватися у нових реаліях[14]. Зазначене вище соборує дії вчених і педагогів-практиків у напрямі методології впровадження новітніх, міждисциплінарних, поліпарадигмальних досліджень у галузі освіти.

Позитивним є той факт, що як на законодавчому рівні, так і на рівні рефлексій науковців та пересічних викладачів, багатьох освітянських громадських організацій акценти в освіті змінилися – від гностичного підходу (знаннєвої парадигми) до компетентнісного підходу (компетентнісної парадигми). Механізми підвищення якості вищої освіти, стандартизації спеціальностей і акредитації освітніх програм наразі є актуальними без виключення для адміністрації кожного ЗВО. Серед основних трендів модернізації вищої освіти в Україні постає розуміння її діяльнісної спрямованості, якісної і кількісної діагностики фактичних та прогнозованих результатів навчання, через те, що першорядне призначення вищої освіти – формування здатності молодого покоління до майбутнього активного, продуктивного життя в усіх його формах, до творчої професійної діяльності з метою саморозвитку і самореалізації особистості.

Закономірності трансформацій освіти в загальному контексті історичного розвитку, зазвичай, розглядаються як серія парадигмальних змін, що детермінуються комплексом об’єктивних чинників економічно-

[14] Почепцов Г. Коронавирус как досрочный приход будущего. / Георгий Почепцов // REZONANS – Авторские колонки – 14.05.2020. – Режим доступу до ресурсу: https://rezonans.kz/koronavirus-kak-dosrochniy-prihod/?fbclid=IwAR3OHEq5XPKsNznylUy9W5gYbY82KAQ5GgWCLxgk11PSm_SzXG4BmUo4Z9s

політичного та суспільного порядку, формами соціальності й типами особистості, які, у свою чергу, обумовлені конкретно-історичними особливостями цивілізаційних процесів.

Поки процеси цивілізаційного розвитку залишалися у межах індустріалізації соціального буття і темпи суспільного розвитку були помірними, гальмування у питаннях розвитку освіти не породжували гострої стурбованості суспільства. Починаючи з другої половини XX століття ситуація радикально змінилася в контексті процесів становлення інформаційного суспільства, які супроводжувалися різким зростанням та старінням обсягів інформації, що залучалися до суспільної практики, затвердженням ідей культурного і цивілізаційного плюралізму, самовизначення, множинної ідентичності особистості. У такій ситуації в системах освіти, починаючи з найрозвинутих країн світу, виявилися всі ознаки *парадигмальної кризи* педагогічних наук і з'явилися реальні конфігурації початку становлення нової компетентнісної освітянської парадигми[15]. Наслідком розриву між формальною освітою й тим життям, яким жили учні, студенти і педагоги в Україні початку XXI століття, стало виразне небажання молоді «вкладати», на відміну від японців чи корейців, особисті зусилля у власне навчання, засвоєння фаху, саморозвиток[16]. Відтак, особливий статус наук про освіту з новою силою актуалізував цілу низку пріоритетних завдань, серед яких: з'ясування світоглядної ролі Педагога, методологічне осмислення формування і розвитку педагогічної майстерності викладачів вищої школи у нових реаліях життя.

Наразі характерним є те, що проблема визначення наукових підходів в освіті в аспекті підготовки викладача вищої школи є найактуальнішою

[15] Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: Монографія / Алла Василівна Семенова. – Одеса : Юридична література, 2009. – 504 с., С. 95. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/paradigma.pdf

[16] Корсак К. Особливості наноміфів / Костянтин Корсак, Олександра Косенко // Науковий світ. – 2007. – № 8. – С. 6.

практично для всіх країн цивілізованого світу[17]. Особливо для системи освіти в Україні це питання постає вкрай гостро, оскільки становище у цій сфері, на наше переконання, усвідомлюється як таке, що не повною мірою відповідає вимогам сучасності.

Усвідомлюючи важливість і актуальність у нинішніх реаліях цивілізаційного розвитку цифровізації усіх сфер суспільного життя, зазначимо, що не тільки цифрова трансформація освітнього і наукового простору України (наявність доступу до «швидкого» Інтернету, програмного забезпечення і гаджетів), нині є ключовим фактором суспільного прогресу і сталого розвитку країни, зростання її конкурентоспроможності у глобалізованому світі.

У всі часи існування людства культура народу і держави, його освіченість виступають найважливішим із показників прогресу, завдяки особливій місії Педагога, який творить найбільшу, найвагомішу, найнеобхіднішу цінність – Людину. «Найперше – творення духовності народу, олюднення людини, бо спочатку слід знайти в собі Людину. Історичний досвід людства переконує, що народ може втратити все: територію, державу, могутність і знову, виборюючи, повернути втрачене. Але ніколи не відроджувався народ, якщо не збережено й загублено його дух, національний дух. Бо лише така моральна сила, свідомість, мислення, духовний внутрішній стан народу робить його міцним, етично відповідальним перед наступними поколіннями, інтелектуальним, творчим, продуктивним, гідним і відповідальним серед інших»[18]. Саме педагогічна майстерність (комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на

[17] Митио Каку. Учёба уже не будет базироваться на запоминании. / Каку Митио. // Воспитай: клуб родительського майстерства. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vospitaj.com/blog/mitio-kaku-uchjoba-uzhe-ne-budet-bazirovatsya-na-zapominanii/?fbclid=IwAR2wV3t1ANiG01sNWOLvc2s2jsoZ6utliHrjmtrKQ1CYiTS0GGSpwtNJA4I

[18] Філіпчук Георгій. Націєтворчість освіти : монографія / Георгій Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2014. – 400 с., С. 23 – 25. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/Filipchuk.pdf

рефлексивній основі)[19] визначає ефективність поступу сучасної українського державотворення через «опочуттєвлення», «олюднення» професійних дій Педагога[20]. Адже *головна місія педагога залишається незмінною у всі часи існування людства* – передача ціннісного досвіду, підготовка молодого покоління до успішного майбутнього життя.

Аналітикою новітніх тенденцій, прогнозуванням стратегічних напрямів розвитку освіти, стандартизації і підвищення її якості в останні роки займалися провідні філософи, психологи, педагоги, ІТ-експерти у всьому світі[21]. Важко не погодитись з означеними векторами розвитку[22]. Адже педагогічне спілкування, здатність швидко приймати рішення у ситуаціях невизначеності та інтенсивного інформаційно-психологічного тиску за умов запровадження онлайн освіти, посилює емоційний (позитивний або негативний) вплив зворотного зв'язку в навчанні[23]. Саме синтез гуманітарних, природничих і технічних наук формує ті «soft skills» – «м'які навички», які стали актуальними за останні роки. Автор цієї статті також неодноразово звертала увагу на це у попередніх публікаціях, обґрунтовуючи тези про те, що:

– трансформаційні процеси інформаційно-цифрового освітнього простору України вимагають нових наукових досліджень щодо розвитку педагогічної майстерності викладача вищої школи з урахуванням

[19] Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К. : Богданова А. М., 2008. – 376 с., С. 25. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/PM_Zyazyun.pdf

[20] Семенова Алла. Ціннісний вимір досвіду суб'єктів педагогічної дії : монографія / Алла Василівна Семенова. – Одеса : Бондаренко, 2016. – 434 с. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/tsinisnyi_vymir.pdf

[21] Методологічний семінар «Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку» [Електронний ресурс] // НАПН України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1515/

[22] Перекрест Ю. Три освітні тренди 2019 року – за версією гендиректора освітньої платформи edX [Електронний ресурс] / Юлія Перекрест // Освіторія. – 04 січня 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://osvitoria.media/news/try-osvitni-trendy-2019-roku-za-versiyeyu-gendyrektora-osvitnoyi-platformy-edx

[23] Lossin R. H., Battle Andy. Higher Education in the Age of Coronavirus. Resisting Distance Learning. / R. H. Lossin, Andy Battle // *Boston Rewiew* – April 30, 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://bostonreview.net/forum/higher-education-age-coronavirus/r-h-lossin-andy-battle-resisting-distance-learning?fbclid=IwAR3_3u8HAtvJi3cBzQiXLllRwtz9yJCloOo6-7qx31WazVCbQtz1hJjlVu0

загальнолюдських цінностей і базових психологічних потреб людини, які є основою взаємин у процесі навчання, у синергетичному поєднанні віртуального і реального в освітньому просторі[24];

– специфічність психомірних середовищ з позицій постнеокласичної методології психосинергетики полягає у внутрішньо-психічному характері та обумовлена станами психіки людини[25];

– сучасного викладача має характеризувати: високий рівень загальної культури та моральності; уміння організовувати групову взаємодію, володіння прийомами мовленнєвої комунікації, зовнішньою та внутрішньою психопедагогічними техніками; здатність до постійного самовдосконалення та саморозвитку; любов до людей; високий особистісний рівень розвитку інтегрального ціннісного досвіду по всіх компонентах у їх цілісності (афективного; інтелектуального та вольового)[26].

Педагог-майстер спроможний легко, доступно і захоплююче пояснити навчальний матеріал, усвідомлюючи особливості впливів трансформаційних процесів інформаційно-цифрового освітнього простору на сучасне покоління. Опосередкованим свідченням цього є кількість переглядів на каналі YouTube відео-уроків та коментарів до них, наприклад, уроків фізики в Одеському Рішельєвькому ліцеї Павла Віктора. «Після сотень тисяч переглядів відео-лекцій користувачі-учні досить часто пишуть, що «не має гуманітаріїв та технарів – є погані і гарні вчителі», «знайти на YouTube дійсно корисний і цікавий навчальний канал важче, ніж воду в пустелі», «перегляд таких ресурсів може замінити десятки

[24] Семенова А. В. Педагогічна майстерність викладача вищої школи XXI століття: синергія віртуального і реального в освітньому просторі / Алла Василівна Семенова. – ScienceRise: Pedagogical Education – 2019 – 2 (29). – С. 40-48. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/164524

[25] Семенова А. В. Психопедагогічний супровід ефективного лідера XXI століття: синергетичний підхід./ А. В. Семенова // ScienceRise: Pedagogical Education –2017/7 – 7 (15). – С. 30-36. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/107966

[26] Семенова А. В. Удосконалення ціннісного виміру досвіду суб'єктів педагогічної дії у контексті науково-педагогічних ідей І.А. Зязюна / А. В. Семенова // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти Харків : НТУ "ХПІ", 2016. Випуск 45 (1). С. 88–100. – Режим доступу до ресурсу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/25261/1/Elita_2016_45_1_Semenova_Udoskonalennia.pdf

нудних уроків»… Педагог має вчити не тільки дисципліні за фахом – він *вчить професійному спілкуванню* як у реальному світі, так й у віртуальному: вчить розумінню й сприйняттю себе та сприйняттю інших людей. Все частіше викладачі ведуть власні блоги і мають Інтернет-сторінки у соціальних мережах. «Профіль викладача» обговорюється не тільки колегами-педагогами, а також й тими, хто навчається, їхніми батьками… Тому педагог має не просто бути обізнаним про етикет Інтернет-спілкування – він має усвідомлювати власну моральну відповідальність за матеріали, що публікує на сторінках у соціальних мережах» – так писала автор цієї статті ще рік тому[27].

Сьогодні телеуроки для школярів «Всеукраїнська школа онлайн» транслюються як на YouTube, так й на каналах TV[28]. Але досить влучно про якість цих уроків, про зацікавленість учнів, про професійний рівень викладачів і про важливість цього проєкту свідчать, навіть, заголовки публікацій на Порталі Освіта.ua (*подано у хронологічному порядку – авт.*): «Всеукраїнська школа онлайн. Відеоуроки»[29], «Помилки у телеуроках ще будуть, – учасник проекту»[30], «До перевірки телеуроків долучаться незалежні експерти»[31], «Президент підтримав учителів Всеукраїнської школи онлайн»[32], «Половині старшокласників подобається навчання онлайн»[33], «Науковці скаржаться Президенту на рівень знань вчителів»[34].

---

[27] Семенова А. В. Педагогічна майстерність викладача вищої школи XXI століття: синергія віртуального і реального в освітньому просторі / Алла Василівна Семенова. – ScienceRise: Pedagogical Education – 2019 – 2 (29). – С. 40-48. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/164524

[28] В Україні стартував проект «Всеукраїнська школа онлайн» : Новини освіти в Україні. – Освіта.ua. 06.04.2020. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/72715

[29] Всеукраїнська школа онлайн. Відеоуроки: Новини освіти в Україні. – Освіта.ua. 08.04.2020. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/72785

[30] Помилки у телеуроках ще будуть, - учасник проекту: Новини освіти в Україні. – Освіта.ua. 09.04.2020. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/72796

[31] До перевірки телеуроків долучаться незалежні експерти: Новини освіти в Україні. – Освіта.ua. 10.04.2020. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/72812

[32] Президент підтримав учителів Всеукраїнської школи онлайн: Новини освіти в Україні. – Освіта.ua. 11.04.2020. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/72814

[33] Половині старшокласників подобається навчання онлайн: Новини освіти в Україні. – Освіта.ua. 13.04.2020. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/school/72853/

З цього приводу нам виявляється слушним навести тут цитату (*у скороченому вигляді – авт.*) знаного радянського та грузинського педагога і психолога Шалви Амонашвілі: «Я порівнював свою професію з професією лікаря... Чи має право лікар помилитися...? поставити неправильний діагноз, … призначити неправильний курс лікування... Так і педагог... не має права вибирати свої виховні та навчальні методи і засоби, якщо він своєчасно не вивчить дитини... Я порівнював професію педагога з професією актора... Педагог повинен володіти перевтіленням, умінням входити в роль. Актор... перевтілюється і... глядач сприймає як дійсність те, що відбувається на сцені… Професія вчителя у цьому розумінні значно складніша... Він також належить людям, але не тим людям, які для актора визначені словом «глядач», а дітям, котрі для нього позначені конкретними характерами... Спробував я порівняти свою професію з професіями архітектора, будівельника, геолога, астронома… Але незабаром відмовився від таких думок, оскільки люди цих професій мають справу з неживою дійсністю, яка без опору підкоряється їх багатій уяві і практичній творчості. Мені ж доводиться спілкуватися з маленькою Людиною, яка сама виношує у собі свої плани, мрії і прагне їх здійснити, самоутвердитися. Ні, вчитель не архітектор, інженер і будівельник дитячої душі, бо ця душа не являє собою набору будівельних матеріалів. Вона насправді є живою душею, пристрастю, життєдайною і творчою силою. Її потрібно не будувати, а збагачувати, розвивати, наповнювати ідеалами, переконаннями, прищеплювати їй любов до людей, природи, життя... Отак кожне порівняння моєї професії з професіями інших залишало мені якесь правило і пам’ятку… такого змісту: Будь обережний! Не помилися! Не

[34] Науковці скаржаться Президенту на рівень знань вчителів: Новини освіти в Україні. – Освіта.ua. 14.04.2020. – Режим доступу до ресурсу: http://osvita.ua/news/72889

зашкодь! Будь надією для школяра! Знай, до чого прагнеш! Постійно шукай у дитині багатство її душі!..»[35].

Концепція Педагогічної майстерності І. А. Зязюна[36] є підґрунтям для розв'язання проблеми взаємозв'язку психосинергетики, педагогіки, індивідуальних методик і практик навчання і виховання в сучасних умовах існування віртуального і реального світу. Розв'язання саме цієї проблеми визначає відповідь на питання про використання досягнень постнеокласичної психологічної теорії навчання у педагогічній практиці. Основою гармонійної освіти, де Педагоги-Майстри організовують педагогічну взаємодію, є розвиток професійної майстерності педагогічних кадрів, коли професіоналізм викладача розглядається з позиції його підготовки, оцінки діяльності, особистісних моральних якостей та рівня майстерності.

Розвиваючи ідеї видатного українського філософа, педагога, фундатора Педагогіки Добра Івана Андрійовича Зязюна у нових реаліях поступу освіти, під нашою редакцією для студентів-магістрантів, викладачів закладів вищої освіти, розробників освітніх програм та освітніх компонент, аспірантів, методистів вищої школи видано підручник «Професійна педагогіка»[37] У підручнику викладено загальні засади професійної педагогіки: предмет, функції, особливості проведення досліджень у професійній освіті; проаналізовано проблеми змісту й методів навчання у закладі вищої освіти, контролю і оцінювання якості навчально-професійних досягнень студентів; висвітлено питання стандартизації і освітніх вимірювань у вищій школі. Матеріал викладено

[35] Амонашвілі Ш. О. Єдність мети: пізнати свою професію / Ш. О. Амонашвілі // Педагогічна майстерність: Хрестоматія : навч. посіб. / упоряд.: І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін..; За ред. І. А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 462 с., С.10-11. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/Zyazun_Hrestomatiya2008.pdf

[36] Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. – 3-є вид., допов. і переробл. – К. : Богданова А. М., 2008. – 376 с.

[37] Семенова А. В. Професійна педагогіка : підручник. / О. В. Грабовський, Л. В. Коломієць, О. С. Савєльєва, А. В. Семенова, В. Ф. Яні; за заг. ред. А.В. Семенової. – Одеса : Бондаренко М. О., 2020. – 575 с. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pedagogic-master.com.ua/test-4/

на засадах студентоцентрованої, компетентнісної освіти, фундаментальних засад педагогічної майстерності викладача вищої школи. Формуванню педагогічних компетентностей, навичок навчання і викладання сприятимуть діалогічний стиль інформаційного, рефлексивного та практичного блоків, додатки та предметний покажчик.

Зрозуміло, що наразі українське суспільство потребує професіоналів. Натомість недостатньо бути компетентним в одній сфері, що напряму пов'язується з видом роботи – вміння конкретизувати пріоритетні цілі та мислити критично, вести перемовини та креативно підходити до завдань – усе це часто вимагає нових вдач і незвичних підходів у гармонійному поєднанні віртуального і реального світу.

Відтак, саме теорія і методика педагогічної майстерності Івана Зязюна може стати ефективним підґрунтям цілісної методології становлення нових наукових підходів у підготовці молодого покоління до майбутнього життя у синергетичному поєднанні педагогічних рефлексій мети дистанційного навчання і якості освіти.

УДК 37.013.43

Філіпчук Г. Г.
м. Київ, Україна

«КУЛЬТУРНІСТЬ» ОСВІТИ: БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА

У суспільстві зберігається загальний усталений погляд, що процеси буття розвиваються за об'єктивними законами і правилами, незалежними від людських бажань й устремлінь. Проте аналіз реальностей сучасного світу засвідчує про контраверсійність даної тези, оскільки вплив Людини на природне і соцікультурне середовище надзвичайно вагомий. Ученими Австрійського університету досліджено, що людська діяльність впливає на зміни клімату в 170 разів сильніше, аніж природні фактори. За останніх

40 років популяція фауни, яка живе в прісних водах (озерах, річках, болотах), скоротилася на 81 %. Директор Всесвітнього фонду дикої природи М. Ламбертіні зазначив, що цивілізація увійшла в нову еру історії Землі – «антропоцену», що означає геологічну епоху, в якій доля планети залежатиме від антропогенної активності.

Проте необхідно якісно змінити не лише взаємовідносини «людина-природа», що є достатньо вразливими, але й моделі «людина-людина», «людина-соціум». Факти, що військові витрати в світовому масштабі щороку сягають до 15 трлн доларів, а людиновбивство, агресивність і жорстокість у взаєминах спільнот стали індикатором в оцінках XXI століття, підтверджують цю небезпечну тенденцію.

Що зможе стати пересторогою на цьому шляху цивілізаційної деградації? Очевидно, ті цінності, що були закладені ще в часи античності – неодмінний прояв *гуманності*, зумовлений почуттям *людяності*. Саме про зобов'язання людини як людини (стосовно себе та собі подібних) писав Цицерон у трактаті «Про обов'язки» [2].

Цього потребує сучасний Світ, що характеризується як унікальними новітніми знаннями, прогресивними технологіями, небаченими досі здобутками людських талантів, так і високим ступенем аморальності у ставленні до Людини, Природи, Культури.

Загальним правилом для сучасної цивілізації має стати безпека життя, збереження природного і культурного «біорозмаїття», зникнення якого є тотожним зникненню Людини. Той нагромаджений масив негативних явищ і поведінкових норм, що характеризують реальний стан нинішнього співіснування, дають підстави стверджувати – людина, «покинувши дерева», досягла найменшого прогресу саме в гуманістичній еволюції, в одухотворенні власного єства. Етичний принцип А. Швейцера «відповідальності за все живе», чи ноосферний принцип «розумної

достатності» В. Вернадського продовжують залишатися, на жаль, узбіч свого призначення.

Цивілізація перебуває у ситуації, коли її перспектива у значній мірі залежатиме від того, чи вдасться людству здолати домінуючий транснаціональний «ідеал» культу і фетишу наживи та грошей, який винесений на п'єдестал уваги політичних і суспільних прагнень, і чи стануть культура, освіта, наука найбільш затребуваними і пошанованими цінностями. Ця суперечність має універсальний вимір і притаманна як глобальним, так і національним стратегіям розвитку. Але є спільний знаменник у цьому надважливому завданні. Він окреслений передусім документами ООН, світових Самітів за участю лідерів усіх країн світу, в яких проголошуються орієнтири життєдіяльності: «Майбутнє, якого ми хочемо, з культурою»; «Культура: ключ до сталого розвитку». У такому контексті культура, освіта, наука сприймаються як визначальні чинники прогресу, безпеки, виживання людства. Отже, варто бути свідомими того, що «культура» в її широкому контексті має пронизувати всі суспільні ніші. Парадигмою для освітньої політики мусить нарешті стати пріоритет «культу культури в освіті», оскільки лише «культурна», органічна освіта здатна «олюднювати» людину, народ, державу, стаючи помітними і цікавими для «себе» і світу. Академік І. Зязюн у «Педагогіці добра» писав: «державою-лідером у світі буде та, яка створить найбільш ефективну систему шкіл, коледжів, ліцеїв, гімназій, щоб максимально розвивати інтелектуальний і морально-почуттєвий потенціал своїх громадян» [3].

Освіта, педагогіка слугують тому, щоби народити, прищепити, впровадити нові ідеї. Для цього потрібні зміни, які, можливо, абсолютною більшістю навіть не усвідомлюються. Г. Лебон у «Психології народів і мас» писав, що «ідеї зазнають надзвичайно тривалої еволюції, дуже

повільно зникають…, навіть ставши очевидними помилками. Людство постійно і відчайдушно чіпляється за мертві ідеї і мертвих богів» [5].

Тому гасло «якісної освіти» залишатиметься лише декларативною фразою і потребою, якщо воно не опирається на продуктивні ідеї, які спрямують освіту в напрямку прогресу. Суспільна затребуваність на них є доволі високою, адже на горизонті середини століття вже окреслені суто прагматичні прогнози – більшість нинішніх професій і робочих місць зникнуть і постануть якісно інші, новітні й непередбачувані. Важко знаходити відповіді на поставлені проблемні запитання. Проте є розуміння того, що стратегічний вектор сучасної і майбутньої освіти мусить бути сфокусований не на простому раціональному удосконаленні компетентностей згідноі з снуючими і майбутніми професіями. Радше за все покликання освіти полягає в системній підготовці людського капіталу, насамперед молоді, до існуючих та ймовірних викликів, загроз, нетривіальних завдань, вирішення яких потребують безпека і прогрес соціуму. Отже, слід дати осмислену оцінку – чи здатна освіта вирішувати цю проблему, що варто робити і яким чином. Безумовно, якісною освітою може вважатися тільки та, що адаптивна часу, цивілізаційним та національним потребам, яка максимально стимулює особистісний розвиток, мотивацію. Сучасний педагог-дослідник Кен Робінсон у своїй праці «Школа майбутнього» перелічує ті важливі якісні характеристики і компетенції особистості, які необхідно формувати в будь-якій національній системі освіти, школі, університеті. Ними є «допитливість, творчість, критичне мислення, уміння спілкуватись, співпраця, співчуття та емпатія, громадянська свідомість» [4]. Для цього освіта має бути не просто реальною, індустріальною, постінформаційною чи інноваційною, а *«органічною»,* тобто природовідповідною, коли задатки, таланти, інтереси особистості розвиваються, зважаючи на її індивідуальність. Це є основоположним принципом майбутньої школи – від дитсадка до

університету і освітньої моделі навчання «впродовж життя», хоча і не єдиною домінантою. Шлях до успіху суспільної та індивідуальної освіченості пролягає крізь вартісні ознаки економічної, соціальної, культурної, громадянської освіти, забезпечуючи добру перспективу особистісно-зорієнтованій концепції розвитку. Безумовним орієнтиром для оцінки якості освіти у XXI столітті є стандартизована міжнародна програма PISA (Program for International Student Assessment) з математики, читання, природознавства та низка світових університетських рейтингів. Проте досвід показує, що найвищий рівень стандартів щодо змісту, знань, компетентностей, не вичерпуватиме проблемності наростаючих і непередбачуваних тенденцій. Теми прогресу і виживання людства дедалі більше актуалізуватимуть цінність «освіти культурної». Для України вона є надзвичайно чутливою, оскільки перспектива криється не тільки в цивілізаційній необхідності гуманізму, але й в оптимізації (відповідно до національних інтересів України), «передачі» суспільству культурних цінностей, на яких виховуватимуться наступні покоління українців. Аксіологічна виразність культуровідповідної освіти та суспільного виховання мусить окреслюватися пріоритетами націє-державотворчого розвитку. Цінності, які закладатиме в суспільній свідомості і нормах поведінки сучасна освіта, визначатимуть український вектор на далеку перспективу. Аксіомою стає підхід, який обґрунтовувався в свій час європейськими просвітителями. Так, «у теорії Bildung – як її визначає Гумбольдт – ідеться не про нагромадження об'єктивних знань, а про визнання розриву між примноженням дрібних галузей знання та моральним прогресом людства» [1]. Саме «культурна освіта» слугуватиме тим наріжним каменем, тією сполучною тканиною, що утримуватиме світ від етичного розпаду, формуючи безперестано умовний баланс «вічної» гармонії між реально-прагматичною і гуманною парадигмою буття націй, народів, держав. Вона – той оберігаючий чинник, який унеможливлює

повернення людини назад «від культури до грубості», схиляючи особистість до морального входження в суспільство.

Нинішній реформаторський рух в освіті не може не враховувати педагогічні гуманістичні ідеали просвітництва, західної культурної традиції, як і нові вимоги теперішнього часу, що формують своєрідність світоглядного бачення, зорієнтованого передусім на ефективну освіту, яка забезпечує процвітання економіки і конкурентоспроможність конкретної країни. Підвищення наукових стандартів є логічним обрамленням цієї парадигми. Проте існує й такий, достатньо аргументований підхід, що класичні гуманітарні дисципліни вважаються не менш значущими для особистісного і суспільного розвитку, зокрема й для прогресу в економіці. Опосередкований аналіз сучасної філософії освіти зарубіжних країн (західної і східної інтелектуальної традиції) засвідчує про гуманістично-гуманітарну зорієнтованість багатьох національних освітніх систем, зокрема і тих країн, що входять у першу п'ятірку найбільш розвинутих економік (Великобританія, Японія). Адже там, наприклад, «Музику», «Образотворче мистецтво», «Дизайн», «Драму», «Мистецтво», «Історію мистецтв» розпочинають вивчати з початкової школи. В Японії кількість навчального часу на художньо-естетичний компонент (разом з літературним) ***доходить до 50 %.*** Причому «**Музика»** в 1-му класі **викладається** тричі на тиждень, двічі – у 2-х – 8-х класах. Майже у всіх школах функціонують хорові колективи та великі зведені оркестри юних музикантів. Усе це збагачує зміст освіти, підтверджує життєвість такої освітньої моделі, коли математика, інженерія, інформатика, природничі дисципліни, технології синтезуються з етичним, естетичним, гуманітарним і суспільствознавчим складником.

Здійснюючи модернізацію освіти в умовах інформаційно-знаннєвого глобального простору, не варто ставити імперативне завдання навчити «всьому» чи опановувати «все». Англійський письменник Р. Олдінгтон ще в середині XX століття зауважив, що всьому, що необхідно знати, навчити

не можна, вчитель може зробити тільки одне – *вказати дорогу*. Ця дидактична метафора підтверджує необхідність упровадження в будь-які реформи основоположної цінності – сприяти, насамперед, вихованню і становленню гуманістичної Особистості, усвідомлюючи життєвість цивілізаційної істини, що «людьми не народжуються, а виховуються». Найважливіше – усвідомити, що кожна особистість є неповторною, особливою, а тому для школи, педагогіки, вчителя сутнісним є розпізнавати людські здібності, інтереси, таланти, мотивації, успішно сприяючи їхньому розвитку. Ігноруючи цей виключно значимий пріоритет, освіта стає малопродуктивною й неефективною в творенні людського «Я», виводячи його за межі етичного, творчого й інтелектуального начала.

Освіту завжди турбуватимуть вічні проблеми: а) яку здійснювати політику, щоб Педагог у процесі взаємодії не втрачав здатності позитивно впливати на стимулювання інтелектуального, духовного, творчого розвитку особистості; б) як забезпечувати ріст педагогічної майстерності Вчителя, високий рівень самоорганізації професійної діяльності. В одному з перших посібників для вищої школи серії «Педагогічна майстерність» (за ред. І. Зязюна) зазначено, що «до важливих властивостей педагогічної майстерності належать *гуманістична спрямованість* діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності і педагогічна техніка» [6]. В основі цих якісних характеристик знаходяться не формальні здібності до самовдосконалення, саморозвитку, а передусім закономірне прагнення, мотивація Педагога до «олюднювання» культурою в її широкому контексті. Оскільки не можна давати «іншим» те, чим не володієш «сам». Актуальність проблеми «культурності» не стосується лише змісту освіти, навчальних програм і підручників. Вона торкається багатьох інших напрямів і процесів виховання Людини та Суспільства, а саме: якості соціокультурного середовища; доступності народу до культурної спадщини, духовних і матеріальних цінностей; культурно-освітньої державної політики; захищеності інформаційного (передовсім національного) простору від примітивного «маскульту», тиражування

якого, – як писав І.Зязюн, – в Україні досягло небачених розмірів, спотворюючи людські душі агресивністю, жорстокістю, відчуженістю [3] від ріднокультурного і рідномовного, втрачаючи самоповагу, творчі поривання й життєствердні ідеали; рівня культурологічної, гуманітарної підготовки ПЕДАГОГА та його соціального статусу; ролі мистецької освіти; згубного впливу на стан освіти і культури «ринкової» стихії. Сучасні реалії є такими, що культура, освіта, наука мають стати важливою складовою національної безпеки України, оскільки вони формують «людський капітал» – найбільше багатство країни.

Література. 1. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. пер.з франц. Том третій / під кер. Барбари Кассен. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. – С. 219. 2. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Пер.з франц. Том четвертий / під кер. Барбари Кассен. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – С. 361 – 362. 3. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-методичний посіб. / Іван Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – С. 288., С. 305. 4. *Робінсон К.,, Ароніка Лу*. Школа майбутнього / пер. з англ. Г.Лелів. – Львів : Літопис, 2018. – С. 9. 5. *Лебон Г.* Психология народов и масс: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.ru/POLITOLOG/LEBON/psihologia.txt. 6. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І.Зязюна. – К.: Вища шк. 1997. – 349с.

УДК [130.2:-021.51]:[-027.561:008]:37.011.3-051

Хомич Л.О.
м. Київ, Україна

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

Входження вітчизняної освіти до європейського освітнього простору вимагає від вчителя опанування загальною та професійно-педагогічною культурою, реалізації у своїй практиці культуротворчих функцій освіти.

За твердженням О. Рудницької, культурологічний підхід ґрунтується на унікальності кожного суб'єкта навчальної діяльності, на забезпеченні умов його розвитку в контексті індивідуалізованого підходу в особистісно розвивальній системі навчання, що забезпечує соціокультурний саморозвиток особистості [6, 27].

Звернення до культурологічного підходу дало змогу вченим виділити у професійній культурі викладача три основні компоненти, зокрема: аксіологічний як сукупність педагогічних цінностей; технологічний включає в себе способи і прийоми педагогічної дії викладача; особистісно-творчий передбачає механізм оволодіння цінностями педагогічної культури, коли викладач може перетворювати, інтерпретувати їх, що визначається як рисами його особистості, так і характером його педагогічної діяльності [5, 42]. Сформованість цих компонентів у майбутнього вчителя характеризує рівень його культури.

За словами І. Зязюна, «високе звання «вчитель» набуває свого справжнього змісту тільки тоді, коли воно невід'ємне від поняття «культура» [2, 10], що є ознакою високого рівня загального і професійного розвитку особистості, її духовного потенціалу. Вчений зробив висновок, що культура завжди відбивала якісну характеристику суспільного життя, уособлювала в собі специфічний спосіб розвитку людської життєдіяльності, зафіксований в результатах діяльності, в системі соціальних норм і закладів [4, 6]. Оскільки вчитель – безпосередня виробнича сила суспільства, то він виконує важливу соціальну функцію – духовно відтворює людину, отже, й суспільство. Тому це не тільки професія, покликання якої трансформувати знання, це висока місія творити особистість, утверджувати людину в людині.

Саме тому особливе значення необхідно надавати підготовці майбутніх учителів, переносячи акцент з традиційного засвоєння відповідної інформації на розвиток загальної культури, їх почуттів,

навичок поведінки, що утворюють центр, навколо якого об'єднуються знання і вміння, формуючи неповторну індивідуальність особистості і визначаючи особливості її діяльності. Завдяки цьому поняття культури входить в систему координат професійно значущих якостей особистості і дає підстави говорити про педагогічну культуру з її характеристиками технологічної майстерності і багатством внутрішнього світу майбутнього вчителя.

У цьому контексті найбільшу увагу потрібно приділити підвищенню загального рівня педагогічної культури педагога. Це важливо тому, що об'єктом діяльності вчителя є процес формування і становлення людини, який здійснюється в певному соціальному середовищі. Завданням професійно-педагогічної підготовки у закладах вищої освіти слід вважати формування і розвиток особистості вчителя, який має творчу індивідуальність і володіє науковим методом дослідження. Отже, провідну роль у його підготовці відіграють як педагогічна культура, так і індивідуально-психологічні знання, що сприяють загальнокультурному розвитку особистості. В. Гриньова педагогічну культуру трактує як особистісне утворення, діалектичну єдність педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки, які формуються, реалізуються і вдосконалюються в різних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи їхній характер і рівень [1, 6]. До її найважливіших складників І. Зязюн відносить системний світогляд і модельне мислення, праксеологічну, рефлексивну та інформаційну озброєність, компетентність спілкування і управління, конкретно-предметні знання [3, 8].

Зміст професійно-педагогічної культури вчителя насамперед включає культуру мислення і праці, культуру спілкування і мовлення. Культура педагогічного мислення базується на теоретичному осмисленні педагогічної діяльності, усвідомленні

закономірностей, принципів педагогічного процесу, передбаченні і прогнозуванні результатів професійної діяльності. Культура педагогічної праці – це високий рівень володіння професійними уміннями і навичками, здатність до педагогічної творчості. Культура професійного спілкування включає знання норм взаємовідносин «учитель – учень», «учитель – батьки», «учитель – колеги». Керуючись цими нормами, учитель спирається на своє емоційне сприймання, увагу, волю, характер, що значною мірою відображається на формі спілкування. Культура мовлення вчителя тісно пов'язана з культурою спілкування. Слово вчителя – найтонший інструмент впливу на дитину, головний засіб педагогічної діяльності. Саме тому до його мовлення ставлять особливі вимоги: воно повинно бути логічним, правильним з точки зору фонетики і граматики, виразним, багатим за словниковим запасом тощо.

Процес формування особистості вчителя повинен здійснюватися за законами краси, тобто важливим компонентом мети професійної підготовки є естетичний аспект. Відомо, що важливими естетичними якостями особистості вчителя є взаємовідносини між учасниками педагогічного процесу, чесність педагога, педагогічна щирість, стиль і тон, мовленнєва культура, педагогічний такт, зовнішній вигляд, педагогічне відчуття форми спілкування, педагогічна міра. Вони складають основу педагогічної майстерності та «Я-концепції» майбутнього вчителя, важливість яких обгрунтована І. А. Зязюном.

Таким чином, сформованість професійної культури майбутнього вчителя, основу якої становить культурологічний підхід, визначається рівнем загальної і професійно-педагогічної культури, а також засвоєння педагогічних теорій, цінностей, технологій.

Література. 1. *Гриньова В.* Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): Автореф. дис.

... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 2000. – 32 с. 2. *Зязюн І. А.* Формування особистості радянського вчителя. – К. : Т-во "Знання" УРСР, 1989. – 48 с. 3. *Зязюн І.* Філософські проекції освіти і освітніх технологій / І. А. Зязюн // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 4 – 9. 4. *Зязюн І. А., Сагач Г. М.* Краса педагогічної дії : навч. посіб. – Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 303 с. 5. *Олійник О. В.* Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти / О. В. Олійник // Педагогічні науки. Наукові праці. – Том 50. – Випуск 37. – 2006 : Чорноморський державний університет імені Петра Могили. – С. 39 – 43. 6. *Рудницька О. П.* Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник / О. П. Рудницька. – Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

УДК 159.9

Богаєнко Д. О
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ АУТИЧНИХ ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ РОБОТ З ПСИХОЛОГОМ

Постановка проблеми. У грудні 2012 року Американські центри з контролю і профілактики захворювань опублікували вражаючі дані – кожна 88-а дитина США (в тому числі кожен 54-й хлопчик) страждає аутистичним розладом. За даними ВООЗ, поширеність аутистичних розладів в світі склала 1 на 160. Відомо, що захворюваність на аутизм практично не відрізняється в країнах з приблизно однаковими умовами життя, а кількість хворих дітей неухильно збільшується з кожним роком на 10 – 17 відсотків. Очевидно, що в Україні, де досі не створена система ранньої діагностики, професійної допомоги у разі аутизму і відсутня реальна статистика, кількість таких дітей ніяк не менша. Наприклад, в

Запоріжжі за останні 10 років виявлення розладів аутистичного спектра серед дітей дошкільного віку зросла в 15 разів. Дану обставину не можна пояснити тільки поліпшенням рівня діагностики, оскільки діагностичні критерії аутизму у дітей за останні роки практично не зазнали змін, на відміну від уявлень про походження аутизму. За останніми даними наукових досліджень аутизм вважається вродженим порушенням розвитку нейронів головного мозку, які мають генетичну природу.

Ця тема актуальна, тому що кількість дітей аутистів збільшується з кожним роком у всьому світі. В Україні вважається, що на 10 тис. дітей припадає 5 – 10 хворих на аутизм. Ефективність психокорекційної роботи залежить від можливостей раннього втручання. Тому дуже важливо батькам володіти інформацією про характерні ознаки аутичної поведінки і якомога раніше звернутися до фахівців за допомогою.

Метою статті є виявлення психологічних особливостей поведінки аутичних дітей в процесі роботи з психологом з метою розробки рекомендацій для батьків.

Виклад основного матеріалу. До останнього часу аутизм вважався невиліковним захворюванням і розглядався дитячими психіатрами як «катастрофічний» розлад дитячого віку. Ал, існують дані про те, що своєчасне професійне «втручання» до 3 років за допомогою поведінкових і освітніх технологій може в більшості випадків помітно мінімізувати аутистичні прояви, а іноді взагалі «витіснити» ознаки аутизму з поведінки.

При дитячому аутизмі здатність до комунікації і встановлення соціальних зв’язків порушується в тій чи іншій мірі. Діти специфічно реагують на спроби вступити з ними в контакт залежно від тяжкості самого аутизму і від власного індивідуального досвіду. При важких формах аутизму дитина взагалі не здатна виявляти соціальну активність і виглядає абсолютно відчуженою від навколишнього життя. У ранньому віці така дитина часто справляє враження глухої. Вона не відгукується на

своє ім’я, не дивиться в очі, у неї відсутня жива міміка, вона ігнорує присутність людей поруч з собою. Аутична дитина зовні може навіть не реагувати на присутність матері, але при її відході проявляє занепокоєння, аж до істерики. При більш м’яких формах аутизму дитина здатна продемонструвати спроби встановлення контакту з оточуючими, але, найчастіше, не заради спілкування, а при виникненні будь-якої актуальної потреби (їжа, отримання приємних сенсорних відчуттів). Причому робить вона це або архаїчним способом (із завзятістю тягне за руку, використовуючи її як «інструмент» для діставання предметів, або штовхає батьків в необхідному напрямку); або використовує спосіб емоційного спілкування, закріплений з дитинства і не змінний роками (наприклад, всякий раз при наближенні дорослого демонструє «комплекс пожвавлення»). У ряді випадків така дитина здатна наполегливо тягнути руку в сторону її одномоментного інтересу (іграшки, ласощі), але не користується жестами для залучення дорослого до спільного емоційного переживання від побаченого. Чи не показує пальцем на собаку або граючих дітей, одночасно підтримуючи зоровий контакт з матір’ю. Крім того, аутична дитина сама не здатна адекватно «трактувати» соціальні сигнали оточуючих людей. Наприклад, дитина дивиться на руку дорослого, а не на предмет, в сторону якого їй вказують.

Було проведено дослідження, в якому об’єктами виступали діти віком від 3 до 6 років та їх батьки. Воно складалось з трьох етапів: стандартизоване спостереження за поведінкою дітей в групі (кількісний метод), глибинне інтерв’ю з батьками (якісний метод) та тест-опитувальник батьківського ставлення (якісний метод).

У результату аналізу літератури було визначено, що аутизм – це розлад, що виникає внаслідок порушення розвитку головного мозку і характеризується вираженим і всебічним дефіцитом соціальної взаємодії та

спілкування, а також обмеженими інтересами і повторюваними діями. Всі зазначені ознаки починають проявлятися у віці до трьох років.

Без своєчасної та адекватної корекційно-розвиваючої підтримки велика частина дітей з РАС стає нездатною і не адаптованою до життя в суспільстві. І навпаки, при ранній корекційній роботі основну масу аутичних дітей можна підготувати до навчання, а найчастіше розвинути їх потенційну обдарованість у всіляких галузях знань.

У ході дослідження було визначено, що батьки, які мають дітей з РАС, стикаються, перш за все, з завданням особистого прийняття індивідуальностей розвитку малюка і потреби прийняття рішення в певних діях по організації корекційного впливу на малюка.

Висновки. Найбільш ефективним видом професійного втручання при аутизмі є поведінкова терапія. Маніпулюванням попередніми із наступними стимулами середовища для модифікації поведінки, займаються АВА-терапевти, використовуючи різні поведінкові стратегії. Проведене повторне дослідження показало, що у дітей, що займалися за програмою зросли показники таких ознак: дитина обертається на звук голосу людини та встановлює зоровий контакт; реагує на своє ім’я; вказує жестом, поворотом голови або іншим чином на предмет, зображення; показує, щоб її взяли на руки або погралися з нею; спонтанно встановлює зоровий контакт з іншими дітьми; грає поруч з іншими дітьми. Було виявлено нові поведінкові реакції: виконує дії за проханням; вирізняє предмет або людину серед багатьох схожих стимулів; спонтанно йде за іншими дітьми та імітує їхню поведінку; вступає до фізичного контакту з іншою дитиною за власною ініціативою; спонтанно реагує на прохання однолітків; самостійно займається творчою діяльністю. Це означає, що робота психологів сприяє всебічному розвитку дітей. Досвід використання фахівців довів, що при використанні АВА-терапії з раннього віку в

більшості випадків вдається значно знизити прояви аутичної поведінки і домогтися успіхів у навчанні.

Література. 1. *Колупаєва А. А., Савчук Л. О.* «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання», 2015. 2. *Шульженко Д. І.* Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. – К.: Знання, 2009. – 385 с. 3. *Марценковський І. А.* Вимоги до програмно-цільового обслуговування дітей з розладами зі спектра аутизму : методичні рекомендації / І. А. Марценковський, Я. Б. Бікшаєва, О. В. Ткачова. – К., 2009. – 46 с. 4. *Дружинська О. В.* Досвід абілітаційної роботи з дітьми, хворими на аутизм. – 2002. 5. *Скрипник Т. В.* Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра : навч.метод. посіб. / Т. В. Скрипник. – К. : «Гнозіс», 2013. – 60 с.

УДК 37.013.43

Гордієнко В. П.
м. Київ, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ПЕДАГОГІКИ ДОБРА ІВАНА ЗЯЗЮНА У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Життя і діяльність видатного педагога, вченого, академіка Івана Зязюна – приклад самовідданої праці на благо української та світової педагогічної науки. І. А. Зязюн своїми працями постійно доводив, що вітчизняній педагогіці потрібні нові шляхи та способи розвитку, проте він був переконаний, що за пошуком новітніх форм і методів навчання не можна втрачати головного – споконвічних людських ідеалів. «Життєдайні начала Добра, Любові, Істини й Краси перебувають у руках Учителя» – ця філософсько-педагогічна ідея Івана Зязюна стала афоризмом і спонукає до активної педагогічної діяльності, способи реалізації якої обґрунтовано у монографії «Філософія педагогічної дії» [3].

Розвиваючи гуманістичний аспект педагогічної діяльності, академік наголошував на безперервному самопізнанні, самовдосконаленні, сприйнятті і розумінні прекрасного, духовної основи людини. Провідними ідеями українського філософсько-антропологічного кордоцентризму І. Зязюна є почуття, рухи почуттів (або духовного серця) та різні форми його вияву, насамперед добра, любові, волі, свободи, духу, духовності та інші. Ідеї «філософії серця» видатного українського філософа Григорія Сковороди активно продовжуються в «педагогіці добра» знаного вченого-педагога Івана Зязюна.

Дуже знаковим є факт, що прийнятий Закон України «Про фахову передвищу освіту» (в редакції № 2745-VIII від 06.06.2019) вперше у вітчизняній законодавчій практиці сформулював поняття студентоорієнтованого навчання, про ідеї якого говорив у своїх працях Іван Зязюн, як сучасного підходу до організації освітнього процесу, що передбачає: стимулювання здобувачів фахової передвищої освіти до виконання ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів фахової передвищої освіти, зокрема надання їм можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства здобувачів фахової передвищої освіти та адміністрації, педагогічних (науково-педагогічних) та інших працівників закладу фахової передвищої освіти [2]. Насамперед студентоорієнтований (студентоцентрований) підхід означає, що у процесі педагогічної діяльності викладача головною цінністю стає особистість студента, його потреби, досвід та право на власну думку. Іван Андрійович не раз зазначав важливість розуміння природи дитини, бачення в ній задатків майбутніх здібностей як придатність для певного виду майбутньої діяльності.

У Законі також вперше наголошується на тому, що рівноправність і партнерство в освітньому процесі у закладах фахової передвищої освіти можливе лише за умови об'єднання викладача і студентів у спільноту, організації взаємодії з позиції «ми». Іван Зязюн мав прогностичне бачення розвитку освіти, коли наголошував на важливості розвитку співтовариства вчителя й учня у процесі навчання. Така спільна діяльність має базуватися на основних принципах гуманізації, гуманітаризації, демократизації, толерантності, неперервності освіти та ін.

І. Зязюн у програмі «Вчитель» та інших науково-методичних дослідженнях пропонував дотримуватися таких головних принципів: найгуманніше ставлення викладачів до студентів і студентів до викладачів за вічним, золотим правилом етики: стався до іншого так, як бажаєш, щоб ставився він до тебе; впровадження у відносини «учитель – учень» ідеї конкретної морально-естетичної дії; не перешкоджання, а сприяння позитивним бажанням, духовним потребам дитини; активне створення умов для співтворчості в системі «учитель-учень»; постановка і реалізація високих цілей у досягненні морально-естетичного розвитку і саморозвитку суб'єктів навчального процесу; педагог як учитель – взірець моральної культури для студентів, приклад для наслідування у професійному самовдосконаленні й гуманних відносинах; духовна основа співробітництва – Добро.

Сучасність ставить нові вимоги до розвитку нової людини – людини цифрових технологій та Інтернету, проте, на думку Івана Зязюна, завжди незмінними мають залишатися такі категорії, як «голос совісті», «голос сумління», «голос покликання», «веління обов'язку», «почуття відповідальності» тощо.

Іван Андрійович все своє життя присвятив служінню Добру: «Я прошу у Бога одного – часу для Добра Людям. Часу не в розумінні життєвої пролонгованості, а часу в добі, такій швидкоплинній і обмеженій,

що не вистачає приділити його Людям стільки, скільки вони того бажають. Я Богові завжди дякую за те, що він обрав мене це Добро генерувати і кореспондувати … Бог в мені не помилився. Жодного разу в житті я його не зрадив. З Його допомогою я завжди перемагав» [2, с. 74].

Видатний український філософ, педагог – академік Іван Зязюн здійснив значний внесок у розвиток сучасної педагогічної науки, а його ідеї і досі втілюються в різних аспектах української загальноосвітньої школи, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової вищої і вищої освіти, бо наукова спадщина академіка І. Зязюна – цінне надбання, і не лише для сучасної педагогіки, а й для педагогіки майбутнього.

Література. 1**.** Закон України про фахову передвищу освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 30, ст. 119) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2745-19 2. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. 312 с 3. *Зязюн І. А.* Філософія педагогічної дії : монографія / І. Зязюн. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.

УДК 316.752

Грищенко Ю. В.
м.. Київ, Україна

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ І.А. ЗЯЗЮНА

Переосмилюючи наукову спадщину Івана Андрійовича Зязюна, слід зазначити, що система філософсько-педагогічних поглядів вченого ґрунтувалась на ціннісних пріоритетах особистісного і професійного розвитку особистості, насамперед вчителя. Аналізуючи зміни в системі освіти, які пов’язані з інноваційними процесами у всіх сферах життєдіяльності людства, вчений зазначав, що «суспільству слід визначити пріоритетне ставлення до освіти, до соціальної місії вчителя. Адже він є тим основним стрижнем духовної культури, від якої залежить не лише те,

якими ми є сьогодні, але й те, якими ми будемо в майбутньому. Завтрашній день України буде багато в чому визначатися рівнем освіти і професійної підготовки сучасного молодого покоління, його світоглядною позицією, бажанням і вмінням брати активну участь у відродженні України» [4, с. 17].

Вчений розглядав педагогічну майстерність як «вияв найвищої форми активності особистості вчителя у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі й розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання та виховання» [1, с. 33].

Одним із провідних аксіологічних актуалітетів розвитку педагогічної освіти у палітрі концептуальних ідей І. Зязюна є забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками освітнього процесу, пошуку механізмів забезпечення освітньої комунікації. Іван Андрійович велику увагу приділяв взаємодії викладача і учня, вмінню наставника пробудити в людині її найкращі якості, віру у свої сили, створити оптимальні умови для розвитку мотивації і творчого характеру їх спільної діяльності; забезпеченню емоційно-почуттєвого клімату в колективі, адже, на думку вченого, «немає кращого способу навчити людей якійсь справі, ніж пробудити в них високі душевні якості і допомогти їхньому розвитку» [2, с. 24].

На переконання вченого-філософа, педагогічна професія є мистецькою, що передбачає володіння мистецтвом педагогічної дії, педагогічного впливу на особистість. Учений зауважував, що «викладання чимось подібне до творчості художника, письменника, поета, актора, від яких вимагається глибоке знання життя, людської душі, уміння співпереживати особистості» [3, с. 21].

Ціннісною домінантою розвитку наукової спадщини Івана Андрійовича є обґрунтування психолого-педагогічних засад професійної діяльності педагога. Учений у своїх дослідженнях не раз звертався до визначення сутності понять «інтелект», «афект» і «воля», які характеризують почуттєву сферу людини і є основою педагогічної дії

вчителя. Він акцентував увагу на тому, що незалежно від предмета викладання, слід насичувати педагогічну дію і її суб'єктів позитивними естетичними почуттями. Естетика і етика започатковують людську духовність. Завдяки їй процес освіти стає для кожної людини необхідним, бажаним і радісним» [2, с. 6].

Отже, означені академіком І. А. Зязюном ціннісні актуалітети набувають нового осмислення в сучасних умовах реформування системи освіти. Наукова спадщина видатного вченого є невичерпним джерелом перспективних педагогічних досліджень і вирішення актуальних проблем модернізації вітчизняної науки і освіти.

Література. 1. *Гончаренко, С. У.* (2012). Наукові школи в педагогіці. В. Г. Кремень та ін. (Ред.). Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2. *Зязюн, І. А.* (2011). Естетика і етика започатковують людську духовність. Естетика і етика педагогічної дії (вип.1), (с.5 – 6). Київ-Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. 3. *Зязюн, І. А.* (Ред.). (2011). Наука і мистецтво педагогічної дії. Матеріали IX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької. Чернівці: Зелена Буковина. 4. *Зязюн, І.А.* (2013). Ціннісні пріоритети підготовки вчителя. Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей. Матеріали X Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької. Чернівці: Зелена Буковина.

УДК 378

Ігнатович О. М

м. Київ, Україна

МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАР'ЄРНОГО РАДНИКА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Професійна діяльність кар'єрного радника як система спеціалізованих заходів з вивчення й оцінки індивідуально-психологічних особливостей,

інтересів, здібностей особистості з метою надання їй кваліфікованої поради щодо професійного самовизначення (професійної самореалізації) є видом психологічної допомоги людям у виборі (зміні) професії, а також плануванні професійної кар'єри відповідно до можливостей, що надає особистості суспільство, та її індивідуальних якостей [1].

Головна мета такої діяльності – допомогти учням усвідомити особистісні властивості та індивідуальні особливості, інтереси, нахили, мотиви вибору професії, зрозуміти потреби і можливості ринку праці, а також дати їм обґрунтовану пораду щодо професійного вибору та вибору шляхів навчання і сфери діяльності, визначити шляхи досягнення оптимальної відповідності між особистістю та професією.

Основними завданнями професійної діяльності кар'єрного радника НУШ є: визначення психологічного запиту з боку учня; психологічний аналіз особистості учня (всебічне вивчення його бажань, можливостей, індивідуально-психологічних особливостей, індивідуального плану особистісно-професійного розвитку з використанням спеціальних методів; обробка, систематизація, аналіз й узагальнення отриманої інформації з метою виявлення відповідності професійної спрямованості та індивідуальних якостей особистості учня; формулювання висновків на підставі співставлення особистісних якостей та професійних вимог; визначення шляхів подальшого розвитку особистості (вибір професії, навчання або розвиток тих якостей, які є професійно важливими для певного фаху, корекція небажаних для професії якостей тощо) і надання обґрунтованих рекомендацій [3].

Консультативна робота кар'єрного радника з учнями закладів загальної середньої освіти охоплює проблематику професійного самовизначення, становлення та кар'єрного розвитку особистості, чим і зумовлені її основні функції (інформаційна, психодіагностична,

прогностична і корекційна) та етапи (попередня бесіда, психологічна діагностика здібностей і схильностей, корекція уявлень учня про себе і світ професій, вироблення плану професійного шляху і визначення професійного вибору, корекція професійних планів) [2]. Основою досягнення ефективності цієї діяльності є позитивні погляди кар'єрного радника НУШ на учня, природу його особистості, розвиток, діяльність, ставлення до світу, до себе, до інших. Ефективність професійної діяльності кар'єрного радника зумовлена також комплексним використанням підходів (виховного, діяльнісного, особистісного, інформаційно-діагностичного, діалогічного, імітаційно-ігрового), методів (довідково-інформаційного, організаційно-управлінського, адаптаційного, стимулюючого, корекційного, реабілітаційного, маніпулятивного) та стратегій (інформаційно-просвітницької, тестологічної, раціоналістичної психоаналітичної; гуманістично-терапевтичної стратегій) [4].

Література. 1. *Gati, I., Levin, N.* (2015) Making better career decisions. In P. J. Hartung, M. L., Savickas, W. B. Walsh et al. (Eds.) APA handbook of career intervention. Volume 2: Applications (pp. 193—207). Washington, DC: American Psychological Association.doi:10.1037/14439-015. 2. *Заєць, І. В., Ігнатович, О. М., Татаурова-Осика, Г. П., Шевенко, А. М* (2019) Кар'єрне консультування: практичний посібник [за ред. О. М. Ігнатович]. Київ. 292с. 3. *Ігнатович, О. М.* (2019) Інструменти кар'єрного консультування працівників освіти: Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології : збірник матеріалів IV-ої Всеукраїнської Інтернетконференції 16 жовтня 2019 р. м. Київ Національна академія педагогічних наук України ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» віртуальна кафедра андрогогіки. – Київ, Україна. С. 216 – 217. 4. *Янцур, М. С.* (2012). Словник-довідник з професійної орієнтації : навч. посіб. – Рівне: РДГУ РВВ. – 124 с.

УДК 159. 92

Книш А. Є. Троценко Т. С.
м. Харків, Україна

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ САМОПРИЙНЯТТЯ У СТУДЕНТІВ ЯК ОСНОВИ АДЕКВАТНОЇ САМООЦІНКИ

Сучасний світ постійно змінюється, і для того, щоб ми могли швидше пристосуватись до нових умов, нам необхідно мати адекватний рівень самооцінки. На жаль, люди не приділяють належної уваги даному питанню. Необхідно ще з дитинства формувати адекватне самосприйняття особистості., адже саме у дитячі роки формуються загальні стилі поведінки індивіда. Не слід забувати про самооцінку й надалі. Дитина росте, розвивається, змінюється її світосприйняття. Настає час, коли вона дорослішає.

Але спочатку на шляху до дорослості юнаки та дівчата повинні відірватись від батьків і навчитись самостійно існувати в цьому світі. Як стати самостійним елементом, якщо ти звик жити у родинній системі. Необхідно знайти себе та визначитись із своїми планами на майбутнє. Але це все неможливе без здорової самооцінки. Саме це і зумовлює актуальність даної роботи [3].

Даній проблемі, зокрема, багато уваги приділяв І. С. Кон. Він описував зміни, які відбуваються в юнацькому віці, та відзначав, що трансформація самооцінки студентів, пов’язана з пізнанням свого внутрішнього світу, появою нових контекстів і зміною мислення, що має значний вплив на самооцінку. Про це свідчить ще й переорієнтація юнацької свідомості із зовнішнього локусу контролю на внутрішній та зростання прагнення досяг певних результатів. В одному із випадків самооцінка перевіряється порівнянням вираженого в ній рівня бажань з існуючими досягненнями – спортивними досягненнями, шкільними

оцінками, даними тестування. В іншому випадку самооцінка зіставляється з експертною оцінкою людини соціумом [7].

Метою нашої статті є виявлення шляхів підвищення рівня самосприйняття у студентів, як основи адекватної самооцінки.

Кожна людина потребує саморозуміння. Лише відчувши себе та добре проаналізувавши свої думки, ми зрозуміємо, що треба видалити як вірус з ноутбуку, а що необхідно розвивати. На жаль, не всі люди здатні до рефлексії. Деякі ніколи навіть не стикались з даним поняттям. Вміння відчувати та давати аналіз своїм вчинкам та діянням дуже важливе, але це неможливо, якщо особистість не має власного саморозуміння. Якщо людина не має ніякого поняття про себе, як про особистість, вона не зможе аналізувати та давати оцінку власним вчинкам та судженням. Адже як можна осудити того, кого не існує. Саме тому кожний повинен мати адекватний рівень самосприйняття [9, 10].

Для того щоб сформувати адекватний рівень самооцінки, нами були виявлені такі шляхи підвищення рівня само прийняття:

1) варто рекомендувати людині не порівнювати себе з іншими. Краще зіставляти свої колишні та теперішні досягнення;

2) необхідно мотивувати людину на розвиток уміння абстрагуватись від колишніх невдач;

3) важливою порадою також є заохочення себе до діяльності. Людині неодмінно за будь-які досягнення треба винагороджувати себе. Винагорода може бути різноманітною – від солодкої вати до путівки у теплі країни. Ще краще, якщо вона буде укладати угоду з самою собою. Тобто спочатку їй необхідно поставити ціль – досягнути її та неодмінно винагородити себе;

4) варто розповісти людині про використання формул самонавіяння, які складаються зі слів, що стимулюють упевненість: «незважаючи», «але»,

«всупереч», «зате» та інших, які допомагають особистості програмувати себе на успіх;

5) важливим етапом формування здорового самоставлення є вміння правильно сприймати критику. Це допомагає усунути власні недоліки. Необхідно навчити людину адекватно сприймати та аналізувати критику, яка неодмінно її стосується;

6) необхідно доводити до відома людини, що право на помилку мають абсолютно усі, і вона не повинні все робити ідеально. Якщо вона допустить помилку, нехай не винить себе, а наступного разу просто не допускає подібного. У будь-якій ситуації необхідно знаходити позитивні моменти;

7) важливо радити людині аналізувати її особисті стосунки з оточуючими. Їй необхідно пам'ятати, що якщо її люблять оточуючі, то вона є гарною людиною;

8) також не завадить нагадувати людині, що треба частіше посміхатись. Якщо вона постійно невдоволена собою та оточуючими, упевненість у неї не з'явиться. Особливу увагу треба приділяти власній особистості. Необхідно хвалити себе навіть за маленькі досягнення [31].

Найголовнішою рекомендацією для покращення рівня самооцінки є заборона людині порівнювати себе з іншими. Необхідно пам'ятати про те, що всі ми індивідуальності – і маємо різні можливості. Тому не треба зациклюватись на інших, необхідно розвивати свою особистість відповідно до своїх досягнень.

Література. 1. *Кон И. С.* Психология юношеского возраста: проблемы формирования личности / И. С. Кон. – М.: Просвещение, 1979. – 175 с. 2. *Эльконин Б. Д.* Психология развития / Б. Д. Эльконин. – СПб.: Академия, 2007. – 144 с. 3. *Колышко А. М.* Психология самоотношения : учеб. пособие / А. М. Колышко. – Гродно: ГрГУ, 2004. – 102 с. 4. *Чеснокова И. И.* Проблемы самосознания в психологии. – М.: Наука,

1977. – 144 с. 5. *Ибрагимова К. О.* Самооценка как основа личностного смысла индивида / К. О. Ибрагимова // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський. – Харків: НТУ "ХПІ", 2011. – Вип. 28 (32). – С. 288 – 296.

УДК: 159:923:37

Штученко І. Є., Мухіна К. А.
м. Харків, Україна

ВЗАЄМОЗВ`ЯЗОК ТИПУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ З МОТИВАЦІЄЮ НАВЧАННЯ ПІДЛІТКА

Проблеми мотивації навчання є недостатньо вивченими, особливо це можливо прослідити у вітчизняній психологічній науці. Однією з маловивчених проблематик є становлення мотивації навчання підлітка та проблема впливу на її розвиток типів сімейного виховання. Виявлення типу сімейного виховання допоможе у детальному вивченні особливостей становлення мотиваційної діяльності в навчальному процесі. Тому вибрана тема являє собою науково-практичну зацікавленість та науково-психологічну новизну.

Мета даної статті: виявити взаємозв'язок типу сімейного виховання з мотивацією навчання підлітка.

Згідно з дослідженнями різних психологів, розвиток психіки у дитини відбувається шляхом соціального наслідування, привласнення суспільного досвіду, тому єдиним способом соціального наслідування для дитини є комунікаційний процес з дорослими. Завдання сім'ї підтримувати позитивні інтереси дитини, направити їх у потрібне русло і по можливості створити дитині умови для заняття за інтересами [1, с. 258]. Значення сім'ї

та її вплив на дитину пояснюється, перш за все, тим, що сім'я є первинним інститутом соціалізації дітей, а також значимістю близьких дорослих дитини через його біологічної і психологічної залежності від них. У сім`ї співвідношення інтересів і прав батьків та дітей у процесі виховання змінюється та розвивається залежно від рівня розвитку особистості, а також від обраної дорослими і дітьми форми або норми взаємин, від різних життєвих сімейних ситуацій [2, с. 345]. Отже, окремого осмислення потребують мотивація поведінки батьків та підлітків. Адже саме через неї виносяться актуальні потреби для індивіда, також на ставлення батьків до своєї дитини впливає їх поведінка. Формується ставлення батьків і дітей одне до одного. На виховання дитини, на її мотиваційний процес прямо пропорційно впливають сімейні стилі виховання [15, с. 25]. Це такі стилі, які описують ставлення батьків до своїх дітей, батьки наслідують притаманні для них педагогічні методи, що полягають у взаєминах з дитиною, та у спілкуванні. Основні стилі виховання: демократичний, авторитарний, ліберальний та індиферентний. У підлітковому віці, в порівнянні з молодшим шкільним віком, суттєво зміцнюються навчально-пізнавальні мотиви, для яких характерні інтерес до нових знань, і в деякій мірі, до способів набуття знань. Надійною основою цих мотивів є прагнення школярів до дорослості. Також у цьому віці розвивається мотиваційна діяльність до самоосвіти [22, с. 98]. Тому для батків важливим моментом є налагодження контакту з «вразливим» підлітком, спираючись на різні стилі виховання.

Проаналізувавши наукову літературу, можна зробити такі висновки: мотивація – це така сфера для людини, яка обумовлена складностями та неоднорідністю. Мотивація включає в себе потреби і цілі індивіда. Між мотиваційною сферою діяльності і властивостями особистості існує взаємозв’язок: властивості особистості впливають на особливості мотивації, а особливості мотивації, закріпившись, стають

властивостями особистості. На сім`ї лежить велика відповідальність перед мотивацією підлітка. Мотивація, яка підкріплена різними стилями сімейного виховання, визначається як особливий вид мотивації. Щоб краще розбиратися та розуміти стосунки, які можуть бути між дорослими та їх дітьми в сімейному складі, необхідно орієнтуватися та знати, які існують стилі в батьківському ставленні до свого чада. Батьківський стиль виховання – це особливі способи спілкування членів сім`ї з дитиною. Обраний стиль батьків має визначати систему виховання, яка передбачає спеціальні методи і прийоми виховання, що вибірково застосовуються для дитини; має бути врахована умова, чи можуть ці методи застосовані для своєї дитини, чи ні. Саме сімейне виховання впливає на навчальну мотивацію підлітка. Особливості мотивації для кожної дитини різні, та шляхи становлення цієї мотивації також різні. Мета завдання є в тому, щоб, розуміючи ази мотиваційного процесу, спираючись на загальні відомості, виявити складнощі, що можуть з'явитися у становленні мотивації для особистості.

Література. 1. *Быкова М. В.* Проблема родительского отношения в проекции различных теоретических подходов // Родители и дети: Психология взаимоотношений / под ред. Е. А. Савиной, Е. О. Смирновой. М.: Когито-Центр, 2003. 2. *Лужецкая И. А.* Родительское отношение и развитие самооценки у ребенка. // Родители и дети: Психология взаимоотношений / под ред. Е. А. Савиной, Е. О. Смирновой. М.: Когито - Центр, 2003. 3. *Шилов І. Ю.* Фамілістіка: Психологія і педагогіка сім'ї. СПб., 2000. 4. *Юферова М. А.* Влияние стиля семейного воспитания на мотивацию достижения школьников // Социальная психология XX столетия. Т.2 / под ред. В. В.Козлова – Ярославль: Изд-во МАПН, 2004. С. 424 – 427. 5. *Поваренков Ю. П., Юферова М. А.* Влияние особенностей семейного воспитания на мотивацию достижения школьников. Материалы 14-х Страховских чтений. Вып. 14. Т. Саратов, 2004. – С.23 – 30.

УДК 378.1

Помиткін Е. О.

м. Київ, Україна

ІДЕЇ «ОЛЮДНЕННЯ ОСВІТИ» АКАДЕМІКА І. А. ЗЯЗЮНА ТА ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ще не минула перша чверть XXI століття, як людство стало свідком того, що бездуховні ідеали, смисли і цінності є загрозою не тільки для здоров`я окремих людей, але й існування людства в цілому. Наука, яка має служити людям, позбавлена духовного вектора розвитку, забуває про етичні норми, виконує замовлення приватних компаній і бере участь у розробці біологічної зброї. Пандемія COVID-19 є свідченням того, якої шкоди для людства може мати інтелектуальний розвиток, некерований мораллю.

Існуюча ситуація змушує переглянути пріоритети системи освіти, зокрема, завдання розвитку особистості, її ідеалів, цінностей і смислів. Як і сто років тому, пріоритетом освіти залишається інтелектуальний розвиток особистості. Його домінантність була виправдана тоді, коли в усьому світі проживала переважна кількість неписемних людей. Однак зараз, коли мобільні телефони стають першими іграшками малюка, інформація перестала бути дефіцитом. В руках особистості з низьким духовним потенціалом знання перетворюються на зброю проти людства.

Таким чином, як ніколи, для виживання людини на планеті і самої планети актуально стає питання про «олюднення освіти» та виховання духовної еліти. Це питання було одним із центральних у філософсько-педагогічній спадщині академіка І. А. Зязюна [1], [2], [3].

Вчений неодноразово зазначав, що «відмінністю духовних еліт від політичних, економічних чи професійних є первинність моральних гуманістичних начал. Духовна еліта визначається передусім тим, що

відшуковує нові моральні ідеали, шляхи відтворення великого суспільства, нові більш досконалі, достойні засоби єднання людей, більш високі цілі». «Незмінно перебуваючи у меншості, духовна еліта не зацікавлена зовнішніми успіхами і прагненнями виокремитися, звертаючи на себе соціальну увагу…Повага до особистості іншого, уміння співстраждати і гостро сприймати чужу біду завжди були характерною ознакою вітчизняної духовної еліти…Духовна еліта не може з'явитися сама собою, але завжди є штучним утворенням…Вирощування еліти – процес складний, копіткий і багаторічний» [1].

Для виховання духовної еліти система освіти має бути підпорядкована, передусім, завданню розвитку свідомості, а не заповненню голови знаннями, які ніколи не знадобляться. Саме тоді на планеті переважатимуть громадяни з екологічною свідомістю, здатні відповідально ставитися до свого життя в гармонії з природою. Прикладом освітньої технології, спрямованої передусім на розвиток свідомості дитини, є інтегративний курс «Людина. Родина. Світ», який обрали для вивчення близько 80 загальноосвітніх навчальних закладів в Україні, США та Туреччині [4]. Впровадження цієї та подібних навчальних програм має стати пріоритетом освіти в різних країнах світу.

Однак їх впровадження в умовах Нової української школи висуває особливі вимоги до психологічного портрету сучасного вчителя, який сам має бути зразком людяності та духовності. Особистість виховується особистістю. Професійна самореалізація педагога безпосередньо пов`язана з втіленням ідеалів, смислів, цінностей, творчих здібностей, знань і почуттів у безпосередній роботі з учнями та студентами.

На основі розробленої структури професійної самореалізації вчителя НУШ, яка включає ціннісно-смисловий, творчий, інтелектуальний, емоційно-почуттєвий і ресурсний компоненти, нами розроблено спеціальну анкету, апробація якої триває. За попередніми даними анкетування, переважна більшість сучасних педагогів вважають професію своїм покликанням.

Основні перешкоди в реалізації творчого потенціалу респонденти бачать у нерозумінні і некомпетентності вищих посадовців у сфері освіти, вилученні з освітніх програм курсів, спрямованих на самопізнання та саморозвиток особистості, збільшенні навантаження на вчителів і батьків через вимушене занурення в Інтернет-простір у період карантину.

Загалом процес «олюднення освіти» і більш повна самореалізація особистості вчителя НУШ вимагають нового погляду та рішучих перетворень відповідно до з існуючими реаліями і перспективами розвитку людства.

Література. 1. *Зязюн І. А.* Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість / Іван Зязюн // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр.: [у 2-х ч.] / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського; НТУ «ХПІ». – Х., 2003. – Ч. 1(5). – С. 32 – 42. 2. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 3. *Зязюн І. А.* Педагогічна майстерність як мистецька дія: посіб. для вчителів І. А. Зязюн // Рідна шк. – 1995. – № 7/8. – С. 31 – 50. – (Книжка в журналі). 4. *Помиткін Е. О.* Стратегія і тактика свідомої психологічної протидії людства вірусним захворюванням // Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19 : інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя; [координатор інтернет-посібника В. В. Рибалка; колектив авторів]. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. – С.17 – 30.

УДК 154.4:37.033

Черемський М. П.
м. Харків, Україна

МАЙСТЕР ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

Постановка проблеми. Сьогодні доводиться констатувати той факт, що наша педагогіка, попри всі її здобутки та досягнення, і досі не

перебудувалася на тих засадах, на яких вона природно ґрунтується та розвивається. Мається на увазі її мистецьке походження, що забезпечує творчий, багатогранний розвиток особистості. Внаслідок ігнорування мистецької природи освіти, вона виявляється неефективною та непродуктивною. Доказом є сучасний стан в нашій країні, котра сьогодні опинилася на межі дефолту. І це, незважаючи на ту величезну кількість фахівців, яких щороку випускають наші провідні університети. Натомість в країнах Західної Європи та Сполучених Штатах Америки освіта не відривалася від своїх коренів, а тому ці країни сьогодні процвітають, і ніякі дефолти їм не страшні. Одним з тих, хто зберігав та розвивав традиції педагогічного мистецтва, був визначний український педагог Іван Андрійович Зязюн.

Основна мета статті полягає у тому, щоб висвітлити погляди І. А. Зязюна на педагогіку як мистецтво.

Виклад основного матеріалу. Основною причиною низького рівня успішності в наших школах виступає брак педагогічної творчості та майстерності. Педагоги, як правило, віддають перевагу зручним та заяложеним авторитарним методам навчання, що пригноблюють особистість, ламаючи її волю та відбираючи в неї віру у власні сили. Проти такої освіти виступали кращі наші педагоги минулого та сучасності, а саме Г. Сковорода, К. Ушинський, М. Пирогов, А. Макаренко, Г. Ващенко, С. Русова, Я. Чепіга, В. Сухомлинський, В. Шаталов, В. Роменець і звісно І. Зязюн, який все своє життя присвятив вихованню вільної, творчої, самобутньої, багатогранної особистості.

Творчий шлях Івана Зязюна почався ще коли він викладав в Київському державному інституті театрального мистецтва імені І. К. Карпенка-Карого, де його запросили викладати курс з естетики. Не маючи спеціальної мистецької освіти, педагог тим не менш відразу завоював любов та повагу серед театралів. Адже Іван Андрійович не

просто викладав певні естетичні догми, а виховував у студентів відчуття прекрасного і вчив це прекрасне знаходити в зображуваних образах своїх ролей. Педагог вчив студентів осмислювати задум автора, ідею твору, його зміст, що є необхідним для створення «життя людського духу» ролі. У свою чергу, Іван Андрійович вчився у театралів драматизації, запозичивши в них славнозвісну «систему Станіславського», як таку, що підвищує в творчій діяльності «коефіцієнт корисної дії» кожного обдарування [1, с. 82].

В подальшому педагог переніс артистичні прийоми гри до Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, за що його піддавали жорсткій критиці. Незважаючи на великий опір з боку можновладців, Іван Зязюн створює в інституті кафедру педагогічної майстерності, про яку мріяв видатний український педагог Антон Семенович Макаренко.

Вважаючи педагогіку мистецтвом, Іван Андрійович прагнув повернути в освіту дух античної педагогіки, яка, як відомо, спиралася на мистецтво драми. Слово «драма» перекладається з грецької мови як «дія». Шляхом античної педагогіки давно вже пішли країни вільного світу, зокрема Сполучені Штати Америки, де навіть існує таке поняття, як «навчання через мистецтво». Драматизація допомагає краще зрозуміти навчальний матеріал з історії, літератури, правопису, малювання, географії, математики. Зокрема, «історія в драмах повніше реалізує минуле, допомагає дітям не лише зрозуміти, але й відчути це минуле; учні усвідомлюють дух греків і що створив великий народ. Заняття – є неначе частина життя дітей, і історія запам'ятовується як особисте переживання, а не як текст книги» [2, с. 61].

На уроках літератури драматизація вчить учня вдумуватися в текст, промовляючи його без удаваних інтонацій, голосно та ясно. «Якщо діти зображують оповідання в особах, бачать всі дії, вони розповідають потім

краще, ясніше, ніж коли б просто повторювали те, що стосується програми» [2, с. 59].

Драматизація допомагає учню в малюванні та музиці. Беручи участь у виставах, учень краще малює та відчуває музику. Водночас драматизація впливає і на логічну сферу. Якщо учень не може впоратися з математичною задачею, її зображення в особах «служить кращим роз'ясненням, тому що головне утруднення не в операціях над числами, а в нерозумінні самої ситуації, котра вирішується цими числами» [2, с. 60].

Участь у виставах виконує також соціальну функцію освіти. Граючи у спектаклях, «діти звикають разом переживати події, спільно розвивати здатність виражатися, створювати драматичні образи. Драматизація в присутності всієї школи приносить користь самим акторам і служить всій школі, розвиває почуття єдності та корпоративності між усіма» [2, с. 62].

Іван Зязюн прагнув впровадити в систему нашої освіти драматизацію, як таку, що допомагає учню свідомо оволодівати знаннями, уміннями та навичками. На жаль, наша педагогічна освіта не навчає майбутніх педагогів техніці драматизації, обмежуючись лише теорією дидактики. Проте вчительська праця, за словами Зязюна, є передусім дією. «Прочитати лекцію значно простіше, ніж її основні ідеї показати в педагогічно доцільній дії. Часто-густо викладачі педагогічних кафедр уявлення про педагогічну дію не мають, бо не працювали у школі... З першого курсу студентів педагогічних навчальних закладів слід навчати педагогічної дії з урахуванням їхніх особистісних, неповторних можливостей [3, с. 198].

Саме тому педагог створює в Полтавському педагогічному інституті першу в Україні кафедру педагогічної майстерності та творчості, де кожен педагог і студент мав змогу оволодіти технікою педагогічної дії. Водночас Іван Андрійович, який володів чудовим голосом, ініціює створення інститутського хору, що отримав назву «Калина». Як аргумент Зязюн взяв

на озброєння слова Костянтина Дмитровича Ушинського: «Співає школа – співає народ!». В хорі брали участь як студенти, так і викладачі інституту, які, попри своє завантаження, все ж знаходили час для репетицій. Таким чином педагогічна дія здійснювалася за посередністю мистецтва. На кафедрі педагогічної майстерності педагоги та студенти вчилися входити у внутрішній стан людини зокрема, розігруючи в театральних постановках різні драматичні сюжети зі шкільних буднів та моделюючи способи розв'язання конфліктних ситуацій між учителем та учнем. На основі свого досвіду кожен педагог і студент мав написати реферат з педагогічної майстерності і творчості. Результатом діяльності кафедри педагогічної майстерності стала програма під назвою «Вчитель». Ця програма «привчає студентів вірити в дітей, виховувати їх творчістю. Вона формує особливі організаторські здібності, необхідні для співробітництва з учнями» [3, с. 183].

Програма «Вчитель» відкрила нову віху в розвитку нашої педагогіки. Вона давала змогу подивитися на педагогіку передусім як на мистецтво, а на педагога як на творця. Такий погляд на педагогіку сприяв гуманізації та демократизації системи української освіти та створював передумови для творчого розвитку особистості.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок. Іван Андрійович Зязюн був людиною, яка вбачала в педагогіці справжнє мистецтво і тому прагнув до того, щоб педагог був передусім творчою особистістю. Адже лише творча людина здатна виховати творчу особистість, здатну жити та творити за законами краси і добра. Тому важливою умовою професійної підготовки майбутніх педагогів має стати розвиток педагогічної майстерності і творчості. Щодо перспектив розвитку педагогічної майстерності та творчості найкраще висловився сам Іван Андрійович на творчій зустрічі з педагогами на телестудії в Останкіно в 1987 році. Він зокрема зауважував, що «педагогічну майстерність чекають

не лише успіхи, а й невдачі, бо освітню владу, зокрема й у вузах, обійматимуть не лише люди, які володіють педагогічною дією, а й такі, що від неї далекі. Для таких педагогічна майстерність виконуватиме роль дамоклового меча, під яким перебувати не дуже приємно. Вона буде знищуватись. Але паростки нового здолають убогість минулого. У цьому сутність поступу» [3, с. 200].

Література. 1. *Зязюн И. А.* Основы педагогического мастерства. – К.: Вища школа, 1987. – 208 с. 2. *Дьюи Дж., Дьюи Е.* Школы будущего, – М.: Работник просвещения, 1922. – 152 с. 3. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.

УДК 37.044/ 331.108.4

Богачков Ю. М., Ухань П. С., Батценко К.
м. Київ, Україна

УПРАВЛІНСЬКА ОСВІТА – ПРАКТИКА СВОБОДИ

Освіта є одним з головних механізмів розвитку суспільства. Крім репродуктивної передачі знань, освіта досить потужно може впливати майже на усі сфери світосприйняття та поведінки людини. Тому принципово важливо, хто і як управляє освітою. Чи може система освіти опанувати необмежену свободу? В Україні багато викликів. Один з таких викликів – це спрямування роботи системи освіти на потреби суспільства. Чи сприяє (забезпечує) існуюча система освіти створенню суспільства свідомих громадян? Які є приклади таких систем освіти?

Метою статті є спроба акцентувати на потенціал освітньої моделі Білдунг, що поширена у скандинавських странах. Опис моделі надається за матеріалами [1].

Відповідно до цієї моделі, суспільства еволюціонують та стають складнішими у таких семи доменах: 1) виробництво; 2) технологія;

3) знання/наука; 4) етика; 5) наратив; 6) естетика і 7) влада. Зважаючи на складність сучасного суспільства, існує величезний виклик сприяти розвиткові цілісних ідентичностей, які є гнучкими, адаптивними, стабільними та здатними навчатись та розвиватись протягом усього життя. Білдунг – це про те, як освіта, культура, життєвий досвід та емоційно-моральний/етичний розвиток виховують відповідальних, рефлексивних та самозарадних громадян.

Перелічені сім галузей разом складають загальну структуру суспільства. З часом, в міру розвитку суспільств за площею та за кількістю жителів, ці галузі спеціалізуються, диверсифікуються і все більше стають індивідуальними підсистемами.

Суспільство, яке нас оточує, визначає, що нам потрібно знати і що ми можемо знати; складніші суспільства ставлять перед нами більш складні вимоги, а також пропонують більше різноманіття. Зростаюча складність всередині суспільств має свою динаміку, і наш індивідуальний Білдунг повинен встигати за цією динамікою, якщо ми хочемо бути здатними розуміти наше суспільство і те, як воно розвивається, тобто щоб розуміти, навіщо нам суспільство, і щоб бути активними громадянами в ньому.

Тому надзвичайно важливо, щоб особи, які приймають рішення, у всіх сферах і від верхівки до низу кожної організації дбали про суспільство та цінували б командну гру від імені суспільства. Це суперечить багатьом сучасним системним мисленням, які наполягають на тому, що присвячення себе спеціалізації – це і є внесок у процвітання суспільства. Однак відокремлене (спеціалізоване, а не цілісне) мислення не може впоратися зі складністю реальності. Натомість підсистеми прямують до боротьби між собою, а не до створення сталого процвітання, змістовного і цілеспрямованого розвитку, глибокої освіти та розуміння.

Таким чином, Більдунг – це процес індивідуального дорослішання та прийняття на себе все більшої особистої відповідальності перед сім'єю,

друзями, співгромадянами, суспільством, людством, нашою земною кулею та глобальною спадщиною нашого виду, користуючись при цьому все більшими особистими, моральними та екзистенційними *свободами*. Більдунг — це окультурення та навчання протягом усього життя, що дозволяють нам рости та змінюватися, це екзистенційна та емоційна глибина, це довічна взаємодія та боротьба нових знань, культури, мистецтва, науки, моралі, етики, духовності, релігії, естетики, перспективи та істини. Це означає бути активним громадянином у дорослому віці. Більдунг – це емансипація та постійний процес, який ніколи не закінчується. Білдунг можна підсумувати не як навчальну програму, а як: Усвідомлення, Відповідальність, Розширення можливостей, Дію, Трансформацію та Емансипацію.

Сьогодні в сучасних суспільствах освіта не припиняється після вищої освіти; потрібно модернізовувати і розширювати освіту протягом життя, щоб не відставати від своєї професії, і зазвичай це означає працювати і вивчати себе все глибше і глибше до рівня під-підсистеми, можливо, навіть до під-під-підсистеми. Лише зрідка від когось очікується вийти за рамки вузької професійної сфери і почати розглядати свою експертизу як частину більшої картини.

Це поєднання широкої і загальної освіти та життєвого досвіду є найменшим спільним знаменником, якого ми повинні очікувати один від одного в умовах демократії, якщо ми хочемо бути кваліфікованими виборцями, і хочемо бути здатними підтримувати демократію та рівновагу семи галузей на суспільному рівні. Якщо ми не розвинемо такий рівень Білдунга, тоді інтуїція та перепади настрою визначатимуть долю нашого суспільства. Індивідуальна компіляція освіти та життєвого досвіду може виглядати дуже різною у різних людей, але, все ж, має бути ряд фундаментальних спільних знаменників та поширених рекомендацій серед

нас, якщо в межах кожного суспільства ми хочемо розуміти та довіряти одне одному і співпрацювати та змагатися мирно.

Література. 1. *Andersen L.R.* The Bildung rose. 29.10.2019 http://nordicbildung.org/wpcontent/uploads/2019/10/The_Bildung_Rose__foodforthoughtpaper_Nordic_Bildung.pdf

УДК 159.9: 614

Богдан Ж. Б. , Козлова А. С.
м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПРАЦІВНИКА В ОРГАНІЗАЦІЇ

Постановка проблеми полягає в тому, що стрімкі зміни в соціумі вимагають від сучасної особистості швидко та вдало пристосовуватися до них, це можливо, якщо сама особистість має високий рівень розвиненості професійних компетенцій, відповідально ставиться до професійної діяльності, а також до свого фізичного та психологічного здоров'я.

В сучасній науковій психологічній школі Україні такий напрям, як психологія здоров'я, є достатньо молодим, він лише починає своє становлення, але вже сьогодні ця спрямованість активно розвивається та має багату плеяду вітчизняних науковців: Л. Бурлачук, С. Васьківська О. Корнієнко, Т. Хомуленко, К. Фоменко, О. Щукалова досліджують психосоматичні, особистісні і соціально-психологічні аспекти життєдіяльності, які є регуляторами психічного здоров'я людини; М. Боришевський, Н. Волошко, З. Кісарчук, О. Кокун, С. Максименко, Н. Максимова, К. Мілютіна, В. Піскун займаються дослідженням питань з покращення психічного здоров'я людини, психології здорового способу життя особистості. Психологія професійного здоров'я особливу увагу приділяє вивченню негативних феноменів: стресу, що пов'язаний з

умовами професійної діяльності; аналізу різноманітних стрес-факторів; оцінці ступеня прояву професійних деструкцій та синдрому вигорання [3].

Основна мета статті полягає в дослідженні психологічних умов забезпечення професійного та психологічного здоров'я працівників медичних закладів міста Харкова.

Засоби та заходи психологічного забезпечення професійної діяльності (ПЗПД) можуть застосовуватись ще до безпосередньої зустрічі фахівця з професією – професійна орієнтація та професійний відбір, психологічна підготовка (спеціальна психологічна підготовка), конструювання робочого місця та прогнозування факторів, які будуть певним чином впливати на рівень працездатності, тобто створення оптимальних умов для життєдіяльності під час виконання завдань за призначенням [4]. З умовами забезпечення психологічного здоров'я ситуація складніша, ніж з забезпеченням ефективності та вдалості професійної діяльності. Однією з важливих умов є психологічний клімат в колективі та особистісне ставлення працівника до своєї діяльності тому, що задоволеність працею є одним з важливих показників, що характеризують трудову діяльність з точки зору її соціальної ефективності. Тісним чином, проблема задоволеності працею пов'язана зі ставленням до праці, підвищенням її ефективності та розвитком організації [1].

Сприятливий соціально-психологічний клімат є умовою підвищення продуктивності праці, задоволеності працівників працею і колективом. Соціально-психологічний клімат безпосередньо впливає на самопочуття членів колективу, на продуктивність праці, прийняття і здійснення спільних рішень, на ефективність спільної діяльності. В структурі соціально-психологічного клімату колективу виділяють три складові: морально-психологічна сумісність працівників, їх діловий настрій і соціальний оптимізм. Всі ці складові стосуються людського інтелекту, волі і емоційних властивостей особистості, багато в чому визначають її

прагнення до корисної діяльності, творчої роботи, співпраці і згуртованості з іншими [2].

Виклад основного матеріалу. У дослідженні прийняли участь працівники медичних закладів міста Харкова, вони були поділені на дві вибірки (старший та середній медичний персонал), які порівнювалися за обраними методиками. Вік респондентів 45 – 50 років. Відповідно до результатів методики САН було діагностовано самопочуття, активність і настрій респондентів. За цими даними 30 % осіб першої вибірки мають погане самопочуття, 70 % відмічають високий рівень задоволеності своїм самопочуттям. У другій вибірці всі 100 % респондентів мають високий показник самопочуття.

Наступна методика дозволила вивчити соціально-психологічний клімат в колективі (емоційний, поведінковий та когнітивний компоненти відносин у колективі). Оцінка емоційної складової (0,3) за результатами дослідження є позитивною, це в свою чергу може свідчити про непогану атмосферу в колективі, працівники добре налаштовані один до одного. Не має тиску та напруги у відношеннях між старшим та середнім медичним персоналом. Оцінка поведінкової складової (-0,06) є суперечливою, це може свідчити про наявність в колективі конфліктів, суперечностей, деяких розбіжностей. Оскільки питання даного компонента сформульовані таким чином, який би висвітлював критерій бажання або небажання не тільки працювати, але і взаємодіяти за межами роботи, можемо зробити висновок, що керівництву організації слід приділити більше уваги тімбілдингу. Оцінка когнітивної складової (0,3) є позитивною, як і емоційна складова. В цілому соціально-психологічний клімат в колективі позитивний, оскільки ми маємо два компоненти, що мають позитивні оцінки та один, який є суперечливим. Негативної оцінки не виявлено в жодному з компонентів.

Висновки дослідження й перспективи подальших розробок. Професійне та психологічне здоров'я працівника в організації лежить в основі його нормального функціонування в межах того чи іншого закладу. За результатами методики САН ми можемо зробити висновки, що на відміну від першої вибірки, друга відчуває дискомфорт на робочому місці. Це може бути викликано рядом причин, а саме: відсутністю професійного росту, неналежним ставленням з боку керівництва, нехтуванням етапів психологічного забезпечення професійної діяльності з боку відділу з підбору кадрів, підвищеною конкуренцією серед персоналу тощо. Отримані емпіричні данні соціально-психологічного клімату в колективі свідчать про сприятливі умови праці. Отже, в подальшому необхідно визначити ключові психологічні показники здоров'я особистості в організації та конкретизувати цілі щодо отримання цієї мети. Це дозволить визначити проблеми, які потребують більшої уваги, можливості змін та організаційні сили, на яких слід зосередити увагу.

Подібні дослідження завжди матимуть перспективу, бо якість обслуговування в медичних закладах напряму залежить від належного психологічно та професійного стану медичних працівників.

Література. 1. *Богдан Ж. Б., Пібуцька Н. В.* Організаційна психологія: конспект лекцій, методичні вказівки та контрольні завдання. Харків: НТУ «ХПІ», 2017. 56 с. – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI Press/43254/1/prohramy_2017_ Orhanizatsiina_psykholohiia.PDF (дата звернення: 20.02.2020). 2. *Волинець Н. В., Долбищук Т. В.* Морально-психологічний клімат у медичному колективі. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький. 2017. № 13. С. 13 – 16. 3. *Дзюба Т. М.* Професійне здоров'я в системі ціннісних орієнтацій професіонала. Наука і освіта. 2014. № 6. С. 46 – 50. 4. *James Campbell Quick Wendy J. Casper.* Occupational health psychology. The Corsini

Encyclopedia of Psychology. 2010. P.1119-1121. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9780470479216.corpsy2009 (дата звернення: 02.03.2020).

УДК 159.92:37

Буров О. Ю., Рибалка В. В., Вінник Н. Д.
м. Київ, Україна

СТРУКТУРА ІНТЕЛЕКТУ ТА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТ ЯКОСТЕЙ ЛІДЕРІВ-УПРАВЛІНЦІВ

Загальна глобалізація не могла не торкнутися освіти, її історико-педагогічних аспектів, порівняльно-педагогічних досліджень, методів навчання і змісту освіти. В останні десятиріччя з'явилось поняття «глобальне освіта», під яким в США розуміють особливу мегасистему, де ставляться і реалізуються цілі національної та світової освітньої політики, де функціонують специфічні зв'язки і відносини між державами та їх освітніми системами, спрямовані на розширення можливостей розвитку особистості [1].

Американська асоціація контролю та розвитку освіти бачить перевагу глобальної освіти в тому, що вона включає в себе вивчення проблем, які виходять за межі національних кордонів і за внутрішні рамки політичних, культурних, екологічних, економічних і технологічних систем, вона сприяє навчанню сприйняття і розуміння сусідів, чий культурний фон відрізняється від нашого, вона вчить бачити світ розумом і розумом інших.

Глобальний розвиток можна визначити як один з напрямів розвитку сучасної педагогічної теорії та практики, що ґрунтується на необхідності підготовки людини до життя в умовах швидко мінливого світу, все більш наростаючих проблем і криз. Концепція глобальної освіти містить загальний підхід до відбору змісту освіти: давати уявлення про світ крізь

призму культури своєї країни і сприймати унікальність власної культури в контексті глобальних процесів. Толерантність до інших поглядів, звичаїв, релігій, вміння бачити особливості своєї культури в контексті культур інших народів і світової культури в цілому, сприймати світ як сукупність складних взаємозв'язків, коли порушення однією з них може призвести до глобальної катастрофи, – це далеко неповний перелік характеристик глобального освіти [2].

В освітніх установах США активно пропагується ідея про те, що кожен клас – це модель суспільства. Підготувати молоде покоління до гармонійної взаємодії в сучасному полікультурному суспільстві можна тільки навчивши учнів взаємодіяти в одному єдиному колективі, яким є клас. Тому полікультурна освіта передбачає навчання в одному класі представників різних расових, етнічних, соціальних та інших груп. У нашій країні в семантичне поле терміну «полікультурна освіта» не входять представники інших культурних груп, як це відбувається на Заході, і термін «полікультурна освіта» використовується у значенні «багатоетнічність».

Полікультурна освіта не може сформувати на якомусь одному ступені середньої освіти полікультурної особистості, можливо виростити і виховати таку особистість в умовах системи безперервної полікультурної освіти, починаючи з дошкільного виховання і зберігаючи наступність у підходах до навчання іноземним мовам у середній школі та у ВНЗ. Виникає новий процес, який отримав в останні десять років назву «культурна диверсифікація». Сутність його полягає у тому, що:

- існує велика кількість різноманітних культур, значно ширша, ніж їх етнографічна різниця, навіть якщо межі, які делімітують дану культуру, визначити складніше, ніж це здавалось спочатку (наприклад, інтернет-культура);

- знання цієї диверсифікації полегшуються всесвітніми обміном, і відповідно, через більшу відкритість суспільств одне для одного (насамперед, це видно на прикладі інтернаціоналізації науки та освіти);
- зростаюча різниця між соціальними законами, які існують в глибині суспільств, а також різниця між суспільствами, дуже швидко сприяють тому, що суспільство робить ставку на культурну диверсифікацію.

Зіткнувшись з розмаїттям норм і світоглядів, людське суспільство все частіше опиняється у ситуаціях, коли треба дати дуже швидку відповідь аби вирішити виникаючі проблеми або отримати з цього вигоду для загального благополуччя. Як результат, зростають і змінюються вимоги до лідера у політиці, на виробництві, в освіті тощо. Зміна причин, основ лідерства пов’язана з новими віяннями часу. Сучасна організація програє, якщо розвивається традиційними шляхами, тому вона вимушена орієнтуватися на нові, інноваційні, напрями в своєму розвитку, вимагаючи від своїх лідерів зростаючої креативності (творчості), розвинутих інтелектуальних та особистісних якостей.

У нашій країні цьому заважає висока соціалізація мислення, за словами російського президента В. В. Путіна, та індивідуалізація мети поведінки людини, що склалися в результаті виховання трьох поколінь радянських громадян. Натомість повинні виховуватись індивідуалізація мислення та соціалізація поведінки як умови розвитку особистості.

Метою роботи є дослідження взаємозв’язку та взаємовпливу інтелекту, особистісних якостей та лідерства як особливих вимог до інноваційної людини початку XXI століття.

Методологія дослідження. Основна гіпотеза дослідження полягає у тому, що лідерство є актуалізацією сукупності властивостей людини, які включають чітке формулювання соціально значущої мети (більш високого

рівня по відношенню до поточних цілей), наявність високої мотивації та очевидних ресурсів для її досягнення, відповідних особистісних якостей лідера, відповідний розвиток його інтелекту, що забезпечує рух до мети в умовах змінного (у тому числі, непередбачуваного) середовища.

Методологічною основою роботи є теоретичні та практичні уявлення про структурний (складний і неоднорідний) характер інтелектуальних та особистісних якостей індивіда, динамічний характер вимог до лідерства на рубежі переходу від постіндустріального (матеріально-орієнтованого як і всі попередні) до інформаційного (знання та особистісна-орієнтованого) суспільства.

Інтелектуальне лідерство. Сучасне суспільство робить усе більшу ставку на наукову еліту та інтелектуалів, які являють собою особливий тип наукового середовища. Інтелектуальна еліта та інтелектуали – це, насамперед, виробники інтелектуальної власності. Сама інтелектуальна власність у загальних рисах визначається як власність на знання та інформацію, походження якої пов’язане з працею даного вченого або розумного колективу. Внаслідок вельми властивих для нашого суспільства порівняльних тенденцій, ставлення до інтелектуальної еліти з боку широких верств населення багато в чому негативне або обережне.

Еліта (від лат. electus, англ. і фр. elite) — означає «обраний, найкращий» і очевидно, що у прошарку інтелігенції викристалізовуються її добірні представники та типажі. Тому можна сміливо припускати постійну наявність інтелектуальної еліти, лідерів у середовищі інтелігентського прошарку. Це цвіт суспільства, що включає в себе творців духовних цінностей, видатних теоретиків, інженерів, медиків, визнаних професійною спільнотою. До суперінтеллектуальної еліті відносять лауреатів Нобелівської премії. Це невелика когорта вчених, які внесли найбільший особистісний внесок у науково-дослідний розвиток усіх сфер людської діяльності.

Інтелектуальне лідерство являє собою деяку обрану меншість, перевага якої очевидна. Її авторитет не має нічого спільного з впливом кількісного фактора. Тому справжніми інтелектуальними лідерами можуть бути тільки інтелектуальна, а не та частина населення, яка привласнила собі максимальну кількість матеріальних благ. Езотерично орієнтовані мислителі, як, наприклад, Р. Генон, пов’язують поняття справжнього інтелектуального лідерства з формуванням духовної еліти, яка повинна діяти в гармонії з усією природою і бути вкорінена в чистій інтелектуальності і духовності. До неї, згідно з правилами мови, слід відносити епітет «елітна», а не елітарна (та, яка височить над іншими на підставі високого цензу матеріального добробуту), що дозволяє собі привласнювати елітні, тобто вироблені вищими інтелектуальними силами продукти. Строго кажучи, інтелектуальне лідерство може і не бути елітарним. Подібне протиріччя є наслідком ринкової економіки, особливо первинних нецивілізованих ступенів її розвитку, коли за свою працю еліта навряд чи може забезпечити собі гідне існування.

Інтелектуальних лідерів характеризує критичне, незалежне мислення. Емпіричним індикатором служить ранній розвиток і видатні здібності. Як відзначають автори колективної монографії, присвяченої вивченню інтелектуального лідерства, котре можна назвати інтелектуальною елітою, «спадковість сама по собі ще нічого не вирішує. Необхідний розвиток здібностей, який досягається лише на шляхах освіти, оволодіння науковими знаннями і методологією. Необхідний також сприятливий загальнокультурний фон і сприятливі умови суспільного життя індивідів. Необхідний, нарешті, той сприятливий збіг конкретних обставин, який прийнято назвати успіхом» [3]. Таким чином, інтелектуальні лідери, чи інтелектуальна еліта – це не спадковий, а функціональний тип інтелігенції. Він пов'язаний з покладеною на нього функцією забезпечення духовного та інтелектуального розвитку

суспільства. До характерних ознак даного шару можна віднести його відкритість.

Проте залишається відкритим (для науки) питання, хто є інтелектуалом, що таке «інтелект» ? Дотепер існує множина різних визначень цього поняття, які є обґрунтованими за своїми критеріями, але залишаються справедливими саме у конкретній критеріальній базі [4]. Найбільш філософським, але практично складним для застосування, є таке: «Цілісне інтегроване психічне утворення, яке забезпечує породження, конструювання і перебудову особистісних ментальних моделей світу» (*Енциклопедія освіти)»*.

На часі існують щонайменше три трактування поняття:

▪ біологічне: «здатність свідомо пристосовуватися до нової ситуації»;

▪ педагогічне: «здатність до навчання»;

▪ структурне, сформульоване А. Біне: інтелект як «здатність адаптації засобів до мети». З точки зору структурного підходу, інтелект – це сукупність тих чи інших здібностей.

У психологічній літературі поняття «інтелект» має теж щонайменше З значення:

• загальна здатність до пізнання й вирішення проблем, що визначає успішність будь-якої діяльності та лежить в основі інших здібностей;

• система всіх пізнавальних здібностей людини (від відчуття до мислення);

• здатність до вирішення проблем без зовнішніх спроб і помилок (у думці), протилежна здатності до інтуїтивного пізнання.

Інтелект розглядається здебільшого як загальна розумова здатність узагальнення поведінкових характеристик, пов'язана з успішною адаптацією до нових життєвих умов. Часто інтелект ототожнюють з мисленням, при цьому підкреслюючи, що мислення – це процес, а інтелект – інструмент цього процесу.

Починаючи з робіт Ф. Гальтона (1884) і до теперішнього часу дослідники розглядали різні аспекти та прояви інтелекту. В останні два десятиріччя посилилися спроби об'єднати більш елементарні складові інтелекту, які виявляються за допомогою текстологічних підходів, у структурні компоненти більш високого рівня. Паралельно з розвитком теорії множинного інтелекту Г. Гарднера з'явилася трьохаркова модель інтелекту Р. Стернберга, яка також, але під іншим кутом, пояснює багатомірність інтелекту [5].

Все більше уваги приділяється такому поняттю, як «емоційний інтелект», причому Д. Гоулман вважає, що поняття «емоційний інтелект» синонімичне поняттю «емоційна компетентність» і поєднує показники емоційної компетенції в 5 груп: самосвідомість, саморегуляція, самомотивація, соціальна свідомість і соціальні вміння [6].

Ву.Т.Ву вводить до структури інтелекту узагальнену структуру – «креативність» [7].

Загальну структуру успішного інтелекту, виходячи з сучасних поглядів і теорій, доцільно представити як суміжні види (або прояви інтелекту), які вимагають не розрізнених, а системних вимірювань показників, що являють собою багатовимірну структуру, та які дозволяють оцінити інтелект з точки зору успішної самореалізації людини у житті. Зокрема, успішний інтелект включає такі складові: академічну, персональну, практичну та креативну. Узагальнена структура інтелекту з таких позицій дозволяє створювати практичний інструментарій вимірювання та оцінювання інтелекту (табл.2).

Проте, зважаючи на зростання теоретичного і практичного інтересу до нового в останні десять років аспекту інтелекту, який отримав самостійну назву «культурний інтелект» [8], сучасні напрями дослідження інтелекту можна визначити як:

- пізнавально-перетворюючий інтелект (IQ),
- емоційний (EQ),
- культурний інтелект (CQ).

Таблиця 2

Узагальнена структура інтелекту

<table>
<tr><td>Академічний інтелект (аналітичний інтелект)</td><td colspan="2">– Лінгвістичний: література
– Логіко-математичний: математика та точні науки
– Музичний: музика
– Орієнтація у просторі: мистецтво
– Тілесно-кінестетичний: спорт, танці, драма</td><td rowspan="4">Множинний інтелект Г.Гарднера</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Персональний інтелект (соціальний та емоційний інтелект)</td><td>– Інтраперсональний</td><td>– самосвідомість
– самоаналіз
– самоповага
– самоадаптивність</td></tr>
<tr><td>– Інтерперсональний</td><td>– чутливість
– дружність
– піклування
– скеровування</td></tr>
<tr><td>– Ітеративний</td><td>– щирість
– почуття гумору
– співчуття
– відповідне відігрівання ролі</td></tr>
<tr><td>Практичний інтелект</td><td>Компонентний (внутрішній)</td><td>– метапізнання
– виконавчий процес
– набуття знань</td><td>Триаркова теорія інтелекту Р.Штернберга</td></tr>
</table>

Продовження таблиці 2

	Контекстний (зовнішній)	– адаптація до середовища – вибір середовища – реформування середовища	
	Емпіричний (інтерактивний)	– копіювання ситуації – автоматична обробка інформації	
Креативний інтелект	Креативне мислення Креативне ставлення	– когнітивність – відчуття – інноваційність	Креативність By T. By

Структура особистості. Незважаючи на широкі та глибокі дослідження інтелекту, слід відмітити, що ще Б. Г. Ананьєв підкреслював єдність теорії інтелекту й теорії особистості, тому що з одного боку, потреби, інтереси, установки й інші особистісні якості визначають активність інтелекту, а з іншого – характерологічні властивості особистості й структура мотивів залежать від ступеня об’єктивності її ставлення до дійсності, досвіду пізнання світу й загального розвитку інтелекту [9].

Як відмічає В. В. Рибалка, проблема психологічного аналізу та синтезу структурної характеристики особистості постала ще майже століття тому й дотепер цікавить теоретичних і практичних психологів [10]. В історичному аспекті слід відзначити успішні розробки цього питання вітчизняних психологів. Зокрема, карту особистості К. К. Платонова, що створена на основі психологічної динамічної функціональної структури особистості (структура особистості складається з чотирьох підструктур**:** біологічно зумовлених особливостей,

особливостей окремих психічних процесів, досвіду особистості; соціально-обумовлених якостей); найбільш повно методологічний аналіз і синтез структурних елементів особистості у вітчизняній психології проведений В. Ф.Моргуном у моністичній теорії багатовимірного розвитку особистості; двовимірну «горизонтально-вертикальну» структуру особистості за Ф. Лершем.

На Заході найбільш популярною на часі є модель структури особистості, яка отримала назву «велика п’ятірка» – диспозиційна модель особистості людини (Г. Олпорт, Г. Айзенк, Р. Кеттелл …), до якої входять п'ять загальних і відносно незалежних рис (диспозицій):

- відкритість (В) досвіду,
- доброзичливість (Д),
- екстраверсія (Е),
- нейротизм (Н) ,
- сумлінність (С).

Але така структура особистості не є загально визнаною і постійно коригується різними авторами. Найбільш суттєвими зауваженнями є особливості національної ментальності, що не дозволяє співставляти результати оцінок, отриманих на різних когортах обстежених, і нестійкість деяких складових у віковому аспекті [11].

В цілому, у структурі особистості виділяють такі основні групи:

- темперамент,
- характер,
- здібності.

На макро-психологічному рівні психологічну структуру особистості складають: підсвідомість, свідомість, самосвідомість.

Проте, як відмічав С. Л. Рубінштейн, «Фундаментальне значення має свідомість... Без свідомості, без здатності свідомо зайняти певну позицію,

немає особистості». Свідомість є тим структурним компонентом, який цементує всю структуру особистості.

Нам уявляється, що сучасні відомі дані щодо особливостей прояву індивіда у віковому та діяльнісному аспекті дозволяють сформулювати такі три взаємопов'язані базові виміри [12]:

1. Соціально-психолого-індивідуальний, «вертикальний», (підструктури особистості – спілкування, спрямованості, характеру, самосвідомості, досвіду, інтелекту, психофізіології).

2. Діяльнісний, «горизонтальний», (компоненти діяльності – потребнісно-мотиваційний, інформаційно-пізнавальний, цілеутворюючий, операційно-результативний, емоційно-почуттєвий).

3. Віковий (рівень розвитку здібностей особистості).

Така модель дозволяє визначити ті спільні структурні компоненти інтелекту та особистості, які відповідають за формування лідерських якостей людини.

Лідерство. Історично термін «лідер», згідно з Оксфордським словником англійської мови, виник у XIII столітті. Запозичене зі старослов'янського слово «вождь» етимологічно означає «проводир війська» або пізніше – «загальновизнаний ідейний керівник партії, громадського руху». Але керівник не завжди лідер, що призводить до неоднозначності використання та тлумачення цього слова через неясність у розумінні таких понять, як «керівник», «стратег», «лідер».

Визначаючи слово «лідерство» як таке, що співвідносне з суб'єктом керування розвитком, необхідно обумовити більш точні значення, що стоять за ним. Багато дослідників намагалися дати власне тлумачення цьому феноменові, відзначаючи найрізноманітніші грані лідерства. При істотних відмінностях, у характеристиках лідерства існує певна подібність. У «Посібнику з лідерства» Р. Стогділл [13] об'єднав у західній літературі сучасні визначення лідерства в різні групи як:

• центр групових процесів (усвідомлення важливості внутрішньогрупової структури й групових процесів лідерства. Активна роль лідера. Лідер – особистість у центрі групової активності, визнаний усіма);

• вияв особистісних рис (лідерство – однобічний процес впливу);

• мистецтво досягнення злагоди (моральний аспект лідерства);

• дія й поведінка (лідерство через поняття «дія» й «поведінка»);

• інструмент досягнення результату (засіб інтеграції інших групових ролей для досягнення єдності дій і здобуття результату);

• взаємодія (є результатом активного процесу взаємодії й існує там, де усвідомлюється і підтримується іншими);

• уміння переконувати (форма переконання, владний інструмент досягнення очікуваного);

• здійснення впливу (вплив лідера на послідовників, які відіграють пасивну роль усередині організації, на групові характеристики);

• відносини влади (лідерство як влада, здійснювана «згори вниз», здатність одного індивіда домінувати над іншими, змушуючи їх робити те, що потрібно для організації. Лідер має формальний статус й управляє груповою діяльністю);

• диференціація ролей (кожен член суспільства займає певне місце в системі соціальних статусів);

• ініціація або запровадження структури (в процесі структурування взаємин між людьми і їхньою діяльністю).

У наведеному переліку увага надається різним аспектам лідерства і особливим компонентам, які вносить лідер. Підкреслюється, що лідерство є центром групового процесу, мистецтвом переконуючої згоди та феноменом влади й ініціювання структури; це функція, пов'язана з позицією, виконанням ролі, з поведінкою і структуруванням очікувань.

Спочатку було виявлено особистісні якості, що зумовлюють лідерство – інтелект, активність, домінування, самовпевненість, прагнення до успіху, комунікабельність. Проте пізніше виявилося, що особистісні риси багато в чому пов'язані зі сприйняттям лідерства. На ефективність лідерства (управлінського) впливають деякі особистісні якості. У цьому разі необхідне поєднання особистісних рис із професійною компетентністю .

Для ефективного лідера необхідні такі здібності:

- здійснювати стратегічне окреслення перспектив розвитку керованої організації;
- моделювати складну ситуацію, прораховувати ризики, змінювати організаційну структуру та культуру при необхідності;
- спроможність вселяти віру в себе й свої можливості;
- інтелектуальне піднесення (здатність переконувати дослідників у новому рішенні старих проблем);
- емоційній інтелект (уміння задовольняти емоційні потреби свого оточення) та емоційна інтелігентність (самопоінформованість, саморегуляція, мотивація до досягнень, емпатія, соціальні навички) [14].

Висновки. 1. Інтелект є особливою властивістю людини, фундаментом її особистості. 2. Інтелект має багатовимірний характер за критеріями як видів (типів), так і форм прояву. 3. Структура інтелекту, як і структура особистості, не є одномірною та фіксованою для різних вікових груп, а їх співвідношення не є однозначним. 4. Залежно від сфери прояву та діяльності ті чи інші структурні компоненти особистості взаємодіють із відповідними компонентами структури інтелекту, створюючи лідера відповідного типу (стратегічний, ситуативний, професійний тощо). 5. Лідерство є актуалізацією сукупності властивостей людини, які включають чітке формулювання соціально значущої мети, наявність високої мотивації та очевидних ресурсів для її досягнення, відповідних

особистісних якостей лідера, відповідний розвиток його інтелекту, що забезпечує рух до мети в умовах змінного середовища.

Література. 1. Энциклопедия социологии / под редакцией А. Грицанова М.: Книжный дом, 2003. – Режим доступу: supercook.ru/spr-01-encyclopaedia.html 2. *Осипова Н. В.* Глобальное образование и иностранный язык как учебный предмет // Иностранные языки в школе. №2, 2007. – С. 8–14. 3. *Гудков Л., Дубин Б.* Интеллигенция. - М., 1995. – С. 18. 4. *Буров О. Ю.* Багатовимірність інтелекту // Матеріали семінару «Інтелект і особистість» та круглого столу «Структура особистості у віковому вимірі», 27 квітня 2010 р. /НАПН, Ін-т обдарованої дитини. – К., 2010. – С.11–17. 5. *Sternberg R. J.* (1997). A triarchic view of giftedness. Theory and practice In: N. Colangelo & G.A. Davis (Eds), Handbook of gifted education (2nd ed.). Boston, MA Allyn & Bacon, pp. 43–53. 6. *Гоулман Д.* Эмоциональный интеллект. – 2008, АСТ , 480 с. 7. *Wu-Tien Wu.* Toward A Successful Career through Personal Intelligence: A Chinese Cultural Point of View. Keynote paper presented at the 5th Asia-Pacific Conference on Giftedness, New Delhi, India, September 1–5, 1998. Also published in 2000 in K. Maitra (Ed.). Toward excellence: Developing and nurturing giftedness and talent. New Delhi, India: Mosaic Books. Pp.73–88. 8. Cultural intelligence and leadership: an introduction for Canadian Forces leaders / edited by Karen D. Davis. Canadian Defence Academy Press, Kingston, Ontario. 2009. 51 pp. 9. *Ананьев Б. Г.*, Серия: "Российские психологи: Петербургская научная школа", 2007 г., Изд-во.: СПбГУ. 10. *Рибалка В. В.* Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навчальний посібник. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с. 11. *De Raad, B., Barelds, DPH, Levert, E., Ostendorf, F., Mlacic, B., Di Blas, L., Hrebickova, M., Szirmak, Z., Szarota, P., Perugini, M., Church, AT, & Katigbak,* MS (2010). Only three factors of personality description are fully replicable across languages: A comparison of 14 trait taxonomies. Journal of Personality and Social

Psychology, 98, 160 – 173. 12. *Рибалка В. В.* Психологія розвитку творчо обдарованої особистості : наук.-метод. посіб. / В. В.Рибалка, НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих; Ін-т обдарованої дитини. – К.: НАПН України: Ін-т обдарованої дитини, 2010. – 442 с. 13. *Stogdill R.* Handbook of Leadership. N.Y., 1974. 14. *Goleman D.* What Makes a Leader& Harvard Business Review1998 November-December.

УДК 378.6

Горбач І. О.

м. Харків, Україна

ХАРИЗМАТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

На даний час лідерство, як феномен досить широко досліджено на глобальному рівні, у різних соціологічних групах й сферах діяльності людини. У нашій країні недостатньо приділено уваги дослідженню лідерства – форми, види, умови виникнення, існування та розвитку у пенітенціарній системі України, з урахуванням особливостей, специфіки професійної діяльності пенітенціаріїв.

Питанню лідерства загалом та харизматичного лідерства зокрема, присвячені наукові роботи таких зарубіжних та вітчизняних науковців, а саме: Р. Дафт, М. Вебер, Б. Шамір, Р. Й. Хозе, М. Б. Артур, Д. Конгер, Р. Канунго, У. Гарднер, Б. Аволіо, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, З. А. Черваньова, Л. Грень, Т. Гура, О. Ігнатюк та інші. Неодноразово було доведено, що якість, ефективність та результативність функціонування, здійснення власної професійної діяльності будь-яким колективом, командою чи підрозділом, значно кращі та вищі за наявності лідерського впливу. Досить часто вирішення проблем пов’язується з діяльністю

наділених особливими рисами й здібностями лідерів – харизматичних особистостей, спроможних визначити вірні шляхи вирішення кризових ситуацій, мобілізувати та повести за собою послідовників. На шляху дослідження харизматичного лідерства, від напівмістичного до раціонального сприйняття, більшість сучасних науковців стверджують, що виникнення харизматичного лідерства та вплив лідера на послідовників можливе за певних обставин та безпосереднього взаємовпливу учасників у замкненій циклічній системі взаємодії в процесі досягнення загальної цілі. Не менш важливими є особистісні якості лідера, його відношення до мети, послідовників, вибору та реалізації шляхів, методів та засобів діяльності.

У процесі професійної діяльності офіцерам-пенітенціаріям в специфічних, можна сказати складних умовах доводиться приймати управлінські рішення, реалізовувати пенітенціарний менеджмент, планувати, організовувати, контролювати діяльність персоналу установ виконання покарань, організовувати педагогічний процес в установах виконання покарань, орієнтуватися в системі кримінально-процесуального права та в судовій практиці з кримінальних справ, раціонально використовувати економічні важелі та передові методи господарювання з метою залучення засуджених до суспільно-корисної праці, регулювати правові відносини та дотримуватись вимог законності під час виконання кримінальних покарань як пов’язаних із позбавленням волі, так і не пов’язаних з ним, застосовувати сучасні методики викладання та методи наукової обробки й аналізу інформації. Наявність у фахівців правоохоронної діяльності пенітенціарної системи якостей харизматичного лідера значно підвищить ефективність та якість виконання ними вище перерахованих вище та інших функцій, пов’язаних з професійною діяльністю.

На теперішній час у пенітенціарній системі нерідко спостерігається сухий формалізм як у роботі з персоналом, так і в стосунках з засудженими

та особами, взятими під варту. З метою вдосконалення та дотримання загальних принципів при здійсненні пенітенціарної політики в Україні Радою Європи рекомендовано керуватися у своїй законотворчості, політиці та практиці Європейськими пенітенціарними правилами (Рекомендація № R (2006) 2 Комітету Міністрів держав-учасниць). У правилі 72 Європейських пенітенціарних правил, вказано таке:

1. Персонал має демонструвати чітке усвідомлення мети пенітенціарної системи. Керівництво повинно заохочувати лідерство для кращого досягнення цієї мети [2].

Зважаючи на активний рух у напрямку євроінтеграції та реорганізації пенітенціарної системи нашої країни, а також враховуючи вимоги Європейських пенітенціарних правил – під час підготовки майбутніх фахівців правоохоронної діяльності пенітенціарної системи у профільних закладах вищої освіти, необхідно формувати, розвивати та постійно вдосконалювати якості потрібно харизматичному лідеру, а також уміння захоплювати неформальні лідерські позиції з дотриманням моральних цінностей й верховенства права. Що, в свою чергу, досить позитивно вплине на основні види професійної діяльності, до яких готуються майбутні офіцери Державної кримінально-виконавчої служби України, зокрема управлінсько-організаційної, педагогічно-виховної, юридично-правової, адміністративно-економічної, режимно-оперативної та дослідницької.

Література. 1. Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006) 2 Комітету Міністрів держав – учасниць) [Електронний ресурс]: Рада Європи; Рекомендації – 2006. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032. – Назва з титул. екрану. 2. *Романовський О. Г., Горбач І. О.* Лідерський потенціал майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України / О. Г. Романовський, І. О. Горбач // Теорія і практика управління

соціальними системами. – 2019. – Харків: НТУ «ХПІ» – № 2. – С. 73 – 84.
3. *Романовский А. Г.* Педагогика лидерства: монография / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. – Харьков: НТУ «ХПИ» – 2018. – 496 с. – На рус. яз.

УДК 378.147:159.9

Грень Л. М., Терещенко К. Р.
м. Харків, Україна

ЕМПАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРА-УПРАВЛІНЦЯ

«Щоб керувати собою, використовуйте голову.
Для управління іншими використовуйте серце»
Елеонора Рузвельт

В наше сьогодення одним з найголовніших пріоритетів для більшості компаній є наявність ефективних лідерів-управлінців, які здатні рухати організацію тільки вперед, які приводять її до нових досягнень і які мають вміння підбирати продуктивні кадри для організації. Саме тому для покращення ефективності роботи організації керівники мають постійно розробляти різні стратегії, що приведуть до поліпшення стану компанії, з'ясовуючи ті вміння, які в наш час є найнеобхіднішими для фахівців. Конкурентоспроможні фахівці повинні володіти не тільки професійними навичками, а й розвинутими навичками комунікації, для чого необхідно мати сформовану на високому рівні емпатію.

Вже з XVII століття, коли зародився цвіт філософської ідеї, стала досліджуватися проблема емпатії. Саме такі окремі галузі філософії, як етика та естетика, в той час займалися вивченням такого роду проблем. Найпершим поняття «емпатія» було введено англо-американським психологом експериментатором Е. Тітченером, він увів німецьке слово «einfuhlung», яке

перекладається як співчуття. Цим словом фахівці в естетиці обрисовували такі процеси, які займалися оцінюванням творів мистецтва, різних предметів природи, здібність глядача до ідентифікації себе з піднаглядним об'єктом, який стає мотивом для переживання прекрасного [1].

Психологічна література містить в собі багато запропонованих класифікацій емпатії. Розглянемо класифікацію, яка зустрічається в роботах доктора психологічних наук, професора В. Бойко. Він виділяє такі види емпатії:

1) раціональна емпатія. Вона відбувається через увагу до партнера та інтенсивну аналітичну переробку інформації про нього;

2) емоційна емпатія. Вона проявляється через емоційний досвід (переживання, почуття);

3) інтуїтивність. Вона займається обробкою інформації про компаньйона на несвідомому рівні [2].

Потрібно відзначити, що різні рівні емпатії є професійно необхідною властивістю для всіх спеціалістів, у яких робота пов'язана зі взаємодією з людьми. Такими фахівцями можна вважати психологів, працівників сфери обслуговування, керівників, продавців, менеджерів роботи з персоналом, чиновників і т.д. Доктор психологічних наук, професор І. Юсупов звертає свою увагу на той фактор, що таке явище як емпатія займає одне з найголовніших місць у розумінні особистістю предметів соціального середовища та в здобутку людиною комунікативної компетентності [3].

Здібність до прояву емпатії у лідера-уравлінця позитивно впливає на ефективність комунікаційних ситуацій, також може допомогти в розумінні психологічно складних становищ, передбачити вибір чи дії співробітників, через це, як результат, може виникнути відчуття психологічного комфорту. Якщо лідер-управлінець розуміє суть істинних причин діянь підлеглих, корені їх інтересів, мотиви можливої брехні або замкнутості, можна говорити, що він ефективно та результативно співпрацює з персоналом.

Також ефективність лідера може проявлятися у вмінні формувати продуктивну команду. Адже в кожній команді можуть виникати

багатоманітні емоції, які вельми важко тримати під контролем та направляти їх у конструктивне русло. Через це необхідно не тільки вміти вислухати кожного працівника, але й зрозуміти його точку зору, прийти до загальної думки, при цьому уникнувши зіткнення інтересів та розвалу команди, для досягнення позитивного результату. Саме емпатія може допомогти лідеру-уравлінцю в цих обставинах. Керівник з розвиненою емпатією здатен цінувати своїх підлеглих, приймати більшість управлінських рішень, виходячи з того, що поставлені його команді завдання він буде вирішувати разом з людьми, а не самостійно. Головне, що це – його внутрішня позиція, а не інструмент управління.

Загалом люди з малечку мають здатність відчувати подібні почуття, але життя може досить по-різному впливати на психологічний стан людини. Але не зважаючи на це, більшість вчених вважають, що таке явище, як емпатія, не є властивістю особистості, а вважається процесом саме через те, що на цей феномен можна ефективно впливати [4]. Цей факт говорить про те, що емпатію можна сформувати. Тобто якщо у людини з дитинства не загострене почуття емпатії, то це не є перешкодою для її розвинення.

Щоб збільшити рівень емпатії у майбутнього фахівця або вже у сформованого лідера-управлінця, для початку необхідно допомогти сформувати вміння бачити природну унікальність у кожного співробітника. Таке вміння допоможе спеціалісту розпізнати потенціал своїх підлеглих та ефективно використовувати його. Також керівнику важливо розвинути вміння переходити від позиції експерта та розпочати ставити питання працівникам, уважно їх вислуховувати, спостерігати за їх невербальними проявами та давати їм простір для прояву своїх думок. Наступним та важливим кроком стане вправність призначати будь-які завдання, враховуючи здібності та сильні сторони підлеглих [5]. Саме тоді інвестиції керівника в працівників повністю окупляться. Цей факт дає привід вважати лідера-управлінця ефективним.

На основі викладеного можна зробити такі висновки, що емпатія є важливим фактором для ефективності лідера-управлінця. Адже, якщо психологічний стан працівників та їх готовність, чи навпаки, неготовність до будь-яких дій найчастіше керівництвом ігнорується, компанія може «піти на дно». Саме тому емпатію потрібно розвивати у майбутніх лідерів-управлінців під час їх професійної підготовки, щоб їх діяльність і керівництво було досить плідним.

Література. 1. *Басова А. Г.* Понятие эмпатии в отечественной психологии / А. Г. Басова // Молодой ученый. – 2012. – № 8. – С. 254 – 256. 2. *Бойко В. В.* Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других: монография / В. В. Бойко. – М: Филинъ, 1996. – 472 с. 3. *Юсупов И. М.* Психология эмпатии (теоретические и прикладные аспекты): автореф. дис.… д-ра психол. наук. – СПб., 1995. – 34 с. 4. *Гиппенрейтер, Ю. Б.* Феномен конкурентной эмпатии / Ю. Б. Гиппенрейтер, Т. Д. Карягина, Е. Н. Козлова // Вопросы психологии. – 1993. – №4. – С. 61 – 68. 5. *Басова А. Г.* Формирование эмпатии / А. Г. Басова // Молодой ученый. – 2013. – №5. – С. 631 – 633.

УДК 373.5:5]:004

Гриб'юк О. О.
м. Київ, Україна

MODEL CLEVER: MULTIFACETED ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM AND THE POSSIBILITIES OF ITS ADAPTATION TO THE CONDITIONS OF UKRAINE, WITH PARTICULAR EMPHASIS ON THE EFFECTIVE MANAGEMENT OF THE QUALITY OF EDUCATION

One of the most characteristic features of the modern world is its constant variability. As Kazimierz Doktór notices – contemporary organizing thought,

both modernist, treats power not only as a game for rule, but as a dynamic process of allocation of decision-making chances in organizations, but without a rigid corset of formal structures of «authority».

Education has been one of the most important structures of developing societies for centuries. It not only enters into mutual relations with the economy, the legal system, but indirectly also shapes the social structure. Hence, it would seem that the professionalization of management of educational institutions should proceed in parallel to the development of the importance of these institutions.

Therefore, the problem of the functioning of educational institutions can rightly be embedded in the context of the so-called «Turbulent Environment» [1]. The term «turbulence in management» refers to a series of changes taking place in modern societies and economies that constitute the context for the management of an organization. It derives from economic sciences and management sciences [2].

Turbulence can be characterized by several important elements. One of them is high variability of the environment. In addition, the next factor causing turbulence is the increasing complexity of the environment [3]. Its part is globalization and a network of interdependencies between markets and entities. Finally, a characteristic feature of turbulence is hyper-competition, or increased market competition leading to a state of constant exchange of leaders and «top» products. Thus, turbulence in the management of education would mean high complexity of the legal system performing the function of a regulator of educational institutions as well as competition and competition as the basic framework for the functioning of the system. Moreover, educational policy, politics in a broader sense and politicians themselves are responsible for turbulence as the context for the operation of educational structures. Finally, the «clients» of the education system themselves are the factor of turbulence, the expectations of which are variable, ambiguous and more and more frequently and objectively. Needless to say, I am trying to universalize the theses referring

to economic structures and adapting them, thus, to the analysis of educational structures. In other words, the concept of turbulence in the education environment may be based on similar premises. These conditions make schools as well as other educational institutions, like economic organizations, have to be managed in a different way than before.

The study sets out the basic principles of the construction of the quality management system at school, the justified productivity of practical managerial activity on their basis, showing the evolutionary patterns of socio-state management structures. The scientific work is devoted to the issues of professionalization of education management, the conditioning of this process, with particular emphasis on the changing environment.

The problems of managing the quality of education have always been interesting for science and practice, but they were also the subject of discussions and disputes. Without going deep into the history of the problem and the sense of different points of view, we will point out the most productive approach, according to which quality management is a targeted action on a management object using special means, ways, technologies that take resources to obtain the meanings of qualitative process indicators and learning outcomes for every particular student.

However, the right direction for us is to define the organizational system as specially formed, logically justified next actions and management methods in the field of implementing the functions and principles of managing the quality of education, imposed on the organizational structure of management.

Three chapters of work contain the analysis of concepts related to education management, the mechanism of organizational quality management in school education, while the next three present methodological assumptions, results of their own empirical research and practical implications related to the meaning of programmable qualitative process indicators and learning outcomes and related to the position of the director school [4].

The first chapter is entitled «Quality Management in a Modern School». The introduction presents the concept of a quality management system for education in pedagogical and social sciences. On the other hand, this issue is the foundation for the characterization of the education system in Poland and Ukraine. The chapter presents the essence of the concept of management - its etymology and ways of defining.

The organizations of the contemporary educational institution, functions and methods of managing the quality of education in the school were also analyzed. As quality management of education at school, we understand the system of subjective integration, ensuring the implementation of educational needs of children, depending on their needs and capabilities, forming a positive motivation for them to live independently, self-service habits and full social action. The course, conditions and consequences resulting from the system approach and system principles are presented. The overriding purpose of the chapter is also the analysis and attempt to transfer the ideas from the classical management science to management in the educational perspective.

The chapter features organizational structures and classical management theories. When analyzing various models of school management, we have determined that the mechanisms functioning are characterized by: inappropriate general management technique in relation to real situations (slow changes, slow reconstruction); incomplete utilization of the possibilities and privileges potentially included in management techniques; weak traditions in school management. A school management mechanism based on tradition is proposed, which can be introduced to the foundations of an appropriate model of intra-school management – a system of joint activities of management subjects, aimed at creating school traditions. A social, educational and vocational profile was drawn as well as characteristic features that can be considered as appropriate for this category.

An original project was developed – an intellectual educational environment. Intellectual educational environment - is an information space with

the possibility of remote cooperation of teachers and students. The basic task of the intellectual education environment is to improve the quality of education [5].

The second chapter is «Principles for conducting competitions for the position of school headmaster». Its purpose is to develop scientifically justified criteria and methods for selection as the headmaster of a general school, presentation of the subject related to the management of organizations. The categories of the school head's position are characterized, the procedure and obligations that result from the obligation to conduct pedagogical supervision are presented [6].

It should be noted that the problem of proper selection of managerial staff has long been attached to the importance. The principles of conducting competitions for the position of headmaster and the subject of styles and their practical application were analyzed from the perspective of both the team of employees and the manager himself. The issues of humanization of work and its importance in management as well as management ideas based on intuition and personality power were discussed. In addition, as the assessment of managerial skills, skills and habits is important in the proposed methods, it will be necessary for candidates for the position of headmaster to have appropriate education for management.

An attempt was also made to confront the current recruitment and selection procedure, ie the competition procedure for the position of the director with the possibility of identifying potential directors. The characteristics of the school's director as a manager, including competences and skills desirable from different perspectives, were also analyzed [7]. In addition, there are also references to educational practice and issues of modern education management, namely specific recommendations related to the position of the school's director, from a very wide perspective: from the training of candidates through the competition for the position of the school's director to the issues of professional development and everyday professional activities after his embrace [8].

The third chapter is entitled «Methodological recommendations for improving educational programs in general schools in the context of the diversity of motivation to the computer science environment and the development of technological competence» [9]. These methodological recommendations for improving educational programs in general schools, setting up innovative creativity centers and introducing other forms of preparation of young children in the context of the motivation to computer science environment and development of technological competence KOMSRL program in the field of engineering are intended for use by executive bodies that perform a leading role in the field of education and management of educational institutions [10].

These proposals allow to solve the problem of development of technological competences at various stages of life and increase the motivation to choose technical professions, support in personal and professional self-definition, design thinking of children, teenagers and youth in a hurry-up modern society.

Improvement of the variable curricula, including complementary programs, was proposed through the implementation of the following mechanisms: establishment on the basis of general (general) institutions, general and complementary education facilities, a motivating environment for computer education and development of technological competence (KOMSRL); organization on the basis of general education institutions, general and supplementary education institutions of youth innovative creativity centers; supporting the activities of school science and research centers; creation of specialized places (environments) for development and creation motivation for children, teenagers and youth; creating a system for assessing the professional preparation of high school graduates according to the requirements of universities; organizing thematic camps for children, teenagers and youth; organizing students' research and design activities in accordance with the leading achievements in practical teaching at home and abroad; using the

potential of private-public and social partnership in the implementation of additional variable educational programs [6].

The methodological basis of KOMSRL is created on the basis of the following scientific concepts, on the results of the initial research of authors, based on leading national and international practices. KOMSRL ensures the variability and continuity of educational programs and contains content appropriate for age, psychophysical characteristics and personal needs of students. The process of education is built on the principle of «learning through research», «inclusion in the process of cognition» and «constructing your future», «learning through play», «learning through discovery». Web forms of education and implementation of assigned projects are also actively used («design office», «research center», etc.).

The fourth chapter is «The specificity of mathematical education for general secondary school students in the context of reforming the education system» [10]. The conducted research consists in determining the necessary and sufficient range of knowledge, skills and habits, which assimilation and use on the one hand will allow the student who came from the ordinary class of general education to complete the minimum program – to get to the chosen university, and on the other - ensure success in further education [11]. Active assimilation and use of this knowledge resource should ensure appropriate intellectual development of students.

Dedicated to practical implications. It consists of subsections that are key to the practical dimension of education management. Among the topics covered by the concept of human resources management, the issue of managing the most talented students is also permanently rooted. In the process of elaborating the concept of mathematical education of students, we will rely on the term «Mathematical education will be understood as an education and learning process achieved during mathematics learning at all levels of continuous education, during which not only a certain range of mathematical knowledge,

skills and habits are acquired but also development of thinking, formation of moral principles and spiritual culture».

First, an attempt was made to construct a mathematics curriculum. In order to characterize the requirements to the level of students' knowledge and evaluation of mathematical education programs in profile learning conditions, we will use the following parameters: level of knowledge acquisition, scientific content (degree of abstraction), conscious knowledge acquisition, level of knowledge (automation) to determine student experience [10].

The strategy for the implementation of profiled teaching provides for separation of the general level from the profiled level. The first should ensure creation of general functional education and culture of students, their socialization and creation of a strong base for profiled learning [12]. For this purpose, a comparative analysis of the programs of all the abovementioned classes was carried out, which allowed to define «knowledge» as structural units and to designate types among them. The structure of knowledge and the correct combination of separate types of messages allow for the development of profile teaching content, assuming significant diversity and the possibility of arranging an individual curriculum for students [13].

The fifth chapter is «Conditions for organizing education, upbringing and care for disabled children and youth in Poland». The provisions of educational law are characterized, a procedure is described regarding the conditions for organizing education, upbringing and care for disabled children and young people, socially maladjusted and endangered by social maladjustment.

The problem of adapting teaching methods to psychophysical possibilities for children and adolescents with disabilities, socially maladjusted and endangered by social maladjustment was analyzed. The problems of transporting children to schools were discussed. In the current system, as well as in the light of the proposed changes, it is possible to provide disabled students with textbooks adapted to the deficits resulting from their disability. An attempt was

also made to confront the current procedure of organization of early support for the development of children and youth with disabilities.

The last chapter is entitled «Mediation in school and other educational institutions in Poland». Its aim is to present topics related to education management. The necessity to build an educational partnership also results from solutions formulated in law. The law allows the use of mediation to resolve conflicts in the school environment, and agreements concluded in this procedure can end the dispute, without the need to resort to other legal intervention measures. Standards of peer and school mediation in schools and other educational institutions take into account the experience of using mediation in Polish schools. Mediation is a great, alternative, good educational tool that can change behavior and attitudes, it also creates a good ground for changing the personality of a young person.

The strategy for the implementation of profiled teaching provides for separation of the general level from the profiled level. The first should ensure creation of general functional education and culture of students, their socialization and creation of a strong base for profiled learning. For this purpose, a comparative analysis of the programs of all the abovementioned classes was carried out, which allowed to define «knowledge» as structural units and to designate types among them. The structure of knowledge and the correct combination of separate types of messages allow for the development of profile teaching content, assuming significant diversity and the possibility of arranging an individual curriculum for students [6].

In addition, there are also references to educational practice and the issues of modern education management, namely specific recommendations related to creating conditions for the implementation of peer mediation in school, taken from a very wide perspective [14]. It is worth noting that determining the priority of the general organizational mechanism as a whole of responsible people and departments, the mutually integrated algorithm of their activities,

structurally and contently dependent on each other in the implementation of quality management functions and responsible for it, is conditioned by the details of the real situation of the school; its location in the area, from its cultural and social environment, the implemented program of education, tradition, compactness and the level of qualifications of pedagogical staff, management culture of management.

References. 1. *Banaszak S., Doktór K. (red.),* 2009, Socjologiczne, pedagogiczne i psychologiczne problemy organizacji i zarządzania, Poznań: Wydawnictwo WSKiZ. 2. *Banaszak S.,* 2011, Edukacja menedżerska w społeczeństwie współczesnym. Studium teoretyczno-empiryczne, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. 3. *Drucker P. F.*, 2003, Praktyka zarządzania, (ang. The Practise of Management), Wydawnictwo MT Biznes. 4. *Hrybiuk Olena,* 2019, Wybór dyrektora szkoły – wymagania i procedura konkursowa w Polsce i Ukrainie. W kierunku dobrych praktyk, [w:] Studia Edukacyjne, NR 52/2019 / Olena Hrybiuk, Joanna Szafran, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019.: 227 – 245. 5. *Гриб'юк О. О.,* 2016, Перспективи впровадження варіативних моделей комп'ютерно орієнтованого середовища навчання предметів природничо-математичного циклу у загальноосвітніх навчальних закладах України, [в:] Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна, редкол.: П.С. Атаманчук (голова, наук. ред.) та ін., Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Випуск 22: Дидактичні механізми дієвого формування компетентнісних якостей майбутніх фахівців фізико-технологічних спеціальностей. 6. *Гриб'юк О. О.,* 2019, Дослідницьке навчання учнів предметів природничо-математичного циклу з використанням комп'ютерно орієнтованих методичних систем, Монографія, Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова – 858 с. 7. *Гриб'юк О.О.,* 2015, Педагогічне проектування комп'ютерно орієнтованого середовища навчання дисциплін природничо-математичного циклу, [в:] Наукові

записки, Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти, ред. Гриб'юк О. О., Випуск 7, Частина 3, РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, Кіровоград. 8. *Hrybiuk O.,* 2018, Paradygmat «dobrej» szkoły: zarządzanie innowacją w placówce oświatowej. Nauka, Badania i Doniesienia Naukowe 2018. Nauki humanistyczne i społeczne Idea Knowledge Future Świebodzice – 2018 – s. 103–114. 9. *Hrybiuk O.*, 2019, Improvement of the Educational Process by the Creation of Centers for Intellectual Development and Scientific and Technical Creativity. In: Hamrol A., Kujawińska A., Barraza M. (eds) Advances in Manufacturing II. MANUFACTURING 2019. Lecture Notes in Mechanical Engineering – 370 – 382. Springer, Cham Online. 10. *Hrybiuk O.,* 2019, Problems of expert evaluation in terms of the use of variative models of a computer-oriented learning environment of mathematical and natural science disciplines in schools, [w:] Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie, Zeszyt Nr 79, Poznań: Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej (WPP) – 101 – 111. *Hrybiuk O.*, 2014, Mathematical modeling as a means and method of problem solving in teaching subjects of branches of mathematics, biology and chemistry, [w:] Proceedings of the First International conference on Eurasian scientific development. «East West», Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH., Vienna. 12. *Гриб'юк О. О.,* 2015, Когнітивна теорія комп'ютерно орієнтованої системи навчання природничо-математичних дисциплін та взаємозв'язки вербальної і візуальної компонент, [в:] Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Додаток 1 до Вип.36, Том IV (64): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», Гнозис, Київ. 13. *Гриб'юк О.О.,* 2010, Математичне моделювання при навчанні дисциплін математичного та хіміко-біологічного циклів: навчально-методичний посібник для учителів, ред. О. О. Гриб'юк, РДГУ, Рівне. 14. *Hrybiuk O.,* 2020, Dziecięca matematyka.

[w:] H. Krauze-Sikorska i M. Klichowski (red.), Pedagogika dziecka. Podręcznik akademicki (pp. 119 – 137). Wydawnictwo Naukowe UAM.

УДК 378:37.013

Грень Л. М.,Осьмініна К. С.
м. Харків, Україна

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ

«Краса – це яскраве світло, що осяває світ»
В. О. Сухомлинський

Проблема естетичного виховання майбутніх керівників пов’язана зі зміною пріоритетів ціннісних орієнтацій, яка обумовлена процесами постійної трансформації не тільки в суспільстві, але й у світі, а також процесами глобалізації. Вчені підкреслюють, що естетичне виховання володіє унікальними можливостями комплексно впливати на всі сфери особистості і сприяти гармонізації її розвитку. Тому естетичне виховання – це важливій етап для кожного майбутнього керівника.

Естетичну культуру представлено як особистісне утворення, що відображає розвиненість естетичних смаків, емоційно-почуттєвого культурологічного досвіду та позитивного емоційного ставлення до естетичних явищ об’єктивного навколишнього світу. Естетичне виховання, на відміну від інших видів виховання, спрямоване перш за все на пробудження в особистості почуттєво-емоційної сфери. Воно спрямоване на формування у майбутніх фахівців розуміння прекрасного, на розвиток творчих здібностей, потреб, навичок і вмінь. Ми вважаємо, що сучасні тенденції глобалізації та розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, пов’язані з розвитком інноваційних процесів в естетичній

культурі майбутнього керівника, тому приводя до розуміння необхідності їх системного, цілісного вивчення, включення нових понять. Суттєвий вклад у розкриття сутності естетичного виховання зробили А. Луначарський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Н. Киященко, М. Таборідзе, В. Моляко, С. Русова, К. Ушинський, А. Шевчук, Є. Фльоріна, Г. Григор'єва та ін. Так, А. Луначарський у характеристиці сутності виховання величезну увагу приділяв власній активності особистості в опануванні моральністю. В. Сухомлинський, розроблюючи теорію виховання, обґрунтував необхідність цілісного підходу до всебічного розвитку особистості. Різноманітні сфери освітньої діяльності – навчання, виховання праця – активно впливають на естетичний розвиток студентів. Естетичний розвиток майбутніх фахівців повинен проявлятися у процесі діяльності, змісті роботи, стосунках, результатах діяльності. Особливістю естетичного виховання є безпосередній вплив на почуттєву і розумову сфери людини як предметів і явищ середовища, так і творів літератури і мистецтв [1]. Естетичний смак надає можливості більш тонко, диференційовано і об’єктивно оцінити естетичну вартість явища або предмета. Естетичний смак характеризують почуття міри, гнучкість і стійкість оцінок, широта сприйняття. Естетичний смак розвивається, удосконалюється, тобто він залежить від всього комплексу знань і усіх факторів розвитку особистості. Збочення смаку виявляються найчастіше всього у двох формах: міщанстві й естетстві (снобізмі). Розвинений смак є завжди чуйним і вимогливим до гармонії форми і змісту явища чи предмета. Висновком всієї роботи має бути формування естетичного ідеалу. Естетичний ідеал є найбільш загальне уявлення про прекрасне (вищу ступінь досконалості) у природі, суспільстві і людині, яке сприймається як мета. Відтак, естетична свідомість виступає у вигляді двох основних структурних компонентів: естетичного ідеалу, який

виражає сутність світоглядної сфери свідомості, і естетичного смаку, який є ядром розумово-емоційної сфери естетичної свідомості [2].

Естетичне виховання – складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини [3]. Виховання забезпечується системою методів: переконання; прикладу; вправи; змагання; заохочення; критики і самокритики; примусу. Метод переконання – основний метод виховання. Він апелює до розуму, логіки, почуттів і досвіду людини, забезпечуючи добровільне прийняття ідей, формування переконань і перетворення їх у мотиви поведінки. Метод прикладу є цілеспрямованим і планомірним впливом на свідомість і поведінку, системою позитивних прикладів, які закликані бути основою формування ідеалу поведінки, засобом самовиховання. Відрізняються групи прикладів безпосереднього і опосередкованого впливу на свідомість вихованців. Важливе місце у вихованні належить прикладам опосередкованого впливу (через усне слово, літературу, театр, кінофільми, образотворче мистецтво тощо). До них належать: приклади життя і діяльності історичних осіб; видатні приклади індивідуального і масового героїзму у захисті Батьківщини; приклади трудового героїзму сучасників в усіх галузях діяльності та ін. Метод вправи передбачає накопичення студентами естетичного досвіду, формування в них позитивних естетичних якостей, звичок, потреб і інтересів, розвиток педагогічної майстерності. Використання методу змагання дозволяє розвинути дух здорового суперництва і рівняння на кращих, стимулювати співпрацю і взаємодопомогу у колективі. До основних принципів змагання належать: гласність; порівнянність результатів; створення умов для розповсюдження кращого досвіду. Метод заохочення складає систему засобів і прийомів морального і матеріального стимулювання високих результатів естетичного виховання. Сутність методу критики і самокритики полягає у

використанні системи впливів на студентів з метою виховання у них високого почуття відповідальності за своєчасне і якісне виконання завдань естетичного виховання. Жоден з названих методів не є універсальним. Виконання усієї сукупності завдань естетичного виховання досягається творчим використанням всього арсеналу методів у процесі взаємодії суб'єкта і об'єкта виховання. Культура естетичних почуттів вимагає високої загальної культури навчального процесу – ставлення до людини як до найвищої цінності. Естетичне виховання у колективі починається з багатьох емоційних стосунків між його членами. Від того, що переважає в житті дитини – справедливість чи несправедливість – залежить її душевний стан, взаємодія її внутрішнього світу з людьми, які живуть поруч і входять в її життя [4]. Юнак , який відчуває красу в людях, утверджує в собі віру в добро. Ми згодні з думкою В. Сухомлинського, що це, є одним із важливих чинників свідомої дисципліни.

Таким чином, саме естетичне виховання формує уміння бачити вищий ідеал прекрасного. Сприймання краси – це основа естетичного виховання підростаючого покоління, через усі сфери духовного життя якого повинна проходити червоною ниткою думка: красу треба цінувати і берегти. Естетичне виховання надає можливість кожній особистості оцінювати явища дійсності крізь призму найвищих духовно-моральних та естетичних ідеалів. Отже, забезпечення навчально-матеріальних, організаційних, морально-психологічних, естетичних і гігієнічних умов зумовлює ефективність процесу естетичного виховання студентів, майбутніх керівників.

Література. 1. Відродження і розвиток культури України: проблеми історії, теорії і практики // Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції. – К.: Друкар. – 1993. 2. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. Проект / АПН України, Інститут українознавства КДУ ім.Т. Шевченка; уклад. І. І. Зязюн, О. М. Семашко. –

К., 1994. 3.*Фіцула М. М.* Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К: Академвидав, 2003. – 528 с. 4. *Маслов В. С.* Теорія та практика культурологічного виховання / В. С. Маслов. – К.: КВГІ, 1995.

УДК 159.9.07

Гура Т. В.
м. Харків, Україна

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСАД СТАНОВЛЕННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Постановка проблеми. Проблема лідерства розглядається з позицій різних соціально-гуманітарних наук. Реалізація лідерського потенціалу громадян як соціальне явище супроводжує людство протягом усього його існування. Лідерство зустрічається на будь-якому рівні соціальної організації. Лідерство існує скрізь, де є колективна діяльність, будь-яке спільне заняття потребує упорядкування поведінки індивідів, вироблення загальних цілей і визначення шляхів і способів їх досягнення [1].

Лідерський потенціал є соціально-психологічною властивістю особистості, яка відображує як ситуаційно обумовлену, так і незалежну від ситуації здатність індивіда до успішного здійснення лідерства. Рівень лідерського потенціалу визначається ступенем розвитку його індивідуальної (здібності, особистісні риси, цінності) та універсальної (досвід, навички, стилі лідерства, рольовий репертуар) складових. Лідерський потенціал також являє собою сукупність внутрішніх потреб, можливостей, засобів, ціннісного ставлення, які сприяють досягненню такого рівня інтеграції компетентності, відповідальності, активності і комунікабельності, що забезпечує провідний вплив на членів групи при спільному вирішенні завдань у різних видах

життєдіяльності та задає позитивну спрямованість процесу професійного становлення [2, с. 325–327].

Лідерський потенціал особистості з позиції психологічного аналізу містить: комунікабельність, цілеспрямованість, відповідальність, наполегливість, мотивацію до успіху, урівноваженість, розсудливість, емпатію, позитивну самооцінку, упевненість у собі, щирість, рішучість, розвинуту інтуїцію, чутливість, готовність до ризику (інноваційність), критичність (до себе й інших) – та реалізується через емоційну, поведінкову та когнітивну гнучкість [4, с. 142].

Основна мета статті полягає в розкритті складових концепції психологічних засад становлення лідерського потенціалу у студентів технічних університетів.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Концепція дослідження – система початкових теоретичних положень, яка є основою дослідницького пошуку. У процесі наукового пошуку прийняті початкові положення перевіряють, розвивають, коригують, за необхідності – відкидають (зміна або модернізація концепції) [3]. Концепція психологічних засад становлення лідерського потенціалу містить у собі:

1) *методологію дослідження,* що включає три взаємопов'язані концепти, які сприяють реалізації провідної ідеї: а) методологічний концепт, що відбиває взаємозв'язок і взаємодію різних підходів до вивчення проблеми лідерства в студентському середовищі вищого технічного закладу освіти. б) теоретичний концепт, що визначає систему; вихідних параметрів, дефініцій, оцінок, без яких неможливе розуміння суті явища, яке вивчається, специфічні цілі, завдання, функції, властивості. Професійне лідерство – особистісно-соціальне утворення, яке реалізується й удосконалюється в різноманітних видах професійної діяльності, пов'язане з інтеграцією особистості у різні соціальні групи, визначаючи їх

рівень і характер. в) технологічний концепт, що передбачає розвиток лідерського потенціалу студента вищого технічного закладу. Це процес спеціально організований, цілеспрямований, динамічний, інноваційний, такий, що потребує розробки науково-методичної системи, яка передбачає визначення комплексу засобів і способів її функціонування на теоретичних основах особистісно-діяльнісного, системного, синергетичного, аксіологічного й ресурсного підходів.

2) *набір методів проведення досліджень*: аналіз, синтез, абстрагування та конкретизація; структурування та моделювання; екстраполяції та прогнозування; спостереження, інтерв'ю, анкетування, самооцінювання, рейтингування, кількісний та якісний аналіз показників ефективності освітніх програм для оцінювання результатів практичного запровадження теоретично обґрунтованої методології професійної підготовки лідерів у програми підготовки інженерів; методи інтерпретації, узагальнення;

3) *принципи організації процесу дослідження:* характер дослідження (теоретичний, описовий, аналітичний, емпіричний); ресурси: студенти, експерти; виконавці дослідження: викладачі, майбутні інженери. стейкхолдери; термін проведення дослідження: 2014–2020 рр;

4) *мета дослідження* полягає у виявленні структури, механізмів та закономірностей психолого-педагогічних основ становлення та розвитку лідерського потенціалу у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх інженерів, розкриття впливу їх індивідуально-психологічних властивостей на розвиток компонентів майбутнього лідера, визначення та апробація шляхів оптимізації їх в процесі професійної підготовки.

5) *завдання дослідження:* а) проаналізувати стан розробленості проблеми становлення та розвитку феномену лідерського потенціалу студентів у вітчизняній та зарубіжній літературі у філософському, психологічному, педагогічному аспектах та розкрити методологічні засади дослідження; б) проаналізувати соціально-психологічні особливості та специфіку інженерної діяльності з метою їх відображення в змістовому

конструюванні образу інженера-лідера; в) виявити та теоретично обґрунтувати психологічні детермінанти лідерського потенціалу студента вищого технічного навчального закладу. г) розробити стратегію розвитку лідерського потенціалу майбутніх інженерів. ґ) розробити структурно-функціональну модель лідерського потенціалу майбутніх інженерів, уточнити критерії, показники, рівні сформованості лідерського потенціалу студентів технічних університетів; д) обґрунтувати, розробити та апробувати психолого-педагогічну програму з розвитку лідерського потенціалу на етапі підготовки у вищому технічному навчальному закладі; е) визначити перспективні напрями розвитку лідерського потенціалу студента вищого технічного закладу освіти.

6) програма дослідження полягає в удосконаленні сутності термінів: «лідерський потенціал», «лідерський потенціал студента технічного університету»; його компоненти, перспективні напрями становлення та розвитку лідерських якостей студента вищого технічного закладу освіти; проведення цілісного дослідження ефективності науково-методичної системи розвитку лідерського потенціалу у студентів вищого технічного закладу освіти; розробка методичних рекомендацій щодо впровадження в освітній процес вищого технічного закладу освіти програм розвитку лідерського потенціалу; розробка тренінгових програм для підготовки лідерів в центрах лідерства у вищих технічних закладах освіти.

Таким чином, концепція психологічних засад становлення лідерського потенціалу студентів технічних університетів передбачає систему психолого-педагогічної підготовки майбутніх інженерів-лідерів, яка може бути впроваджена у вищих технічних закладах освіти не тільки для розвитку лідерського потенціалу в процесі професійної підготовки майбутніх інженерів, але й слугуватиме основою для відкриття центрів лідерства та діяльності соціально-психологічних служб у ВТЗО.

Перспективою подальших розробок є реалізація складових визначеної концепції в умовах технічного університету.

Література. 1. Досвід управлінської діяльності І. А.Зязюна в контексті професійної підготовки лідера-управлінця: Нестуля С. І., к .і .н., Україна, Полтава, ВНЗ: веб-сайт. URL http://archive.ws-conference.com/wp-content/uploads/wos0479.pdf (Дата звернення: 14.04.20 р.). 2. *Калашникова С. А.* Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій: дис. д-ра пед. наук: 13.00.06 / Київський університет імені Бориса Грінченка – Київ, 2011. – 462 с. 3. Концепція: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення:23.04.20)]. 4. *Міляєва В. Р.* Змістовно-структурна модель психологічного забезпечення системи підвищення кваліфікації державних службовців / Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: зб. наук. праць. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2011. № 11–12. С. 137–144.

УДК 378

Гура Т. В., Гуренко Ю. І.
м. Харків, Україна

ЛІДЕРСТВО У ВІЙСЬКОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Розвиток Збройних Сил та інших військових формувань у реаліях сучасності має неабияке значення, оскільки ми живемо в період неоголошеної війни, коли офіцер повинен мати різні професійні компетентності, що проявляється у високому рівні професіоналізму, здібності до виконання бойових завдань і обов’язків по несенню військової служби. Також високу актуальність серед військового колективу має проблема лідерства, а саме сформованість у майбутніх військових лідерських якостей, тому що від цього залежить життя не тільки самого офіцера під час військових дій, але й підлеглих.

Вищі військові навчальні заклади повинні сформувати майбутнього офіцера не тільки як всебічно розвинуту особистість, але й підготувати його як лідера у будь-якій формальній чи неформальній структурі військового колективу. Адже лідерство – це статус людини, який характеризується стосунками, в основі яких лежать довіра, авторитет, визнання високого рівня кваліфікації, готовність підтримувати в усіх починаннях, особисті симпатії, спроможність учитися й переймати досвід [1]. Лідерство може проявлятися різною мірою, але завжди в групі є людина, яка користується особливим авторитетом і довірою у більшості її членів. Ця довіра народжується як результат її людських якостей, кваліфікації, ставлення до справи й до людей. Людина, яка має такий статус у групі, називається лідером. І коли офіцер є лідером, його влада над підлеглими значно підсилюється, виконання завдань прискорюється, ефективність організації зростає, а керівництво колективом значно спрощується.

Сучасний офіцер має неабияку можливість реалізувати свій лідерський потенціал в умовах обставин, які склалися в нашій країні, у зв’язку бойовими діями на Донбасі, що тривають.

При зіткненні групи з перешкодою, загрозою або складною критичною ситуацією, яка вимагає спільних, добре скоординованих між собою дій, роль лідера набуває вирішального значення. Адже успішність виходу групи з подібної ситуації та виконання поставленого завдання багато в чому визначається організаторськими здібностями лідера. Йому необхідно вміти організувати групу; забезпечити розуміння її членами того, які кроки слід зробити для досягнення мети; мотивувати послідовників на вирішення поставлених задач; контролювати результати спільної діяльності та ін. [2].

Авторитет військового керівника формується ним самим у реальній поведінці й діяльності. Словами авторитет не створити, оскільки підлеглі оцінюють командира за його справами та вчинками.

Військові підрозділи, які домоглися відчутного успіху серед інших частин за якістю процесу навчально-бойової підготовки особового складу, відрізняються, головним чином, тим, що їх командири застосовують більш динамічне й ефективне управління та свої лідерські якості.

На думку Завєтного С. О., Пономарьова О. С. та Пазиніча С. М, якщо поєднати високу професійну компетентність з яскраво вираженими природними якостями людини, такими як комунікативні та організаторські здібності, людина поступово потребуватиме самовираження, максимальне задоволення чого проявиться у лідерстві [3].

Таким чином, можна зазначити, що лідерська позиція майбутніх офіцерів включає в себе усвідомлення ними готовності до виконання ролі лідера та здатності до організаційного впливу на оточуючих, вона ґрунтується на лідерському потенціалі особистості та формується в процесі засвоєння лідерської ролі в різних життєвих ситуаціях, включаючи умови професійної сфери. Виховання є цілісним процесом формування лідерської позиції майбутніх офіцерів і реалізовується за допомогою різноманітних методів виховання.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми.

Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання підготовки педагогічного колективу вищого військового навчального закладу та інших організаторів виховного процесу ЗВО до формування лідерської позиції майбутніх офіцерів.

Література. 1. Формування лідерської позиції майбутніх інженерів у закладах вищої технічної освіти / Романовський О. Г. та ін.; за заг. ред. О. Г. Романовського. Харків: НТУ «ХПІ». 2018. – 195 с. 2. *Сельченок К. В.* Психология лидерства: Хрестоматия. Минск: Харвест. – 2004. – 368 с.

3. *Завєтний С. О., Пономарьов О. С., Пазиніч С. М.* Філософія впливу : монографія. Харків: Савчук О. О.; НТУСГ ім.. П. Василенка. 2011. – 204 с.

УДК 378.147:159.9

Демідова Ю. Є., Горобець М. М. , Несен А. А.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ЛІДЕРІВ-УПРАВЛІНЦІВ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

«Будь тією зміною, яку ти хочеш побачити в світі»
М. Ґанді

Початок нового тисячоліття знаменує перехід людства від індустріальної моделі розвитку до інформаційної. Це обумовило появу нових викликів та необхідність вирішення проблемних питань у багатьох сферах людської діяльності. Ці обставини ставлять кардинально нові вимоги перед системою освіти і виховання, особливо у сфері формування та професійної підготовки еліти, зокрема, лідерів. Відповідальність має бути частиною стратегії, а не просто комплексом заходів у сфері взаємовідносин у суспільстві, і ключова роль в цьому питанні відведена лідерам – тим, хто приймає рішення і несе відповідальність за успіх або поразку в межах своєї компетенції [2]. Значну роль у формуванні особистості майбутнього лідера-управлінця відіграє духовне та моральне виховання, його екологічна освіта, оскільки від сформованого у нього світогляду залежатиме екологічна стратегія організації, яку він очолить.

Лідер має розвиватися у всіх сферах та гармонійно утворювати баланс між проявом своїх особистісних якостей та впливом, який він здійснює на зовнішнє середовище, зокрема, у сфері екології. Оптимізація взаємовідносин суспільства і природи, прогресування підприємств

цілеспрямовано впливають на природне середовище. Не завдати відповідної шкоди природі є неможливим без знань екологічних систем. Екологічна частина спрямування лідера є невід'ємною та якісною частиною управління та будування послідовності керування людьми [1].

Ми вважаємо, що не існує єдиного рішення екологічних проблем, виникаючих у результаті різноманітних суспільних відносин, тому розвиток екологічної компетентності лідерів-управлінців та формування у них відповідальності у цієї сфері є одним з шляхів вирішення цих екологічних проблем і покращення навколишнього середовища.

Сучасний погляд на лідерство дослідники K. Danter, D. Griest, G. Mullins, E. Norland визначають як процес впливу, що відбувається в контексті взаємовідносин між лідерами та послідовниками, і передбачає встановлення бачення, вирівнювання ресурсів та надання натхнення для досягнення взаємного інтересу. Хоча існує багато теорій лідерства, жодна з них не є загальновизнаною в екологічному лідерстві. Однак трансформаційне лідерство визначається більш вагомим в дослідженнях екологічних лідерів, і ця теорія є корисною для розуміння та пояснення поведінки екологічних лідерів. Ми згодні з визначенням цих дослідників щодо ролі трансформаційного лідерства як такого, що спонукає послідовників впливати на певні цілі, які яввляють цінності та мотивацію як лідерів, так і послідовників. На думку цих науковців, трансформаційне лідерство включає культурні та соціальні перспективи вирішення складних екологічних питань. Суспільство залежить від відповідальних керівників, які реагують на час та місце у ситуації зменшення природних ресурсів та зростаючої деградації довкілля [3].

Норман Л. Крістенсен-молодший висловив свою точку зору на екологічне лідерство у передмові до книги «Екологічне лідерство дорівнює істотному лідерству», і вона нам дуже імпонує. Він заявляє, що для лідерства в навколишньому середовищі є чотири компоненти: межі,

пріоритети, невизначеність та дії. Серед найцікавіших характеристик екологічних питань: в якій мірі ці питання торкаються практично всіх сфер життя. Наприклад, рішення про вирубування лісу в одному регіоні може прийняти тільки лідер та зупинити руйнування екологічного стану природи. Вирішення таких екологічних проблем вимагає спілкування, розуміння та співпраці між різними суб'єктами влади, потребує сильного, відповідального та впевненого лідера [4].

J. Gordon та K. Berry переконливо стверджують, що вирішення визначених питань орієнтовано на проблеми системного мислення. Ми згодні з цими дослідниками в тому, що ефективні екологічні лідери повинні бути культурними, соціальними та інституційними елементами, які зможуть реалізувати плани про покращення планети. Екологічні проблеми видаються безмежними, тоді як ресурси, які використовуються для вирішення цих проблем, обмежені, тому лідери повинні мати можливість встановлювати чіткі пріоритети серед потреб та вимог. Невизначеність є головним викликом для лідерів у багатьох обставинах, але особливо в тих, які пов'язані із середовищем незнання, мінливості та складності. Зв'язок між лідерством та діями описується як зміна. Успішне лідерство залежить від чітко викладеного бачення цілей, а також моделей, які з'єднують дії, що призводять до змін [4].

Екологічні лідери, які пропагують екологічну стійкість, вселяють бажання захищати природне середовище у процесі прийняття рішень та дій, мають сприятливий вплив на людство [1].

Таким чином, формування відповідальності у майбутніх лідерів-управлінців в контексті екологічної освіти є одним із вирішальних факторів створення ефективної сучасної екологічної стратегії людства та одним з пріоритетних завдань вищої школи.

Література. 1. *Білецька Г. А.* Підготовка кваліфікованого фахівця еколога як один із шляхів вирішення екологічних проблем / Г. А. Білецька // Зб. праць за матер. всеукр. наук.-практ. конф. «Шляхи вирішення

екологічних проблем урбанізованих територій: наука, освіта, практика», Еко-Хмельницький № 5. – Хмельницький: Технологічний університет Поділля, – 2003. – С. 156–158. 2. *Ковальчук Т. В.* Завдання, форми і методи екологічного виховання // Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2. *Ріпко І. В.* Роль духовності при формуванні відповідальності у лідерів XXI століття / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7 – 8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 4 – 5. 3. *Danter K, Griest D, Mullins G, Norland E.* Organizational change as a component of ecosystem management. / Society and Natural Resources. 13, 2000. – P. 537-547. 4. *Gordon J. C., Berry K. J.* Environmental Leadership Equals Essential Leadership: Redefining Who Leads and How [Електронний ресурс] / J.C. Gordon, Joyce K. Berry. – New Haven & London: Yale University Press, 2006. – 164 p. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=LEPWT4P6nSAC&oi=fnd&pg=PR5&ots=diwXU6NgEk&sig=HBMFVfTGCWJJt9c8WEyXt2yMpds&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Дата звернення 22.03.2020)

УДК 378.147:159.9

Демідова Ю. Є., Оконешнікова М. М.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА-ЛІДЕРА В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Одним з важливіших завдань сучасної вищої школи є екологічна освіта майбутніх фахівців, тому що перед суспільством стоять найпотужніші проблеми, пов’язані з нестабільністю природного середовища. Дослідники всіх сфер життєдіяльності людства займаються питаннями екології. Ці питання також торкаються професійній діяльності

фахівців-психологів, тому формування відповідального майбутнього психолога-лідера в контексті екологічної освіти є необхідною частиною його професійної підготовки. [1, с. 77].

Ми згодні з думкою науковців, що занепокоєні браком висвітлення екологічних проблем в суспільстві. Дуже бракує інформації щодо способів їх вирішення. Одних лише реклам на телебаченні та білбордів на узбіччі дороги замало. Про це потрібно розповідати в дитячих садочках, школах та будь-яких організаціях. Цю відповідальну справу потрібно довірити психологам-лідерам, тому що в будь-якій організації вони займають посаду, на якій можна тим або іншим способом впливати на персонал [2].

Ми згодні з думкою, «що саме духовність, незалежно від того сенсу, який вкладають у це поняття різні лідери, може стати фундаментом формування відповідальності лідерів XXI сторіччя. Діючи з позиції духовності, лідери, природним чином, навчаються відповідальності за ту структуру, якою вони керують, і за свої власні дії. Духовність відіграє одну із основних ролей у становленні відповідальності керівника, бо є базою певного набору якостей і рис характеру відповідального лідера: моральна цілісність; база моральних цінностей; здатність до балансу між особистісними інтересами та потребами і очікуваннями зацікавлених сторін; навички рефлексії; уміння створювати та підтримувати гармонійні стосунки з партнерами по взаємодії, що представляють різні національні, релігійні та культурні традиції» [3, с. 5].

Ми вважаємо, що для формування відповідальності у майбутнього психолога під час професійної підготовки необхідно більш детально знайомити студентів з практичними методами вирішення екологічних завдань саме в сфері психології.

Для цього необхідно в закладах вищої освіти приділяти більше уваги екологічному вихованню студентів. Мета екологічного виховання –

сформувати у молоді відповідальне ставлення до довкілля, підготувати особу, здатну до практичної діяльності, до пропаганди екологічних ідей, захисту і поліпшення довкілля. Під час освітнього процесу у вищій школі потрібно наочно висвітлювати екологічні проблеми, доводити майбутнім психологам-лідерам шляхи їх вирішення та надати професійний інструментарій екологічного виховання. Завдяки цьому майбутні психологи будуть більш краще розбиратися в екологічних питаннях і краще знати методи їх вирішення..

Нині виділяють сім основних екологічних проблем:

– проблема продовольства;

– проблема енергії;

– проблема ресурсів;

– проблема демографії;

– проблема генофонду;

– проблема біосфери;

– проблема здоров'я людини.[4]

Майбутні психологи повинні бути готовими при роботі з підростаючим поколінням: змалку формувати у них гідну позицію щодо природи; формувати дбайливе ставлення дітей до природи, трактуючи з особистих позицій такі поняття, як краса, значущість, роль, цінність; розповідати які дії людини можуть привести до поганих змін в довкіллі та як ці зміни впливають на здоров‘я людини.

Майбутні психологи при роботі з дорослими людьми повинні вміти доносити інформацію про: екологічні суперечності глобального масштабу, що зачіпають самі основи існування цивілізації; причини загострення сучасних екологічних проблем; різні шляхи вирішення екологічних проблем в країнах світу; можливості внести гармонію у взаємини між суспільством і природою (наприклад – планова організація виробництва) [4].

Майбутні психологи повинні бути готовими при роботі в організаціях розробляти та проводити тренінги, під час яких будуть формуватися навики вирішення найважливіших проблеми екології сьогодення.

Таким чином, можна відзначити, що формування відповідального екологічного світогляду у майбутніх психологів-лідерів є актуальним завданням вищої школи. Це допоможе їм ефективно вирішувати в майбутній професійній діяльності питання, пов'язані з екологією та захистом навколишнього середовища і людини, незалежно від сфери, в якій буде працювати майбутній психолог.

Література. 1. *Білявський Г. О., Падун М. М., Фурдуй Р. С.* Основи загальної екології. – К.: Либідь. 1995 – 368 с. 2. Основи екології та соціоекололтії : навч. посібн. під. ред. Назарука М. М. – Львів: «За вільну Україну», 1997, – 210 с. 3. *Ріпко І. В.* Роль духовності при формуванні відповідальності у лідерів XXI століття / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7 – 8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 4 – 5. 4. *Злобін Ю. А.* Основи екології. – К.: Лібра, 1998. – 249.

УДК 159.9

Конякіна Ю. О.

м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО САМОСТАВЛЕННЯ

Сучасна людина включена в складну ієрархічну систему соціальних відносин. Найважливішою формою відносин людини є її ставлення до себе – це цілісний, відносно стійкий емоційний стан, міра прийняття чи неприйняття індивідом самого себе [1].

Будь-який прояв людини як суб’єкта соціуму супроводжується включенням в цей процес його самоставлення і від того, яким воно буде - позитивним або ж негативним, залежить якість життя і психічний стан людини [2].

При позитивному самоставленні спостерігається прийняття людиною власної особистості в цілому, переживання почуття впевненості в собі, відчуття цінності свого «Я». Негативне самооставлення супроводжується прагненням людини винувати себе за свої промахи та невдачі, вираженою внутрішньою конфліктністю, неадекватною самооцінкою, інтенсивним використанням захисних механізмів, що в свою чергу тягне за собою труднощі адаптації, які можуть призводити до залежних форм поведінки [3].

На думку Р. Бернса, самосприйняття визначається трьома факторами:

- твердою переконаністю в імпонуванні іншим людям;
- упевненістю в здатності до того чи іншого виду діяльності;
- почуттям власної значущості [4].

Виходячи з того, наскільки важливим аспектом особистості в житті є самоставлення, а також з чого воно складається, можна вивести деякі правила, для того, щоб воно сформувалося в позитивну сторону.

Першим правилом в процесі формування позитивного до себе ставлення є неосуджуюче самоспостереження, спрямоване на прийняття себе, а саме спостереження за своїми внутрішніми процесами і розуміння того, які потреби лежать в основі цих процесів.

Другим правилом формування позитивного самоставлення є здатність розпізнавати власні емоції. Це складно, оскільки цьому часто не

вчать в дитинстві. Уміння спостерігати за собою без моментальних гострих реакцій і без осуду – це дуже важливий навик.

Третім правилом є вміння піклуватися про себе: про стан психологічного і фізичного здоров'я, про соціальні контакти і відносини.

Четверте правило полягає у внесенні сенсу в своє життя, тобто цілеспрямована діяльність. Якщо сенс життя полягає в тому, щоб прожити значиме і здорове життя, відкривається величезний простір, в якому можна діяти змістовно, а не просто залежно від обставин [5].

Таким чином, можна зрозуміти, що само відношення – вельми важливий атрибут, і якщо включити в своє повсякденне життя хоча б одне з правил, яке було зазначено вище – це буде вже колосальним кроком, який значно поліпшить якість життя людини.

Література. 1. *Колышко А. Н.* Психология самоотношения. – Гродно: ГРГУ, 2004. – 201с. 2. *Морозюк С. Н.* Психология личности. Психология характера : учебное пособие для академического бакалавриата. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 217 с. 3. *Зимбардо Ф.* Формирование самооценки. Самосознание и защитные механизмы личности. – Самара, 2003. – 235с. 4. *Бернс Р.* Развитие Я-концепции. пер. с англ. – М.: "Прогресс", 1986. – 420с. 5. *Романовський О. Г.* Ідеї академіка І. А. Зязюна у системі підготовки українських лідерів нового покоління / О. Г. Романовський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / ред. О. Г. Романовський. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – Вип. 45 (49): матер. 2-ї міжнар. наук.-практ. конф.: «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників», 25 – 26 травня 2016 р. – Ч. 1. – С. 80 – 88.

УДК 378.147:159.9

Костиря І. В., Корженко А. С.
м. Харків, Україна

РОЛЬ ОПТИМІЗМУ І ПЕСИМІЗМУ У ФОРМУВАННІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА-ЛІДЕРА

Однією з проблем сьогодення став процес позитивного і негативного мислення. В наш час отримано багато експериментальних підтверджень результатів дослідження «позитивного» мислення. Вирішення цього питання останнім часом дедалі більше пов’язується з проблемами суспільно-політичного життя нашої країни та ставленням людей один до одного.

Позитивне мислення орієнтується в першу чергу на успіх, воно планує не відхід від поразки, а навпаки, програмує перемогу. При цьому воно створює стан душевної гармонії, що супроводжується задоволеністю людини. Думка – це найголовніше джерело нашого гарного настрою. Слушна думка виливається в правильну дію і правильний спосіб життя. Вона відіграє одну із основних ролей у становленні майбутнього психолога-лідера, бо здатна впливати на життя, ставлення, здоров'я, на зовнішні обставини, які вдало або невдало складаються, на свідомість, на вчинки та ставлення інших людей до нас. Саме на це наголошує сучасна дослідниця В. Михайличенко: «Зараз в період, коли все більше людей страждають негативізмом, варто пам’ятати, що позитивне сприйняття людиною самого себе і самого життя є одним з наріжних каменів його здоров’я і досягнення успіху в житті» [1, с. 192]. Терміни «оптимізм» та «песимізм» виникли відносно недавно. Так у XVIII ст. Г. Лейбніц увів термін «оптимізм» для позначення певного способу мислення, а Ф. Вольтер популяризував це поняття у своєму романі «Кандид, або оптимізм» [2]. На нашу думку, ніяких реалістів не існує. Одні і ті ж явища

можна сприймати по-різному і ставитися до них по-різному. У кожної людини своя реальність, кожен бачить світ таким, яким він звик його бачити. Зробити висновок про те, хто оптиміст, а хто песиміст легко: достатньо звернути увагу на поведінку людини, адже наші дії віддзеркалюють наше мислення. Ми вважаємо, що песимізм – це негативний погляд на життя, який не приносить користі людині. Песимізм переконує нас не слідувати нашій мрії, він паралізує наші дії, і ми повністю поділяємо думку зарубіжних науковців, що «визначальною рисою песимістів є їхня віра в те, що невдачі будуть тривати довго, погублять все, що б вони не робили, і винні в них вони самі. Оптимісти ж, коли на них обрушуються аналогічні удари долі, відносяться до своїх невдач прямо протилежним чином. Вони вірять, що поразка носить тимчасовий характер, що його причини разової властивості, і не вони в цьому винні, а обставини, невезіння або інші люди. Поразка не здатна зламати їх. Несприятливу ситуацію вони сприймають як виклик і борються з нею з подвоєною енергією» [3; с.12]. Сучасні медичні дослідження показують, що здорові люди більш оптимістичні, краще адаптуються, ніж хворі. Вони активні у вирішенні проблем, в критичних ситуаціях покладаються на власні можливості і прагнуть свідомо чи несвідомо до особистої відповідальності, самостійності та незалежності. Оптимісти здоровіше песимістів, і їх захисна система організму функціонує краще, ніж у негативно налаштованих людей. «У людей з позитивним світосприйняттям інтенсивно вимробляється ендоморфін («гормон щастя») і спостерігається зв'язність роботи мозку. Оптимізм, відповідно до новітніх досліджень в області головного мозку, є наслідком поліпшеної взаємодії, підвищеної синхронізації в роботі його обох півкуль» [1; с. 192]. Також важливою відмінністю між оптимістами і песимістами є їхнє ставлення до часу. Переможець свідомо живе в сьогоденні, він впорався зі своїм

минулим і здатний відповідально планувати майбутнє. Той, хто програв, живе найчастіше спогадами про минуле і в страху перед майбутнім. Переможець має високий ступінь самосприйняття, довіри до себе, самоствердження і реалізації самого себе, а у того, хто програв, не вистачає цих властивостей або здібностей. Всім людям з негативним мисленням властиво мати в тій чи іншій мірі внутрішнього критика. Він стежить за їх поведінкою і оцінює, добре чи погано вони зробили, а також веде суворий облік помилок і слабостей, але не згадує про сильні і позитивні сторони. Тільки особистість, яка спрямована на успіх, може формувати у себе позитивне мислення. «На думку О. Романовського та В. Михайличенко, мислити позитивно – значить змусити свій мозок працювати на себе, а не проти себе. Позитивне мислення містить у собі позитивний погляд на речі і використання таких же висловлювань для вираження думок і почуттів. Позитивне мислення зосереджується на успіху, воно планує не відхід від поразки, а програмує перемогу. При цьому воно створює стан душевної гармонії, що значною мірою супроводжується задоволеністю людини і її правильними думками. Успіх же – це багатомірне поняття, а механізм його досягнення включає цілий ряд факторів. По-перше, успіх, пов'язаний з розкриттям потенціалу людини, залежить від неї самої, від її активності. Це не стільки наслідок незвичайного таланту й здібностей, скільки уміння застосовувати їх на практиці. По-друге, домогтися успіху не означає, що ми повинні робити щось особливе. Це означає, що ми повинні робити те, що й інші, але краще. По-друге, успіх – це рух на шляху до мети, поставленої перед собою, це результат роботи наших переконань, цінностей, здібностей і звичок, що лежать в основі цього руху. По-третє, для досягнення успіху людині необхідно постійно розвивати свої внутрішні здібності й резерви, що існують в процесі її розвитку і саморозвитку. Четверте, важливою

складовою успіху є оволодіння майстерністю людських взаємин. Сюди входить комунікативна компетентність людини, ефективна стратегія й тактика особистого впливу, керування конфліктами, навички успішного лідерства й інші фактори, що впливають на взаємини людей» [4; с. 25].

Таким чином, формування позитивного світосприйняття у майбутніх психологів-лідерів є запорукою досягнення їх успіхів в житті, в навчанні, в професійній діяльності. Тому саме оптимістичний настрій допоможе майбутнім психологам-лідерам досягати вершин, незважаючи ні на що і йти до своєї мети.

Література. 1. *Михайличенко В. Є.* Роль позитивного і негативного мислення в активізації потенціалу особистості / В. Є. Михайличенко // Переяславська рада: її історичне значення і перспективи розвитку східнослов'янської цивілізації: зб. науч. пр. : по матер. VII Міжнар. наук.-практич. конференції, 19 – 20 грудня 2012, Ч. 1. / ред. А. Г. Романовський, Ю. І. Панфілов. – Харків: НТУ «ХПІ», 2013. – С. 191 – 194. 2. *Підбуцька Н. В.* Оптимізм майбутнього інженера як умова його успішного особистісно-професійного розвитку / Н. В. Підбуцька // Проблеми сучасної психології = Problems of Modern Psychology: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – Кам'янець-Подільський: Аксіома. – 2014. – Вип. 25. – С. 379 – 392. 3. *Martin E. P.* Seligman. Learned Optimism. © 1990 by Martin E. P. Seligman. © Видання російською мовою, "Персей", 1997. © Переклад. І. Зотов, 1997. © Художнє оформлення. ISBN 5-7848-0063-5 (Віче) Віче, 1997. 4. *Черкашин А. І.* Методологічні аспекти формування позитивного мислення особистості майбутніх фахівців-лідерів у вищих навчальних закладах / А. І. Черкашин // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2016. – № 2. – С. 20 – 29.

УДК 378.147:159.9

Костиря І. В., Юдіна А. Г.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства формування емоційного інтелекту передбачає розкриття можливостей і закономірностей розвитку фахівця як цілісної особистості, що перебуває у безперервній взаємодії зі світом у своєму найближчому оточенні, в певному соціальному середовищі. В останнє десятиліття спостерігається підвищення рівня емоційної нестриманості, нехтування будь-якими нормами у виявленні почуттів у спілкуванні людей, починаючи з родини і закінчуючи колективом, в якому люди працюють разом. Це негативно відбивається на досягненні життєвого та професійного успіху людини, особливо у майбутнього фахівця. Зазначимо, що проблема формування емоційного інтелекту у майбутніх фахівців для підвищення їх конкурентоспроможності є дуже актуальною.

Емоційна інформація відіграє визначальну роль у професійній діяльності кожної людини з того самого часу, як робочі відносини людей стали формуватися під впливом таких поведінкових форм, як кооперація та домінування, чия дія запускається саме емоціями [1].

Здатність людини до усвідомлення, прийняття й регуляції емоційних станів і почуттів інших людей та самого себе має назву «емоційний інтелект». Науковці по-різному трактують поняття емоційного інтелекту.

Дж. Майєр, П. Саловей вважають, що емоційний інтелект – це здатність розуміти ставлення особистості, репрезентовані в емоціях, і керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу й синтезу;

здатність ефективно контролювати емоції та використовувати їх для покращення мислення та ін [2].

В. Зарицька розглядає емоційний інтелект як інтегральну властивість особистості розпізнавати, розуміти, контролювати, регулювати власні емоції та емоції інших і використовувати ці здатності для досягнення життєво важливих цілей [3]. Ю. Бреус визначає емоційний інтелект як складний конструкт ментальних здібностей, пов'язаних із оперуванням емоційною інформацією та формуванням емоційного досвіду суб'єкта [4]. Найбільше імпонує визначення емоційного інтелекту, що І. Андрєєва трактує як сукупність ментальних здібностей до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, а також до керування емоційною сферою [5].

Для досягнення високого рівня конкурентоспроможності майбутній фахівець повинен мати високорозвинений емоційний інтелект, що включає знання про те, як змінити свій емоційний стан з немотивованого на позитивний, аналіз та контроль власних почуттів та емоцій, уміння відчувати, розуміти настрій оточення. Саме сформований емоційний інтелект є фундаментальним підґрунтям конкурентоспроможності майбутнього фахівця і головним її джерелом. Конкурентоспроможний фахівець має моделювати власну поведінку відповідно до сформульованих завдань та умов, відповідно до ситуації; самостійно приймати рішення; бути наполегливим; протистояти зовнішньому тиску; мати індивідуальний стиль діяльності, що сприяє успіху взаємодії та кар'єрному зростанню. Володіючи розвиненим емоційним інтелектом, майбутній фахівець зможе кваліфіковано виконувати професійну, комунікативну діяльність, що стане свідченням його конкурентоспроможності.

Отже, розвиток майбутнього фахівця як професіонала й особистості, його конкурентоспроможність напряму залежать від сформованості емоційного інтелекту. Емоційний інтелект виступає значущою інтегральною характеристикою особистості майбутнього фахівця, яка реалізується в його здібностях розуміти емоції, узагальнювати їх зміст, виокремлювати емоційний підтекст міжособистісних відносин, регулювати

емоції таким чином, щоб сприяти за допомогою позитивних емоцій успішній когнітивній пізнавальній діяльності, долати негативні емоції, що заважають спілкуванню чи загрожують досягненню індивідуального успіху, тому формування емоційного інтелекту є необхідною складовою професійної підготовки конкурентоспроможного фахівця-лідера.

Література. 1. *Книш А. Є.* Емоційний інтелект лідера у сфері бізнесу : навч. посібник / А. Є. Книш; ред.: О. Г. Романовський, С. В. Калашникова; Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. – Київ: ДП «НВЦ» «Пріоритети», 2016. – 40 с. 2. *Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R.* (2004). Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. Psychological Inquiry, 15(3). – С. 197–215. 3. *Зарицька В. В.* Теоретико-методологічні основи розвитку емоційного інтелекту у контексті професійної підготовки : монографія / В. В. Зарицька; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – 304 с. 4. *Бреус Ю. В.* Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах : автореф. дисертації ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ю. В. Бреус; наук. керівник В. Р. Міляєва; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2015. – 20 с. 5. *Андреева И. Н.* Эмоциональный интеллект: исследования феномена / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 78–86

УДК 37.091.31:004.9+37.035:33](4)(043.3)

Кравчина О. Є
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ КОМП'ЮТЕРНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Розбудова успішної держави безпосередньо залежить від якісної всебічної освіти її громадян, які здатні реагувати на швидкі зміни та

потреби сучасного людства, економіки країни, бути затребуваними та орієнтуватись на ринку праці, створювати економічний, правовий, етичний потенціал, володіти та застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології задля власного та суспільного зростання та розвитку.

Всі ці чинники впливають на створення сучасного навчального середовища, в якому молодь здобуває освіту та яке постійно змінюється, оскільки впроваджуються нові технології та засоби навчання. Основою складовою такого середовища стає вчитель. Так, І. А. Зязюн в своїй статті «Ціннісні пріоритети підготовки вчителя» зазначає, що учитель є центральною фігурою суспільних перетворень, оскільки від його образу, соціальної позиції та ціннісно-цільових установок залежать загальні результати професійної спроможності кожної людини. [1]. Тобто вчителі виховують почуття ініціативи та підприємливості в учнів лише тоді, коли самі є підприємливими. Це важливо, оскільки навчання підприємливості дозволить молодим людям мати більше шансів на працевлаштування, а в подальшому – з можливості ефективної організації власної справи, що сприятиме розвитку економіки країни в цілому.

В країнах Європейського Союзу обговорюється питання освіти з підприємництва та її вплив на збільшення продуктивності і тривалого зростання економіки країн ті відповідно сталого розвитку суспільства в цілому. Подібні обговорення почалися з 2000 року, коли глави урядів ЄС ухвалили «Лісабонську стратегію» – програму, яка призначена для того, щоб допомогти ЄС протистояти наростаючому економічному тиску з боку інших регіонів, а завданням Лісабонської стратегії стало створення на всій території ЄС умов, що сприяють, з одного боку, наданню нових і більш затребуваних робочих місць, а з іншого – забезпечнною гармонійного економічного розвитоку. Ідея більш прямого впровадження навчання підприємництву на всіх рівнях системи освіти стала одним з можливих рішень цього завдання. Після «Лісабонської стратегії» були прийняті

ключові європейські політичні документи, які мали вплив на розвиток стратегії підприємницької освіти, серед яких «Зелена книга. Підприємництво в Європі» (англ. *«Green Paper. Entrepreneurship in Europe»*) (2003) [2], в якій акцентувалася увага на важливості навчання підприємництву. В наступному документі «Рекомендації європейського парламенту та Європейської комісії з ключових компетентностей неперервної освіти» (англ.*«Recommendation of the European parliament and of the council»*) (2006) [3] підприємницька компетентність віднесена до однієї з восьми ключових компетентностей, необхідних для всіх членів суспільства, заснованого на знаннях.

Серед останніх документів можна виділити дослідження Eurydice «Навчання підприємництву у школах Європи» (англ.*«Entrepreneurship Education at School in Europe»*) (2016) [4], в результатах якого означено, що основними причинами недостатнього розвитку підприємницької освіти є відсутність освітньої політики в цій сфері, недосконаліть або відсутність навчальних програм, застарілі та неефективні методи навчання, відсутність практичного досвіду підприємництва, втой час, як досвід обов'язкова та регулярна частини навчального плану. У 2016 році було прийнято «План дій для Європи з нових навичок» (англ. *«New Skills Agenda for Europe»*) (2016) [5] та Рамка підприємницької компетентності (англ. *«EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework»*) (2016) [6]. Рамку підприємницької компетентності запропоновано у вигляді керівного документа, який можна використовувати при написанні стандартів та навчальних програм для всіх рівнів освіти, а також у сфері працевлаштування для опису кваліфікацій. В цьому документі зазначено, що навчальне середовище має значний вплив на формування таких трьох основних сфер підприємницької компетентності, які визначені в рамці:

– ідеї та можливості (англ. *ideas and opportunities*), що передбачають вміння особистості висувати креативні ідеї щодо підприємницької діяльності;

– ресурси (англ. *resources*), що передбачають вміння та здатність особистості бути наполегливою у створенні ресурсів, фінансово і економічно грамотною, залучати та мотивувати інших до підприємницької діяльності;

– трансформація в дії (англ. *into action*), що передбачає вміння і здібності особистості брати на себе ініціативу, планування та управління ризиками, працювати у групі.

Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес потребує змін в організації та методах навчання. Так, І. А. Зязюн вважає, що для того, щоб зробити зміст освіти діяльнісно орієнтованим, його необхідно структурувати водночас за двома принципами, один з яких предметний, а другий діяльнісний [7]. Саме ці підходи мають своє відображення при створенні ресурсів та проєктів для вчителів з підприємницької освіти в країнах Європейського Союзу, в яких беруть участь представники з різних країн.

Одним з таких загальноєвропейських проектів є «Підприємницька школа». За допомогою даного проєкту змогли пройти навчання понад 4000 вчителів з 18 країн. В результаті проекту було розроблено «Віртуальний посібник з підприємницької освіти» **(***Virtual Guide to Entrepreneurial Learning*) [9]. Над даною розробкою працювали фокус-групи з Данії, Фінляндії, Італії, Норвегії, Польщі, Португалії, Словаччини та Великобританії. У посібнику зібрані найкращі матеріали та практики з підприємницької освіти, які поділені на чотири розділи, корисні для вчителів, та включають в себе: інструменти і методи (англ. *Tools and Methods*); школи і корисна практика (англ. *Schools and Good Practice*); політика і стратегія (англ. *Policy and Strategy*); оцінювання школи (англ. *Assess your school!*).

Наступна спеціалізована міжнародна мережа, яка сприяє співпраці та обміну знаннями з підприємницької освіти в Європі є EE-HUB. Мережа виконує функції джерела знань, досвіду та досліджень з метою збільшення

кількості, якості та впливу підприємницької освіти в Європі та включає в себе: спільноту експертів в галузі підприємницької освіти (бізнес, уряд, освіта, неурядові організації); знання та дослідження (відстежується прогрес та ключові напрацювання політики з усієї Європи, картографують результати досліджень та обмінюються результатами, виробляють та поширюють референтні рамки та стандарти); сервіс та навчання (орієнтація та навчання через професійні семінари, доступ до вмісту та ноу-хау, інструментів та відповідних політичних ініціатив, організація семінарів та однорічного навчання); поінформованість та адвокація (вплив на політику, участь у пропагандистських діях через партнерство, поради, рекомендації щодо політики, консультації, зустрічі та заходи) [11]. В мережі сконцентровано дані про найкращі практики щодо просування освіти з підприємництва в Європі. Тематичні розділи включають в себе інформацію з різних країн про:

– національну політику щодо навчання підприємництву (Німеччина, Італія, Годандія, Фландрія, Данія, Естонія, Хорватія, Швеція, Фінляндія, Македонія, Норвегія, Данія та ін.);

– програми підготовки вчителів з підприємницької освіти;

– партнерство: мережі, програми навчання, STEM-освіта;

– екосистему освіти з підприємництва, яка об’єднує навчальні заклади Іспанії, Сербії, Бельгії, Великобританії, Норвегії, Німеччини, Фінляндії;

– інструменти з оцінювання та самооцінки підприємницької компетентності;

– фінансову освіту, як складову підприємницької освіти.

Як бачимо з зазначеного вище, використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті дозволяє розширювати та поглиблювати знання з підприємницької освіти, це підтверджує створення загальноєвропейських ресурсів з підприємницької освіти, таких як

«Віртуальний посібник з підприємницької освіти», який дозволяє вчителям з різних країн ознайомлюватись та використовувати в своїй роботі практичні та користі інструменти для початкової, середньої та професійної освіти. А за допомогою мережі EE-HUB вчителі можуть не тільки навчатися, а загалом впливати на впровадження навчання з підприємництва в школі, знайомитися з найкращим досвідом європейських країн щодо політики впровадження підприємництва в навчальний процес, з інструментами та програмами навчання з різних європейських країн.

Цей досвід є корисним для України, оскільки демонструє сучасні інструменти, які допомагають вчителеві в роботі щодо впровадження підприємницького навчання у будь-якій предметній області та будь-якій віковій групі, знайомить з досвідом прогресивних країн щодо вибудовування системи підприємницької освіти, залучаючи та об'єднуючи фахівців з різних сфер діяльності для досягнення спільної мети – виховання підприємливої, активної, ініціативної молоді.

Література. 1. *Зязюн І. А.* (2012) Ціннісні пріоритети підготовки вчителя. Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей : збірник матеріалів X Міжнародних педагогічно-мистецьких читань професора О. П. Рудницької [Електронний ресуурс]. – Р: http://lib.iitta.gov.ua/2998/ 2. Green Paper. Entrepreneurship in Europe. (2003). [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/investinresearch/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf (in English). 3. Recommendation of the European parliament and of the council. (2006). [Electronic resource]. – Mode of access: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006H0962 (in English). 4. Entrepreneurship Education at School in Europe (2016). [Electronic resource]. – Mode of access: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/entrepreneurship-education-school-europe_en (in English). 5. New Skills Agenda for Europe.(2016). [Electronic resource]. –

Mode of access: http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223 (in English). 6. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework .(2016). [Electronic resource]. Mode of access:http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository / bitstream/JRC101581/lfna27939enn.pdf (in English). 7. *Зязюн І. А.* (2011) Нові технології підготовки вчителя в Україні : науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського, 1 (32). С. 16 – 22. [Electronic resource]. – Mode of access: http://lib.iitta.gov.ua/3089/ 8. The Entrepreneurial School. [Electronic resource]. – Mode of access: http://theentrepreneurialschool.eu/. 9. Virtual Guide to Entrepreneurial Learning [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.tesguide.eu/default.aspx 10. EE-HUB. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.ee-hub.eu/

УДК 373.5(4):008-022.218:004

Малицька І. Д.
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – ПРІОРИТЕТ СИСТЕМ ОСВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Документи Європейського Союзу (Стратегія Європа 2020 – The *Europe 2020 strategy*; Цифрова програма для Європи – *Digital Agenda for Europe*; План дій з цифрового навчання – *The Action plan on Digital Learning* та інші**)** [1] – [3] спрямовані на формування цифрової економіки Європи, під час пандемії COVID-19, набули ще більшого значення та ваги для розуміння і підкреслення важливості цифрової грамотності населення. Цифрові технології стали надто необхідними у всіх сферах нашого життя, охоплюючи економіку, освіту, комунікацію, побут. Стало очевидним, що успіх будь-якої діяльності напряму залежить від рівня цифрової грамотності учасників процесу. Ситуація, яка склалася у країнах світу під

час пандемії, наявно показала сильні і слабкі сторони розвитку технологій в країні, підготовленість населення, відповідну підготовку і готовність учнів, вчителів, адміністраторів до дистанційного навчання, роботи тощо.

З метою аналізу та оцінки стану цифрової освіти європейських країн у 2019 році освітньою мережею *Eurydice* було проведено дослідження *Цифрова освіта у школі Європи* (*Digital Education at School in Europe*) [4], в якому визначено, що відповідно до швидких темпів цифровізації суспільства, поширення інформаційних технологій практично у всіх країнах, охоплених дослідженням (43 системи освіти, включаючи 28 країн-членів Європейського Союзу) були розроблені і впроваджуються *стратегії цифрової освіти*. В майже половині охоплених дослідженням країнах (переважно в Східній та Південно-Східній Європі) цифрову освіту включено до більш широкомасштабних державних стратегій, 18 систем освіти (переважно в Західній, Центральній та Північній Європі – Болгарія, Чехія, Данія, Німеччина, Ірландія, Іспанія, Франція, Італія, Люксембург, Угорщина, Австрія, Словенія, Словаччина, Швеція, Велика Британія, Швейцарія та Норвегія) мають свою окрему *стратегію цифрової освіти*.

Постійний процес всеохоплення цифровізацією суспільства, швидке вдосконалення і розвиток технологій спонукають країни Європи постійно переглядати стратегічні політики, замінюючи їх на нові, які б відповідали забезпеченню і впровадженню високоякісної цифрової освіти.

Особлива увага приділяється закладам загальної середньої освіти. Більшість європейських країн спрямовані на підтримку та надання певних інвестицій у розвиток цифрової інфраструктури шкіл, що зазначено в цілях їх стратегій цифрової освіти. В Болгарії, Італії та Угорщині інвестиції в цифрову інфраструктуру шкіл визначено як основний напрям цифрової стратегії.

Формування і розвиток комп’ютерно-орієнтованого середовища школи неможливі без відповідно підготовленого викладацького та

адміністративного складу навчального закладу. У більшості європейських країн, охоплених дослідженням, підвищення кваліфікації вчителів з використання ІКТ включено до стратегічних напрямів розвитку освіти. Більшість європейських країн започаткували і підтримують на державному рівні освітні мережі для вчителів. У Франції, Хорватії, Австрії, Словенії та Великобританії (Англія та Уельс) діяльність у таких мережах спрямована безпосередньо на цифрову освіту, створення спільнот вчителів, які взаємодіють онлайн, використовуючи цифрові платформи і портали, надають доступ до відкритих освітніх ресурсів, а також можливість особистого професійного розвитку вчителя.

Рівень цифрової компетентності залежить від рівня вміння застосовувати сучасні інформаційні технології на практиці. З огляду на стрімке оновлення технологій, удосконалення вмінь і навичок з використання ІКТ потребує постійного навчання з опанування новітніми інноваційними технологіями. Сучасні форми співпраці, такі як професійні освітні спільноти, відіграють значну роль у цьому процесі.

Фінансування і підтримка держави сприяє і заохочує вчителів до постійного професійного вдосконалення у сфері цифрової освіти. Наприклад, у Великій Британії (Англія) з осені 2018 року уряд фінансує новий Національний центр комп'ютерної освіти, який забезпечує постійний професійний розвиток вчителя в режимі он-лайн. В Уельсі, завдяки державному фінансуванню, у рамках програми «Навчання в цифровому Уельсі», розроблена платформа відкритої освіти Hwb, на якій розміщується національна колекція цифрових інструментів та ресурсів, що можуть адаптуватися для їх успішного використання за потребою і проханням навчальних закладів, а також надається підтримка постійному професійному розвитку вчителів шляхом організації зустрічей "HwbMeets".

Професійна підготовка і перепідготовка вчителів у сфері ІКТ зазначена як одна з цілей освітніх стратегій багатьох європейських країн (Болгарія,

Хорватія, Італія, Угорщина, Велика Британія (Англія), Польща та Чорногорія). Крім цього, в державних документах Угорщини, Польщі та Великої Британії (Англія) зазначені такі показники. як кількість викладачів, які повинні пройти підготовку і перепідготовку з підвищення рівня своєї цифрової компетентності. Наприклад, у Польщі Міністерством національної освіти разом у Центром проєктів Цифрова Польща (*Centrum Projektów Polska Cyfrowa*) заплановано до червня 2023 року проходження професійної підготовки 75 000 вчителів з вдосконалення їх цифрової компетентності.

Керівникам шкіл надається одна з ключових ролей у процесі цифровізації навчального закладу, підготовці викладацького складу, розробці навчальних програм та управління ресурсами. Але дослідження показало, що лише у декількох освітніх стратегіях європейських країн (Німеччина, Словенія, Ірландія, Шотландія, Чехія, Естонія, Угорщина), охоплених дослідженням, включені розділи стосовно цифрової компетентності директорів та адміністраторів шкіл.

Для визначення рівня цифрової компетентності з метою планування свого подальшого професійного розвитку проводиться самооцінювання: у Чехії, Естонії, Іспанії, Кіпрі, Португалії та Словенії використовують безкоштовний онлайн інструмент TET-SAT (http://mentep.eun.org/tet-sat), розроблений у рамках проєкту MENTEP, який охоплює чотири аспекти цифрової педагогічної компетентності: цифрову педагогіку, використання та створення цифрового контенту, цифрове спілкування та співпрацю, цифрове громадянство; в інших європейських країнах розроблені власні інструменти.

З метою надання допомоги вчителям, учням, батькам в опануванні і підвищенні рівня цифрової грамотності під час пандемії міністерства освіти країн Європи, університети відкрили безкоштовні онлайн курси. В Україні з січня 2020 року діє Національна онлайн платформа з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта». Розвиток цифрової освіти, набуття цифрових навичок, подолання цифрової нерівності стають одними із

першочергових завдань уряду України. Вивчення та узагальнення досвіду європейських країн є важливою ланкою для подальшого реформування системи освіти і процесу євроінтеграції України.

Література. 1. Digital Single Market Strategy. European Commission, official website. URL: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/europe-2020-strategy (дата звернення: 20.05.2020). 2. Digital Learning and ICT in Education. European Commission, official website. URL: https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/policies/digital-learning-ict-education (дата звернення: 20.05.2020). 3. Digital Education Action Plan. URL: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A22%3AFIN. (дата звернення: 22.01.2020). 4. European Commission/EACEA/Eurydice, 2019. Digital Education at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d7834ad0-ddac-11e9-9c4e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-105790537 (дата звернення: 21.05.2020)

УДК 159.91

Мовчан Я. О., Тимченко Д. А.
м. Харків, Україна

ВАЖЛИВІСТЬ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ У НАПРЯМІ РОБОТИ З ПІДЛІТКОВОЮ АГРЕСІЄЮ

В умовах модернізації української освіти, особливо у сфері підготовки професійних керівників і фахівців для перспективних галузей економіки, науки та культури, гостро постає проблема пошуку, добору й фахової підготовки здібної та талановитої молоді. У сучасних педагогічних та психологічних дослідженнях зусилля спрямовано переважно на формування особистості майбутнього

конкурентоспроможного фахівця, який усвідомлює свої можливості, прагне до розвитку, до самоосвіти, самовдосконалення, максимальної самореалізації та досягнення життєвого успіху. Для вирішення важливих проблем підготовки майбутніх фахівців, на думку дослідників, необхідне знання закономірностей і механізмів становлення та розвитку професійних якостей майбутніх фахівців [1]. Підготовка психологів є важливим ступеннем у сучасній вищій освіті, особливо у період соціальних загострень у нашій країні. Однією з головних та завжди актуальних проблем, з якою стикається, зокрема, дитячий психолог, є підліткова агресія. Тому одним із складників становлення майбутнього фахівця-психолога є вміння працювати з проявами підліткової агресії.

Мета статті – теоретично дослідити джерела, що спонукають підлітків до прояву агресії та виділити шляхи роботи психолога з даною проблемою.

Зарубіжні дослідники Р.Берон і Д.Річардсон вважають, що діти черпають знання про моделі агресивної поведінки з трьох джерел: сім’я, ровесники, мас-медіа. Кожен із факторів є достатньо вирішальним та впливовим. Одним, на наш погляд, з не менш важливих чинників впливу на агресивність у поведінці підлітка є засоби масової комунікації. Діти навчаються агресивній поведінці через пряме підкріплення і шляхом спостереження агресивних дій. Якщо в сімейних стосунках немає згуртованості, близькості між батьками та дитиною, а також характер взаємин між братами та сестрами не є найкращим, стиль сімейного керівництва будується на жорстоких покараннях, реєструється більш високий рівень агресії. Діти з сімей, де має місце сильна дисгармонія, демонструють більш високу агресивність [2].

На наш погляд, проблеми, які формують навички підліткової агресії, полягають у наступному: відсутності взаєморозуміння між дітьми та батьками; конфліктному спілкуванні більшості членів родини; наявності у родині правопорушника; дефектах сімейного виховання; обмеженні

самолюбства й потреби в самореалізації підлітків у середовищі близьких родичів; деформації правової свідомості батьків, що сприяє неправильному формуванню інтересів і поглядів дітей, а також їхніх потреб.

Дослідники В. Рибалка, Б. Цуканов, В. Гарбузов серед факторів, що викликають підліткову агресію, виділяють незнання батьками індивідуальних і вікових особливостей своїх дітей і невміння доцільно застосовувати прийоми і методи виховного впливу. Важливою проблемою, на наш погляд, є невикористання батьками особистісно-орієнтованого, індивідуального підходу у вихованні своїх дітей. Безуспішною виявиться спроба батьків «виправити» природний темперамент дитини – це переростає в перенапруження психофізіологічних можливостей дітей, що може призводити до агресивних проявів, а в подальшому і до появи психосоматичних захворювань [3].

Ще одним важливим аспектом формування агресії є соціум. Підліток отримує інформацію про агресивність через спілкування з однолітками. Діти навчаються поводити себе агресивно, спостерігаючи за поведінкою інших дітей. Але через надмірну агресивність підліток може бути відторгнутим своєю віковою групою. З іншого боку, ці агресивні підлітки, певно, знайдуть собі друзів серед агресивних ровесників . Зрозуміло, що це створює додаткові проблеми, оскільки в агресивній компанії проходить взаємне посилення агресивності її членів. Підліток, що адекватно адаптується в агресивному середовищі, не може ефективно взаємодіяти в неагресивному. На нашу думку, дуже гарно підтверджує цей погляд І. Фурманов, який стверджує: «Група закріплює і навіть культивує девіантні цінності й способи поведінки, справляє сильний вплив на особистісний розвиток підлітків, стаючи регулятором їхньої поведінки. Підлітків з таких груп відрізняє зневажливе ставлення до навчання, погана успішність» [4, с.84 – 85].

Ще одним із важливих впливів на формування агресивності ми вважаємо освітні заклади, а також соціальних працівників, педагогів та ін. Виникненню негативних психічних станів, в тому числі агресивної поведінки, сприяє педагогічний формалізм окремих викладачів, які намагаються присікти погану поведінку, а не знайти та усунути її причини. Невміння та небажання зрозуміти складні душевні переживання підлітків можуть провокувати їх до здійснення асоціальних вчинків як своєрідний виклик суспільству.

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє нам виділити ефективні умови зниження рівня прояву агресії у підлітків:

– осмислення та усвідомлення негативних наслідків прояву агресії; сприяння адекватному оцінюванню власного «Я»;

– зменшення афективних реакцій за рахунок розвитку навичок самоконтролю та об'єктивного оцінювання ситуації;

– актуалізація потреб у виборі ціннісних орієнтирів, спрямованих на особистісне зростання та самовизначення;

– подолання негативних особистісних утворень, пов'язаних з акцентуаціями характеру;

– оволодіння навичками спілкування, альтернативними агресивним.

На наш погляд, описані умови психолог має вміти реалізувати при роботі з агресивними підлітками. Тобто саме завдяки отриманним знанням і навичкам в умовах вищої сучасної психологічної освіти психолог має проявляти себе у професійній діяльності як компетентний фахівець та, окрім цього, звісно, він має постійно підвищувати свою професійну компетентність.

Література. 1. *Ріпко І. В.* Дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів: результати експерименту / І. В. Ріпко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Запоріжжя: КПУ, 2015. – Вип. 40 (93). – С. 481 – 487.

2. *Бэрон Р.* Агрессия : учебное пособие для студентов вузов / пер. с англ. С. Меленевской // Р. Бэрон, Д. Ричардсон. – Питер, 1999. – 582 с. 3. *Рибалка В. В.* Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : монографія / В. В.Рибалка. – К.: ІППО АПН України, 1998. – 160 с. 4. *Фурманов И. А.* Детская агрессивность: Психодиагностика и коррекция / И. А. Фурманов. – Минск, 1996. – 186 с.

УДК 378.147:159.9

Мовчан Я. О., Федорова І. В.
м. Харків, Україна

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТУ В РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СТУДЕНТІВ

«Лідерство не спадає раптово, за один день. Воно вимагає наполегливості. І тут абсолютно неможливо ігнорувати закон процесу. Лідерські якості не виробляються за день. Для цього потрібно ціле життя»

Джон Максвелл

Одним з важливих та актуальних питань сучасної педагогіки вищої школи є розвиток лідерського потенціалу у студентів, тому що саме студенти є найактивнішою спільнотою, здатною генерувати нові ідеї, сприйнятливою до впливу і орієнтованою на перспективу частиною молоді. Для досягнення професійного та життєвого успіху сучасному фахівцю недостатньо сформованих на високому рівні професійних навичок, потрібні ще й розвинуті лідерські якості.

Роль сучасних університетів у формуванні особистості студентів важко переоцінити. Одним з особистісних складових студентської молоді є лідерський потенціал, формування якого відбувається за допомогою

освітніх інноваційних форм та методів. Лідери-студенти стають незалежними мислителями, які розуміють, як працювати в команді, і роблять позитивний вплив на організації та спільноти. Також можливо отримати цінні життєві навички, покращити свою освіту і познайомитися з широким колом нових людей [1].

Розвиток лідерського потенціалу студентів не завжди презентується закладами вищої освіти разом зі знаннями та навичками, що отримують студенти під час освіти, але, безумовно, навчаючись в університеті, студенти дійсно можуть розвинути свої лідерські навички. Лідерські навички майбутнього науковця формуються у студентів під час їх участі у наукових заходах і наукових конференціях. В процесі освіти здійснюється становлення майбутніх лідерів. Найбільш ефективно розвиток лідерського потенціалу відбувається у старост студентських груп, цей процес має свої закономірності. Ми згодні з думкою дослідників, що «діяльність лідера студентської групи обумовлена специфічними соціально-психологічними особливостями, які визначені дуалізмом ролі формального лідера студентської групи, в якій поєднуються якості стихійного лідера та лідера-управлінця. Ці особливості співпадають з основними функціями лідера у студентському середовищі такими, як: управлінська, контролююча, інформаційна та психологічна. Зазначимо, що особливістю ефективної діяльності лідера студентської групи є те, що ефективна діяльність лідера пов'язана з емоційною сферою лідерства, тому критеріями лідерства у студентському середовищі є: вміння проаналізувати діяльність групи; наявність здатності до стратегічного передбачення з використанням творчого та нетрадиційного підходів до вирішення проблемних ситуацій в групі; вміння мотивувати людей та надихати власним прикладом. При цьому критерії лідерства підкріплені емоційністю лідера» [2, с. 224].

Ми вважаємо, що робота в різноманітних групових проектах є одним з важливих та ефективних методів розвитку лідерського потенціалу у

студентів в університеті. Ці проєкти дозволяють студентам будувати дружні відносини, отримувати навички роботи в команді, формувати відповідальність за доручену справу, отримувати корисний досвід. Лідерський потенціал під час освіти в університеті розвивається не тільки в аудиторіях, але і в позаудиторних заходах. Наприклад, в НТУ «ХПІ» проводяться такі заходи, як «Міс і Містер ХПІ», «Ліга сміху», Дні відкритих дверей та ін. Участь студентів в цих заходах – відмінна можливість проявити свій лідерський потенціал та творчі здібності, розвинути свої комунікативні та організаційні навички.

Викладачі університету відіграють велику роль у розвитку лідерського потенціалу студентів, організуючи тренінги з формування лідерських якостей особистості в Центрі лідерства НТУ «ХПІ» та фестивалі лідерства серед студентів. Все це розвиває у студентів такі лідерські якості, як відповідальність, ініціативність, вміння управляти собою та іншими, але робити це потрібно так, щоб вони змогли ними ефективно скористатися в будь-який ситуації, що склалася [3]. В рамках освітнього процесу викладачі проводять зі студентами інтерактивні заняття, проблемні лекції, які спонукають студентів до прояву таких лідерських якостей, які необхідні їм для досягнення успіху в майбутній професійній діяльності. Лідерство – це завжди сфера взаємодії, тому лідеру необхідно побудувати міцні відносини зі своїми однодумцями, робити упор на соціальній взаємодії з людьми. Щоб ефективність лідера була найбільш високою, необхідно не тільки розвивати лідерські якості і взаємини, а й, як зазначав Ф. Фідлер, формувати оточення, в якому лідеру буде комфортно існувати і працювати [4].

Отже, роль університету у розвитку лідерського потенціалу студентів величезна. Саме діяльність, до якої залучаються студенти під час освіти в університеті, є запорукою ефективного формування лідерських якостей та лідерської поведінки. Розвиток лідерського потенціалу

допомагає студентам набути навички і якості, що стануть запорукою їх професійного та життєвого успіху.

Література. 1. *Мельничук О. Б.* Формування професійної культури майбутніх фахівців соціальної сферах умовах вузівської підготовки / О. Б. Мельничук // Актуальні питання психологічного забезпеченя навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах: матеріали міжвуз. наук.-практ. Конф. (Київ, 25 травня 2012 р.) – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 143 – 145. 2. *Ріпко І. В.* Особливості становлення лідерського потенціалу у студентів вищих навчальних закладів / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7 – 8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Л. Л. Товажнянський [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 223 – 225. 3. *Котрухова Р. И.* Эффективное лидерство и развитие лидерского потенциала современной молодежи // Вестник Челябинского государственного университета. 2009. № 14 (152). Специальный выпуск. С. 54 – 58. 4. *Fiedler F. E., Garcia J. E.* New Approaches to Leadership, Cognitive Resources and Organizational Performance, [Електроний ресурс] N.Y.: John Wiley and Sons. 1987 – Режим доступу:https://psy-practice.com/publications/biznes/obzor-teoriy-v-ramkah-situatsionnogo-podhoda-k-lide/ (дата звернення 9.02.2020)

УДК 37.013.73

Панфілов Ю.І. , Жукова О.А., Камишан А.І.
м. Харків,Україна

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Академік Іван Андрійович Зязюн – це визнаний в Україні і усьому світі педагог-новатор, який пройшов яскравий шлях у науці та педагогічній освіті: від студента до Міністра, від аспіранта до академіка.

Усе своє творче життя він присвятив саме педагогіці, вихованню та актуалізації найкращого в людині. Йому належать фундаментальні розробки в галузі філософії освіти, професійної педагогіки, естетичного виховання молоді. Серед його наробок – створення дійсно революційної Концепції педагогічної майстерності.

Іван Андрійович дійшов висновку, що українській педагогіці потрібні нові акценти та нові шляхи її розвитку. Він вважав, що вся система знань про світ, людину і суспільство має бути кардинальним чином переглянута з огляду на зміни сучасних вимог як до освіти, так і духовної спадщини української нації, її самобутності.

Основний зміст концепції щодо реформування освіти І. Зязюна передбачав:

– перегляд традиційної системи освіти та наповнення її гуманістичним змістом;

– підняття ролі особистості самого педагога, формування його загальної та професійної культури, педагогічної майстерності,

– культурологічний характер середовища, який має виховувати та наповнювати культурними смислами і цінностями особистість.

Він вважав, що педагогічна майстерність – це вияв високого рівня педагогічної діяльності, яка грунтується на високій професійній компетентності педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді.

Структуру педагогічної майстерності (за І. Зязюном) складають такі елементи:

– педагогічна спрямованість особистості викладача (ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на особистість вихованця і навчально-виховний колектив, на цілі педагогічної діяльності);

– професійна компетентність (знання предмета, методики його викладання, теоретичних основ педагогіки і психології);

– здібності до педагогічної діяльності (комунікативні – повага до

людей, доброзичливість, товариськість; перцептивні – професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція; динамічні – здатність до вольового впливу і логічного переконання; емоційно–почуттєві – здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях; оптимістичне прогнозування тощо);

– педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача, що грунтується на двох групах умінь:

1) умінні володіти собою – поставою, мімікою, жестами, пантомімікою; керувати емоційними станами – знімати зайве психічне напруження, викликати стани творчого самопочуття; володіти технікою мови – дихання, голосоутворення, дикція, темп мовлення;

2) вміння співпрацювати з кожним учнем у процесі вирішення педагогічних завдань – дидактичних, організаторських, контактної взаємодії, стимулювання діяльності вихованців тощо.

Важливе місце у структурі педагогічної майстерності Іван Андрійович відводив професійній компетентності викладача, а саме професійним знанням предмета, методики його викладання, теоретичних основ педагогіки і психології;

Як ми бачимо, його ідеї і сьогодні стоять на порядку денному реформування вітчизняної освіти. Молоді фахівці набувають свої знання, практичні навички і уміння під час навчання в закладах освіти. І одним з головних чинників, які забезпечують якість їх підготовки, є рівень педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників цих закладів. Саме тому професійна компетентність випускників навчальних закладів різного напряму залежить від професійної підготовки суб'єктів викладання, їхніх особистісних якостей: професіоналізму, відповідальності, порядності, принциповості, толерантності тощо. Саме тому на необхідність постійного підвищення професійного рівня педагога наголошував Іван Андрійович. Методами оцінки та підвищення свого

рівня педмайстеоності, як він вважав, можуть стати самоаналіз, самосприймання, самопереконання, самонаказ, самоконтроль, самоподолання, самопокарання, самопізнання та ін.

Він вважав, що професійно-компетентний педагог повинен бути здатним до реалізації інновацій в педагогічній сфері.

Найбільш цінними його якостями виявляються:

– усвідомлення смислу і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасності;

– осмислена, зріла педагогічна позиція;

– уміння формулювати нові освітні цілі, досягати і оптимально переосмислювати їх під час навчання;

– володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання;

– здатність бачити, адекватно оцінювати зміни в розвитку особистісних якостей вихованців, стимулювати форми культурного самовираження вихованців;

– уміння аналізувати зміни в освітній діяльності,

І. А. Зязюн підкреслював, що одним з показників професійної компетентності викладача є відповідність програм навчальних дисциплін, які він викладає, сучасним вимогам.

Якісне навчально-методичне забезпечення процесу підготовки студентів науковою і навчально-методичною літературою (навчальні посібники, методичні розробки), стимулювання самостійної роботи суб'єктів навчання, залучення студентів до науково-дослідницької діяльності – теж показники професійної компетентності викладача.

Велике значення Іван Андрійович придиляв здатності педагога до індивідуалізації навчання, тобто – здатності бачити індивідуальні здібності студентів і навчати відповідно до їх особливостей, уміння стимулювати їх розвиток. Він дуже близько брав до серця питання поваги до особистості

будь-якої людини, незалежно від того, хто він і яке місце займає в суспільній ієрархії, а тим більше – в процесі навчання: вчитель або учень. При цьому він зазначав, що головне – навчитися працювати з особистістю саме як з унікальною, найвищою в світі цінністю, яка визнає наявність честі і гідності у інших людей!

Особливо він наполягав на необхідності професійної компетентності педагога, його педагогічної майстерності при читанні лекцій або обговоренні якоїсь проблеми. Педагог повинен захоплювати слухачів насамперед стилем свого виступу: натхненням, красивими вібраціями свого голосу і безсумнівним артистизмом.

Іван Андрійович був і сам видатним оратором. Він захоплював увагу слухачів, потім вступали в діалог сила його інтелекту, багатющий життєвий досвід і його іменна філософія Добра, яка спочатку була властива лише йому, і як наукова концепція, і як форма його існування, як прояв його життєвого принципу.

Безсумнівно, його наукова і життєва філософія, що ввібрала в себе кращі ідеї всесвітньо відомих філософів і педагогів, була абсолютно новаторська, оригінальна.

Вражав і його глибокий гуманізм, про який сам Іван Андрійович писав так: «У педагогічній Дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створюваті один одному Відчуття спокою, рівновагі, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог».

Професійна компетентность педагога виявляється і в його гуманістичному підході до педагогічного процес,у незалежно від предмета викладання. Справжній педагог повинен поважати своих учнів, вчити. Він має їх вчиті ненав’язливо, нетенденційно, мімовільно своєю поведінкою, своим статусом, своими знаннями, своєю людяністю, своєю свободою, своєю любов’ю, своим щастям, своим талантом. [1, с. 74].

Тільки професійно компетентністний педагог може зв’язати себе і своїх учнів міцною ниткою співдіяння – творчістю.

Неодноразово Іван Андрійович наголошував на визначальній ролі освіти не тільки в розвитку особистості, а й у суспільства в цілому: «Освіта є життєвою необхідністю кожної людини. Лише завдяки їй уможлівлюється суспільне відтворення Людини на культурному, науковому, економічному, технологічному, ідеологічному, політичному, мистецькому, релігійному та других рівнях. Через Людину, через її безпосередню долю у соціальному відтворенні відбувається поступ держави и ее народу. Тож не дивно, що науковці освітньої галузі в багатьох країнах світу констатують виявилення основоположної закономірності: державою-лідером в світі буде та, яка створить найбільш ефективну систему шкіл, коледжів, ліцеїв, гімназій, щоб максимально розвивати інтелектуальний и морально-почуттєвий потенціал своих громадян» [1, с. 288].

Серед якостей професійної компетентності педагога він вбачав вміння спрямовувати викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця, використання матеріалів психолого-соціологічних та інших досліджень, здатність забезпечувати у навчалному процесі дієву систему контролю й об’єктивного оцінювання як рівня знань суб'єктів учіння, так і викладання.

Серед головних якостей професійній компетентності педагога, безумовно, є уміння і прагнення до застосування у навчально-виховному процесі сучасних освітніх технологій, його направленість на створення належного матеріально-технічного забезпечення процесу підготовки молодих фахівців.

Література. 1. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с. 2. *Зязюн І. А.* Діалектика ціннісних суджень та відношень /І. А. Зязюн //Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць/ за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. – Вип. 27 (31): в 3-х ч. - Ч. 1. - Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – С.28 – 39. 3. *Зязюн І. А.* Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість / І. А.Зязюн

// Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / За ред. Л. Л. Товажнянського та О. Г. Романовського. – Вип. 1 (5). – Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – С. 32 – 42. 4. *Зязюн І. А.* Краса педагогічної дії : навч. посіб./І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К.: Укр.-фін.ін-т менеджмента і бізнесу, 1997. – 231с. 5. Педагогічна майстерність : підручник /І. А. Зязюн, Л В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. / за ред.. І. А.Зязюна. – 1997. 6. *Панфілов Ю. І.* Педагогічний спадок Івана Зязюна – дороговказ модернізації освіти України / Панфілов Ю. І., Р. П. Мигущенко // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірник наукових праць – Харків: 2016 р. Випуск 45 (49), частина 1. 7. *Панфілов Ю. І.* Компетентністний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи / Ю. І. Панфілов, Б. І. Фурманець // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПІ», 2017, № 2. – С. 55 – 67. 8.*Панфілов Ю. І.* Компетентність як фактор підвищення самооцінки : зб. наук. пр.. / Ю. І. Панфілов // Компетентнісний підхід в освіті та професійній діяльності Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції 19-20 квітня 2018 року – Харків: Харківський національний університет імені В. Г. Каразіна, 2018. – С. 152 – 157.

УДК 378.147:159.9

Попова Г. В., Джеренова М. М.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ-ЛІДЕРІВ НА ОСНОВІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Сьогодні, в умовах глобального економічного спаду, «кризи довіри» до керівників економічних структур, політичних та державних діячів, тема відповідальності лідера-керівника набуває нового сенсу.

Відповідальність має бути частиною стратегії, а не просто комплексом заходів у сфері взаємовідносин у суспільстві, і ключова роль в цьому питанні відведена лідерам – тим, хто приймає рішення і несе відповідальність за успіх або поразку в межах своєї компетенції[1, с. 4]. В даний час екологічна діяльність – це головний елемент будь-якої сфери діяльності людини. В сучасному світі сфера екології найбільш впливає на людське життя, тому відповідальність за рішення в цій сфері має велике значення для суспільства. Одним з актуальних завдань віщої школи є формування відповідальності у майбутніх психологів-лідерів на основі рішення екологічних проблем під час професійної підготовки.

Екологія – це наука про наш спільну домівку – планету Земля. Екологія вивчає закони взаємодії між живими організмами і їх життєвим середовищем. Оболонка Землі, в якій є життя, називається біосферою. Господарська діяльність людини (антропогенна діяльність) дуже сильно впливає на природу. Розвиток промисловості, енергетики, сільського господарства, транспорту викликає надходження в біосферу величезної кількості забруднень. Вони загрожують здоров'ю і життю людей. В результаті антропогенної діяльності забруднення біосфери має глобальний характер. Екологічні проблеми стосуються кожного жителя Землі [2].

Наслідки людських технічних і агрокультурних дій призводять до динамічного розширення і видозміни самого предмета екології. Одним із завдань науки про екологію повинно стати досягнення органічного поєднання екологічних філософських та психологічних наукових принципів. Таким чином, дослідження предмета екології, виходячи з позиції психології, набуває нового змісту і реалізується не тільки в розгляді нових перспектив і напрямків даної дисципліни, а й її практичної реалізації в стратегіях майбутнього самої цивілізації і природи [3].

До глобальних екологічних проблем належать такі:

– збільшення вмісту в біосфері важких металів (Hg, Pb, Cr, Cd, As і інших), які викликають інтоксикацію і навіть смерть людини.

– зміна клімату на Землі в результаті парникового ефекту, руйнування озонового шару, кислотних дощів та інших явищ. Потепління клімату може призвести до підвищення рівня Світового океану, що дуже небезпечно.

– енергетичні проблеми. Гідроелектростанції не можуть забезпечити людство електроенергією. Теплові електростанції є джерелом шкідливих речовин, які негативно впливають на природу. Необхідно шукати альтернативні і більш безпечні джерела енергії.

– Демографічні проблеми, в тому числі проблеми нестачі продуктів харчування і питної води. За рік населення планети збільшується на вісімдесят мільйонів чоловік.

При цьому пропорційно збільшується і забруднення біосфери. Зростають обсяги побутових відходів і особливо інтенсивно збільшується частка полімерних матеріалів. Відходи – невід'ємна частина цивілізації, тому треба навчитися управляти утилізацією відходів [4].

Саме тому, що промисловий прогрес виявився однією з глобальних проблем, в якій винні люди, важливу роль відіграють фахівці, що впливають на прийняття рішень і на взаємовідносини між людьми, тому дуже важливо розвивати у майбутніх фахівців, зокрема психологів, відповідальність і лідерські якості для того щоб правильно позначати і вирішувати екологічні проблеми.

Майбутні психологи повинні сприяти виконанню основних завдань сучасної екології:

– поліпшенню якості навколишнього природного середовища;

– прогнозуванню впливу антропогенного чинника на природне середовище;

– збереженню і раціональному використанню природних ресурсів.

Для цього мало екологічної освіти: важливо володіти лідерськими якостями, особливо відповідальністю. Управлінська посада ще не робить керівника лідером. Характеризуючи особистість лідера-керівника, О. Романовський стверджує, що це людина з певним набором якостей та навичок, які забезпечують здібності вести за собою інших [5].В цьом у наборі повинно бути: вміння працювати в команді, володіння харизмою і емоційним інтелектом, а головне – сформована на високому рівні відповідальність за свої дії та управлінські рішення.

Таким чином, формування відповідальності на основі екологічних проблем дуже добре висвітлює зв'язок між прийнятими рішеннями і наслідками цих рішень. Це сприяє ефективності професійної діяльності під час вирішення екологічних проблем суспільства.

Література. 1. *Ріпко І. В.* Роль духовності при формуванні відповідальності у лідерів XXI століття / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7 – 8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Л. Л. Товажнянський [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 4 – 5. 2. *Лапузина Е. Н., Лисачук Л. Н., Снегурова Т. А.* / Путь к успеху через образование и науку : учебное пособие для иностранных студентов довузовской подготовки – Харьков: НТУ «ХПИ», 2019. – 190 с. 3. *Годзь Н. Б.* Дослідження екології з позиції філософії та перспективи футурології в даному контексті / Н. Б. Годзь // Вісник Нац. Техн. Ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Тематичні. Вип.: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків: НТУ «ХПІ», 2011. – № 55. – С. 76 – 82. 4. *Лапузіна Є. М.* Шлях до успіху через освіту і науку : навч. посібник // Нац. Техн. Ун-т «Харків. Політехн. Ін-т». – Харків: НТУ «ХПІ», 2019 . – 189 с. 5. *Романовський О. Г., Гура Т. В., Книш А. Є.* Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник – Харків, 2017 р. – 100 с.

УДК 004:378.14

Сухіх А. С.
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СКЛАДНИКА ІК-КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

Наявність знань та умінь щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі є однією з вимог сучасного викладання.

Найважливішою умовою використання ІКТ в освітньому процесі є забезпечення формування належного компетентнісного рівня усіх учасників освітнього процесу.

Упровадження компетентнісного підходу в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) обґрунтовано у вітчизняній нормативній базі [1,2].

Однією з ключових компетентностей вчителя визначено цифрову (ІК-компетентність) [4], яка охоплює інформаційну грамотність, медіаграмотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового контенту (зокрема програмування), кібербезпеку та інтелектуальну власність, що стосується вирішення проблем та критичного мислення.

Питанням формування та розвитку ІК-компетентності педагогів присвячені дослідження українських науковців: В. Ю. Бикова, І. А. Зязюна, Р. С. Гуревича, Н. В. Морзе, Л. А. Картошової, О. Г. Кузьмінської О. В. Овчарук, С. О. Сисоєвої, О. М. Спіріна та ін.

Компетентнісний підхід також передбачає формування ключових комплексних міжпредметних компетентностей.

В рамках дослідницького проєкту ЄС DigComp центром Digital Dannelse, який займається цифровізацією освіти, було розроблено колесо цифрових компетентностей (рис.2). Метою якого є огляд того, які цифрові

компетенції існують, а також конкретні рекомендації щодо їх вдосконалення [5].

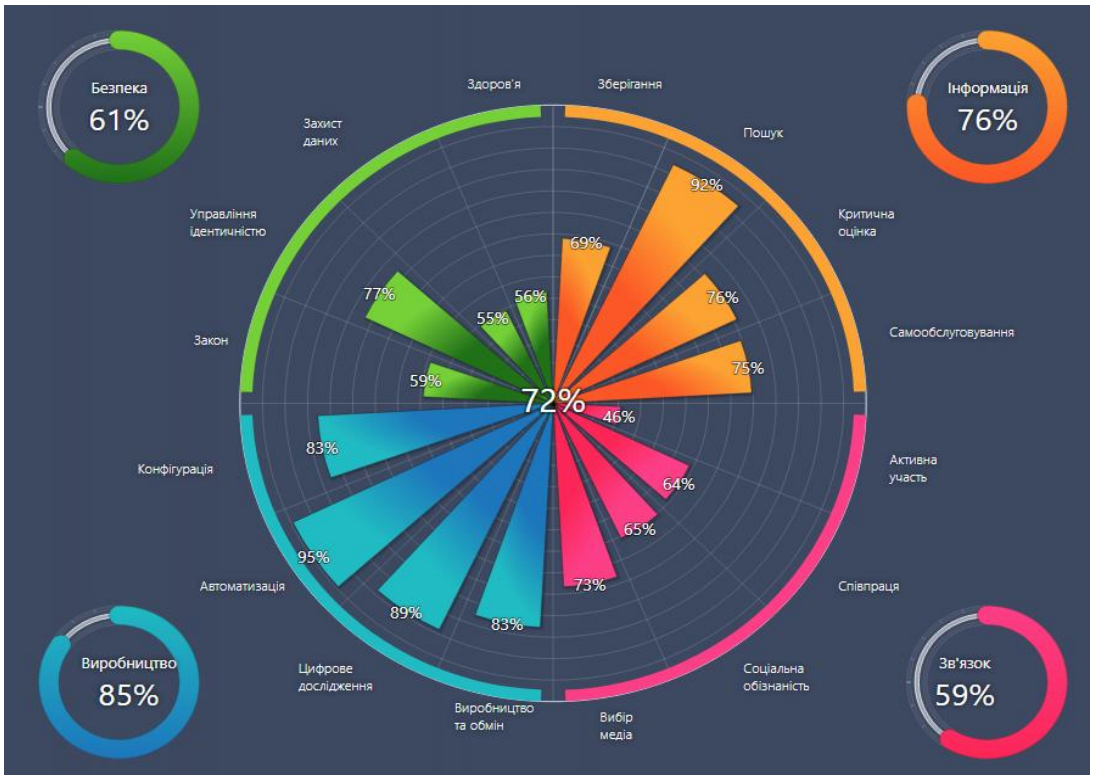

Рис. 2. Приклад колеса цифрових компетентностей [5].

Однією зі складових колеса цифрових компетентностей є здоров’я. Саме наявність відповідних знань, умінь, навичок здоров’язбережувального використання ІКТ, переконаність у доцільності дотримання необхідних заходів і обмежень, а також мотивація до цього дозволяє створити підґрунтя для безпечного використання цифрових засобів не лише під час викладання, а й у побуті та дозвіллі [3].

У результаті дослідження визначено, що здоров’язбережувальне використання ІКТ доцільно розглядати в межах ІК-компетентності як один з її компонентів, оскільки:

1. Ефективна робота з ІКТ неможлива без знання й дотримання норм та вимог до їхнього здоров’язбережувального використання.

2. Формування компетентності щодо здоров'язбережувального використання ІКТ має передувати власне їхньому безпосередньому використанню в освітньому процесі;

3. Формування компетентності щодо здоров'язбережувального використання ІКТ має проходити одночасно з навчанням із використання програмно-апаратних засобів.

Запропоновано обрати інтегровану характеристику двох компетентностей: здоров'язбережувальної та інформаційно-комунікаційної – здоров'язбережувальний складник ІК-компетентності (ЗСІКК) вчителів.

Під формуванням ЗСІКК вчителів розуміється цілеспрямоване набуття ними здатності усвідомлено здійснювати низку розроблених заходів щодо педагогічно виваженого та безпечного використання ПАЗ в освітньому процесі. Передбачається набуття сукупності відповідних знань, умінь і навичок, ставлення, переконань, мотивації, спрямованих на збереження фізичного та психічного самопочуття і здоров'я. Сформованість цієї компетентності дозволяє створити підґрунтя для свідомого й безпечного використання ПАЗ вчителями не лише в освітньому процесі, а й у позаурочний час, в побуті й дозвіллі.

Таким чином, розвиток ЗСІКК вчителів дозволить сформувати й в учнів здатність, знання, уміння, навички, розуміння, ставлення та мотивацію до здоров'я збережувального використання ІКТ.

Л**ітература.** 1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF. 2. Наказ Міністерства освіти і науки України № 36 про затвердження типової освітньої програми організації і проведення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладами післядипломної педагогічної освіти, (2018). URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-organizaciyi-i-provedennya-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-zakladami-pislyadiplomnoyi-pedagogichnoyi-osviti.

3. Здоров’язбережувальне використання програмно-апаратних засобів учнями 5-х – 9-х класів у закладах загальної середньої освіти : монографія. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. – Кривий Ріг. 2018. Том XVI. Випуск 2 (45) : спецвипуск «Монографія у журналі». – 250 с.
4. DigComp 2.0: Система цифрової компетентності громадян. (2016). URL:https://drive.google.com/file/d/1HkpSqv3ehhjfIot6WwOH1nASR5zBXNL7/view 7.The Digital Competence Wheel. URL: https://digital-competence.eu/

УДК 378.147:159.9

Фалько К. О., Ачкасова О. В.
г. Харьков, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ-ЛИДЕРОВ

Для успешного современного специалиста недостаточно обладать базовыми знаниями. Социуму необходимы специалисты, готовые к включению в дальнейшую жизнедеятельность, способные практически решать встающие перед ними жизненные и профессиональные проблемы. Это во многом зависит не только от профессиональных знаний, умений и навыков, но также и от социальной компетентности будущего специалиста. Современный специалист, управляющий персоналом в любой отрасли, должен обладать многими качествами, и одними из значимых являются социальные качества. Будущий специалист-лидер должен уметь призывать, привлекать людей, направлять их на выполнение задач для достижения успеха в команде. Кроме этого, он должен уметь поддержать, сохранять, развивать, способствовать личностному росту всех членов коллектива. Любая организация нуждается в том, чтобы их специалисты, помимо различных профессиональных качеств, обладали социальными качествами, социальной компетентностью. Проведенное в 2014 году

исследование лидерских качеств аспирантов НТУ «ХПИ» выявило недостаточный уровень формирования у выпускников социальных качеств, что подчеркивает актуальность выбранной темы [1].

Компетентность представляет собой качество (знание, опыт) человека, которое способно повлиять на успех в работе, критерием истинной компетентности является конечный результат в практической профессиональной деятельности. Параметрами компетентности будущего специалиста-лидера являются:

– стремление к профессиональному и личностному развитию;

– ориентированность на результат;

– обязательность и пунктуальность;

– умение работать в команде;

– способность принимать верные решения самостоятельно;

– коммуникабельность;

– умение брать ответственность за свои поступки;

– мотивація.

Важность профессиональной компетентности молодого специалиста-лидера обуславливается: отражением уровня его способностей, успешным выполнением профессиональной деятельности и степенью готовности к профессиональному росту. Но этого недостаточно для достижения успеха в профессиональной деятельности. Мы согласны с мнением Л. Куриленко, что социальная компетентность является одной из важнейших, для будущего специалиста, она является более объединёнными системными качествами, которые формируются в социуме, представляет собой систему компетентностей, необходимых для успешной адаптации личности к социуму, обеспечивая профессиональный и личный успех [2].

Лидер должен развиваться во всех сферах и гармонично образовывать баланс между проявлением всех своих личностных качеств, как профессиональных, так и социальных.

По мнению И. Зимней, социальная компетентность проявляется в следующих сферах личности будущего специалиста:

Когнитивная сфера – включает в себя знание основ социологии, этики, психологии, педагогики для успешной адаптации в социуме. Умение эффективно строить отношения с различными категориями людей, знания основ для профессиональной карьеры, определение барьеров общения и формирование условий для их преодоления.

Деятельностно-коммуникативная сфера – умение устанавливать межличностные связи, умение решать психологические задачи, возникающие при общении с людьми в любой сфере деятельности, умение вести деловую дискуссию, способность брать ответственность за свои действия.

Рефлексивная сфера – умение сознательно контролировать свою деятельность и уровень своего развития, способность мысленного восприятие позиции собеседника, способность оценивать свои умения [3].

На основании изложенного выше можем подчеркнуть, что эффективное развитие современного успешного специалиста-лидера должно происходить во всех перечисленных сферах. Развитая социальная компетентность проявляется у будущих специалистов-лидеров в умении заинтересовать людей, гибкости, энтузиазме, честности, настойчивости, уверенности и способности налаживать деловые взаимоотношения с коллегами.

Дж. Равен подчеркивал, что необходимо вооружить молодых специалистов практическими навыками (умением планировать, уверенностью в себе, инициативностью, способностью учиться по собственному почину и способностью разбираться в устройстве и функционировании социальных структур). Эти навыки понадобятся и при перемене работы, и при создании команды в рабочем коллективе [4].

Умение принимать решения важно для эффективного выполнения руководящей роли. Многие руководители просто не способны использовать имеющуюся у них информацию, выносить адекватные решения, направлять энергию подчиненных на достижение общих целей, устранять организационные и психологические препятствия. Будущий специалист-лидер должен быть готов выставить себя самого и собственную компетентность для публичного обсуждения, добиться того, чтобы его мнение было услышано, и принять во внимание то, что скажут ему подчиненные.

Таким образом, социальная компетентность важна для успешной реализации будущих специалистов-лидеров в профессиональной деятельности. Для формирования социальной компетентности необходимо: приобретение студентами социальных знаний и умений; знание средств и способов самореализации в обществе; знание собственных личностных резервов; навыки самоуправления; ценностное отношение к образованию и познанию; самоуважение; социальная ответственность; личностная рефлексия; стремление к самореализации в обществе; наличие жизненных целей. Все это обеспечивает формирование социальной компетентности у будущего специалиста- лидера для успеха во всех сферах деятельности.

Литература. 1. *Ріпко І. В.* Дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів: результати експерименту / І. В. Ріпко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – Вип. 40 (93). – С. 481 – 487. 2. *Куриленко Л. В., Стрельникова В. Н.* Сущность профессиональной деятельности специалистов социальной работы на современном этапе развития общества [Электронный ресурс] // Вестник СамГУ. 2014. №9 (120). – С. 213 – 126 – Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-professionalnoy-deyatelnosti-spetsialistov-sotsialnoy-raboty-na-sovremennom-

etape-razvitiya-obschestva 3. *Зимняя И. А.* Социальные компетентности выпускников вузов в контексте государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования и проекта TUNING / И. А. Зимняя, М. Д. Лаптева, Н. А. Морозова // Высшее образование сегодня. – 2007. – №11 . – С. 22 – 27. 4. *Равен Дж.* Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен : пер. с англ. – М.: «Когито-Центр», 2002. – 396 с.

УДК 159.942

Фалько К. О., Куравкіна А. К.
м. Харків, Україна

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙ ОСОБИСТОСТІ З ЯКІСТЮ ЇЇ ЖИТТЯ

Останнім часом складність емоційного сприняття людиною та її вплив на життя, мають високий рівень сформованості емоційної сфери особистості на якість її життя.

Сучасні психологи у своїх дослідженнях визначають «ЯКІСТЬ ЖИТТЯ» як суб' єктивне ставлення людини до навколишнього світу. Джерелом подій людського життя є її відношення та становлення людини до виникнення внутрішнього пізнання в соціумі.

Специфіка поняття якості життя полягає в тому, що воно включає в себе як об'єктивні, так і суб'єктивні критерії, що характеризують фізичний, психічний і соціальний добробут, сукупність яких становить здоров'я людини. Психологічний словник тлумачить поняття «емоції» так: психічні стани і процеси в людини, це відповідні реакції на зовнішні та внутрішні подразники, які проявляються у вигляді задоволення, радості, страху. Основні функції емоцій виступають важливим регулятором в пізнанні навколишнього світу. Вони сприяють кращому розумінню внутрішнього стану і зовнішніх подій і явищ та налаштовують людей на

спільну діяльність. Функції емоцій мають зв'язок з людською поведінкою, вони беруть участь в регуляції поведінки в цілому. Емоції сигналізують особистості про те, як проходить в неї процес задоволення потреб та про перешкоди, які зустрічаються на нашому шляху.

Інтенсифікація вимог до сучасної особистості призвела до того, що на неї тиснуть багато факторів, які впливають на сферу – невід'ємну складову життя людини. Характеристики, особливості, прояви емоцій суттєво впливають на індивідуальне особистісне переживання та на розвиток людини, що формує її стереотипну емоційну сферу, яка відображається на сприйнятті життя, відношенні до нього.

В життєвій ситуації саме емоції, почуття і розум рухають нами, емоції і розум іноді володіють нами узгоджено, в одному напрямку, а іноді – порізно. В досягненнях цілей емоції можуть бути нашими союзниками, що доставляють нам труднощі та перешкоди, що діють на наше відношення до себе та до оточуючих, на саморозвиток та успіх, на загальне уявлення та відношення до життя. Подають сигнал людині про емоційний стан при її спрямованості на конкретну діяльность. Зосереджуються на об'єкті. Опосередкований продукт відбитого оцінюється та виражається при дії мотиваційних цінностях. За допомогою емоцій можна допомогти суб'єкту розпізнати про важливість, що з ним відбувається.

Особистість, яка прагне до досконалості та внутрішньої гармонії, повинна вміти управляти власними емоціями, контролювати їх прояв, адже вираження емоцій є невід'ємним показником темпераменту, характеру, соціальної активності, культурності, досвіду, саморегуляції людини. Система напруги може призвести до міцного та неспокійного емоційного ослаблення, це часто спричиняє відчуття нездужання, засмученості, депресії. Таким чином, можна стверджувати, що емоційна сфера особистості формує компоненти, що призводять до певного якісного рівня її життя.

Навколишній світ та будь-які зміни в ньому відображаються на емоційних станах особистості, які, в свою чергу, регулюють його поведінку. Емоційний процес афекту стрімко та живо протікає і має характер вибуху. На початку афективного стану особистість може обробляти свої емоції, коли думає про почуття якоїсь діяльності. На подальших стадіях афекту людина не може контролювати соб, після чого настає втрата сил та байдужість до навколишнього світу, розбитість внутрішнього стану. Емоція, констатуючи факти діяльності людини, приносить суспільне пізнання світу чи оточуючого середовища.

Проаналізувавши літературу, можливо визначити, що емоції, які впливають на особистість, викликають у неї відповідну реакцію.

Коли відбувається відповідна реакція на обставини, то негативні реакції приносять більшу шкоду індивіду, ніж ті обставини, які їх викликають позитивні реакцій. Пережиті емоції особистості впливають на полюси доказовості та досвід. Радість чи інтерес невербального пізнання регламентується у свідомость людини. Джерелом переживання подій людського життя стає внутрішнє її пізнання. Внесення емоційних переживань в соціум – це несе особливий урок для життєдіяльності значущих психічних процесів та станів людини.

Емоції відіграють важливу роль у житті людини і різними чином впливають на її діяльність. Позитивні емоції мобілізують її на здійснення дії.

У цьому сенсі до емоційного менеджменту можна застосувати відому цитату класичного менеджменту: «Ви не можете управляти тим, що не можете виміряти».

Характеристики, особливості, прояви емоцій суттєво впливають на індивідуальне особистісне переживання та на розвиток людини, що формує її емоційну сферу, яка відображається на сутності життя.

Література. 1. *Виготський Л. С.* Психологія емоцій в концепції. М., 2005. – С. 615 – 635. 2. *Додонов Б. І.* «У світі емоцій» / за ред.

Коломінського Я. Я. // – К.,1987. С. 140 – 160. 3. *Дружинін В. Н.* Експериментальна психологія : підручник для вузів// В. Н. Дружинін // СПб.: П.,2003. – 319 с. 4. *Кучеренко Ю. С.* Виховання емоційної стійкості у студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук / Теорія та методики виховання. – Х.: ХНПУ ім. Сковороди Г. С. – 2013. 20с. 5. *Леонтів А. Н.* Лекції з загальної психології. М, 2000. // Потреби, мотиви, емоції – 1971. – С.13 – 39. 6. *Маслоу А. Г.* Самоактуалізація / А. Г. Маслоу // Психологія особистості: тексти за ред. Гіппенрейтер Ю. Б., О. Пузирів. – М.: вид. в М., 1982. С. 108 – 117. 7. Психологія особистості, що розвивається / за ред. А. В. Петровського. – М.: Педагогіка, 1987. – 240 с. 8. *Романовський О. Г.* Філософія досягнення успіху : навч. посібник / О. Г. Романовський, В. Є.Михайличенко – Харківськкий політехнічний і-т, нац. техн. ун-т. – Харків: НТУ «ХПІ», 2003 – С. 696. 9. *Савченко Т. Н., Головіна Г. М.* Суб'єктивне значення якості життя: підходи, методи оцінки, прикладні дослідження., 2006. – С. 268. 10. *Садова Е. С., Сауткіна В. А*. Якість життя населення світу: вимір, тенденції, інститути. – К., 2013 – 8 с. 11. *Юнг. К. Г.* Емоційні психологічні типи. // Психологія емоцій, СПб.; М., 1995. – С. 478.

УДК 378.147:159.

Фалько К. О., Круглова Ю. А.
г. Харьков, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ У СТУДЕНЧЕСКИХ ЛИДЕРОВ НАВЫКОВ РЕШЕНИЯ КОНФЛИКТОВ

В условиях модернизации отечественного образования, особенно в сфере подготовки профессиональных руководителей и конкурентоспособных специалистов, остро встает проблема поиска и профессиональной подготовки наиболее способной, талантливой

молодежи; проблема формирования новой гуманитарно-технической элиты; лидеров современности. Поэтому подготовка определенных лидеров является одним из главных задач высшей школы. В связи с этим возникает объективная потребность совершенствования системы высшего образования, направленной на формирование личности будущего лидера, который осознает свои возможности, стремится к развитию лидерского потенциала, к самообразованию, самосовершенствованию, максимальной самореализации и достижению жизненного успеха [1].

Развитие лидерского потенциала у студентов в высших учебных заведениях предусматривает формирование навыков решения конфликтов. Во всех сферах человеческой деятельности, в том числе и высшей школе, приходится сталкиваться с различными по своему содержанию и силе проявлениями конфликтов. Они занимают значительное место в жизни студентов, поскольку последствия некоторых конфликтов бывают слишком ощутимы на протяжении долгого времени. Отсутствие согласия в группе людей, в том числе и студенческой, обусловлено наличием разнообразных мнений, взглядов, идей, интересов, точек зрения и т.д. Это происходит только тогда, когда существующие разногласия нарушают нормальное взаимодействие студентов и препятствуют достижению поставленных целей.

Лидер в студенческой группе (староста) всегда должен играть основную роль в решении любого конфликта: внутригруппового, межгруппового, «поэтому критериям лидерства в студенческой среде являются: умение проанализировать деятельность группы; наличие способности к стратегическому предсказанию с использованием творческого и нетрадиционного подходов к решению проблемных ситуаций в группе; умение мотивировать людей и вдохновлять своим примером. При этом критерии лидерства подкреплены эмоциональностью лидера» [1, с. 224].

Эти способности необходимо формировать у студенческих лидеров в процессе обучения в высшей школе. Изложенное выше доказывает

актуальность нашей работы и определяет тему статьи. Целью статьи является определение основных навыков в решениях конфликтных ситуацияй у студенческих лидеров и роли старост студенческих групп в решении конфликтов. Конфликт – это одна из актуальных проблем современного общества. В какой бы сфере человек ни трудился, чтобы он ни делал, он так или иначе общается с людьми и тем не менее происходят многие конфликтные ситуации [2]. Особенно это актуально для студенческих лидеров, именно староста должен анализировать конфликт и помочь группе выйти из него, так как, обладая статусом лидера, он лучше других разбирается в сложных проблемах, в данной ситуации – в конфликте. Кроме этого, только староста обладает правом управлять группой, поэтому кому как не ему направлять группу в нужном направлении, по пути выхода из конфликта, так как ценности, мотивы, интересы и истинные цели одной из сторон конфликта могут быть не известны другой стороне. Известны лишь действия сторон, которые иногда воспринимаются как угроза. Именно воспринимаются, поскольку, во-первых, мы оцениваем события через собственное восприятие. И во-вторых, нам недоступен внутренний мир другого человека. Конфликт можно определить, как столкновение, противоборство сторон, при котором хотя бы одна сторона воспринимает действия другой как угрозу ее интересам [3]. Важно отметить, что данное определение конфликта охватывает все его разновидности – внутриличностные, межличностные и межгрупповые. Одна из сторон деятельности студенческого лидера по разрешению конфликтов, включает анализ ситуации и урегулирование конфликта. Староста получает информацию о конфликте. Он может быть свидетелем конфликта, к нему могут обратиться один или оба участника, информация может поступить от окружения. Если же полученная информация указывает на опасное развитие конфликта, то староста должен прекратить противоборство оппонентов или ограничить их взаимодействие.

Сбор данных о конфликте студенческому лидеру позволяет получить информацию о противоречии, его причинах, позициях участников, отстаиваемых целях, их отношениях. Важно старосте отказаться от изначально негативной установки по отношению к конфликту и ко всем из оппонентов, в частности. Студенческому лидеру необходимо быть объективным, чтобы не исказить восприятие и понимание получаемой информации. Возможны два варианта разрешения конфликта:

1. Устранение конфликта.

2. Урегулирование конфликта [4].

Студенческому лидеру также следует формировать дружелюбие, честность, способность к критике и самокритике, деловитость и трудолюбие, так как роль лидера в управлении конфликтами очень велика, а подчас – решающая. Умение анализировать сложившуюся ситуацию, выбор верной стратегии выхода из неё, возможность направить события и их участников в позитивное русло является отличительной особенностью грамотного студенческого лидера, способного поддерживать в группе здоровую обстановку.

Таким образом, именно студенческий лидер – староста – должен анализировать конфликт и помочь группе выйти из него, так как, обладая статусом лидера, он лучше других разбирается в сложных ситуациях, в данном случае в конфликте. Более приемлемым является разрешение конфликта, предполагающее рассмотрение интересов сторон и поиск взаимоприемлемых путей их удовлетворения. Кроме этого, только староста обладает правом управлять группой, поэтому кому как не ему направлять группу в нужном направлении, по пути выхода из конфликта.

Литература. 1. *Ріпко І. В.* Особливості становлення лідерського потенціалу у студентів вищих навчальних закладів / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.- теор. конф. студ. і аспір., 7 – 8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1 /

редкол. Л. Л. Товажнянський [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 223 – 225. 2. *Минделл А.* Лидер как мастер единоборства [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.e-reading.club/bookreader.php/97401/ Mindell__Lider_kak_master_edinoborstva_%28vvedenie_v_psihologiyu_demokra t ii%29.html. 3. *Шейнов В. П.* Управление конфліктами [Электронный ресурс] ООО Издательство «Питер», 2014. Режим доступа: https://www.rulit.me /books/upravlenie-konfliktami-read-367618-1.html. 4. *Скотт Джини Грэхем* (Сила ума.) Способы разрешения конфликтов [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.rulit.me/books/sila-uma-sposoby-razresheniya-konfliktovread-315068-1.html

УДК 378.147:159.9

Чебакова Ю. Г., Захарова О. М.
м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ

Початок нового тисячоліття знаменує перехід людства від індустріальної моделі розвитку до інформаційної. Це обумовило нові виклики та вирішення проблемних питань у багатьох сферах людської діяльності. Ці обставини ставлять кардинально нові вимоги перед системою освіти і виховання, особливо у сфері формування та професійної підготовки еліти, зокрема, лідерів. Технократичний підхід, який панував в освіті протягом тривалого часу, поступається тенденціям гуманізації та гуманітаризації освіти, необхідності формування всебічно освіченої та гармонійно розвиненої особистості лідера-керівника. Значну роль у формуванні особистості відіграє духовне та моральне виховання, загальнокультурна підготовка [1, с.4]. Без цього неможливе становлення

ціннісних орієнтацій у майбутніх фахівців, спрямованих на досягнення успіху як в житті взагалі, так і в професійній сфері.

Кожна людина унікальна, вона має власні вподобання, думки, ідеї та принципи. По мірі її становлення як особистості людина набуває ціннісні орієнтації, які в подальшому житті надають свій вплив на світогляд і духовний розвиток. У кожної людини свій власний набір цінностей. Виходячи з цього набору, людина розставляє для себе пріоритети і, орієнтуючись саме на них, проживає своє життя. Ціннісні орієнтації складаються та зберігаються в процесі людської соціалізації, яка починається з самих ранніх років життя і продовжується на всіх життєвих етапах: дитячий садок, школа, гуртки, освіта, професійна діяльність. На цих етапах людина стикається з соціальними групами, взаємодіючи з якими, вона дорослішає, отримує досвід, і саме це визначає поведінку особистості і форми її ціннісних орієнтацій.

Ми вважаємо, що кожна людина має унікальний набір цінностей і ціннісних орієнтацій, які формуються на основі різноманітних сфер її життєдіяльності. Однак це лише зовнішні чинники, крім них, на становлення ціннісних орієнтацій так само впливають і внутрішні психологічні аспекти.

Внутрішніми чинниками особистості виступають його психологічні властивості поведінки. Зовнішніми чинниками є оточуючі умови і обставини життєдіяльності людини. Під поняттям психологічних властивостей розглядають мотиви, потреби, емоції, цілі, а як навколишні умови маються на увазі стимулюючі ситуації [2]. Психологічні чинники, які визначають і організують поведінку людини, називають особистісними диспозиціями.

У студентські роки особистість перетворюється на дорослу людину з власними принципами та поглядами на життя. Під час освіти студент

проходить шлях самопізнання, у нього формуються особистісні ціннісні пріоритети, які налаштовують його життєвий вибір.

Ціннісні орієнтації у студента змінюються в процесі розвитку його особистості, яке відбувається в такі етапи:

1. Пошук себе і свого місця в цьому світі.

2. Прийняття самостійності, усвідомлення того, що за всі рішення, які людина приймає, і їх наслідки несе відповідальність вона сама.

3. Формування основ майбутньої професії.

4. Будування відносин з протилежною статтю.

Успішне проходження всіх цих етапів створює основу ціннісних орієнтацій у студента. Становлення системи ціннісних орієнтацій особистості залежить від безлічі особливостей та психологічних чинників, таких, як: самооцінка, акцентування тих чи інших рис характеру, темперамент [3]. Також треба враховувати напрям розвитку психологічних особливостей людини, наскільки вона соціальна або асоціальна. Ця особливість насамперед позначається на становленні цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Якщо у соціальних людей цінності будуються на гармонії у стосунках з людьми, з навколишнім світом,то у асоціальної людини в пріоритеті будуть матеріальні цінності, спрямовані на задоволення фізичних потреб. Для асоціального типу особистості більш властиве заниження значення духовних та морально-етичних цінностей, у таких людей на перший план виходять розваги, веселощі, їх не значно турбують загальноприйняті цінності та норми [4].

Виходячи з перерахованого вище, ми можемо відзначити, що формування цінностей і ціннісних орієнтацій у студентів – це досить складний процес, який відбувається протягом життя. Він залежить не тільки від будь-яких зовнішніх факторів, але так само і від багатьох психологічних особливостей особистості. Кожен з цих факторів залишає свій відбиток на індивідуальній сукупності цінностей та ціннісних

орієнтацій студента, що необхідно враховувати в освітньому процесі вищої школи. Пріоритет у формуванні особистості студента у закладах вищої освіти повинен віддаватися духовному та моральному вихованню та загальнокультурній підготовці.

Література. 1. *Ріпко І. В.* Роль духовності при формуванні відповідальності у лідерів XXI століття / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7 – 8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Л. Л. Товажнянський [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 4 – 5. 2. *Тощенко Ж. Т.* Ценности и ценностные ориентации. – М.: 2013. – С. 103 3. *Мудрик А. В.* Роль социального окружения в формировании личности подростка. – М.: 1979. – С. 305. 4. *Ольшанский В. Б.* Личность и социальные ценности. – М.: 2008. – С. 339

УДК 378:37.013

Чебакова Ю. Г., Пасмор В. В
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Аналіз сучасної ситуації стрімкого еволюційного розвитку суспільства ставить перед педагогічною громадою завдання здійснення якісних змін щодо формування кожної особистості як важливої складової цивілізаційного процесу. «Технократичний підхід, який панував в освіті протягом тривалого часу, поступається тенденціям гуманізації та гуманітаризації освіти, необхідності формування всебічно освіченої та гармонійно розвиненої особистості лідера-керівника. Значну роль у формуванні особистості відіграє духовне та моральне виховання, загальнокультурна підготовка» [4, с. 4]. Проблеми духовності сучасного фахівця, його культури знаходяться в центрі уваги як вітчизняних, так і

зарубіжних дослідників. Сьогодні питання кількісного і якісного співвідношення професійних, духовних і лідерських якостей особистості набувають нового звучання. Досягнути цього можна насамперед шляхом формування морально-естетичного ідеалу у студентів під час професійної підготовки в закладах вищої освіти.

Формування морально-естетичного ідеалу фахівця здійснюється через впровадження комплексу методів та прийомів виховання. У зв'язку з цим невипадково О. Пономарьов писав, що джерелами духовності виступають як соціально-психологічні особливості народу, його менталітет, так і його культурно-історичні традиції та ідеали, його культура [3].

Проте ідеал формується через групу методів прикладу з врахуванням специфіки наслідування цього прикладу, поетапно:

І – сприймання студентами конкретного прикладу і формування бажання студента наслідувати його;

ІІ – виникнення зв'язку між прикладом для наслідування і поведінкою вихованця;

ІІІ – синтез наслідуваних і самостійних дій і вчинків [2].

Проектуючи зміст освіти і вимоги до рівня підготовки майбутніх фахівців, необхідно знайти місце для формування морально-естетичного ідеалу студентів, стійких переконань, направлених на вирішення завдань самопізнання і самореалізації людини. Естетичний смак є однією з найважливіших характеристик особистого становлення, що відбиває рівень самовизначення кожної окремої людини.

Ми згодні з думкою М. Бахтіна, який стверджував, що «три галузі людської культури – наука, мистецтво й життя – набувають єдності лише в особистості» [1].

Зазначимо, що сучасна вища школа вимагає розробки нової системи виховання, яка покликана охопити всі щабелі культурного зростання, морального й художнього становлення особистості майбутнього фахівця, його духовної зрілості й морально-культурної гідності.

Естетичне опанування світу майбутнім фахівцем об`єднує в своєму змісті такі тісно пов`язані процеси, як його світосприйняття, духовна переробка й практичне перетворення відповідно до його професійних та особистісних потреб. Вважаємо, що структуру естетичної культури майбутнього фахівця складає естетична свідомість і естетичні здібності до творчості, які повинні мати прояв насамперед в професійної діяльності.

Основними завданнями морально-естетичного формування культури у майбутнього фахівця під час професійної підготовки визначаємо наступне: повна реалізація потенціалу особистості; повноцінне психічне та духовне становлення; засвоєння базових моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні; виховання культури поведінки; розвиток естетичних смаків, почуттів і культурних навичок; забезпечення умов для практичної творчої діяльності.

Таким чином, формування морально-естетичної культури у студентів вищих освітніх закладів відбувається тільки за умови створення певних чинників і є важливою складовою якісної професійної підготовки майбутніх фахівців.

Література. 1. *Бахтин М. М.* К методологии гуманитарных наук / М. М. Бахтин. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1979. – С. 34. 2. *Кремень В. Г.* Якісна освіта і нові вимоги часу / В.Г.Кремень // Педагогічна і психологічна науки в Україні : збірник наукових праць до 15-річчя АПН України: у 5 томах. – Т.1.Теорія та історія педагогіки. – К.: «Педагогічна думка», 2007. – 360 с. 3. *Пономарев А. С.* Культурно-исторические традиции в развитии духовности народа / А. С. Пономарев // Пространство литературы, искусства и образования – путь к миру, согласию и сотрудничеству между славянскими народами: сб. науч. тр.: по матер. VI Междунар. науч.-практ. конф., 16 декабря 2011 г. / ред. А. Г. Романовский, Ю. И. Панфилов. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2012. – С. 62 – 72. 4. *Ріпко І. В.* Роль духовності при формуванні відповідальності у лідерів XXI століття / І. В. Ріпко // Україна і світ: гуманітарно-технічна

еліта та соціальний прогрес: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 7 – 8 квітня 2015 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Л. Л. Товажнянський [та ін.]. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 4 – 5.

УДК 378.147:159.9

Черкашин А. И., Берк К. Ф.

г. Харьков, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ НАСЕЛЕНИЯ К ЧРЕЗВЫЧАЙНЫМ СИТУАЦИЯМ У БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ-ЛИДЕРОВ

В условиях модернизации украинского образования, особенно в сфере подготовки профессиональных руководителей и специалистов для перспективных отраслей экономики, науки и культуры, остро стоит проблема поиска, отбора и профессиональной подготовки наиболее способной, талантливой молодежи, проблема формирования новой интеллектуальной элиты нации, лидеров нашей современности. Поэтому подготовка таких лидеров является одной из главных задач высшей школы [1]. Решение задач подготовки профессиональных руководителей и конкурентоспособных специалистов требует поиска новых форм, нетрадиционных подходов к организации учебной деятельности студентов в технических университетах, повышения уровня их лидерских качеств. В связи с этим возникает объективная необходимость совершенствования системы образования, направленной на формирование личности будущего специалиста-лидера, который осознает свои возможности, стремится к развитию лидерского потенциала, к самообразованию, самоусовершенствованию, максимальной самореализации и достижения жизненного успеха. Подготовка будущих лидеров является одной из важных проблем, а в условиях кризиса – одной из главных в педагогике высшего образования [2]. Формирование навыков

психологической подготовки населения к чрезвычайным ситуациям у будущих психологов-лидеров является актуальной задачей их профессиональной подготовки в высшей школе.

Особые условия, в которых может оказаться человек, как правило, вызывают у него психологическую и эмоциональную напряженность, и как следствие, у одних это сопровождается мобилизацией внутренних жизненных ресурсов, у других – снижением работоспособности, ухудшением здоровья, физиологическими и психологическими стрессовыми явлениями. Это зависит от индивидуальных особенностей организма, условий труда и воспитания, осведомленности о происходящих событиях и понимания степени опасности. Во всех трудных ситуациях решающую роль играет моральная закалка и психическое состояние человека. Они определяют готовность к осознанным, уверенным и расчетливым действиям в любых критических ситуациях [3]. Мы считаем, что готовность населения к действиям в критических ситуациях должна формироваться во время целенаправленного обучения, заблаговременно.

Обучение и морально-психологическая подготовка всего населения должны приобрести организованный, массовый характер и проводиться повсеместно по соответствующим возрастным или социальным группам, начиная от дошкольных учреждений и заканчивая неработающими лицами по месту жительства, а подготовка всей учащейся молодежи – в образовательных заведениях во время аудиторных занятий, по специальным программам. Целями обучения такой подготовки должны стать: достижение морально-психологической устойчивости и готовности, обеспечение профессиональной сплоченности коллективов, укрепление авторитета руководителей, повышение бдительности, восстановление моральных, психических и физических сил [3].

Мы согласны с мнением, что особое значение приобретает подготовка членов коллективов всех предприятий, организаций и

учреждений, направленная на повышение стойкости к психологическим нагрузкам, развитие выносливости, самообладания, неуклонного стремлению к выполнению поставленных задач, развития взаимовыручки и взаимодействия. Такую подготовку надо проводить дифференцированно с учетом той обстановки, с которой может столкнуться конкретный коллектив, и делать это надо на учениях и тренировках. Опыт ликвидации последствий трагических событий, в которых концентрировались колоссальные духовные, интеллектуальные и материальные ресурсы общества, должен быть широко использован на занятиях по подготовке населения к действиям в чрезвычайных ситуациях. В целях проверки подготовки населения, привития ему практических навыков для разумных и расчетливых действий в чрезвычайных ситуациях нужно регулярно проводить командно-штабные, тактико-специальные, комплексные учения и тренировки на предприятиях, в организациях и учреждениях независимо от их организационно-правовой формы [4].

Для получения эффективного результата в работе с разными слоями населения нужно привлекать профессиональных психологов, которые смогут оказать психологическую помощь и поддержку для людей, оказавшихся в трудной или чрезвычайной ситуации. В связи с этим формирование у будущих психологов-лидеров навыков психологической подготовки населения к чрезвычайным ситуациям и оказания психологической помощи в этих ситуациях является одной из важнейших задач в теории и практике педагогики высшей школы.

Литература. 1. *Черкашин А. І.* Концептуальні положення методологічного виміру у контексті виховання лідерів у закладах вищої освіти / А. І. Черкашин // Теорія і практика управління соціальними системами : Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПІ», 2019. – № 1. – С. 102 – 115. 2. *Рінко І. В.* Дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів: результати експерименту /

І. В. Ріпко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя: КПУ, 2015. – Вип. 40 (93). – С. 481 – 487. 3. *Гагаладзе Э. А.* Психологическая подготовка населения к чрезвычайным ситуациям природного характера / Э. А. Гагаладзе // Успехи современного естествознания. – 2011. – № 8 – С. 97 – 99. 4. Памятки по безопасности [Электронный ресурс]: Морально-психологическая подготовка населения для действий в чрезвычайных ситуациях: электрон. журн. 2013. URL: https://labinskadmin.ru/otdel-po-delam-go-i-chs/pamyatki-po-bezopasnosti/pamyatki-po-bezopasnosti/4540-2013-10-08-11-59-01

УДК 378.147:159.9

Черкашин А. І., Лейбенко А. С.
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ЛІДЕРІВ-КЕРІВНИКІВ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Тема лідерства є однією з найцікавіших та найдинамічніших для наукової спільноти, тому суспільство починає усвідомлювати важливу роль лідерства у забезпеченні стабільного розвитку в усіх сферах діяльності людини. Формування всього спектру лідерських якостей, зокрема, організаційно–управлінських, у майбутніх фахівців є пріоритетним завданням вищої школи. Проведене дослідження лідерських якостей, в якому взяли участь 30 студентів, що закінчили Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» і навчались в аспірантурі у 2014 році, виявило незадовільний рівень сформованості лідерських якостей загалом та організаційно-управлінських – зокрема. Так, 34 % опитуваних вказали на високий рівень реалізації своїх організаційних

здібностей під час навчання, 13 % вважають низьким рівень реалізації організаційних здібностей під час навчання. Але впродовж дослідження 40 % респондентів виявили низький рівень володіння організаційними здібностями і лише 20 % – високий [1]. Відповідно вибрана нами тема є актуальною.

Характеризуючи особистість лідера-керівника, науковці стверджують, що це людина з певним набором якостей та навичок, що забезпечують здібності вести за собою інших [2]. Питанням щодо якостей, якими повинен володіти ефективний лідер-керівник, і щодо розвитку цих якостей у майбутніх фахівців, давно стало предметом дослідження світових вчених. Дослідники тривалий час дотримувалися думки про те, що лідери володіють якимись незмінними властивостями і якостями, які були притаманні саме їм з народження, і це відрізняло їх від інших людей. Саме ґрунтуючись на цій думці, науковці намагалися визначити дані якості для того, щоб виявляти лідерів. Саме через цій підхід довгий час вважалося, що лідерами тільки народжуються, а не стають [3]. Ми вважаємо, що лідери формуються в процесі життєдіяльності, зокрема, найбільш ефективно це відбувається в процесі їхньої освіти. Становлення та розвиток лідерських якостей у майбутніх фахівців здійснюється під час професійної підготовки в закладах вищої освіти. Для успішного процесу формування цих якостей, зокрема організаційно-управлінських, необхідне знання сучасних теорій лідерства.

Багато досліджень присвячено вивченню лідерських якостей організаційного лідера. Так, Уоррен Бенніс виділяє шість важливих якостей організаційного лідера:

1. Керівне бачення – чітке розуміння своїх цілей і дій як професіонала і як особистості.

2. Внутрішня пристрасть – прагнення скористатися можливостями, які пропонує життя, співпадаючи з дуже специфічною пристрастю до певного покликання, професії, ходу дій.

3. Цілісність особистості є похідною знання людини про себе (знання сильних і слабких своїх сторін), щирість і зрілість, вірність своїм принципам, бажання та майстерність вчитися у інших людей і працювати з ними.

4. Довіра (надійність) – здатність заслужити довіру інших.

5. Цікавість – прагнення самоосвіти та самовдосконалення.

6. Сміливість – готовність ризикувати, експериментувати, переживати нові речі [4].

Дослідники А. Лоутон та Е. Роуз, після семінару з лідерства, який відбувся в Лондоні в 1987 році, запропонували врахувати десять якостей, які, на нашу думку, відображають і підсилюють статус організаційного лідера:

1. Передбачуваність – здатність бачити перспективні цілі, формувати зовнішній вигляд та цілі організації.

2. Вміння визначати пріоритети – розрізняти, що потрібно, і що просто важливо.

3. Вміння мотивувати послідовників.

4. Оволодіння мистецтвом міжособистісних стосунків.

5. «Політичний талант» – здатність розуміти вимоги свого оточення та тих, хто перебуває при владі.

6. Наполегливість і непохитність в особі опонента.

7. Харизма чи чарівність – це щось важке для визначення, але зачаровує людей.

8. Здатність ризикувати та делегувати повноваження послідовників;

9. Гнучкість – здатність реагувати на нові ідеї та досвід.

10. Рішучість і стійкість, коли цього вимагають обставини[4].

Ми повністю згодні з думкою М. Рожкова, який досить змістовно обґрунтував перелік лідерських якостей, а саме:

1.Вміння керувати власне собою, повною мірою використовувати свій час, енергію, здатність долати труднощі, виходити зі стресових ситуацій тощо.

2. Наявність чітких цілей, розуміння реальності цих цілей та оцінка прогресу на шляху до них.

3. Вміння вирішувати проблеми, виділяти головне та другорядне, оцінювати варіанти, прогнозувати наслідки, оцінювати та розподіляти ресурси.

4. Творчий підхід до вирішення управлінських проблем, майстерність генерувати ідеї, готовність до інновацій.

5. Знання організаторських та організаційних особливостей діяльності, вміння керувати людьми, мотивувати та стимулювати їх до роботи, вміння працювати з групою.

6. Наявність специфічних організаційних якостей людини тощо[5].

Деякі дослідники розглядають наявність позитивного мислення у фахівців-лідерів основною запорукою їхньої успішної професійної діяльності [6].

Єдиного підходу до систематизації якостей, яким повинен володіти майбутній керівник, не існує. Багато параметрів потребують різних підходів до їх оцінки та дають можливість використовувати індивідуальні показники залежно від ситуації та зовнішніх факторів. Цікаві істотні характеристики особистості, які лежать в основі діяльнісного підходу при вивченні лідерства і які можуть формуватися в процесі навчання в закладах вищої освіти.

Отже, можна зробити такий висновок, що під час навчання у вищий школі студенти повинні отримати знання щодо сучасних теорій лідерства. Це допоможе формуванню у них лідерських якостей, зокрема

організаційно-управлінських. Майбутні фахівці повинні проявляти організаційно-управлінські якості в аудиторній та позааудиторній діяльності для розкриття свого лідерського потенціалу. Тільки при дотриманні цих умов студенти будуть спроможні стати у майбутньому конкурентоспроможними та висококваліфікованими фахівцями.

Література. 1. *Ріпко І. В.* Дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів: результати експерименту / І. В. Ріпко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя: КПУ, 2015. – Вип. 40 (93). – С. 481–487. 2. Теорія і практика формування лідера : навчальний посібник / О. Г. Романовський, Т. В. Гура, А. Є. Книш, В. В. Бондаренко – Харків, 2017 р. – 100 с. 3. Педагогика лидерства: монография / А. Г. Романовский, В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2018. – 496 с. 4. *Евтихов О. В.* Тренинг лідерства : монография. – СПб.: Речь, 2007. – 256 с. 5. *Рожков М. И.* Теория и практика развития самоуправления в ученических коллективах / М. И. Рожков. – М.: Высш. шк., 1990. – 144 с. 6. *Черкашин А. І.* Методологічні аспекти формування позитивного мислення особистості у майбутніх фахівців-лідерів у вищих навчальних закладах/ А. І. Черкашин // Теорія і практика управління соціальними системами : Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПІ», 2016. – № 2. – С. 20 – 29.

УДК 796.82:016

Борейко Н. Ю, Євтушенко С. Д.
м. Харків, Україна

СУЧАСНІ МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ

Постановка проблеми. Актуальність цієї теми полягає в тому, що на сьогоднішній день заняття спортом супроводжуються високим ступенем

фізичного навантаження та навантаженням на психологічний стан спортсменів, що може призвести до спортивних травм та психічних розладів. У зв'язку з цим у деяких спортсменів погіршуються спортивні результати.

Не всім знайомі методи психологічної реабілітації, тому спортсмени рідко використовують їх на тренуваннях та змаганнях. Проблема відновлення фізичної та психічної працездатності спортсменів потребує особливої уваги та більшого ознайомлення. До найважливіших засобів відновлення відносяться: аутотренінг, секундування та музичний вплив.

Аутогенне тренування, в буквальному розумінні, означає самовиховання за допомогою спеціальних вправ. Заняття аутогенним тренуванням дає можливість досягти без стороннього впливу близького до сну стану, самостійно в певних межах мобілізувати резерви організму – «самогіпноз». Воно сприяє зміцненню фізичного та психологічного здоров’я, є одним з основних засобів психологічного відновлення для спортсменів.

Заходи з управління станами та поведінкою спортсменів під час змагань називають секундуванням. Визначальною ланкою для проведення сеансу секундування зазвичай служить надмірно високий рівень емоційного збудження, тому головним завданням секундування є зниження психічного напруження. Сеанс секундування є найбільш дієвим для зниження психологічної напруги спортсменів. [1]

Мета дослідження: проаналізувати ефективність застосування різних сучасних методів психологічної реабілітації у спортсменів з різних видів спорту.

Методи дослідження: вивчення літературних джерел з зазначеної вище теми, особисті спостереження.

Обґрунтування отриманих результатів. Аутогенне тренування може виступати як:

• засіб заспокоєння. Спокійний спосіб життя зберігає сили для важливих змагань. Хто терпляче тренується, той обов'язково стає

спокійним та холоднокровним. При цьому мова йде не про притуплення почуттів. Відчуття, емоції, здатність до самоаналізу, пам'ять стають більш керованими. Для порівняння можна спробувати згадати який- небудь вірш зі шкільної програми. Поглиблення в себе часто дає вражаючі результати.

• засіб самоконтролю. Самовладання, яке необхідне на щоденних тренуваннях, досягається значно легше завдяки засвоєнню основ аутогенного тренування, тому що спортсмен стає більш спокійним [2].

Отже, суть концентрованого самозаглиблення при аутотренінгу полягає в тому, щоб за допомогою запропонованих вправ, завдяки внутрішній готовності, вміти переключатися, що дозволяє зміцнювати здоров'я, зменшувати нездужання, втому або навіть усувати їх. Манера тримати себе незворушно та спокійно стає другою натурою спортсменів. При цьому вони розвивають в собі ряд важливих якостей, таких, як самовладання та уміння повноцінно відпочити за короткий час. Хто опанував аутотренінг, той, в результаті постійних тренувань, стає врівноваженим, тим самим досягає найвищих результатів у спорті.

Важливість спеціальної психологічної підготовки в сучасному спорті неможливо переоцінити. Сьогодні рівень фізичної та технічної підготовки у провідних спортсменів практично вирівнявся. Стабільно перемагають ті спортсмени, хто краще навчився управляти своїм функціональним станом. Допомогти спортсменові в управлінні поведінкою під час змагань може тренер або спортивний психолог.

Системне управління поведінкою спортсмена під час змагань є одним з найважливіших умов досягнення перемоги. Одним із способів досягнення спортсменом психологічної та емоційної рівноваги є процес секундування.

При секундуванні проводиться сеанс релаксації, бажано – в окремому приміщенні. В умовах змагань це майже неможливо, тому такий захід проводять в масажній кімнаті, в кутку зали або просто в стороні від основного місця змагань. На цьому етапі застосовують прийоми словесних

формулювань або використовують спеціальний масаж (розгладження складок обличчя, послідовне розслаблення рук, ніг, плечей, спини). Крім того, часто використовують заздалегідь підготовлені магнітофонні записи (шум гірського струмка, спеціальні мовні наговори психологів). Всі ці прийоми допомагають знизити загальну психічну активність та згладити несприятливий вплив змагальної обстановки [3].

На відновлення психічного стану спортсменів після тренувальних занять та змагань також впливає музика. Наприклад, у плавців, після подолання довгих дистанцій, працездатність відновлюється швидше, якщо вони відразу після запливу прослухають музику. Хокеїсти та легкоатлети-стаєри, слухаючи музику під час тренувальних занять, менше втомлюються та виконують більший обсяг тренувального навантаження.[4]

Висновки. Аналізуючи літературні джерела, хочеться звернути увагу на те, що постійні тренування, перенапруження при відсутності повноцінного відпочинку призводять до хронічної втоми та перевтоми, що свідчить про необхідність в реабілітації спортсменів, зокрема, психологічної. Основною ідеєю реабілітації спортсменів є різноманітність використовуваних методів та засобів відновлення. Найбільш доступним методом є аутогенне тренування. Можна зробити висновок, що завдяки застосуванню аутогенного тренування у спортсменів відбувається підвищення активності, енергійності, врівноваженості, впевненості в собі, зменшення соматичних скарг, підвищення настрою, що корелюють зі збільшенням показників працездатності. Реабілітаційні заходи повинні бути зібрані в єдиний тренувальний цикл, основою якого є поетапність та раціональність підбору засобів і методів. Система поетапної реабілітації дозволяє запобігти розвитку психологічних змін, сприяє досягненню кінцевої мети реабілітації – відновлення особистісного та спортивного статусу спортсмена.

Перспективи подальших досліджень фізичної реабілітації для спортсменів полягають в удосконаленні заходів психологічного супроводу програми відновлення працездатності. Для оцінки ефективності реабілітаційних заходів необхідно вивчати й аналізувати динаміку показників якості життя, що включають дані про фізичне, соціальне та психосоматичне здоров'я спортсмена, тому що ці показники перебувають у тісному взаємозв'язку на всіх етапах відновлення.

Література. 1. *Анохин И. А.* Аутогенная тренировка / И. А. Анохин – М.: Физкультура и спорт, 1980. – 169 с. 2. *Шульц И. Г.* Аутогенная тренировка / И.Г. Шульц – М.: Физкультура и спорт, 1985. – 146 с. 3. *Кермани К. Х.* Аутогенная тренировка / К. Х. Кермани – М.: Физическая культура, 2005. – 315с. 4. *Сеидов М. Е.* Релаксация и мобилизация. Искусство управлять собой / М. Е. Сеидов – М.: Физическая культура, 2004. – 395с.

УДК 373.5(4):008-022.218:004

Гриценчук О. О.
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ: ДОСВІД НІДЕРЛАНДІВ

У сучасному технологічному світі процеси освіти відбуваються в умовах інформаційно-освітнього середовища (ІОС). Питання побудови і розвитку ІОС висвітлені у роботах вітчизняних вчених, зокрема, В. Бикова, М. Жалдака, Ю. Жука, Л. Карташової, В. Кухаренка, М. Лещенко, С. Литвинової, Н. Морзе, В. Олійника, О. Пінчук, О. Спіріна та ін [1]. Створення інформаційно-освітніх середовищ не тільки створює умови для ефективного навчально-виховного процесу, формування компетентностей

учнів та розвитку компетентностей вчителя, а й дозволяє підготуватися у змодельованому інформаційно-освітньому середовищі до участі у цифровому суспільстві. Набуття і розвиток інформаціно-комунікативної компетентності (ІК-компетентність) дозволить учням перерости у активних, відповідальних, здатних діяти автономно, цифрових громадян, і в цьому процесі велике значення має розвиток громадянської компетентності вчителя у інформаційно-освітньому середовищі. 2018–2019 рр. відзначилися для Нідерландів переглядом освітніх цілей, навчальних програм, оновленням змісту освіти. Серед дев'яти основних освітніх напрямів названо громадянську освіту та цифрову грамотність. Розвиток громадянської компетентності вчителів, що викладають громадянську освіту (ГО) чи інтегрують теми ГО на своїх уроках, відбувається у інформаційно-освітньому середовищі, що відрізняється безліччю засобів. Платформа *De Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer* (NVLM, https://nvlm.nl) [2] нідерл., Асоціація викладачів суспільствознавчих дисциплін Нідерландів, що займається розробкою стандартів, навчальних планів, залучаючи до цього процесу колег по всій країні. На цій платформі вчителі навчаються, обмінюються досвідом, отримують доступ до ресурсів, залучаються до тестувань і анкетувань.

Платформа *«Seneca Burgerschap»*, нідер. («Громадянство Сенеки», https://www.senecaburgerschap.nl/) [3], на якій розгорнуто потужне віртуальне інформаційно-освітнє середовище, присвячує свою діяльність питанням суспільствознавчих дисциплін і громадянської освіти. Ресурс пропонує два Інтернет-портали: портал соціальних досліджень та портал суспільствознавчих дисциплін. Портал соціальних досліджень надає освітянам, науковцям, учням, батькам та всім іншим зацікавленим учасникам освітнього процесу ресурси, що розміщені за такими розділами: *«YouTube. «Зображення говорить більше, ніж…», «Ідеї», «Тести» та «Навчання може бути цікавим».* У розділі *«YouTube. «Зображення*

говорить більше, ніж…» засобами каналу висвітлюються та обговорюються проблеми мультимедіа та медіа грамотності, достовірності інформації, критичності сприйняття відео та аудіо та ін. Розділ *«Ідеї»* пропонує учням та викладачам предметів суспільствознавчого циклу та громадянської освіти методичні матеріали та інформаційні ресурси на актуальні теми, наприклад: «Безробіття. Працювати – це чудово! Проблема втрати роботи та роль держави.», «Багаті і бідні. Різниці між багатими та бідними призводять до конфліктів. Що може зробити суспільство з цього приводу?», «Безпека чи свобода. Що важливіше? Наша безпека, чи наша свобода? Що відбувається у приватному житті громадян?», «Технологізація. Нова технологія має основні наслідки для нашого способу життя: позитивні та негативні.», «Тероризм. Чому деякі люди стають терористами? Як суспільство має боротися з цією проблемою?», «Жіночі права. Чи однаково ставляться до жінок у Нідерландах? А в інших країнах?» та багато інших. Розділ *«Діагностичні тести»* дозволяє залучитися до процесу тестування. Запропоновані тестові завдання можуть бути застосовані як у формальному, так і у неформальному навчанні. Одним із інструментів, що використовується для створення тестів і швидкої обробки та представлення їх результатів використовується інструмент *Bookwidgets* (https://www.bookwidgets.com), що працює з Google Classroom , Microsoft Teams for Education , Moodle, Canvas або Schoology. Розділ «Навчання може бути цікавим» присвячений напряму гейміфікаці та його методичній підтримці. Зокрема, мотиваційна навчальна симуляційна гра, розроблена ООН, дозволяє стати учасниками конференції з питань клімату на планеті, під час якої учні виконують ролі політиків, державних діячів, представників громади та ін. Ще одним прикладом є карткова гра, спрямована на ознайомлення учнів з термінологією суспільствознавчої галузі та галузі громадянської освіти, під час якої учні власними словами пояснюють зміст термінів. Портал суспільствознавчих

дисциплін надає навчальні матеріали та методичну підтримку для учнів і вчителів. Електронні підручники і робочі зошити розроблено для всіх ланок загальної середньої освіти.

Література. 1. *Биков В. Ю., Буров О. Ю., Гуржій А. М., Жалдак М. І., Лещенко М. П., Литвинова С. Г., Луговий В. І., Олійник В. В., Спірін О. М., Шишкіна М. П.* (2019) Теоретико-методологічні засади інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України. Монографія. Компринт, м. Київ, Україна. 2. Платформа De Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM), нідер., https://nvlm.nl. 3. Платформа «Seneca Burgerschap», нідер. https://www.senecaburgerschap.nl.

УДК 378.147:159.9

Гура Т. В., Кругляк О. С.
м. Харків, Україна

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМООРГАНІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ПРИ ВИВЧЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДІСЦИПЛІН

Актуальність дослідження обумовлюється необхідністю розв’язання існуючих суперечностей: потребами суспільства у фахівцях, що володіють високим рівнем готовності до самоорганізації в процесі самостійної роботи, і відсутністю даної якості у багатьох з них; між необхідністю впровадження нових форм та методів навчання у вищій школі для формування готовності до самоорганізації в процесі самостійної роботи майбутніх економістів і реальним станом організації самостійної та самоосвітньої діяльності студентів при вивченні економічних дисциплін.

Мета даної роботи – запропонувати методи формування готовності студентів до самоорганізації в процесі самостійної роботи при вивченні економічних дисциплін.

Феномен готовності до певного виду діяльності розглядали в психолого-педагогічних дослідженнях такі вчені, як О. Ігнатюк, Н. Середа, Г. Балл, І. Бех, А. Линенко, В. Моляко, В. Сластьонін, О. Хрущ, І. Якиманська та інші. Аналіз наукових джерел дозволив визначити дефініцію «готовність до самоорганізації в процесі самостійної роботи» як якість особистості, що припускає єдність мотиваційної і процесуальної систем діяльності, необхідної для саморозвитку та самовдосконалення майбутнього фахівця. Виділяють структурні компоненти готовності студентів до самоорганізації в процесі самостійної роботи, такі, як: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, оціночний [1; 2; 3;4].

Економічна освіта – одна з найважливіших умов успіху в сучасному світі. Однак для того, щоб ті, хто навчаються засвоїли, досить складний економічний матеріал, необхідно сформувати у них інтерес до досліджуваної дисципліни. При організації самостійної роботи студентів економічних спеціальностей необхідно завжди враховувати, що навчання тісно пов'язане з економічним життям суспільства. Творчі та інтерактивні методи навчання дозволяють не тільки нарощувати теорію, але й розширювати понятійний апарат, виявляти нові принципи і закони.

Під час нашого дослідження було проведено анонімне соціологічне опитування студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти м. Харкова 1–5-х курсів. Всього в опитуванні прийняли участь 137 студентів, яким пропонувалося відповісти на питання: «Який би ви вибрали для себе метод вивчення економічних дисциплін?».

Були запропоновані такі варіанти відповідей:

а) традиційний метод з розв’язанням типових економічних задач за прикладом за допомогою математичних формул;

б) творчі методи з моделюванням економічних ситуацій;

в) змішані;

г) важко відповісти.

З діаграми (рис 3) бачимо, що 63 % студентів віддають перевагу творчим методам навчання, 23 % – змішаним, 11 % – традиційним и 3 % не змогли визначитися з відповіддю. Опитування показало, що традиційні методи навчання майбутніх економістів не користуються популярністю серед студентів, не мотивують їх та не можуть дати плідних результатів у навчанні, тому необхідним є творчий підхід викладачів до викладання економічних дисциплін (63 %).

Результати дослідження наведені на рисунку 3.

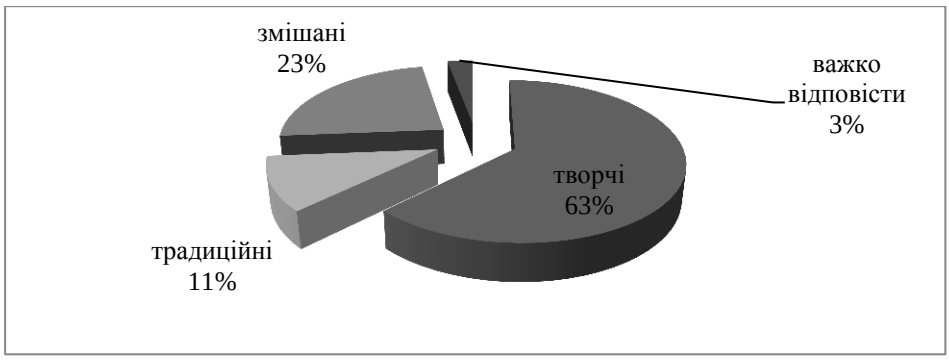

Рис. 3. Результати опитування студентів «Методи вивчення економічних дисциплін»

Методика викладання економічних дисциплін досліджує сукупність взаємопов'язаних засобів, методів, форм навчання економічних наук. Такими знаннями є вивчення економічних термінів, законів економічного розвитку, а також розуміння механізмів роботи ринкової економіки, економічних принципів і законів.

Для формування готовності до самоорганізації студентів в процесі самостійної роботи при вивченні економічних дисциплін нами рекомендується впровадити такі методи активізації пізнавальної

діяльності, що визначають творчий підхід: 1) при опрацюванні економічних джерел використовувати щоденник з реакцією на прочитане; 2) впроваджувати метод картографії – складання карти ідей та понять; 3) проводити критичну дискусію, коли студенти беруть під сумнів авторські положення; 4) для розвитку пізнавальної та інтелектуальної активності студентів, прагнення до цілеспрямованої самоосвіти, доцільно використовувати бліц-ігри: «Аукціон», «Пароль», «Добре і погано», «Терміни та букви» та інші; 5) для здійснення запланованої роботи викладач може розробити робочий зошит «Бізнес-планування», що складається з такихосновних розділів: загальна характеристика фірми, характеристика товарів або послуг, конкуренція, план маркетингу, план виробництва, організаційний план, фінансовий план, ризики тощо.

Таким чином, для формування готовності до самоорганізації студентів в процесі самостійної роботи при вивченні економічних дисциплін необхідним є використання під час традиційних форм і методів навчання (лекції, семінарські заняття, лабораторні роботи і т. д.) активних та інтерактивних засобів навчання, таких як рольові та ділові ігри, тренінги, проблемні ситуації, дискусії, методи картографії тощо.

Проблема, яка розглянута в даному дослідженні, дуже актуальна і потребує подальшого вивчення та впровадження в закладах вищої освіти з економічним напрямом підготовки студентів. Результати дослідження можуть бути представлені у наукових роботах: статтях, дипломних роботах, дисертаційних дослідженнях.

Література. 1. *Максименко С. Д.* Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності) // Рідна школа, 1994. – № 3-4. – С. 68 – 72. 2. *Сластенин В. А., Исаев И. Ф.* Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2013. 576 с. 3. *Мешко Г. М.* Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. –

К.: «Академвидав», 2010. 200 с. 4. *Хрущ О. В.* Проблема готовності в психологічній науці // Науковий вісник Прикарпатського університету ім. Василя Стефаника. – 2000. – Вип. 4. – Кн. 2. – С. 73 – 81.

УДК:[378.016:004]

Дем'яненко В. М.
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА ДО ВИКОРИСТАННЯ АДАПТИВНИХ ВІДКРИТИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Адаптивне персоналізоване навчання з часом стає ще більш актуальним. В різні часи освітяни, використовуючи останні досягнення в створенні засобів навчання, пропонували методики, за допомогою яких удосконалювалось адаптивне навчання. Використання засобів навчання на основі сучасних інформаційних технологій відкриває нові можливості в створенні потужних інструментів, за допомогою яких можна значно посилити ступінь адаптування навчального процесу до індивідуальних потреб як учня, так і вчителя. Втіленням таких інструментів є сучасні адаптивні відкриті освітні системи. Тому питання підготовки педагога до використання адаптивних відкритих освітніх систем на сьогодні потребує особливого вивчення.

Мета статті. Визначити пріоритети організації навчально-виховного процесу в вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Завдяки динамічному розвитку мережі Інтернет провідні функціонально-технологічні характеристики інформаційно-комунікаційних мереж еволюційно змінювалися, поступово поліпшувалися користувацькі інформаційно-комунікаційні та операційно-процесуальні властивості: від закритих локальних – на першому, початковому етапі, до відкритих: інформаційно-транспортних – на другому

етапі, інформаційно-контентних (змістових) – на третьому, інформаційно-сервісних – на четвертому, і, нарешті, інформаційно-адаптивних – на сучасному, п'ятому. Функції та відповідна будова адаптивних інформаційно-комунікаційних мереж відповідають концепції опрацювання електронних даних на основі інформаційних технологій хмарних обчислень. За цією концепцією, завдяки спеціальному інтерфейсу користувача, що підтримується системними програмними засобами мережного налаштування, в адаптивних інформаційно-комунікаційних мережах формуються мережні віртуальні об’єкти. Такі об’єкти – мережні віртуальні майданчики, як ситуаційна складова логічної мережної інфраструктури інформаційно-комунікаційних мереж із тимчасовою відкритою гнучкою архітектурою, що за своєю будовою і часом існування відповідає персоніфікованим потребам користувача (індивідуальним і груповим) [1]. Ці технології дозволяють створювати відкрите комп’ютерно інтегроване навчальне середовище педагогічних систем, в якому забезпечується гнучке налаштування засобів, технологій і сервісів на індивідуальні інформаційно-комунікаційні та операційно-процесуальні потреби учасників освітнього процесу. Поява таких широкодоступних форм і засобів спілкування учителя та учня розширює можливості підвищення рівня адаптивності в освітньому процесі, дозволяє оперативно вносити зміни як в хід подання навчального матеріалу, так і в форми та методи освітнього процесу, залежно від персональних потреб кожного учня. До технологій та інструментів відкритої освіти належать освітні платформи, які забезпечують доступ до навчальних матеріалів (передусім, електронних бібліотечних систем), до засобів візуалізації та засобів для колективної роботи з різноплановим освітнім контентом (як в межах самого навчального процесу, так і для підготовки педагога до використання адаптивних відкритих освітніх систем), а також широкий спектр засобів забезпечення аудіо- і відеозв’язку. Важливо, що новітні засоби забезпечення доступу до навчальних матеріалів та інструменти організації колективної роботи можуть ефективно сприяти наданню

рівного доступу до освіти учням, компенсуючи наслідки недостатньої технічної та кадрової забезпеченості шкіл [2].

Освітні платформи мають бути не тільки засобами і об'єктами навчання, яких потрібно навчати, а й фундаментом для створення умов здобування освіти педагогами упродовж всього життя. Це вимагає від вищих педагогічних навчальних закладів переорієнтації пріоритетів процесу навчання студентів на розвиток особистості майбутнього педагога, його самостійне оволодіння новими знаннями. Перш за все, це індивідуалізація і диференціація навчального процесу, його гнучка адаптація до індивідуальних особливостей тих, хто навчається, що є ключовим моментом організації освітнього процесу в педагогічних вищих навчальних закладах. Завдяки використанню освітніх платформ з'являються нові форми, засоби та підходи щодо організації процесу навчання в інформаційно-освітньому просторі, зокрема:

– підходи до контролю знань у комп'ютерних системах, що ґрунтуються на моделюванні досягнутого студентом рівня знань і їх структури;

– створення віртуальних спільнот, пов'язаних із виконанням спільних завдань, здійснення проектів, тощо, що передбачають процеси творення знання;

– можливості доступу до інформаційних джерел;

– застосування у процесі навчання інтерактивних форм, засобів, таких як експертні системи, тренажери тощо;

– використання мережних засобів інформаційно-пошукових систем із елементами лінгвістичного аналізу, що дають можливість добору і застосування необхідних електронних ресурсів з потенційно необмеженого кола носіїв у досить короткий термін.

Висновки. Відкрита освіта передбачає передусім нові методи і прийоми навчання, викладання, підготовки і організації освітнього процесу та нові підходи до освіти, які ґрунтуються на продуктивному і творчому використанні адаптивних відкритих освітніх систем. Це не самі

по собі новітні технології, а їх творче новаторське використання в освітній сфері. Такий підхід до інформатизації і комп'ютеризації освіти здобуває дедалі більше поширення і підтримку серед українських освітян.

Література. 1. *Дем'яненко В. Б., Дем'яненко В. М.* Комп'ютерні засади відкритих систем адаптивного навчання. Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка. Т 4. № 7, 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/88/58.Lfnf. Дата звернення: Липень 11, 2019. 2. *Іщенко А.* Відкрита освіта: новітні технології у навчальному процесі та освітньому менеджменті як засіб інтенсифікації розвитку освітньо-наукової системи України. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://old2.niss.gov.ua/articles/721/

УДК 316.46

Дружиніна О. Є.
м. Харків, Україна

РОЛЬ СИТУАТИВНОГО НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЇХНІХ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ

Сьогодні у системі підвищення кваліфікації медичних працівників особливо таких, що мають у своїй компетенції функції управлінського характеру, не вистачає використання практичних методів засвоєння знань для збільшення рівня професіоналізму з метою забезпечення конкурентоздатності їх та розвитку лідерського потенціалу. Одним з методів, що дозволяють набути або вдосконалити практичну спрямованість знань, є метод ситуаційного аналізу, який за своїм змістом є одни із нових видів інтерактивних технологій, що використовується для підвищення рівня кваліфікації у медичних працівників.

Ситуативне навчання має довгу історію, проте порівняно недавно дану методику почали використовувати в медицині. Аналіз літератури та

існуючих досліджень з цієї теми підтвердив, що це потужна педагогічна методика викладання навчальних предметів, яка дозволяє розвивати критичне мислення та практичні навички.

Мета: дослідити вплив ситуативного навчання на рівень лідерських якостей медичних працівників.

Ситуаційні вправи пов'язані з проблемою або ситуацією, яка існувала чи і зараз існує, тобто моделювання проблемної медичної ситуації, і те рішення, що знайде учасник, може служити відображенням рівня компетентності і його професіоналізму або реальним рішенням проблеми. Вона часто представлена в неявному, прихованому вигляді, як правило, вона не має однозначного вирішення.

Цілями ситуативного навчання є аналіз інформації (самостійно та у складі групи); пошук ключових проблем запропонованого завдання; пошук відомостей, які необхідні для вирішення завдання; пошук та оцінка альтернативних шляхів розв'язання завдання; обрання найкращого рішення і складання плану дій.

Нами було обрано для визначення достовірності цілей методу групу медичних працівників, що керують якимось структурами чи підрозділами. При проведенні ситуативного навчання у даній групі медичних працівників використовувалось 3 кейси: випадок – це короткий кейс, який розповідав про окремий випадок. Його можна використовувати під час заняття для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. При опитуванні більшість була задоволена таким способом набуття знань; вправа – цей метод ситуативного навчання надає можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз; **ситуація –** класичний кейс, що вимагає аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: "Чому ситуація набула такого розвитку і як її можна вирішити?"

Усі три методи ситуативного навчання було обрано через їхній зміст, що дозволив сформувати у респондентів лідерські якості, бути кращими, відповідати першими, прагнути до підвищення швидкості реакції.

Висновки. Проаналізувавши результати проведення усіх трьох видів ситуаційного навчання, можна зробити висновок, що для отримання найкращого результату розвитку лідерських якостей у медичних працівників, треба використовувати всі три методи та давати оцінку за розробленими спеціально критеріями. За результатами попередніх спостережень було виявлено, що ситуаційне навчання під час підвищення кваліфікації медичних працівників дозволяє отримати необхідний практичний досвід із вирішення деяких професійних питань, покращити рівень адаптації та взаємодії, змусити когнітивний компонент отримати реалізації, що безперечно, вплине на загальний рівень професіоналізму фахівця з охорони здоров'я. За респондентів було обрано медичних працівників, що очолюють певні структури, а тому неодмінно мають певний набір лідерських якостей, які розвиваються за рахунок впровадження ситуативного навчання у систему підвищення кваліфікації.

УДК 373.5

Іванюк І. В.
м. Київ, Україна

НАВЧАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У зарубіжній науково-дослідній літературі виокремлено навчальні стратегії, що найбільше сприяють використанню ІКТ під час освітнього процесу в інформаційно-цифровому навчальному середовищі, серед яких: пряма інструкція (англ., *direct instruction*), спільне навчання (англ., *collaborative learning*), конструктивістсько-орієнтовані стратегії (англ., *constructivist-based strategies*), навчання через відкриття (англ., *discovery learning*). Ці стратегії є достатньо новими поняттями для вітчизняної науки і практики. Вони відображають основні підходи та практичні дії з боку педагога, вчителя по відношенню до учнів та широко використовуються в освітньому процесі школи та ВНЗ. Розглянемо детальніше їх характеристики.

Стратегія прямої інструкції заснована на бихевіористській теорії та

зосереджена на передачі знань [1]. Це структурований підхід до навчання, що представляє зміст невеликими частинами з можливістю перевірки, наскільки добре учень зрозумів навчальний матеріал. Підхід є ефективним для роботи з фактами і концепціями. Форми роботи: збір інформаційних даних, практичні заняття й підручники. Збір інформаційних даних фокусується на отриманні доступу до змісту навчального матеріалу та знань. Засоби ІКТ, які надають такий доступ, включають в себе: Інтернет-пошукові системи (Google, Yahoo, MSN, AOL); мультимедійні енциклопедії (MSN Encarta, Britannica, Grolier, World Book, Вікіпедія); навчальні програмні забезпечення (Plato Learning, the Learning Company, Sunburst); телевізійні програми (PBS, Discovery).

Стратегія спільного навчання ґрунтується на когнітивній теорії та зосереджена на роботі в групі, щоб опанувати знання або досягти навчальні мети. Основні принципи роботи стратегії спільного навчання такі: учні працюють в командах, щоб накопичити знання; команди складаються з осіб з різним життєвим досвідом і здібностями; нагороди/оцінки основані на досягненнях команди. ІКТ, що підтримують цю стратегію, називаються засобами підвищення продуктивності, вони включають в себе: текстові процесори (Microsoft Word, WordPerfect, Apple’s Pages); електронні таблиці (Microsoft Excel, Corel Quattro Pro); бази даних (Microsoft Access, FileMaker Pro); програмне забезпечення для малювання та рисунків (CorelDraw, Adobe Photoshop, Illustrator, Tux Paint); програмне забезпечення для презентацій (Microsoft PowerPoint, Apple’s Keynote) [1].

Конструктивістські стратегії засновані на переконанні, що людина будує знання, створюючи особистісно значущі артефакти. Співпраця з іншими людьми, програмне забезпечення для збору інформаційних даних, проведення досліджень можуть бути використані для створення навчальних експонатів, що ототожнюється з конкретними учнями, групами або громадами. Навчання відбувається, коли розуміння базується на основі власного минулого досвіду і попередніх знань учнів, а не на отриманих знаннях у чужій інтерпретації [2, с. 1107]. Конструктивістські стратегії

включають когнітивне та ситуативне навчання. Компонентами когнітивного навчання є: моделювання, коучинг, артикуляція, рефлексія та розвідка. Інформаційно-комунікаційні технології використовуються, щоб дозволити учням працювати з експертами під час завершення роботи над навчальним завданням. Вчитель забезпечує зворотній зв'язок з учнями через електронну пошту, обмін повідомленнями, чат; використовує веб-трансляції, щоб моделювати конкретні завдання або продемонструвати зміст навчального матеріалу. Ситуативне навчання є конструктивістською стратегією, де в навчальному середовищі застосовуються і практикуються навички учнів. Дослідники Н. Даббах і Б. Беннен-Рітланд вважають, що ситуативне навчальне середовище «забезпечує навчання на основі вивчення справжніх сценаріїв, випадків або проблем» [3, с. 172]. Із технологій використовуються графіки, аудіо, відео, щоб навчальні ситуації виглядали реалістично.

Навчання через відкриття засноване на когнітивній теорії, де «учень взаємодіє з його середовищем або маніпулює об'єктами». Навчання через відкриття заохочує учнів вирішувати проблеми, розвиває критичне мислення. Через застосування ІКТ під час навчання учнів заохочують експериментувати, досліджувати. Вони стають здатними ставити та реалізовувати власні цілі, досягати результатів. Таке навчання може здійснюватися через використання симуляцій та віртуальних середовищ. Навчальні стратегії допомагають вчителям визначити, який зміст і сучасні засоби ІКТ варто використовувати для досягнення навчальних результатів [3, с. 179].

До сучасної навчальної стратегії відноситься концепція Дж. Бігса «крос-культурні сходинки викладання» (англ., *cross-cultural teaching ladder*) [4, с. 374]. Дослідник зазначає, що іноземні учні під час навчання можуть зіткнутися з трьома проблемами: соціокультурна адаптація, мовні проблеми та проблеми викладання/навчання. Метафора «крос-культурні сходинки викладання» є концепцією викладання, що допомагає уникнути цих проблем у навчально-виховному процесі в полікультурному класі (рис.4).

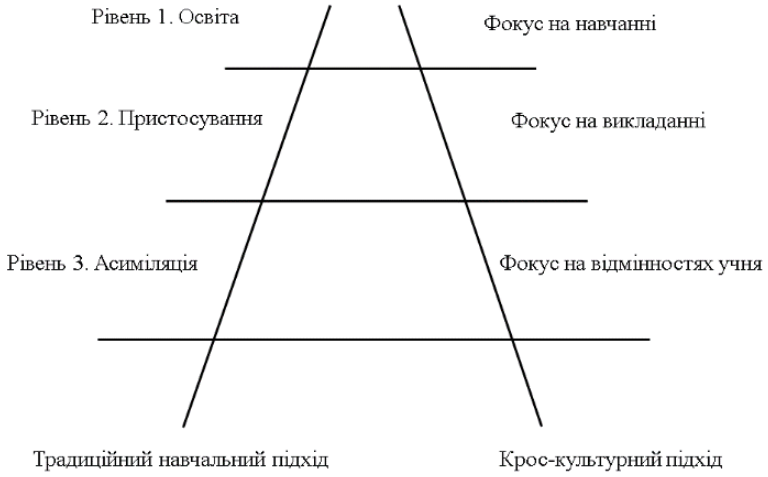

Рис. 4. Крос-культурні сходинки викладання (адаптовано за Дж. Бігсом) [4, с. 375]

Третій рівень у крос-культурному підході передбачає, що вчитель фокусує увагу на культурних відмінностях учня; при традиційному підході вчитель не звертає на це уваги, учень має асимілюватися з іншими. На другому рівні в крос-культурному підході вчитель використовує такі стилі викладання, що відповідають культурним відмінностям учнів; у традиційному підході учень має самостійно пристосуватися до стилю викладання вчителя. Перший рівень у крос-культурному підході передбачає концентрацію вчителя на розвиткові когнітивних здібностей учня; в традиційному підході фокусується на освітніх стандартах, які мають досягнути всі учні.

До сучасної стратегії розвитку полікультурної освіти учнів відноситься *проектування та розроблення онлайн навчального середовища*. Викладання та навчання он-лайн є гнучким. Американський вчений Б. Кахн визначив ключові особливості онлайн навчального середовища: “Інтерактивність, мультімедійність, відкрита система, онлайн пошук, незалежність від часу, дистанції та пристроїв, глобальна доступність,

електронні друковані видання, багаторазова експертиза, індустріальна підтримка, контроль за навчанням, зручність, самостійність, легкість у використанні, онлайн підтримка, автентичність, захищеність курсу, дружне середовище, відсутність дискримінації, прийнятна ціна, легкість у роботі під час вивчення курсу, спільне навчання, формальне та інформальне середовище, онлайн оцінювання, віртуальні культури тощо [5, с. 10].

Науковий пошук з проблеми розвитку інформаційно-цифрового навчального середовища в країнах Європейського Союзу дозволив виокремити навчальні стратегії, що сприяють застосуванню ІКТ у навчально-виховному процесі: пряма інструкція, спільне навчання, конструктивістсько-орієнтовані стратегії, навчання через відкриття, створення навчального середовища для співпраці та діалогу. Ці стратегії відображають основні підходи та практичні дії з боку педагога по відношенню до учнів та широко використовуються в освітньому процесі, допомагають вчителю визначити зміст і сучасні засоби ІКТ, що варто використовувати для досягнення навчальних результатів.

Література. 1. *Conway J.* Educational technology's effect on models of instruction. 1997. URL: http://copland.udel.edu/~jconway/EDST666.htm. 2. *Nurrenbern C.* Piaget's theory of intellectual development revisited. Journal of Chemical Education. 2001. № 78(8). Pp.1107 – 1110. 3. *Dabbagh N., Bannan-Ritland B.* Online learning: Concepts, strategies,and application. Upper Saddle River. NJ: Pearson Merrill Prentice Hall. 2005. 348 p. 4. *Biggs J.* Teaching for Quality Learning at University: What the Student Does. Higher Education. 2000. №40. Pp. 374 – 376. 5. *Kahn B. H.* Web-based Instruction. Englewood Cliffs. NJ: Education Technology Publications. 1997. 611 p.

УДК 378:37.03

Ігнатюк О. А., Дубініна О. М.
м. Харків,Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Постановка проблеми. Забезпечення якісних змін в освітній системі вимагає перегляду концептуальних засад професійної підготовки майбутніх фахівців-лідерів. Особливого статусу набуває притаманність особистості професійно значущих лідерських якостей[1,2].

Зміст професійної компетентності викладача будь-якої спеціальності визначається кваліфікаційною характеристикою. Вона являє собою нормативну модель компетентності педагога, відображаючи науково обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок. Тож додержуємося думки, що професійна компетентність педагога виражає єдність його теоретичної й практичної готовності в цілісній структурі особистості й характеризує його професіоналізм [3].

Основна мета виступу полягає в моделюванні професійно значущих лідерських якостей майбутніх викладачів вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Розробку програми розвитку професійно значущих якостей (ПЗЯ) особистості майбутнього викладача можна здійснювати на базі професіографічної моделі [2,3]. Для таких моделей основою є вибір базових властивостей “від професії”, що будуються на уявленнях про деяку систему вимог, що висуваються професією до фахівця й до спеціальних здібностей, якими повинен володіти претендент на цю професію. Склад і структура таких вимог виділяються звичайно експертним шляхом. Часткову професіографічну

модель професіонала (педагога-лідера), що включає найбільш значимі для його професійної діяльності якості, наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Онтологічний аспект факторно-критеріальної моделі педагога-лідера

Змістовне наповнення фактора впливу $Ф_i$, що визначає формування i - го блоку професійно значущих якостей	Показники сформованості та прояву якостей педагога-лідера, $я_{ij}$, де i – порядковий номер фактора, що представляє якості певної сфери; j – порядковий номер окремої якості; Яk– нумерація якості у загальному заліку, де k – номер якості за порядком
1	2
Блок 1. Когнітивно-пізнавальна сфера	
Ф₁ – фактор, який представляє когнітивні (пізнавальні якості) (Я1-Я6): стосується обсягу і якості професійних знань, якості різних видів мислення, що застосовуються у педагогічній діяльності, правильності і грамотності мови і мовлення педагога, характеризує загальну освіченість	***я₁₁***= {інтерес до педагогічної професії (Я1)}; ***я₁₂*** = {творча уява (Я2)}; ***я₁₃*** = {добра пам'ять (Я3)}; ***я₁₄*** = {рефлексивність (Я4)}; ***я₁₅*** = {професійно педагогічні схільності (Я5)}; ***я₁₆*** = {академічні здібності (Я6)}
Блок 2. Емоційно-вольова сфера	
Ф₂ – фактор, який представляє емоційно-вольові якості (Я7-Я11): стосується рівня емоційної стійкості, прояву чуйності по відношенню до тих, кого навчають та своїх колег, характеризує моральну стійкість особистості та її громадянську позицію	***я₂₁***= {стресовитривалість (Я7)}; ***я₂₂*** = {вольові якості (Я8)}; ***я₂₃*** = {чуйність (Я9)}; ***я₂₄*** = {моральна стійкість (Я10)}; ***я₂₅*** = {громадянська позиція (Я11)}

Продовження таблиці 3

Блок 3. Професійно-діяльнісна сфера	
$\boldsymbol{Ф_3}$ – фактор, який представляє особистісно-професійні якості (Я12-Я18): розкриває міру прояву покликання особистості до професії та рівень її працелюбності у здійсненні професійної діяльності, характеризує професійну та соціально-психологічну компетентність, спрямованість до інновацій у педагогіці та освіті, готовність до здійснення педагогічного прогнозування та інтелектуально-творчої діяльності	$\boldsymbol{я_{31}}$= {покликання (Я12)}; $\boldsymbol{я_{32}}$ = {працелюбність (Я13)}; $\boldsymbol{я_{33}}$ = {професійна компетентність (Я14)}; $\boldsymbol{я_{34}}$ = {соціально-психологічна компетентність (Я15)}; $\boldsymbol{я_{35}}$ = {інноваційна спрямованість (Я16)}; $\boldsymbol{я_{36}}$ = {педагогічне прогнозування (Я17)}; $\boldsymbol{я_{37}}$ = {інтелектуально-творчі якості (Я18)}
Блок 4. Сфера міжособистісних відносин	
$\boldsymbol{Ф_4}$ – фактор, який представляє особистісно-індивідуальні якості (Я19-Я26): стосується обсягу розвитку якостей, які вкрай важливі для побудови ефективних міжособистісних відносин, розвитку педагогічно доцільних відносин та технології педагогічного співробітництва	$\boldsymbol{я_{41}}$= {почуття гумору (Я19)}; $\boldsymbol{я_{42}}$ = {гуманність (Я20)}; $\boldsymbol{я_{43}}$ = {чесність (Я21)}; $\boldsymbol{я_{44}}$ = {порядність (Я22}; $\boldsymbol{я_{45}}$ = {справедливість (Я23)}; $\boldsymbol{я_{46}}$ = {тактовність (Я24)}; $\boldsymbol{я_{47}}$ = {інтелегентність (Я25)}; $\boldsymbol{я_{48}}$ = {довіра (Я26)}
Блок 5. Сфера самовідношення	
$\boldsymbol{Ф_5}$ – фактор, який представляє якості самості особистості (Я27-Я32): стосується обсягу і рівня готовності до особистісно-професіного розвитку й самовдосконалення, характерізує відношення до етапів процесів самості, розуміння сутності цих етапів та особливостей здійснення	$\boldsymbol{я_{51}}$= {самопізнання (Я27)}; $\boldsymbol{я_{52}}$ = {самоорганізація (Я28)}; $\boldsymbol{я_{53}}$ = {саморегуляція (Я29)}; $\boldsymbol{я_{54}}$ = {самовдосконалення (Я30)}; $\boldsymbol{я_{55}}$ = {вимогливість (Я31)}; $\boldsymbol{я_{56}}$ = {самокритичність (Я32)};

Методи, за допомогою яких визначався прояв певної якості, та форма оцінювання професійно значущих лідерських якостей систематизовано та наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Розрахунок коефіцієнту рівнів сформованості професійно значущих якостей педагога-лідера за окремими блоками

Компоненти потенціалу особистості педагога-лідера	Методи діагностики	Коефіцієнт питомої вагомості сфери якостей, γ (n_i)
Блок 1. Когнітивно-пізнавальна сфера	анкетування, фронтальні та індивідуальні бесіди, консультації, критичні нариси, дискусії	0,15
Блок 2. Емоційно-вольова сфера	анкетування, експертиза, тестування, створення навчально-виховної ситуації, метод самооцінки	0,15
Блок 3. Професійно-діяльнісна сфера	аналіз аргументацій вибору рішення в альтернативних ситуаціях; анкетування, спостереження	0,25
Блок 4. Сфера міжособистісних відносин	тестування, метод самооцінки	0,2
Блок 5. Сфера самовідношення	тестування, метод самооцінки	0,25

У результаті оцінки експертів були розділені нами на три рівні за ступенем розвитку ПЗЯ особистості педагога-лідера: а) якості, що добре розвивають в процесі навчання; б) якості, що середньо розвиваються; в)

якості, що майже не розвиваються. Експертам було запропоновано оцінити за семибальною шкалою зазначені ознаки: 1 – дуже високий; 2 – високий; 3 – вище за середній; 4 – середній; 5 – нижче за середній; 6 – низький; 7 – дуже низький. За допомогою анкети було опитано 65 експертів.

На думку експертів, рівні ступеня розвитку професійно значущих якостей особистості викладача вищої школи були виокремленні такі: за шкалою 4,45 бала й вище – ПЗЯ розвиваються добре у професійному навчанні й діяльності (1-й рівень); за шкалою 3,45 – 4,45 бала – ПЗЯ середньо розвиваються (2-й рівень);за шкалою 2,45 – 3,45 бала – ПЗЯ особистості, що майже не розвиваються в професійному навчанні й діяльності (3-й рівень).

Таким чином, зі списку якостей значущих для успішної діяльності педагога-лідера, були виключені якості 3-го рівня, які, на думку експертів, майже неможливо розвинути в процесі навчання й підготовки (Покликання (Я12); Педагогічні схильності (Я5); Моральна стійкість (Я10); Порядність (Я14); Почуття гумору (Я19); Інтелігентність (Я25)).

Статистичне дослідження узгодженості експертної оцінки по визначенню питомої ваги якостей, притаманних визначеним сферам (табл.3), показало, що значення коефіцієнта конкордації Кендалла становить 0,61. Вважаємо, що аспект визначення питомої ваги кожної сфери ПВЯ у складі L – лідерського коефіцієнта потребує окремого, більш детального вивчення.

Література. 1. Професійна культура педагога: навч.-метод. посіб. /О.С. Пономарьов, О.Г. Романовський, О.А. Ігнатюк, М.П. Згурська. – Харків:НТУ «ХПІ», 2011. – 198 с. 2. Розвиток лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти : монографія/ за ред. О. Г. Романовського та О. С. Пономарьова. – Харків: ФОП Мезіна В. В., 2017. – 292 с. 3. *Дубініна О., Ігнатюк І.* «Методика діагностики професійно значущих якостей педагога-лідера», Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2020 – № 1. С. 88 – 103.

УДК 378.14

Кадемія М. Ю., Опушко Н.Р.
м. Вінниця, Україна

STEAM-ОСВІТА ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ У СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

В умовах нинішнього інноваційного типу суспільного прогресу, що характеризує сучасну цивілізацію, тенденції до змін є об'єктивною реальністю для всіх: держави, суспільства, націй, колективів і, що найголовніше, – окремих особистостей. Формування інноваційної особистості з відповідним типом мислення, культурою (в широкому розумінні цього слова) і здатністю до інноваційної діяльності, тобто здатною бути ефективною в середовищі, що постійно змінюється – найбільш назріла проблема сучасної освітньої системи, в тому числі й вищої освіти. Таку особистість неможливо сформувати навіть у найпрестижнішому університеті, якщо не виховати в ній бажання, вміння та потребу постійно одержувати знання, інформацію і активно їх використовувати у своєму житті та професійній діяльності. Це має стати першоосновою життя сучасної людини. Невипадково концепція «освіта впродовж життя» стала одним із фундаментальних принципів формування Європейського простору вищої освіти.

Саме тому нині досить актуальним є включення в освітній процес закладів вищої освіти (ЗВО) технологій обміну широкомовним і потоковим відео в мережі Інтернет як інструменту педагогічної взаємодії. Ця технологія називається STEAM-технологією (*Science* – природничі науки, *Technology* – технології, *Engineering* – технічна творчість, *Art* – мистецтво та *Mathematics* – математика) або STEM-технологією (*Science, Technology, Engineering, Mathematics*).

Аналіз попередніх досліджень свідчить, що значний інтерес стосується нині загальних аспектів упровадження STEAM-освіти в Україні, її проблем та перспектив (В. Биков, І. Василенко, К. Крутій, Н. Морзе, В. Шарко та ін.).

Концепція STEAM полягає у тому, що за цією освітньою технологією фахівці мають навчатися, чітко розуміючи, яке місце посідає кожний продукт, кожна розробка. Такий підхід доводить переваги інтерактивного навчання у вигляді досліджень у порівнянні з традиційною моделлю передавання знань від викладача до студента або від вчителя до учня. Ця технологія особливо розвинена у США, західноєвропейських країнах, тому що вивчення дисциплін здійснюється відповідно до реального світу. І це має суттєве значення і використання в дуальній системі освіти, що нині почала використовуватися і в Україні.

Необхідно зауважити, що ця технологія має бути адаптованою до системи освіти кожної країни. Розглядаючи принцип «освіта впродовж життя» у вітчизняному контексті, виникає парадокс: освіта у нас традиційно прив’язана переважно до молоді та до відповідної специфіки процесів їхньої соціалізації, важливими етапами якої є навчання в середній загальноосвітній школі та закладі вищої освіти. Різні курси підвищення кваліфікації та тренінги значна частина населення все ще сприймає як щось другорядне в порівнянні з одержанням атестату про середню освіту або диплому про вищу. Освіта дорослого населення недооцінюється у суспільній свідомості, а це є небезпечним для майбутнього українського суспільства.

Мета цієї статті полягає в розгляді STEAM-освіти як інноваційної технології у системі сучасної вищої освіти.

Під STEAM-навчанням (освітою) розуміють сукупність методів, форм навчання з використанням відео в мережі Інтернет, що забезпечує досягнення конкретних результатів і формування у майбутніх фахівців

відповідних компетенцій. З метою підготовки навчального контенту, що розміщений на освітніх сайтах, використовують формат відеотрансляцій лекцій висококваліфікованих викладачів. Це має низку переваг:

– задовольняє різні стилі навчання;
– залучає студентів до активної участі в освітньому процесі;
– дозволяє оптимізувати освітні ресурси відповідного закладу;
– зменшує аудиторне навантаження;
– підвищує гнучкість планування навчального процесу;
– розширює межі навчального середовища [1, с.108].

Зазначимо, що технічна концепція STEAM – підключити творчий аспект до розвитку особистості. Саме тому ми розглядаємо цю технологію, в тому числі в контексті мистецького змісту, отже, з'являється система, в якій поряд з наукою, технологією, інженерією і математикою присутнє Art (від англ. «мистецтво») – це STEAM, Music (від англ. «музика») – STEAM, Reading («читання» поряд з мистецтвом) – STREAM. Найбільшого поширення одержала поки що методика STEAM. Зауважимо, що поєднання технічних дисциплін з творчістю сприяє розвитку інтересу до навчання, креативного підходу, інтересу до сприйняття предмета, що вивчається, критичне мислення.

Основна мета STEAM-освіти – розвиток творчого мислення, навичок інженерного підходу до розв'язання реальних задач, розуміння дизайну, ролі технологій в їх вирішенні. Методики використання STEAM можна знайти в будь-якій дисципліні, в кожному аспекті життя. Філософія STEAM пішла далеко від застарілої концепції навчання – запам'ятовування фактів, перевірка за допомогою текстів. Методика STEAM – інструмент, за допомогою якого будуть збережені перші кроки розуміння комплексності світу, розуміння різних аспектів життя.

Об’єднання науково-технічної, творчої, практичної галузей у навчанні робить цей процес навчання більш результативним і корисним для всіх студентів і учнів. Визначимо переваги вищої освіти з використанням інноваційних методик STEAM-навчання:

1. Упровадження STEAM-освіти сприятиме формуванню професійної компетентності майбутнього фахівця.

2. Високий рівень мотивації в одержанні знань.

3. Студент бере участь у розв’язанні практичних задач, приймає рішення і відповідає за їх результат.

Отже, майбутнє економічного зростання суспільства переважно залежить від наявності кваліфікованих працівників, які навчаються у ЗВО за підтримки і активного упровадження STEAM-освіти. Використання інформаційного освітнього середовища надає можливість кожному студенту розширити можливості освітнього середовища, брати активну участь в освітньому процесі, знайомитись з виробничими процесами.

Література. 1. *Амеліна С. М.* Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини / С. М. Амеліна // Проблеми трудової і професійної підготовки : зб. наук. праць. – Вип. 15. – 2012. – С. 107–112. 2. *Морзе Н.* Презентація STEAM-освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:\\www.stemschool.com. 3. *Тешев В. А.* Дуальное образование как фактор модернизации системы социального партнерства вузов и предприятий / В. А. Тешев // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. – № 1. – 2014. – С. 139-144. 4. *Федотова Г. А.* Профессиональное образование и подготовка по рабочим профессиям в ФРГ / Г. А. Федотова. – М. : Изд-во. Центр АПО, 2011. – 71 с.

УДК 159.923

Квасник О. В., Шаполова В. В., Борова А. Д.
м. Харків, Україна

САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ ВИБОРУ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ

На сьогодні існує велика ймовірність залежності ефективності діяльності, рівня мотивації і від вибору професійної спрямованості фахівця. Якщо професію обрано відповідно до вподобань, можливостей, здібностей людини, то працювати тоді людина буде із задоволенням, що принесе високі результати праці та допоможе уникнути стресу, вигорання тощо.

З метою підтвердження взаємозалежності зазначених елементів було проведено дослідження серед людей, що вже мають досвід професійної діяльності, мають ступінь задоволеності міжособистісною комунікацією та матеріальною мотивацією, проте є особистісний дискомфорт, про що повідомляють респонденти особисто. Метою дослідження стало виявити причини невдоволеності професійною діяльністю і визначити показники залежності між самовизначенням та ефективністю діяльності респондентів, станом їхньої особистості, емоційним фоном тощо. Провівши детальний практичний і теоретичний аналіз проблеми самовизначення та її співвіднесеністю із трудовою мотивацією працевлаштованих осіб, вчені довели її вплив на формування зрілої особистості, формування її світогляду та, щодо нашого дослідження, професійної орієнтації. Що ж стосується трудової мотивації, то даний фактор є головним у питанні самореалізації особистості в професійній сфері діяльності та показником її зацікавленості, індикатором дляї респондента стосовно якості виконання професійних обов’язків.

Детальний аналіз поняття «самовизначення» дає підстави розглядати його як домінуючу потребу та можливість, яка є основою для відповідної високоякісної професійної діяльності людини.

Під час дослідження довелося встановити стабільний зв'язок трудової мотивації та самовизначення на основі залежності вказаних понять між собою, адже особи, які визначились з напрямком професійної діяльності та виконують роботу, яка хоча би в деякій мірі приносить їм задоволення, – це вищий рівень і спектр мотиваційних факторів. На відміну від осіб з високим показником задоволеності працею ті, що через відсутність ідентифікації та самовизначення себе в певній професії виконують трудову діяльність в сфері, яка їм не подобається, мають лише матеріальний фактор мотивації (заробітна плата, відпочинок тощо), тобто вони не прагнуть до самореалізації, головним для них є задоволення базових фізіологічних потреб.

Дане дослідження наглядно описує причини працездатності низького рівня відповідно до неправильного вибору професії, що накладає відбиток на всі життєві параметри індивіда. Така характеристика діяльності індивіда стає неякісною, бо перетворюється зі способу реалізувати себе як спеціаліста та досягти успіху, в звичайну можливість задовольнити свої базові потреби та залишатись на одному рівні, не прогресуючи в своїх професійних вміннях. Саме тому вибір шляху до кар'єрного зростання та становлення особистості як фахівця повинен починатись з процесу самовизначення на його фінальній стадії, в такому випадку ймовірність правильного вибору професії та подальшого розвитку є максимальною.

Професію треба обирати, керуючись повним спектром факторів щодо виробу професійної діяльності, місця роботи, зокрема її престижем, фінансовими благами, і в першу чергу задоволеністю роботою. Професійна орієнтація досить тривала, тож на момент необхідності фінансового самозабезпечення не кожен може бути готовим до свідомого, усвідомленого вибору місця роботи та спеціальності. Та навіть у випадку, коли доводиться обирати професію швидко, варто керуватись внутрішнім бажанням та бути детально проінформованим про деталі даної професії,

намагатися знайти для себе фактори-мотиватори, пов'язані з бажання змінюватись та реалізувати свій потенціал.

За респондентів було обрано людей віком від 25 до 50 років у кількості 30 осіб, які працюють в одній приватній організації. Було проведено методики: тест Герцберга, тест Дж. Голланда щодо профорієнтації, методику Є. А. Климова, за результатами яких було встановлено, що у 47,5 % переважають потреби-мотиватори, на другому місці гігієнічні потреби (40 %), проте є особи в колективі, які мають обидва види мотивів (12,5 %). Щодо мотиваційного профілю, то він у більшості – інструментальний (47,5 %), а у 30 % – професійний, натомість профорієнтація має порівну реалістичний (20 %) і артистичний (20 %) типи, а профорієнтація за Климовим виявляється у типові людина-техніка та людина-художній образ. Тобто результати за Дж. Голландом та за Є. Климовим доповнюють один одного. Результати досліджень представлено на рис. 5.

Можемо зробити висновок, що обрана професія респондентами не відповідає їх внутрішнім покликам та потребам особистості, зокрема і типам відповідно до розподілу за Климовим. Проте мотиви, якими вони керувались у виборі, стосувалися або престижу професії, або матеріальної сторони існування.

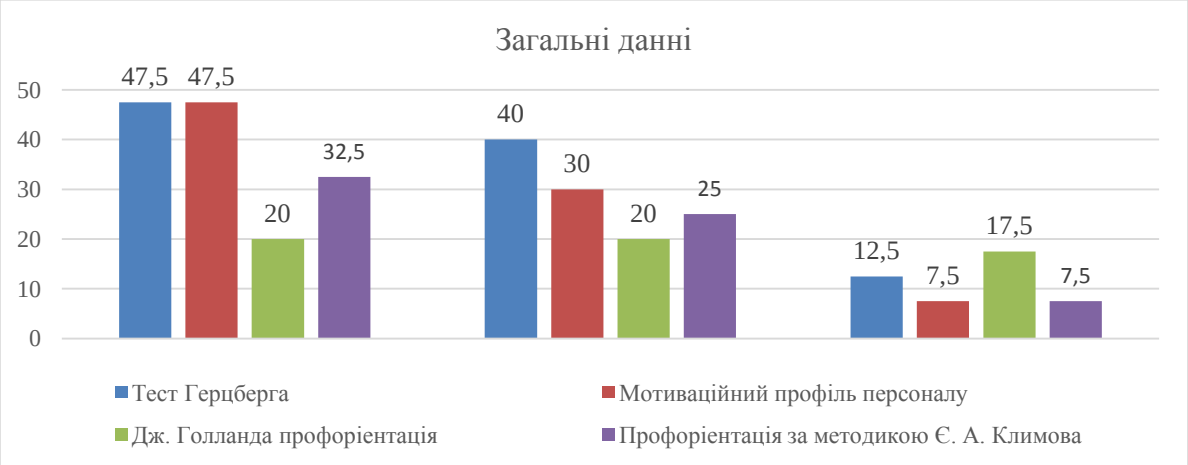

Рис. 5. Результати за комплексом методик щодо співвіднесеності самовизначення із мотивацією та профорієнтацією серед працевлаштованих осіб

Респонденти часто нарікали на незадовільний стан, агресію, незадоволеність результатами роботи, проте не розуміли причин такого поганого самопочуття та доволі низьких показників виробничої діяльності. Тому слід наголосити на ґрунтовному підході до внутрішніх факторів вибору професії, зокрема до внутрішньої мотивації та власних мотиваційних рушіїв, збудників інтересу тощо. Варто звернути увагу на свої хобі, які підкажуть причини та дозволять знизити стрес у тому випадку, коли доводиться працювати за професією, яка не є покликанням.

Отже, для того щоб уникнути критичних станів, що переживає особистість під час конфлікту внутрішнього із зовнішнім середовищем, особливо коли особистість працює не за покликом і внутрішнім потенціалом, а через необхідність чи матеріальну забезпеченість, рекомендуємо приділяти час захопленням, які приносять задоволення, навіть якщо професійна діяльність матеріально вас влаштовує. Захоплення, хобі може вас вивести на новий рівень сприйняття та існування та замотивує якісніше виконувати професійні обов’язки, пов’язані з місцем працевлаштування, аби мати можливості для того, щоб реалізувати себе в тій професії, яка подобається та підходить вам, через деякий час, у майбутньому.

Література. 1. Як зробити правильний вибір професії. Експрес-консультація // Вчимося жити самостійно : навчально-методичний посібник для роботи з учнями випускних класів інтернатних закладів / Ж. В. Петрочко, О. В. Безпалько, О. М. Денисюк та ін. – К., 2002. – С. 103–127. 2. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В.; та ін. за ред. О. М. Ігнатович. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 240 с.

УДК 303.094.4+808.56 : 37.01

Кривуля П. В., Кривуля Ю. П.
м. Харків, Україна

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТА ГІПОТЕЗА ДОСЛІДЖЕНЬ ВПЛИВУ ДИФУЗІЇ ІННОВАЦІЙ НА ВИВЧЕННЯ МОВНИХ АКТІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Використання багатьох наукових розробок поширюється між різними предметними областями в рамках процесу, що отримав назву «дифузії інновацій»: розробки виникають в тій області, де поява нових досліджень була найбільш актуальною, і до забезпечення їх отримання доклали чимало зусиль та ресурсів, які очікувано мали окупитися; а після вже готовий науковий продукт було адаптовано в інші наукові галузі за мірою усвідомлення актуальності такої адаптації, але вже з меншими інтелектуальними витратами. Тому не дивно, що багато наукових розробок з'являлося в тих наукових сферах, у які вкладали значні ресурси: військова справа, фізика, бізнес і комерція. У той же час частина розробок з тих же причин не завжди була доступна до поширення. Але все-таки загальновідомі дифузії інновацій з психіатрії в психологію, з інженерної справи – в менеджмент, з військової справи – в математику і фізику. Предметом дослідження стають дифузії інновацій з менеджменту до соціальних систем освіти.

Основна мета доповіді полягає у демонстрації напрямів дослідження впливу дифузії інновації між менеджментом та педагогікою на зміст мовних актів різних за інституційним змістом соціальних систем.

Виклад основного матеріалу. Мовні акти пронизують усю людську діяльність, бо мова – це головний когнітивний та комунікативний інструмент людства, без якого не може відбутися ніякої колективної справи, утворення та передачі культури. Але зазвичай мовні акти вивчають як нібито суто лінгвістичний об'єкт дослідження. Лінгвістика звичайно також вплетена у загальний процес взаємного обміну науковими

розробками, пов’язуючи логіку, філософію, релігієзнавство, епістемологію, соціологію, антропологію, психологію, педагогіку, комп'ютерну інженерію, математику, прикладні теорії комунікацій, менеджмент, наукознавство тощо. До таких наукових областей поки імовірно можна віднести і відносно нову галузь прикладної семіотики, яка включає в себе і значний корпус положень ситуативного управління. Дотримуючись гіпотези актуалізації в умовах розвитку дистанційного навчання розробки інтерактивних навчальних освітніх програм, було поставлено завдання дослідження можливості здійснення проективної дифузії інновацій з менеджменту до області педагогіки, причому враховуючи послідовність формування усього комплексу компетентностей, і креативних також. Об’єктом такої проективної дифузії має стати навіть початкова освіта, тобто залучення засобів ситуаційної діагностики має починатися з області педагогіки початкової шкільної освіти. Крім того, початкова школа як фокусна частина об’єкта дослідження має бути обрана ще й тому, що саме в ній найбільш гостро стоїть протиріччя між загальною тенденцією автоматизації ролі педагога в дистанційній освіті і потребою в живій двобічній реакції і взаємодії між педагогами та учнями у початковій школі. У той же час ця жива двобічна реакція вимагає оснащення її методичними засобами у тому обсязі, щоб вона якщо не була доведена до автоматизму з боку педагога, то прагнула б до цього автоматизму. Хоч як би не негуманістічно звучала така теза про автоматизм реакції педагога в початковій освіті, але, оскільки ще не відкинуто тези про існування порівняльних оцінок досвіду викладання і про неприпустимість сприяння різнобою в якості викладання у різних школах і класах, то з цього прямо випливає теза про необхідність створення умов перетікання кращого досвіду викладання з аудиторії до аудиторії, що і передбачає наявність якоїсь умовної абсолютної реакції педагога на поведінку учнів. Такий умовний абсолют було б науково правильним назвати автоматичною

освітою, але, напевно, оцінка такої назви з огляду на культурно-естетичні аспекти буде, скоріше за все, негативною, а прийнятними були б такі назви, що не асоціювалися з механістичними уявленнями, але також не абсолютизували би її, чи не зводили до рівня недосяжного предмета дослідження (подібно найменуванню «еталонний режим освіти» і тому подібні), наприклад, могло б використовуватися найменування «нерізнобійна освіта», але більш милозвучне. Досягнення цього абсолюту нерізнобійної освіти не допускають всі ті чинники, які залишають у роботі педагога важливу роль, крім суто науки та й мистецтва, особистої манери і всі ті характеристики, які прийнято пов'язувати з досить нечіткими інтуїтивними поняттями, як шарм, харизма, симпатичність, чарівність, лідерські здібності, чуйність, уважність, ентузіазм, відсутність вигорання і професійних аберацій.

Аргументація на користь складу основних аспектів актуалізації розробки системи рекомендацій, що сприяють забезпеченню швидкої реакції викладача на помітні у навчальному процесі емоції і почуття здобувачів освіти, і складу самих завдань такої розробки в системі початкової освіти вже було досліджено. Узагальнення складу цих аспектів представимо для наочності у вигляді схеми (рис. 6).

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок. Розвиток методичного забезпечення, яке б на науковій основі враховувало специфіку нескінченної кількості конкретних ситуацій, у яких можуть опинитися викладачі та здобувачі освіти, даючи рекомендації, що сприяють здатності швидко реагувати викладачу на ситуації найкращим, наскільки це може забезпечити сучасна педагогіка, чином, у певному сенсі уніфікував би поведінку викладача, а підвищення якості роботи і задоволеність від неї перешкоджали б їх вигорянню.

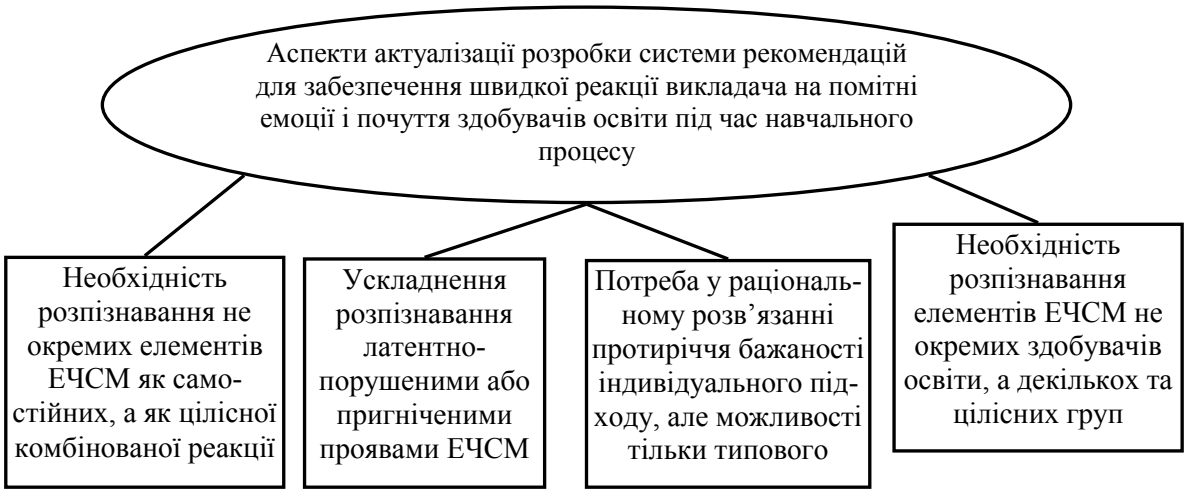

Рис. 6. Передбачувані напрямки актуалізації завдань розробки системи рекомендацій, що сприяють забезпеченню швидкої реакції викладача на помітні прояви емоційно-чуттєве сприйняття мови (скор.: ЕЧСМ)

У той же час це наближало б до можливості використання елементів дистанційної освіти, надаючи їм необхідні властивості діалогу. Постановка завдань розвитку методичного забезпечення реакції викладачів наближується за змістом до традиційних постановок завдань ситуативного управління, що розвивається останні півстоліття у менеджменті. При встановленні можливості запозичення такого досвіду з менеджменту і застосування у педагогіці (про можливість двостороннього запозичення взагалі досвіду менеджменту і педагогіки питання не стоїть – таких запозичень багато та вони відомі) можуть бути поставлені конкретні завдання адаптації методичних засобів ситуативного управління у методичне забезпечення педагогіки взагалі, та зокрема у початковій освіті. Якщо така адаптація до інструментарію початкової освіти виявиться можливою, то адаптації в інших областях розвитку нерізнобійної освіти (і в дистанційній освіті зокрема) не стають принципово складніше. Обґрунтування і реалізація можливості такої дифузії інновацій є робочою гіпотезою дослідження і вимагає дослідження і перевірки.

УДК 378

Ланских М. В.
г. Белгород, Россия (Российская Федерация)

ЛИЧНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ

Преподаватель системы высшего образования выполняет ключевую роль в обеспечении эффективности профессиональной подготовки будущих специалистов. На сегодняшний день преподаватель выступает не только как носитель большого объема информации и субъект обучения, но и как организатор учебно-познавательной деятельности студентов, направленной на обеспечение интеллектуального, психического и творческого развития их личностей, способных в будущем на высоком уровне выполнять свои профессиональные обязанности, самостоятельно и активно действовать, принимать осознанные решения, гибко адаптироваться к изменяющимся условиям и др.

Анализируя работы, посвященные изучению личности преподавателя, можно увидеть перечень большого количества не только его личностных и профессиональных качеств, но и других особенностей, определяющих эффективность его профессиональной деятельности.

Так, С. И. Архангельский указывал на то, что преподаватель системы высшего образования должен сочетать в себе два таких слагаемых: специалист в определенной научной области и педагог [1]. К первому слагаемому, по мнению автора, относятся как специальные и педагогические знания, так и широкая эрудиция, которая необходима преподавателю для анализа состояния главных направлений научно-технического и общественного прогресса, что является важнейшим условием обоснования его обучающей деятельности. Что касается второго слагаемого, то здесь необходимо говорить о том, что преподаватель системы высшего образования должен знать методологические особенности и закономерности выстраивания процесса обучения,

психологические и возрастные особенности студентов, особенности раскрытия и развития их потенциальных возможностей, пути воздействия на их сознание через внутренний мир их интересов, чувств и потребностей.

Указывая на то, что организация учебно-познавательной работы студентов в аудитории зависит, прежде всего, от позиции педагога в этом процессе, немецкий ученый Клаус Деринг выделяет «три плоскости квалификации педагога»:

– предметная плоскость: педагог – специалист (владеет материалом так, что существенное, основное различается с несущественным; создает смыслы и контексты для деталей; подходит практично и просто);

– методическо-дидактическая плоскость: педагог – учитель (реализует структурирование и разнообразное преподавание; говорит понятно; предлагает материал и организует оптимальное учебное событие (набор средств, методов и форм));

– межличностная плоскость: педагог – партнер по учебе (проявляет заботу об учебных потребностях и трудностях обучающихся; способствует интеграции и стабильности в группе) [4].

Как указывает автор, эти плоскости должны постоянно взаимодействовать между собой.

Развитие современного общества и достижения научно-технологического прогресса, и в частности, внедрение цифровизации во все отрасли и сферы жизнедеятельности общества (экономика, производство, медицина, образование, наука, культура и т.д.), ставят принципиально новые задачи перед системой высшего образования Российской Федерации, а также выдвигают кардинально новые, более высокие требования к уровню развитости и сформированности личностных особенностей и качеств преподавателя, его общекультурных и профессиональных компетенций. Сегодня многие исследователи даже поднимают вопрос о необходимости формирования у преподавателя системы высшего образования информационной компетентности как составляюшей части его профессиональной компетентности.

Как отмечают авторы [3], цифровизация требует от преподавателей другой ментальности, восприятия картины мира, совершенно иных подходов и форм работы с обучающимися. По их мнению, преподаватель сегодня становится для студентов так называемым проводником по цифровому миру. И в данном контексте преподаватель должен обладать цифровой грамотностью, способностью создавать и применять контент посредством цифровых технологий, включая навыки поиска и обмена информацией, компьютерного программирования и моделирования.

И. В. Лукашина указывает на то, что цифровое общество требует от преподавателя быть «гибким», то есть не бояться экспериментировать с организацией учебного процесса и привлекать новые методы и технологии, реагируя на интересы и запросы обучающихся, больше предоставляя им свободы выбора. При этом, по мнению автора, роль преподавателя должна сводится к позиционированию себя в качестве: организатора учебной деятельности, консультанта, тьютора, организатора рефлексии, эксперта и партнера [2].

По нашему мнению, в эпоху цифровизации системы высшего образования преподаватель должен обладать такими профессиональными компетенциями, как:

- владение навыками работы с информацией, представленной в электронном виде;
- умение использовать рациональные методы поиска, систематизации и структурирования информации в современных информационных массивах;
- умение работать на профессиональных сайтах (сайтах министерств, научных объединений и образовательных организаций);
- умение работать с различными цифровыми образовательными ресурсами;

- умение размещать собственную информацию в сети Интернет (существует большое количество серверов, предоставляющих возможность размещать на них необходимую информацию);
- умение планировать и организовать самостоятельную работу обучающихся посредством Интернет-технологий;
- владение компьютерными и мультимедийными технологиями и умение использовать их в процессе обучения, учитывая специфику преподаваемой дисциплины;
- владение опытом формирования информационной культуры студентов и др.

На сегодняшний день пока еще большинство преподавателей испытывают трудности при работе в цифровой образовательной среде. И чаще всего к ним относятся те, кто не имеет достаточной теоретической подготовки и сформированности необходимых практических навыков. НИУ «БелГУ» является одним из немногих высших учебных заведений, который для своих преподавателей проводит внутрикорпоративное обучение по использованию современных цифровых технологий в процессе обучения.

Литература. 1. *Архангельский С. И.* Лекции по теории обучения в высшей школе. – М.: Высшая школа, 1974. 2. *Лукашина И. В.* Информационная компетентность как составная часть профессиональной компетентности учителя. – Режим доступа: https://www.informio.ru/publications/id4897i (дата обращения: 06.04.2020). 3. *Никулина Т. В., Стариченко Е. Б.* Информатизация и цифровизация образования: понятия, технологии, управление // Педагогическое образование в России. – 2018. – № 8. – С. 107 – 113. 4. *Döring K. W.* Lehren in der Weiterbildung. Weinheim, 1990. – 152 p.

УДК УДК 373.3/.5.016:5]:004

Литвинова С. Г.
м. Київ, Україна

ХМАРООРІЄНТОВАНІ СЕРВІСИ ЯК СКЛАДНИКИ ВІРТУАЛЬНОГО НАУКОВОГО ОФІСУ

Пандемія COVID-19 – це новий виклик науковим кадрам щодо організації дистанційної роботи, проведення наукових досліджень, оприлюднення наукових результатів, організації й проведення збору даних, анкетування опитування. Тому важливим є організація *віртуального наукового офісу* для забезпечення неперервності в роботі й виконання наукового дослідження. Організувати такий офіс можна за допомогою хмароорієнтованих сервісів, наприклад, в Microsoft Teams (рис. 7–8), OneDrive Microsoft, Google Drive.

Добір хмароорієнтованих сервісів має здійснюватись за допомогою таких критеріїв: простота використання, доступність, безкоштовні/умовно безкоштовні ліцензії, повнота функцій для вирішення наукових завдань.

Найпоширенішими сервісами серед наукових кадрів нині є: e-mail, соціальні мережі (Facebook), месенджери (Viber). Останнім часом набули широкого розповсюдження безкоштовні сервіси конференц-зв'язку (ZOOM, Skype). Проте для забезпечення якісної наукової діяльності мають бути й інші сервіси. Розглянемо детальніше:

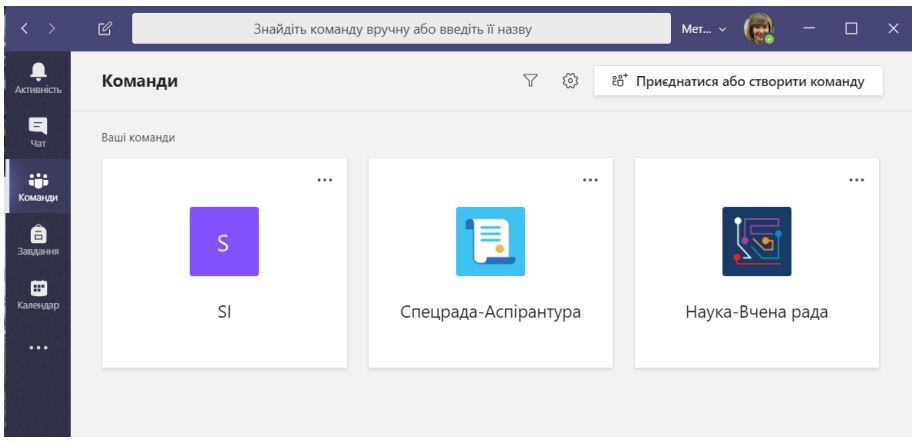

Рис. 7. Віртуальний науковий офіс в Microsoft Teams

1) підготовка наукових статей, тез і доповідей має здійснювати за допомогою хмароорієнтованих сервісів Word-онлайн (Microsoft або Google). Властивості цих сервісів дозволяють організувати повсюдний доступ до текстів та забезпечити коригування з будь-якого гаджета, у зручний для наукового співробітника час.

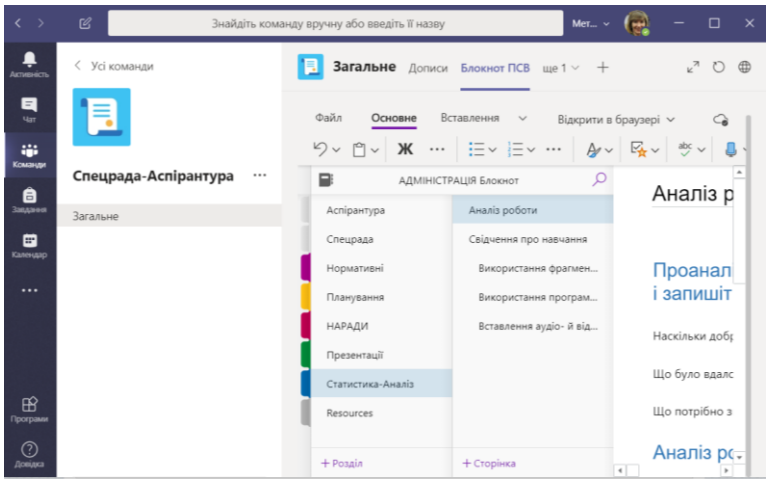

Рис. 8. Структура підрозділу віртуального наукового офісу

2) процес співпраці над розробленням нормативних документів, листів, наказів потребує таких видів робіт, як коментування, внесення правок Word-онлайн (Microsoft або Google). Для узгодження документів мають стати не тільки хмароорієнтовані сервіси, а й засоби для обговорення та погодження документів, наприклад: ZOOM, Google Meet. Важливим сьогодні стає питання електронного підпису, яке, на жаль, не набуло широкого розповсюдження.

3) підготовка наукової продукції, такої, як монографії, підручники, методичні посібники потребують колективної роботи, а відповідно групового коментування, обговорення, погодження та внесення правок, збереження попередніх версій макетів, рисунків, діаграм, схем, інфографіки. Тому ефективними будуть Google Docs, Office 365, ZOOM, Skype, Google Drive, OneDrive, сервіси для графіки та інфографіки, наприклад, Piktochart, Google Developers тощо.

4) підготовка наукових звітів за результатами досліджень включає такі види робіт, як розроблення документів, таблиць, презентацій,

здійснення коментування, внесення правок, макетування, обговорення та пересилання документів. Як правило, звіт включає діаграми, схеми й скріни з екрана. Такі документи потребують погодження кількох осіб, наприклад керівника відділу, керівника наукового дослідження та директора установи, що потребує трьохстороннього узгодження документів, а відповідно і додаткових сервісів: Google Docs, Office 365 (для розроблення), Google Drive, OneDrive (для зберігання), ZOOM, Skype (для узгодження), e-mail (для пересилання).

5) підготовка рецензій, експертних висновків, відгуків потребують використання таких сервісів, як Google Docs, Office 365, e-mail. Нині завірення підпису не передбачено в електронному форматі. Більшість наукових співробітників роблять фото останньої сторінки рецензії з підписом і пересилають електронною поштою за умов подальшої заміни документа і надання оригіналу.

6) підготовка і проведення наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, нарад включає розроблення програми, оголошення, добір доповідачів (спікерів). Он-лайнові заходи можна провести з використанням сервісів ZOOM, Skype, WebEx, Google Meet тощо.

7) участь у наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, нарадах не потребує ґрунтовної підготовки наукових співробітників. Як правило, організатори надсилають посилання за доступ до онлайнової зустрічі.

8) миттєвий зв’язок з актуальних питань, оповіщення можна здійснюватися за допомогою таких мобільних сервісів, як Viber, WhatsApp, Telegram, Messenger, e-mail.

9) Тестування, анкетування, опитування та збір даних реалізується за допомогою хмароорієнтованих сервісів Forms, Quizlet тощо.

Отже, для організації віртуального наукового офісу необхідно прийняти управлінське рішення щодо вибору хмаро орієнтованих сервісів для кожного виду наукової діяльності, визначити відповідальних за координацію роботи, надати доступи до спільних цифрових ресурсів і кабінету, визначити рівні доступу до усіх видів документів і матеріалів, що

зберігатимуться в хмаро орієнтованому середовищі. Здійснити презентацію і навчання наукових співробітників.

Подальшого дослідження потребує вивчення досвіду використання різних платформ для розгортання віртуального наукового офісу.

Література. 1. *Биков В. Ю., Шишкіна М. П.* Теоретико-методологічні засади формування хмароорієнтованого середовища вищого навчального закладу. Теорія і практика управління соціальними системами, 2016. – №2. С. 30 – 52. – Режим доступу: https://doi.org/10.20998/%x._2. *Литвинова С. Г.* Концептуальні засади проектування та розвитку хмароорієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу // Вісник Черкаського національний університету ім. Б. Хмельницького. Серія: Прикладна математика. Інформатика. Черкаси: ЧНУ, 2015. №18 (351). С. 90 – 95. 3. *Литвинова С. Г.* Облачноориентированная учебная среда школы: от кабинета до виртуальных методических предметных объединений учителей. Образовательные технологии и общество, 2014. №1(17). С.457-468. URL: https://cutt.ly/yyQxJhr. 4. *Пінчук О. П., Литвинова С. Г., Буров О. Ю.* Синтетичне навчальне середовище – крок до нової освіти. Інформаційні технології і засоби навчання, 2017. – №4(60). – С. 28 – 45. – URL: https://doi.org/10.33407/itlt.v60i4.1831. 5. *Попечителев Е. П., Буров А. Ю.* Синтетическая обучающая среда: особенности проектирования. Інформаційні технології і засоби навчання, 2018. №4(66). С.1 – 13. URL: https://doi.org/10.33407/itlt.v66i4.2427

УДК 378.148 (477)

Михайличенко В. Є.
м. Харків, Україна

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Перебудова вищої школи на сучасному етапі вимагає підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців

за рахунок появи нових і вдосконалення використовуваних педагогічних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості. Подальший їх розвиток пов’язаний з орієнтацією на реалізацію сучасних концепцій освіти й виховання. Головний стратегічний напрям розвитку світової та вітчизняної системи освіти лежить в площині вирішення проблем розвитку особистості студента через технологізацію цього процесу. Це вимагає нових підходів до вибору змісту системи освіти, її методів та засобів навчання. Академія педагогічних наук України, з урахуванням світових тенденцій й пріоритетів державної політики розвитку освіти в XXI сторіччі підкреслила важливість, актуальність і необхідність дослідження проблем, пов'язаних з формуванням сучасних технологій освіти і організації їх впровадження у навчальний процес.

Метою статті є спроба визначити характерні особливості форм і методів інноваційного навчання та способи їх використання в навчально-виховному процесі вузів.

Виклад основного матеріалу. Сутність процесу нововведень у технології і методи сучасного навчання стали об’єктом дослідження як зарубіжних, так і українських учених. Наукові роботи А. М. Алексюка, О. В. Василенко, С. У. Гончаренко, І. М. Дичківської, І. А. Зязюна, Л. М. Карамушки, В. Г. Кременя, М. В. Лисенка, П. Ю. Сауха та інших присвячені теоретичним і практичним проблемам інновацій у вищій школі, інноваційним формам і технологіям навчання, досвіду та перспективам їх використання в освітній практиці. Автори пов’язують інновації у навчанні з необхідністю вдосконалення, модернізації, трансформації існуючого традиційного освітнього процесу. Вони наголошують на тому, що впровадження нових технологій навчання та досконале оволодіння ними вимагають готовності як викладачів, так і здобувачів вищої освіти до серйозних перетворень; необхідності розробки методичних матеріалів та їх експериментальної перевірки у процесі виконання. Це має втілюватись в організацію нестандартних лекцій, практичних, семінарських занять; індивідуалізацію засобів навчання; кабінетного, групового і додаткового

навчання; факультативного, за вибором студентів; проблемно-орієнтованого навчання; у розробку нової системи контролю оцінки знань; застосування комп'ютерних, мультимедійних технологій; в сучасне моделювання різних ситуацій професійної діяльності та інше. У цьому контексті інноваційну навчальну технологію та сучасні методи викладання слід розглядати як загальнодидактичний процес, що полягає у використанні сукупності оригінальних способів і прийомів спільної діяльності суб'єктів освітнього процесу, спрямованих на досягнення мети навчання, розвиток особистості та креативно-фахове здобуття знань і компетенцій відповідно до завдань підготовки майбутніх професіоналів.

Педагогічна технологія передбачає формулювання цілей через результати навчання, які виражаються в діях студентів, усвідомлюються ними, приймаються, визначаються і перевіряються. Кожна конкретна технологія відображає модель навчально-виховного та управлінського процесів у навчальному закладі, об'єднує в собі їх зміст, форми і засоби. Серед сучасних педагогічних технологій, своєчасність і корисність яких підтверджена досвідом роботи ЗВО, слід виділити: особистісно-орієнтовані, інтеграційні, інформаційні, дистанційні, творчо-креативні, модульно-розвивальні тощо. Вони мають стати основою для ефективної методічної, психологічної, комунікативної взаємодії студента і викладача.

Досягнути цього дозволяють особистісно-орієнтовані та інтерактивні технології навчання, що виступають як особлива форма організації навчального процесу, при якій відбувається постійна, активна взаємодія всіх учасників педагогічного процесу, спрямована на розвиток індивідуальності кожного. Вони сприяють формуванню навичок і вмінь, надбанню досвіду самостійної роботи студентів, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Велику роль відіграє наявність психологічного знання, яке сприяє активізації потенціалу особистості. Це, по суті, психолого-педагогічні технології формування спрямованості студентів на успішну професійну діяльність, активізацію зусиль на досягнення бажаного результату. Необхідно також приділити увагу питанням соціально-психологічного тренінгу, в якому

основним принципом виступає активна позиція кожного його учасника. Сутність і класифікація тренінгу, основні види вправ і процедур, його етапи полягають у висловленні кожним учасником власної думки з окремих питань навчального заняття. Особливої актуальності сьогодні набули концепції проблемного та інтерактивного навчання, пов’язаного з використанням комп’ютерних систем. При цьому студент може комунікувати з викладачем он-лайн, вирішувати творчі, проблемні завдання, моделювати ситуації, формувати аналітичне і критичне мислення, пошукові здібності.

Характерною тенденцією розвитку сучасної педагогічної технології є використання системного аналізу у створенні і використанні засобів навчання та вирішенні практичних питань. Педагогічній технології притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок частин, структурна і змістова цілісність, соціо- і природодоцільність, інтенсивність усіх процесів. Це робить моделювання технологічних процесів професійної діяльності та прогнозування результатів навчання більш обґрунтованим. У цілому, процес становлення нової педагогічної технології охоплює такі етапи: виникнення суспільної потреби – фундаментальні дослідження в тій чи іншій галузі – прикладні дослідження – розроблення нових технологій – їх відображення у програмній та методичній документації.

Усталена педагогічна технологія навчання зорієнтована на викладання наукових знань, з одного боку, їх засвоєння, з іншого боку, що підвищує якість підготовки студентів, – за допомогою зовнішніх впливів, загальних стандартів та нормативів, забезпечуючи формування необхідних пізнавальних процесів і якостей. Інноваційні технології навчання дозволяють вже в навчальних аудиторіях набути професійних компетенцій, які сприяють рішенню проблем, пов’язаних з майбутньою діяльністю. Включення в освітній процес активних форм навчання, у тому числі психологічних тренінгів, суттєво впливає на розвиток професійних та особистісних якостей майбутнього спеціаліста.

Висновки. Педагогічні технології передбачають спеціальне конструювання навчального тексту дидактичного матеріалу, методичні

рекомендації щодо його використання, форми контролю за особистісним розвитком студента в ході навчання. Вони моделюють шлях засвоєння конкретного навчального матеріалу студентами, можливість його використання у практичної діяльності. Педагогічні технології охоплюють зміст, форми, методи навчання; ступінь технологічності; гнучкість і мобільність тощо. Тому урахування зазначених вище параметрів при розробці та застосуванні конкретної технології забезпечує доцільність її впровадження у педагогічний процес. Отже, незважаючи на їх корисність, впровадження у навчальний процес процес затримується відсутністю методичних посібників для практичного придбання викладачами, особливо в умовах впровадження дистанційного навчання.

УДК 371.315.7.014.3

Носенко Ю. Г.
Київ, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ ФІЛОСОФІЇ ДОБРОТВОРЕННЯ

Сучасному етапу розвитку суспільства притаманні динамічні перетворення в освіті, спрямовані на оновлення організаційних засад, змісту освіти, методів навчання, моделей взаємовідносин між вчителем і учнем та ін., що спроможні задовольнити потреби кожного учасника навчального процесу, незалежно від індивідуальних особливостей. Серед важливих тенденцій варто відзначити гуманізацію, демократизацію, цифровізацію, неперервність навчання (навчання впродовж життя) тощо.

Мета нашого дослідження – охарактеризувати явище цифровізації інклюзивної освіти, що є складником і закономірним наслідком гуманізації освіти в цілому.

Гуманізація освіти та навчання розглядається в роботах вітчизняних і закордонних учених за напрямами: проблеми особистісно орієнтованого навчання (М. Алєксєєв, Г. Балл, І. Бех, О. Бондаревська, О. Дубасенюк, С. Кульневич, С. Максименко, О. Пєхота, О. Савченко, І. Якиманська,

Яценко та ін.), взаємини в педагогічному колективі (В. Акіменко, Л. Бутенко, Л. Волченко, М. Левківський, В. Малахов, О. Назаренко, І. Романишин, Н. Щуркова та ін.), проблеми становлення духовного складника людини (К. Абульханова-Славська, В. Біблер, В. Демиденко, І. Зязюн, В. Оржеховська, В. Федотова та ін.).

У загальному сенсі гуманізація освіти базується на підтримці самобутності кожної особистості, поваги до себе й інших, здатності до самовдосконалення. Вона сприяє поглибленню диференціації освіти відповідно до інтересів, нахилів, можливостей і здібностей учнів/студентів. І. Зязюн, роботи якого були пронизані ідеями гуманізму, людиноцентризму й філософії добротворення, стверджував, що основою життєзабезпечення людини є свобода, справедливість, гідність особистості, її невід'ємне право на життя і соціальний захист, культурне і політичне самовизначення [3]. При цьому вчений тлумачив поняття освіти як сферу «соціокультурної життєдіяльності, де реалізується становлення духовно зрілої, моральної особистості, здатної відповідати за долю держави, її народу, нації, культури, захищати загальнолюдські цінності, творити цілісний, гуманний світ за «людською мірою» [3].

Очевидно, освіта є тією сферою, що формує людину не лише в її фахових, компетентнісних рисах, а й у загальнолюдських, гуманістичних, морально-етичних. Процес соціалізації, набуття досвіду комунікації проходить більш ємкісно. Тому важливо забезпечити кожній людині доступ до якісної освіти з самих ранніх років, що матиме позитивний вплив на її подальше навчання й соціалізацію. Так, згідно з результатами дослідження Національного об'єднаного комітету з питань навчання дітей з особливими потребами США (*National Joint Committee on Learning Disabilities*), було встановлено, що діти з особливостями психофізичного розвитку (ОПФР), які мали доступ до якісних освітніх послуг у ранньому віці, демонструють більш високі навчальні результати у початковій школі (не лише відносно набутих знань, а й навичок соціальної взаємодії) [4; 5].

В умовах повсюдної цифровізації доцільно застосовувати новітні технології таким чином, щоби їхні потужності сприяли поглибленню

гуманістичних настроїв, урізноманітнювали шляхи й можливості здобуття освіти і професійного досвіду для всіх без виключення верств населення, підтримували реалізацію інклюзивної освіти – освіти для всіх і кожного, незалежно від психофізичного, соціального чи іншого стану. Так, сучасні цифрові засоби надають низку переваг:

– для педагогів – можливість віддалено комунікувати з колегами, вивчати провідний педагогічний досвід та поширювати власний; вдосконалювати власні навички використання ІКТ для підтримки ефективної роботи з учнями/студентами; більше можливостей для підготовки дидактичних матеріалів, наочності;

– для учнів/студентів – незалежний доступ до навчальних відомостей; можливість виконувати навчальні завдання у власному темпі (в асинхронному режимі); можливість використовувати ІКТ як компенсаторний засіб, отримати доступ до навчальних відомостей в альтернативний спосіб та ін..

На сьогодні світовою спільнотою, зокрема за участю Європейської Комісії, реалізується низка гуманістичних ініціатив, спрямованих на забезпечення рівного доступу до освіти й технологій кожного громадянина. Головним чином, вони зосереджені за такими основними напрямами:
забезпечення доступності ІКТ (комп'ютерних і мережних технологій, телефонії та ін.) – соціальні проєкти, системи гнучкого кредитування, універсальний дизайн тощо;

– забезпечення доступності асистивних, або допоміжних технологій (*assistive technologies*) – надання можливості громадянам з ОПФР отримувати інформацію та взаємодіяти в альтернативний доступний спосіб;

– розвиток цифрової компетентності, незалежно від вікової категорії та професії (не обов'язково пов'язаної з ІКТ);

– соціальна та електронна інклюзія – збільшення участі кожного громадянина в соціальних процесах, незалежно від його особливостей (національності, раси, статків, статі, соціального становища, функціональних обмежень тощо).

Сьогодні провідні ідеї видатних учених, таких як І. Зязюн, набувають нових можливостей для втілення завдяки цифровим засобам. Гуманістичні

напрями реалізуються через запровадження електронної інклюзії, підтримки доступної освіти і технологій для кожного громадянина. Чимало світових компаній фінансують соціальні і благодійні проєкти, спрямовані на подолання цифрового розриву й забезпечення участі якомога ширших верств населення в інформаційному суспільстві.

Ідеї педагогіки добра, філософії добротворення І. Зязюна знаходять продовження в дослідженнях його послідовників [1; 2]. Вбачаємо перспективним поглиблення даної тематики у напрямі вивчення сучасних зарубіжних підходів реалізації інклюзії з використанням цифрових засобів.

Література. 1. *Биков В., Лещенко М.* Цифрова гуманістична педагогіка відкритої освіти. Теорія і практика управління соціальними системами. 2016. № 4. С. 115–130. 2. *Биков В., Лещенко М., Тимчук Л.* Цифрова гуманістична педагогіка. Київ : ІІТЗН НАПН України. 2017. URL: http://lib.iitta.gov.ua/710669/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A6%D0%93%D0%9F.pdf (дата звернення: 27.05.2020). 3. *Зязюн І.* Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти: наук. вісн. Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Педагогічні науки. 2011. Вип. 1.33. С. 22–27. 4. *Носенко Ю., Матюх Ж.* Зарубіжний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній дошкільній освіті. *Нова педагогічна думка*. 2015. № 4. С. 95 – 102. 5. Learning Disabilities and Young Children: Identification and Intervention National Joint Committee on Learning Disabilities. URL: http://www.ldonline.org/article/11511/ (Accessed on 27.05.2020).

УДК 37.016:004

Овчарук О. В.
м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБ ВЧИТЕЛІВ У ВИКОРИСТАННІ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ ТА ІКТ В УМОВАХ КАРАНТИНУ, СПРИЧИНЕНОГО ПАНДЕМІЄЮ COVID-19

Постановка проблеми. Використання інформаційно-комунікаційних технологій вітчизняними вчителями сьогодні є викликом, який стоїть

перед освітньою галуззю, через низку проблем, що потребують вирішення. Серед них такі: недостатня обізнаність вчителів різних предметів щодо сучасних цифрових засобів, низька мотивація щодо їх використання, недостатня обладнаність класів та шкіл, відсутність доступу до широкополосного інтернету та ін. Особливо ці аспекти проявились у період запровадження карантину, пов'язаного з поширенням в Україні вірусу COVID-19. Перехід шкіл на дистанційне навчання спонукало вчителів долати низку проблем з організації дистанційної роботи з дітьми та батьками. Саме тому науковці Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України у період 27 березня – 4 квітня 2020 року здійснили онлайн опитування щодо потреб вчителів та інших категорій освітян у здійсненні дистанційного навчання та підвищенні фахового рівня під час запровадження карантину.

Метою дослідження є ознайомлення педагогічної громадськості щодо думки вчителів стосовно використання онлайн інструментів для забезпечення дистанційного навчання, визначення електронних засобів навчання, що користуються найбільшим попитом серед вчителів в умовах карантину, пов'язаного з поширенням в Україні вірусу COVID-19 та надання рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. Для проведення опитування було розроблено анкету «Потреби вчителів у підвищенні фахового рівня з питань використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину», що розміщена онлайн за допомогою сервісу GoogleForms. Загалом у опитуванні взяло участь 607 освітян: вчителі різних предметів, керівники шкіл, асистенти вчителів, керівники гуртків, практичні психологи, шкільні бібліотекарі, викладачі закладів ППО. Відповіді, що були отримані в результаті опитування, дозволили здійснити оцінку стану ситуації, що склалась під час карантину, а також надати рекомендації зацікавленим сторонам. За результатами анкетування підготовлено аналітичні матеріали.

Для підготовки анкети до уваги було взято актуальні нормативно-законодавчі акти: Постанова Кабінету Міністрів України № 211 від 11 березня 2020 р. «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19»; Постанова Міністерства освіти і науки України

№ 406 від 16 березня 2020 р. «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19»; Стаття 32 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», Указ Президента України №87/2020 від 13 березня 2020 року; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 березня 2020 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»; підпункт 2 пункту 13 Положення про Функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності) єдиної державної системи цивільного захисту, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 1400 від 21 листопада 2016 р.; Рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Опитування мало на меті реалізацію таких завдань:

− оперативний збір даних щодо ставлення та потреб вчителів та інших категорій освітян у здійсненні дистанційного навчання й підвищенні фахового рівня під час запровадження карантину;

− визначення потреб освітян у підвищенні професійного рівня щодо використання цифрових засобів навчання для здійснення дистанційного навчання, спілкування з батьками та громадськістю, організаційних питань;

− виявлення проблем та надання рекомендацій зацікавленим сторонам з підвищення професійного рівня педагогів щодо використання цифрових засобів навчання та ІКТ для здійснення дистанційного навчання.

Поширення анкети відбувалось через декілька каналів: розсилка на ЗЗСО у різних областях; поширення на сторінці у Facebook; оголошення на сайтах ІІТЗН НАПН України та НАПН України. Ці канали дозволили швидко отримати відповіді респондентів.

Отже, серед педагогічної громадськості існує думка, що впровадження ІКТ та використання цифрових засобів в системі загальної середньої освіти відбувається не надто ефективно, проте 95,5 % респондентів надали відповідь, що вони здійснюють дистанційне навчання в умовах карантину. При цьому вони засвідчили, що більшість з них

витрачає від 2-х до 6-ти годин на самоосвіту щодо використання ІКТ для дистанційного навчання.

Серед респондентів було представлено розмаїття освітніх кваліфікацій, однак, переважна кількість опитаних – вчителі, зокрема, вчителі початкових класів. Це свідчить про їх більшу активність у проведенні дистанційного навчання та залученість до реформи нової української школи (НУШ).

Варто відзначити позитивні моменти, які виявило проведене опитування. Аналіз відповідей респондентів за типами професійної кваліфікації свідчить, що 73 % з них є вчителями різних предметів. Саме ця група респондентів відповіла, що найбільше зіткнулась з новими викликами, пов'язаними з організацією процесу дистанційного навчання, та водночас активно взялись за їх вирішення під час карантину.

За результатами опитування також виявлено, що 95,5 % респондентів здійснюють навчально-виховну діяльність в умовах карантину, що свідчить про переважно відповідальне ставлення до своєї роботи. Переважна більшість респондентів використали, в першу чергу, ті онлайн інструменти та засоби, якими вони впевнено користувались до запровадження карантину, наприклад, Viber – 88,2 % та сайт навчального закладу – 62,7 %. Водночас у відкритих відповідях педагоги засвідчили слабку їх оснащеність комп'ютерами та іншими цифровими засобами для організації дистанційного навчання. При цьому основним попитом користуються авторські уроки на каналі YouTube – 72,9 %, матеріали для освітян на EdEra – 42,3 % та Prometheus – 32,5 %.

Ще одна позитивна тенденція спостерігається в тому, що 61 % вчителів активно займаються самоосвітою щодо організації дистанційного навчання. Найбільш ефективними формами професійного розвитку педагогічні працівники назвали вебінари, онлайн курси та майстер класи, онлайн конференції, онлайн семінари та проєкти. На це слід звернути увагу з боку установ, які підвищують кваліфікацію педагогів. Позитивним є те, що вчителі самостійно почали опановувати нові онлайн інструменти

та шукати зручні для себе та учнів навчальні платформи, що дозволять забезпечити групове дистанційне навчання.

Серед низки проблем та потреб щодо впровадження дистанційного навчання та підвищення обізнаності вчителів у використанні онлайн засобів виявились такі важливі аспекти, як *відсутність чітких інструкцій* щодо використання онлайн засобів (особливо для практичних психологів, соціальних педагогів, асистентів вчителів); *низький рівень готовності вчителів та закладів освіти* (переважна оцінка 3 по 5-ти бальній шкалі) до онлайн спілкування в умовах карантину; *низьку спроможність ділитись досвідом* серед колег (66,8 %;). Серед основних перешкод – *обмежений доступ* до Інтернету – 35,2 %; *недостатньо досвіду* – 58,7 %; *недостатньо інформації* про онлайн засоби – 20,2 %; *нечіткі інструкції* від адміністрації ЗЗСО – 10%; *недостатня мотивація* – 7,8 %. Респонденти вказують також на обмеження, які не залежать від системи освіти: перевантаження мережі, обмежений доступ учнів до Інтернету, неготовність батьків, немає вдома технічного забезпечення та обладнання.

Було також виявлено статус респондентів щодо їх професійного спілкування з колегами та користування онлайн мережами та засобами для дистанційного навчання: майже половина з них *є членами професійних спільнот (50,6 %)*, інша частина не бере участі у професійному спілкування в онлайн спільнотах. Респонденти зазначили, що інформацію про останні оновлення, а також інструменти з дистанційного навчання вони беруть саме з *соціальних мереж* (76,3 %). Також 65,7 % отримують новини *з розсилки від адміністрації* навчального закладу; 69,3 % – з сайту МОН; і лише 38,2 % отримують новини на сторінках та розсилці від установ, що здійснюють післядипломну освіту. Це може свідчити про *низьку активність цих закладів, непривабливість або відсутність простих інструкцій* та ефективних інформаційних матеріалів від установ післядипломної освіти у питаннях підвищення обізнаності вчителів щодо використання цифрових засобів в умовах карантину.

Висновки. Отримані результати можуть бути використані урядовими установами для формування освітньої стратегії дистанційної освіти; закладами загальної середньої освіти та іншими освітніми установами (для побудови каналів комунікації, онлайн підтримки та інформування колективу щодо планів роботи, наявних технічних та програмних засобів, можливостей для учнів та батьків в умовах конкретного регіону та закладу освіти, швидкого реагування на потреби вчителів та учнів, підтримки вчительських інновацій); закладами ППО (для запровадження та методичного супроводу онлайн заходів з підвищення кваліфікації вчителів щодо використання ІКТ та проведення дистанційного навчання, консультування з питань здійснення дистанційного навчання); науково-дослідними установами для подальших розробок (для створення інструментів та методик підтримки онлайн навчання з різних предметних галузей, виявлення прогалин та пропонування інноваційних, ефективних науково обґрунтованих онлайн засобів, та науково-методичного супроводу, що забезпечать вчителів і систему підвищення кваліфікації новітніми розробками).

УДК 378.1

Романовська О. О., Зборовська Т. В.
м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ЯКОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В сучасних умовах України, коли політичне, економічне і соціальне життя країни зазнає і продовжує зазнавати докорінну трансформацію, вивчення особливостей формування професійної компетентності здобувачів закладів вищої освіти (ЗВО) обумовлено об’єктивною необхідністю підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в нових, змінених економічних умовах з урахуванням ринку праці та розвитку міжнародних зв’язків. У свою чергу, це актуалізувало проблему реформування та модернізації української освіти, результатом яких став вступ України в Болонський процес. Вирішенням

проблеми якості освіти став закріплений в Болонській декларації та законодавчих освітніх документах компетентнісний підхід, реалізація якого сприятиме досягненню його основної мети – підготовці кваліфікованого фахівця відповідного рівня і профілю, конкурентноздатного на ринку праці, що вільно володіє своєю професією, здатного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності.

Тому у ЗВО особливе місце займають такі форми занять, які забезпечують активну участь на занятті кожного здобувача освіти, підвищують авторитет знань і індивідуальну відповідальність за результати навчальної праці. Ці завдання можна успішно вирішувати через технологію ігрових форм навчання. Ігрові форми навчання дозволяють використовувати всі рівні засвоєння знань: від відтворюючої діяльності через перетворюючу до головної мети – творчо-пошукової діяльності.

Дослідженням проблеми ігрових технологій навчання займалися І. Абрамушкіна, А. Богуш, О. Близнюк, К. Валуєва, Л. Грецак, А. Деркач, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Олійник, Л. Панова, В. Скалкін, Н. Скляренко, Т. Шкваріна, С. Щербак, П. Щербань, Л. Штефан та інші науковці.

Однак аналіз навчальних занять, з точки зору використання сучасних технологій навчання, дозволяє зробити висновок про те, що ігрові технології на сьогодні ще не стали реалією сучасного ЗВО.

Основна мета статті – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити доцільність використання ігрових технологій навчання у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців з якості у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Ігрові технології є складовою частиною педагогічних технологій. Поняття «ігрові технології» включає досить велику групу прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. На відміну від ігор взагалі, педагогічна гра має істотну ознаку – чітко поставлену мету навчання й відповідний їй педагогічний результат, які можуть бути обґрунтовані, виділені в явному

вигляді і характеризуються навчально-пізнавальною спрямованістю.

З усіх ігрових методів при викладанні дисциплін професійної спрямованості у ЗВО найбільш ефективними і затребуваними є рольова та ділова ігри.

Ділова гра може зробити інформацію про професійну діяльність більш значущою, завдяки включенню здобувачів у знайомство із професією через виконання ролі. Змінюється статус здобувача: з пасивного слухача й глядача він стає активним учасником процесів з майбутньої професійної діяльності.

У рольових навчальних іграх спеціально створюється атмосфера «розкріпачення», захоплення для стимулювання творчої уяви та активізації мислиннєвої діяльності.

Було проведено експериментальне дослідження щодо доцільності впровадження ігрових технологій навчання у викладанні дисципліни «Експертиза якості продукції». Це дослідження для майбутніх фахівців з якості відбувалося таким чином.

На підготовчому етапі було визначено основні методи наукового дослідження, які було використано під час педагогічного експерименту: педагогічне спостереження, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), порівняння, аналіз змісту педагогічної документації і результатів діяльності, тестування, бесіди, педагогічний експеримент, методи статистичного аналізу.

Педагогічний експеримент відбувався на базі Національного фармацевтичного університету кафедри управління якістю. У дослідженні взяли участь магістранти спеціальності 073 Менеджмент за ОПП Якість, стандартизація та сертифікація освітнього рівня "Магістр" факультету фармацевтичних технологій та менеджменту у кількості 21 особи.

Було сформовано дві групи: експериментальна (ЕГ – заняття проводились з використанням ігрових технологій навчання) та контрольна (КГ – заняття проводились за традиційною методикою навчвння). Експеримент було здійснено під час вивчення магістрантами навчальної дисципліни «Експертиза якості продукції» в три етапи: констатувальний,

формувальний та контрольний.

Під час констатувального етапу було проведено тестування магістрантів КГ-1 та ЕГ-1 з дисципліни для встановлення рівня їх опорних базових знань.

На формувальному етапі в ЕГ-1 під час практичних занять з навчальної дисципліни «Експертиза якості продукції» було використано ігрові технології навчання (рольова гра, ділова гра).

На контрольному етапі проведено контрольне тестування магістрантів КГ-1 та ЕГ-1 з метою перевірки доцільності впровадження ігрових технологій навчання у навчальний процес під час вивчення дисципліни «Експертиза якості продукції». Результати експерименту показали суттєві зміни у засвоєнні знань здобувачів освіти експериментальних груп. Рівень успішності здобувачів освіти ЕГ-1 підвищився на 0,7 балів у порівнянні з констатувальним етапом (4,0 бали до експерименту, 4,7 бали – після експерименту). Це свідчить про доцільність впровадження ігрових технологій навчання у підготовку майбутніх фахівців з якості.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок. Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Сьогодні ЗВО необхідно не тільки випустити фахівця, що одержав підготовку високого рівня, але й включити в неї навчання за новими технологіями, адаптувати до умов конкретного виробничого середовища, зробити його провідником нових рішень, успішно виконуючого функції менеджера. Саме ігрові технології можуть вирішувати ці завдання сучасної освіти.

2. Організація та проведення гри в системі професійної освіти дозволяє реалізувати компетентнісний підхід, а тому набуває все більшого поширення. У процесі навчальної гри здобувачу освіти надається можливість відчути різницю між реальністю і умовністю, засвоїти професійні навички, гра допомагає в пошуку і формуванні професійної компетентності.

3. Проведене експериментальне дослідження підтвердило доцільність

запровадження ігрових технологій навчання: рольових та ділових ігор. Крім того, проведене анкетування здобувачів освіти, задіяних в експерименті, підтвердило їхню готовність до подальшої праці в таких умовах.

УДК 37.016:004.378.091.12.011.3-051

Сороко Н. В.
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ПІДТРИМКИ І РОЗВИТКУ STEAM ОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ШКОЛИ

Постановка проблеми. Активний розвиток інформаційного суспільства суттєво впливає на вимоги щодо надання освітніх послуг на будь-якому рівні освіти. Важливим стає [1]: використання компетентнісного підходу у навчальному процесі, безперервне навчання, вільний відкритий доступ до електронних освітніх ресурсів, впровадження проєктного підходу для формування у молоді дослідницької компетентності та розвитку вмінь і навичок використовувати знання в межах галузей STEAM освіти (STEAM – це абревіатура, що розкривається як S-природничі науки (англ. *Science*), T-технології (англ. *Technology*), E-інжиніринг (англ. *Engineering*), A-мистецтво (англ. *Arts*), M-математика (англ. *Mathematics*).

Використання STEAM-підходу може посприяти формуванню в учнів здібностей дослідницької, аналітичної роботи, критичного мислення та вмінь і навичок комплексного рішення навчальних завдань.

Впровадження STEAM-освіти в загальні заклади освіти вимагає системної просвітницької діяльності серед учителів, розроблення методик проведення занять із застосуванням STEAM-підходу та сценаріїв заходів. Одним із шляхів здійснення системної підтримки STEAM-освіти в загальних закладах освіти є аналіз існуючих електронних освітніх

платформ і створення такого STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи, що має забезпечити формування та розвиток ключових компетентностей учасників навчального процесу у будь-який час та незалежно від їхнього місця перебування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам щодо створення освітніх платформ для підтримки і розвитку STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи присвятили свої дослідження вітчизняні науковці О. В. Барна, Н. Р. Балик, І. П. Василашко, В. Ю. Величко, Н. О. Гончарова, С. Л. Горбенко, О. В. Лозова, Н. В. Морзе, О. О. Патрикеєва, О. Є. Стрижак, І. А. Сліпухіна та ін., зарубіжні дослідники Adam Stroud, Lawrence Baines та ін.

Метою статті **є** аналіз основних міжнародних освітніх платформ для підтримки STEAM-освіти в загальних закладах освіти та визначення їхніх характеристик для створення і розвитку STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи.

Виклад основного матеріалу. Освітня платформа – це спеціалізована освітня інформаційно-телекомунікаційна система, основними цілями створення якої, відповідно до Положення про Національну освітню електронну електронними платформу 2018 року [2], є:

– технологічне забезпечення освітніх реформ щодо створення «Нової української школи»;

– забезпечення учасників освітнього процесу сучасними освітніми ресурсами і сервісами;

– безоплатне забезпечення електронними підручниками (е-підручники) здобувачів повної загальної середньої освіти та відповідних педагогічних працівників;

– створення сприятливого середовища для розвитку національного виробництва електронних освітніх ресурсів, сервісів та е-підручників;

– розвиток електронного навчання і формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу.

На електронній освітній платформі розміщуються:

1) е-підручники, відібрані для безкоштовного забезпечення учасників освітнього процесу необхідними матеріалами, відповідно до законодавства;

2) електронні версії підручників для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників;

3) перелік е-підручників, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»;

4) переліки навчальних програм, підручників та посібників для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф МОН або схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах;

5) електронні освітні ресурси, що є сукупністю електронних інформаційних об’єктів (документів, інструкцій, пропозицій і рекомендацій та ін.), репозиторіїв (електронних бібліотек, архівів, банків даних, інформаційно-комунікаційних мереж та ін.), призначених для інформаційного забезпечення функціонування і розвитку системи освіти [2];

6) визначені МОН реєстри, бази даних відповідно до законодавства;

7) нормативно-правові акти з питань функціонування е-платформи та надання освітніх послуг;

8) освітні стандарти, типові освітні програми, освітні та навчальні програми, методичні матеріали тощо;

9) посилання на веб-ресурси освітнього спрямування, визначені МОН;

10) е-підручники, освітні, наукові та інші дані, що пов’язані з забезпеченням освітнього процесу.

Слід звернути увагу на розуміння поняття освітнього STEM-середовища закладу освіти вітчизняних науковців О. В. Лозової, С. Л. Горбенко, Н. О. Гончарової [3], а саме: STEM-середовище закладу освіти – це сукупність інтелектуальних та матеріальних умов упровадження

результатів науково-дослідної роботи, технологій, інжинірингу, інтегрованих знань, що забезпечують саморозвиток особистості, реалізацію її творчого потенціалу. Вчені не визначають важливості використання галузей мистетства (англ. *Art*) у поєднанні з навчальними дисциплінами STEM, але вважають, і ми з цим погоджуємося, що освітнє STEM-середовище закладу має включати такі основні структурні компоненти: алгоритми впровадження STEM-підходу у навчальному закладі згідно з реальними умовами його функціонування; застосування STEM-підходу в позаурочній роботі, що забезпечується через шкільні STEM-центри, STEM-лабораторії, гуртки за STEM-напрямами та ін.; методичне забезпечення для впровадження спеціальних програм та науково-методичних розробок у межах галузей STEM; програми для надання методичної допомоги тренерам, тьюторам, учителям та всім, хто бажає опанувати STEM-підходом щодо його застосуванні у навчальному процесі.

Adam Stroud та Lawrence Baines [4] вважають, що для створення освітньої платформи щодо STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи, необхідно враховувати особливості планування дослідження з різних боків, а саме:

− для вчителя на платформі мають бути надані інструменти щодо: моделювання навчального проєкту, створення сумісного з учнями спілкування в межах проєкту, оцінювання діяльності учнів у проєкті, створення архіву навчальних проєктів та їхніх результатів;

− для учня на платформі має бути забезпечено: зворотній зв’язок із вчителями та іншими фахівцями, які беруть участь у навчальному проєкті, вільний доступ до навчальних та наукових матеріалів, що необхідні для здійснення проєкту, спілкування з учнями, які входять до групи, інструменти, що можуть допомогти отримати дані та перевірити конструкції, моделі та ін.

Слід відмітити такі міжнародні освітні платформи для підтримки та розвитку STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи, як Інститут інтеграції мистецтв та STEAM (англ. The *Institute for Arts Integration and STEAM*), Глобальне навчання та спостереження на користь навколишнього середовища (англ. *GLOBE International STEM Network*), екосистема віртуальних лабораторій (англ. *Go-Lab*) (табл. 5)

Нижче, у таблиці 5 представлені дані зазначених вище платформ.

Таблиця 5

Міжнародні освітні платформи для підтримки та розвитку STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи

Назва освітньої платформи	Адреса	Короткий опис ресурсів
The Institute for Arts Integration and STEAM	https://educationcloset.com/steam	Інститут інтеграції мистецтв та STEAM (IAS) акредитований Міжнародною асоціацією безперервної освіти та навчання (IACET). IAS відповідає стандарту ANSI / IACET, який визнаний у світі як еталон досконалості в навчальних практиках. Підтримка вчителів, лідерів та діячів мистецтва, які готові сприяти розвитку STEAM освіти на світовому рівні; всебічного професійного розвитку та ресурсів у межах STEAM-проєктів.

Продовження таблиці 5

GLOBE International STEM Network	https://www.globe.gov/web/globe-international-stem-network	Програма «Глобальне навчання та спостереження на користь навколишнього середовища» (GLOBE) – це міжнародна програма науки та освіти, яка надає учням, студентам, учителям, науковцям та громадськості у всьому світі можливість брати участь у зборі даних та науковому процесі, а також сприяє розумінню системи Землі, і глобального середовища. GLOBE, оголошений урядом США в День Землі в 1994 році, розпочав свою світову реалізацію в 1995 році.
Go-Lab	https://www.golabz.eu	Ініціатива Go-Lab виникла завдяки успішному проєкту Go-Lab (2012–2016 рр.). Мета ініціативи Go-Lab – сприяти використанню інноваційних технологій навчання в STEM/ STEAM-освіті з особливим акцентом на онлайн-лабораторіях (Labs) та додатках для вивчення запитів освіти (Apps). Використовуючи екосистему Go-Lab, викладачі можуть знаходити різні лабораторії та додатки, створювати спеціальні освітні простори навчального простору (ILS). Екосистема Go-Lab – це безкоштовна платформа, яку може використовувати будь-який викладач з будь-якої країни.

Продовження таблиці 5

		Крім того, інструменти та послуги Go-Lab преміум-класу створені для задоволення потреб освітян та освітніх організацій, таких як міністерства освіти, інститути підготовки вчителів, школи, викладачі та Інтернет-лабораторії. Послуги включають розробку лабораторій, додатків на вимогу, педагогічні та технічні консультації, а також навчання вчителів.

Платформи, що подані в таблиці 4 враховують такі вимоги користувачів: надання Інтернет-лабораторій, що дають можливість учасникам проєктів проводити наукові експерименти в онлайн-середовищі; дистанційно керованих лабораторій (віддалені лабораторії), що дають можливість експериментувати з реальними обладнаннями на відстані; віртуальних лабораторій, що імітують наукове обладнання; набори даних, що представляють відомості вже проведених лабораторних експериментів. Лабораторії, що пропонуються на платформах, можна поєднувати із спеціальними програмами для створення простору інших навчальних проєктів.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, згідно з аналізом міжнародних освітніх платформ для підтримки та розвитку STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи, як «Інститут інтеграції мистецтв та STEAM» (англ. *The Institute for Arts Integration and STEAM*), «Глобальне навчання та спостереження на користь навколишнього середовища» (англ. *GLOBE International STEM Network*), «екосистема

віртуальних лабораторій» (англ. *Go-Lab*), ми виокремили такі основні характеристики освітніх платформ для створення і розвитку STEAM-орієнтованого освітнього середовища школи:

– забезпечення для вчителів інструментів щодо: моделювання навчального проєкту, створення сумісного з учнями спілкування в межах проєкту, оцінювання діяльності учнів у проєкті, створення архіву навчальних проєктів та їхніх результатів, співпраці з колегами, батьками та фахівцями (чати і форуми);

– забезпечення для учнів зворотного зв'язку з вчителями та іншими фахівцями, які беруть участь у навчальному проєкті, вільного доступу до навчальних та наукових матеріалів, що необхідні для здійснення проєкту, спілкування з учнями, які входять до групи у межах певного навчального проєкту, інструменти, що можуть допомогти отримати дані та перевірити конструкції, моделі та ін.

Перспективами подальших досліджень є створення і впровадження STEAM-орієнтованого освітнього середовища на основі освітньої платформи, що буде мати зазначені вище характеристики, та перевірка ефективності цього середовища згідно з результатами, що будуть отримані при здійсненні STEAM проєктів у загальних закладах освіти.

Література. 1. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 №2145-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19. 2. Положення про Національну освітню електронну платформу (2018) [Електронний ресурс] –Режим доступу: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18. 3. *Лозова О. В., Горбенко С. Л., Гончарова Н. О.* Використання засобів STEM-навчання в умовах модернізації системи позашкільної освіти. Наукові записки Малої академії наук України, 2017 р., №10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://man.gov.ua/files/49/Naukovi_zapysky_MAH_10_2017.pdf#page=82. 4. *Stroud Adam,*

Baines Lawrence. Inquiry, Investigative Processes, Art, and Writing in STEAM University of Oklahoma. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://doi.org/10.1007/978-3-030-04003-1.

УДК 371.3

Шаполова В. В., Мартинова О. Д.
м. Харків, Україна

МУЛЬТИМЕДІА І МЕТОД ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЯК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОВОЛОДІННЯ НАВЧАЛЬНИМ МАТЕРІАЛОМ

Тенденції розвитку сучасної системи вищої освіти нерозривно пов'язані з широким впровадженням у навчальний процес різних форм, методів і засобів активного навчання.

Однією з провідних тенденцій інформатизації суспільства є розвиток мультимедійних технологій, їх проникнення в різні сфери соціального життя: виробництво, бізнес, науку, освіту, масову споживацьку культуру. Забезпечуючи багатство змісту і форми, поєднання різних видів текстової, графічної, мовної, музичної, відео-, фото- інформації і різноманітність способів їх здобування, ці технології формують мультимедійне сприйняття світу.

Використання мультимедійних технологій відкриває нові можливості в організації навчального процесу, а також розвитку творчих здібностей учнів. Для ефективного впровадження методів активного навчання необхідна велика і серйозна робота з оснащення в достатній кількості комп'ютерною технікою, а також з підготовки методичної та інформаційної бази в організації навчального процесу. Це забезпечить реалізацію методів активного навчання в підвищенні якості підготовки фахівців, враховуючи збільшені вимоги в умовах ринку.

В даний час мультимедійні технології – це один з напрямів, що найбільш бурхливо розвиваються щодо нових інформаційних технологій в навчальному процесі.

Першим завданням мультимедійних технологій є створення таких моделей подання знань, в яких була б можливість одноманітними засобами представляти як об'єкти, характерні для логічного мислення, так і образи-картини, з якими оперує образне мислення.

Друге завдання – візуалізація тих людських знань, для яких поки неможливо підібрати текстові описи.

Третє завдання – пошук шляхів переходу від спостережуваних образів картин до формулювання деякої гіпотези про ті механізми і процеси, які приховані за динамікою спостережуваних картин.

Таким чином, явні переваги застосування мультимедійних технологій (оперативне користування інформацією, поєднання аудіо- та візуального матеріалу та ін.) в організації навчального процесу не викликають сумніву. Застосування таких технологій істотно активізує навчальну інформацію, робить її більш наочною для сприйняття і легкою для засвоєння.

У кожного викладача свій стиль роботи. Хтось звик працювати біля дошки, хтось вважає за краще пояснювати матеріал, сидячи за своїм робочим столом або стоячи біля кафедри, комусь простіше і звичніше вільно переміщатися по аудиторії. Але, як би там не було, багато викладачів стикаються з необхідністю демонстрації візуальних матеріалів. Лекційно-семінарська форма навчання повинна поєднуватися з сучасними новаторськими рішеннями.

Відомо, що сприйняття і відтворення візуальної інформації вимагають менше часу в порівнянні з вербальною. Роботи С. Мадіган і М. Роуз доводять успішність сприйняття і запам’ятовування візуальної

інформації, яка залежить від тривалості демонстрації наочного матеріалу і не пов’язана з тривалістю інтервалу між його показом, в той час як засвоєння вербального матеріалу залежить саме від останнього.

До того ж, на їхню думку, візуальну інформацію відтворити легше, ніж вербальну. Р. Л. Грегорі встановлено, що при одночасному візуальному і вербальному впливі людина в більшості випадків реагує на перший спосіб передачі інформації, часто пропускаючи другий. Цікавим може бути також і той факт, що людина більше довіряє побаченому, ніж почутому, що доведено експериментальними даними наукових досліджень.

Також ефективність сприйняття і запам’ятовування учнями інформації підвищується, якщо навчальний елемент представлений в кольорі. У дослідженні Г. Цойнгер встановлено, що найбільш помітною є комбінація кольорів «жовтий – чорний», що активізує сприйняття інформації, відносяться: «жовтий – червоний», «білий – синій», «чорний на помаранчевому», «червоний – жовтий – зелений», «білий – червоний», «червоний – білий – синій». Саме тому багато учнів найважливішу інформацію в своїх конспектах виділяють контрастним кольором.

Позитивні фактори, які говорять на користь такого способу отримання знань, такі:

1. Найкраще і більш глибоке розуміння досліджуваного матеріалу.

2. Мотивація учня на контакт з новою областю знань.

3. Економія часу через значне скорочення часу навчання.

4. Отримані знання залишаються в пам'яті на більш довгий термін і пізніше легше відновлюються для застосування на практиці після короткого повторення.

Медіаурок має свої методичні можливості і переваги:

– підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок одночасного викладу учителем теоретичних відомостей і показу демонстраційного матеріалу з високим ступенем наочності;

− розвиток пізнавальної самостійності і творчості;

− підвищення мотивації до навчання за рахунок привабливості комп'ютера, яка зростає за рахунок мультимедійних ефектів;

− розвиток наочно-образного мислення, вербальних комунікативних навичок;

− формування навичок роботи з інформацією.

Таким чином, розвиток інформаційних технологій дає широку можливість для винаходу нових методів в освіті, тим самим підвищує його якість і ефективність.

Література. 1. *Грегорі Р. Л.* Око і мозок: Психологія зорового сприйняття. – М., 1970. 2. *Захарова І. Г.* Інформаційні технології в освіті: [навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів] / І. Г. Захарова. – М .: Академія, 2003. – 188 с. 3. *Мадіган С., Руус М.* Пам'ять зображень та процеси візуальної генерації // Американський журнал психології. – 1974. – Вип. 87. 4. *Новиков С. П.* Застосування нових інформаційних технологій в освітньому процесі / С. П. Новіков // Педагогіка. – 2003. – № 9. – С. 32–38. 5. *Цойнгер Г.* Вчення про колір (популярний нарис). – М., 1971.

УДК 371.64:378.14

Шишкіна М. П.
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРООРІЄНТОВАНИХ СИСТЕМ ВІДКРИТОЇ НАУКИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

В умовах глобалізації, євроінтеграції, прискореної цифрової трансформації багатьох сфер діяльності людини виникає потреба у створенні конкурентоспроможної освітньої сфери України, формування

сучасних компетентностей і кваліфікацій людини, підвищення рівня доступності та якості освіти. Однією із основних умов поліпшення якості підготовки педагогічних, науково-педагогічних, наукових кадрів, підвищення рівня їх професійної компетентності, ширшого використання інноваційних педагогічних технологій, розширення частки дослідницького підходу у навчанні є запровадження хмароорієнтованих систем відкритої науки у закладах педагогічної, післядипломної педагогічної освіти. У зв'язку з цим існує необхідність фундаментальних досліджень проблем проєктування і використання хмароорієнтованих методичних систем відкритої науки в освітньому процесі закладів вищої освіти та професійного розвитку вчителів.

Це потребує обґрунтування теоретико-методологічних засад створення хмароорієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти, дослідження інноваційних моделей, принципів і методів їх формування і використання, визначення найбільш доцільних шляхів впровадження. Необхідно взяти до уваги світові тенденції, що полягають у переході до масового впровадження у закладах освіти науково-освітніх платформ і інфраструктур відкритої науки, зокрема, сервісів Європейської хмари відкритої науки, що дозволяє створити нову високопотужну інформаційно-технологічну екосистему організації освітньо-наукового процесу.

Мета роботи: обґрунтувати проблему і дослідити сучасний стан розроблення і використання систем відкритої науки в освітньому процесі закладів вищої педагогічної, післядипломної педагогічної освіти.

Вирішення завдань запровадження у закладах освіти хмароорієнтованих систем відкритої науки є суттєвою передумовою для підготовки фахівців, здатних до доцільного, науково обґрунтованого застосування перспективних інформаційно-комунікаційних технологій у своїй майбутній освітній і науковій діяльності.

Проблеми проєктування і використання хмаро орієнтованих сервісів і технологій відкритої науки у закладах освіти належать до першочергових у сфері інформатизації. Хмароорієнтовані системи відкритої науки нового покоління, що є більш гнучкими, потужними, функціональними, привертають все більшу увагу дослідників. Їх запровадження має позитивно позначитися на якості освіти, забезпеченні ширшого доступу до перспективних ІКТ, розширення частки дослідницького підходу у навчанні, підвищення якості освітніх послуг. Проблеми, тенденції та перспективні шляхи запровадження хмарних технологій відкритої науки в освітній процес розглядалися в роботах багатьох зарубіжних авторів R. Lakshminarayanan, B. Kumar, M. Raju, S. Svetsky, O. Moravcik, Gema Buenodela Fuente, Yousef Qasem, S. Filiposka, Ida Larsen-Ledet, Henrik Korsgaard та ін.

В Україні також здійснюються заходи щодо запровадження хмарних технологій відкритої науки в освітню практику. Зокрема, ці питання знаходять своє місце у тематиці щорічного міжнародного семінару «Хмарні технології в освіті» (Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, з 2012 р.), у діяльності спільних науково-дослідних лабораторій з проблем використання хмарних технологій в освіті (Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, Криворізький національний університет, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Житомирський державний університет, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди) та ін. Зокрема, на базі спільних науково-дослідних лабораторій у 2020 році розпочато педагогічний експеримент «Проектування хмароорієнтованої методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї», керівник експерименту – М. В. Мар’єнко (Попель). До складу експериментальної бази входять 5

закладів вищої педагогічної освіти, 1 заклад післядипломної педагогічної освіти, 4 заклади загальної середньої освіти.

В Україні досягнуто значних результатів щодо дослідження теоретичних та методологічних засад моделювання та проектування інформаційно-освітнього середовища відкритої освіти (В. Ю. Биков, М. І. Жалдак, А. Ф. Манако, Л. Ф. Панченко, С. О. Семеріков, О. В. Співаковський та ін.). Зокрема, в роботах В. Ю. Бикова спроектовано моделі організаційних систем відкритої освіти, запропоновано моделі єдиного інформаційного освітнього простору; методичних систем електронного дистанційного навчання; моделі системи управління освітою на її різних організаційних рівнях; сучасної підготовки вчителів у закладах вищої педагогічної освіти та інші. Ці роботи виступатимуть методологічною базою подальших досліджень у цьому напрямі, враховуючи, що хмароорієнтовані системи відкритої науки є новим етапом розвитку відкритих освітніх систем. Загальні напрями впровадження хмарних технологій в організації освітньо-наукових систем досліджувалися у роботах В. Ю. Бикова, О. Г. Глазунової, О.Г. Кузьминської, О. М. Спіріна, О. В. Співаковського, М. П. Шишкіної, А. В. Яцишин та ін. Психолого-педагогічним аспектам формування персоніфікованого освітньо-наукового середовища присвячені роботи С. О. Семерікова, А. М. Стрюка, Ю. Г. Носенко та ін. Питанням використання систем відкритої науки в освітньому процесі присвячено роботи В.Ю. Бикова, Т.О. Борисової, О. Г. Глазунової, М. В. Мар’єнко (М. В. Попель), В. І. Ночвая, М. П. Шишкіної, Т. О. Ярошенко.

Дорожню карту інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA) було розроблено робочою групою, створеною згідно наказом МОН України від 11.09.17 №1273 (до складу робочої групи було включено М. П. Шишкіну). 5-й пріоритет даного документа містить підрозділ «Відкрита наука і цифрові інновації» 22.03.2018 року. Дорожню

карту було схвалено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України, протокол № 3/1-7. 23.11.2018 р, запущено в дію Європейську хмару відкритої науки (*European Open Science Cloud, EOSC*), сервіси якої доступні для використання. Тому питання методології і методик широкого запровадження цих сервісів в освітній процес стоять особливо актуально.

В останні роки в Україні здійснено кілька міжнародних проєктів, присвячених питанням реалізації пріоритетів відкритої науки у закладах освіти. Зокрема, з 2016 року реалізується проект «Громадська синергія: посилення участі громадськості в євроінтеграційних реформах». В межах цього проєкту здійснювалась цілеспрямована аналітична та інформаційно-просвітницька діяльність для більшої ефективності формування громадянського суспільства і участі в євроінтеграційних процесах. У 2017-2020 рр. здійснювався міжнародний освітній проект DocHub, присвячений структуризації співпраці щодо аспірантських досліджень, навчання універсальних навичок та академічного письма на регіональному рівні України. В межах цього проєкту була розроблена навчальна програма «Відкрита наука», спрямована на формування навичок відкритої науки у аспірантів, що впроваджувалась в освітній процес пілотних закладів. Тим часом, нові підходи і технології потребують масового впровадження і використання, особливо у процес підготовки вчителів. Науково-методичне опрацювання цього процесу залишається в Україні нині практично відсутнім.

З огляду на значний педагогічний потенціал і новизну існуючих підходів до проектування хмароорієнтованих систем відкритої науки, їх формування і використання у закладах освіти, ці питання ще потребують теоретичних та експериментальних досліджень, уточнення підходів, моделей, методів і методик, можливих шляхів впровадження. Зокрема, практично не розробленими залишаються теоретико-методологічні аспекти визначення структури, функцій, засобів і технологій проектування хмароорієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти, форми і

методи їх використання у процесі навчання і професійного розвитку вчителів.

Актуальним є розроблення методології використання хмароорієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти, що є новим напрямом досліджень, спрямованим на підвищення якості й ефективності впровадження в освітній процес хмароорієнтованих систем відкритої науки на сучасному етапі реформування освіти.

Передбачуваний соціальний ефект дослідження полягатиме у підвищенні якості освітнього процесу закладів вищої, післядипломної педагогічної освіти; поліпшенні організації і результативності наукової і освітньої діяльності у закладах вищої педагогічної, післядипломної педагогічної освіти, зростанні рівня цифрової компетентності педагогічних, науково-педагогічних працівників, ширшому використанню сервісів відкритої науки в освітньому процесі.

Соціальний результат полягатиме у модернізації освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти, підвищенні якості навчання та професійного розвитку вчителя.

Література. 1. *Шишкіна М. П., Попель М. В.* Використання хмароорієнтованих сервісів опрацювання даних у системах відкритої науки. Інформаційні технології в освіті. 2019. № 2 (39). С. 7–19. 2. *Шишкіна М. П.* Методологічні засади проектування хмароорієнтованого освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти. Інформаційні технології в освіті. 2019. № 5 (41). С. 21 – 33. 3. *Bykov V., Shyshkina M.* The Conceptual Basis of the University Cloud-based Learning and Research Environment Formation and Development in View of the Open Science Priorities. Information Technologies and Learning Tools. 2018. vol 68. No.6. - https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2609/1409 4. *Popel M., Shyshkina M.* The Areas of Educational Studies of the Cloud-based Learning

Systems. Cloud Technologies in Education: Proceedings of the 6th Workshop on Cloud Technologies in Education (CTE 2018). Kryvyi Rih, Ukraine, December 21, 2018. 2019. URL : http://ceur-ws.org/Vol-2433/.

УДК 378:373.147 (439)

Годлевська К. В.
м. Київ, Україна

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В УГОРЩИНІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку освіти України важливого значення набуває система науково-дослідної роботи, яка прослідковується у творчій пошуковій діяльності вчителя, спрямованій на впровадження нових педагогічних технологій, на особистісно-орієнтований підхід у навчанні та вихованні, на гуманізацію і демократизацію виховного процесу тощо. Вчитель XXI століття об'єктивно змушений бути ще більш мобільним, гнучкішим, інформованішим, критично і творчо мислячим, відповідальним, а відтак мотивованим до свого навчання і розвитку. Необхідною умовою ефективності наукової діяльності є готовність студентів педагогічних навчальних закладів до науково-дослідної роботи. У цьому контексті вбачаємо доцільним дослідити процес формування дослідницьких умінь майбутніх учителів в Угорщині.

Основна мета статті – проаналізувати угорський досвід науково-дослідної діяльності майбутніх учителів в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети дослідження нами було проаналізовано ряд навчальних планів угорських університетів, що готують майбутніх учителів, зокрема: Дебреценського університету, Сегедського університету й Університету імені Кароля Естерхазі.

Зауважимо, що у розробленні навчального плану професійної підготовки вчителів початкових класів велика увага приділяється формуванню в них професійних компетентностей, необхідних для роботи зі школярами.

Зміст професійної підготовки майбутніх вчителів містить такі навчальні компоненти: загальноосвітній (5 %); психолого-педагогічний (19 %); фаховий (41 %); педагогічної практики (20 %); профільних дисциплін (8 % кредити); дисциплін за вибором студентів (5 %); заключного (2 %). Найпоширенішою формою занять є семінари (55,6 %), за ним слідують лекції (33,3 %), практика (5,6 %) та портфоліо (5,6 %).

Аналіз навчальних програм показав, що 22,2 % курсів інтегрують у собі наукові дослідження. Тому, можемо сказати, що важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів є науково-дослідна робота, у процесі якої вони оволодівають вміннями аналізувати науково-методичну літературу та застосовувати знання у професійній педагогічній діяльності. Крім того, кожен студент на практиці під наставництвом викладача університету проводить експеримент, необхідний для написання його кваліфікаційної роботи.

Хочеться звернути увагу на організацію науково-дослідної роботи майбутніх учителів у ЗВО Угорщини. Так, у кожному навчальному закладі функціонують студентський сервісний центр, бібліотека, спортивний клуб, об’єднання, яке відповідає за організацію тренінгової і проєктної діяльності, та центр надання ІТ-послуг. Крім того, в кожному університеті й коледжі діють грантові програми.

Становить інтерес досвід Сегедського університету, оскільки тут уже понад 10 років працює Дослідницько-інформаційний центр імені Аттіли Йожефа. Студенти університету проводять у Центрі наукові конференції, круглі столи, а також дослідження у різних галузях – педагогіки, охорони природи, дотримання здорового способу життя. Саме тут функціонують студентський сервісний центр, де можна отримати необхідну допомогу, та

бібліотека, яка налічує понад 2 млн копій різноманітної літератури – педагогічної, наукової, психологічної, нормативно-правової тощо.

В Угорщині студенти долучаються до дослідницької діяльності свого навчального закладу. Наприклад, в Університеті імені Етвеша Лоранда функціонує 33 програми дослідження, які спрямовані на допомогу дітям з особливими потребами, розвиток програмного забезпечення та активних методів навчання, вирішення питань виховання тощо. Католицький університет імені Петера Пазманя здійснює понад 29 досліджень у різноманітних сферах – релігії, психології, освіті. Зокрема, освітні дослідження спрямовані на вивчення історії освіти, літератури, мови і медіа.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розробок. Отже, ознайомившись із змістом професійної підготовки вчителів в Угорщині, доходимо висновку, що він побудований на засадах дослідницької парадигми й орієнтований на розвиток здатності вчителів до дослідницької діяльності. В угорських університетах студенти мають змогу виконувати пошуково-творчі й дослідницькі завдання. Беручи участь у студентських наукових круглих столах чи студентських конференціях, вони обговорюють результати своїх досліджень. Акцентуємо на важливості грантової діяльності ЗВО Угорщини.

Убачаємо, що запозичення угорського досвіду організації позапрограмних заходів та застосування матеріальних і нематеріальних заохочень стимулюватиме формування інтересу студентів вітчизняних ЗВО до науково-дослідної роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. До подальших напрямів наукових пошуків вважаємо за доцільне віднести: методичні аспекти підготовки майбутніх вчителів до дослідницької діяльності.

УДК [316.77:005.336.2]:[37.011.3-051:374.7]

Коваленко О. Г.
м. Київ, Україна

КОМУНІКАТИВНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ГЕРОНТОЛОГА

У суспільстві в останній час увага приділяється людям віку пізньої дорослості, зокрема, через зростання кількості осіб цього віку в структурі народонаселення, оптимізацію їхньої працездатності і життя у цілому, збільшення в них різних потреб, розширення їхніх потенційних можливостей. Цей вік схильні сприймати не просто як вік поступової деградації різних систем організму людини та руйнування особистості, а як вік оптимального, гармонійного, спокійного розвитку людини. Не зважаючи на зростання уваги до осіб цього віку, у нас відсутня система роботи з ними. Так, мало сприяють задоволенню більшості їхніх соціальних, особистісних, пізнавальних потреб. У цьому контексті актуальним є надання людям віку пізньої дорослості освітніх послуг. Для цього є спеціальний педагогічний персонал, тобто професіонали, які мають відповідний рівень компетентності. У контексті такої компетентності розгладають комунікативну. Нашою метою було охарактеризувати специфіку комунікативних компетентностей геронтологів як педагогічного персоналу, який надає освітні послуги людям віку пізньої дорослості.

Геронтолог є спеціалістом, який володіє знаннями з особливостей навчання і піклування про осіб віку пізньої дорослості; розуміє їхні вікові і індивідуальні соціальні, психологічні і фізіологічні особливості; уміє обирати і застосовувати оптимальні методичні засоби і прийоми в освіті осіб цього віку, а також способи взаємодії з ними. Геронтолог може працювати у різних сферах життя. Його завдання – організовувати, управляти, тренувати, інформувати, модерувати, мотивувати; визначати і вирішувати проблеми, бути посередником у непорозуміннях і конфліктах, а інколи – навчати і проводити тренінги. Тобто робоча сфера геронтолога різноманітна, що висуває значні вимоги до його компетентностей.

Компетентності геронтолога можна поділити на загальні і спеціальні. Перші є компетентностями, які мають значення для виконання всіх видів діяльності у галузі освіти осіб віку пізньої дорослості. Усі геронтологи повинні володіти цими компетенціями. Другий вид компетентностей необхідний для виконання певної конкретної діяльності в галузі освіти осіб віку пізньої дорослості, таких як викладання, консультування, управління закладом, адміністративні завдання тощо. Комунікативні компетентності геронтолога слід розглядати у контексті загальних.

Комунікативна компетентність – це інтегральне утворення, побудоване на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відносин, практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань, умінь (Р. В. Павелків і О. В. Касаткіна). Таку компетентність складають знання, соціальні установки, уміння, досвід у сфері спілкування, тобто воно містить різні компоненти – когнітивні, гностичні (орієнтованість, психологічні знання і перцептивні здібності), поведінкові, конативні (уміння і навички), емоційні (соціальні установки, досвід, система стосунків особистості) (Л. А. Петровська).

Чинниками компетентності у спілкуванні є знання у сфері психології особистості, групи, спілкування; уміння і навички спілкування; корекція і розвиток установок, необхідних для успішного спілкування; здатність адекватно і повно сприймати і оцінювати себе, інших осіб, взаємини (В. Л. Захаров, Ю. Ю. Хрящева).

Комунікативна компетентність геронтолога пронизує всі сфери його життя й охоплює: компетентність у реалізації перцептивної та інтерактивної функції спілкування; уміння слухати (рефлексивне та нерефлексивне слухання); уміння й навички вербального та невербального спілкування; асертивність; лідерські вміння; конфліктна компетентність; ораторські вміння та вміння адаптувати мову до специфіки аудиторії; рольову компетентність; емпатію. Це компетентність у міжособистісному сприйнятті, міжособистісній комунікації, міжособистісній взаємодії, що дає можливість трактувати комунікативну компетентність як основу

соціальної компетентності геронтолога. Джерелами її виникнення є життєвий досвід; поінформованість у багатьох галузях знань; вплив мистецтва; спеціальні активні методи навчання.

Отже, геронтолог є спеціалістом, зайнятим у сфері освіти осіб віку пізньої дорослості. Його діяльність спрямована на виявлення ресурсів для розвитку людини цього віку й її адаптації у змінюваних умовах життя. Він має справу з особливою віковою категорією людей, коли розвиток пов'язаний не лише з руйнівними, але й з конструктивними процесами. Геронтолог організовує та здійснює навчання осіб віку пізньої дорослості. Для успішної діяльності він повинен мати низку компетентностей, у контексті яких розглядають комунікативні. Зміст такої компетентності складають різні знання, соціальні установки, уміння, досвід у сфері спілкування. Розвиток комунікативних компетентностей геронтолога є перспективою подальших досліджень.

УДК 378.091

Марусинець М. М.
м. Київ, Україна

МОДЕЛІ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ В АВСТРІЇ

Ідея освіти впродовж життя може сягати її історії розвитку, що охоплює майже чотири десятиліття. Нині вона набула статусу сформованості міжнародними установами та організаціями [2].

У країнах Європейського Союзу можна визначити чотири моделі освіти впродовж життя:

– емансипативна модель, зорієнтована на концепції соціальної справедливості та рівності, в центрі якої розподіл освітніх та особистісних ресурсів у навчанні впродовж життя;

– традиційна культурна модель, в якій навчання впродовж життя вважається напрямом до самореалізації та особистісного й професійного самовдосконалення;

– постмодерна модель – розглядає сучасну систему розвинених держав;

– модель людського капіталу – адаптація або поновлення професійної кваліфікації як функціональної вимоги подальшого навчання [1].

Концепція навчання впродовж життя має більш тривале та більш диференційоване минуле в Європі: безперервне навчання є англосаксонською концепцією, ліберальною і прагматичною, що прагне поєднати рівність і ефективність, є прихильником сильних економічних цілей та відноситься до організації економічної співпраці та розвитку (1973).

Освіта впродовж життя, представлена ЮНЕСКО, спрямована на необхідність повернути культурну і національну ідентичність та задовольнити матеріальні потреби, передусім у країнах, які зорієнтовані на розвиток.

Навчання впродовж життя спрямоване на франкофонне просвітництво, здатне розвивати науку та мистецтво у повсякденному житті населення, що визначено Європейською Радою (1970). Основною проблемою реалізації освіти впродовж життя, незважаючи на те, що ця ідея вже стала невід'ємною частиною риторики освітньої політики, ймовірно, полягає в тому, що існуюча державна та приватна інфраструктура освітніх пропозицій стосовно подальшого навчання взагалі не підготовлена до такого розширення попиту на освіту та навчальних можливостей»[2].

Вимоги до навчання впродовж життя:

– *економічні:* технічна зміна, нові кваліфікації, перекваліфікація;

– *політичні:* зміни демократичного життя, здатність працювати з інформаційними носіями та психологічна готовність до перезавантаження в умовах діджиталізації;

– *соціальні:* подолання кризових ситуацій (безробіття, встановлення гендерної рівності).

Педагогічно-антропологічні: навчання впродовж життя (накопичення знань та їх поновлення через подальшу освіту).

Завдання та цілі навчання дорослих:

– надолуження упущених знань, умінь та навичок (перший етап навчання);

– забезпечення соціального просування;

– адаптація до змінених професійних та соціальних вимог;

– професійна спеціалізація;

– політична та соціальна освіта;

– інформація та консультування щодо можливостей вирішення конфліктів на роботі та сім'ї;

– розширення знань у певних сферах інтересів (наприклад: зарубіжні країни);

– розвиток компетенцій (довкілля, мистецтво, спорт тощо);

– «паузу мислення» – для того, щоб впоратися з життєвими кризами, або для того, щоб свідомо осмислити те, що відбувається в повсякденному житті (пошук сенсу, релігійні мотиви, пропозиції для подолання життєвих труднощів).

Відмінності та особливості у порівнянні з шкільним навчанням:

– різноманітність форм заходів, подій, та місць ;

– люди з різною освітою організовують освіту для дорослих;

– освіта дорослих є добровільною;

– фінансування здійснюється самими учасниками;

– навчання різновікових категорії людей.

Отже, безперервна освіта – навчання впродовж життя є ключовою концепцією нашого часу і визначає індивідуальну траєкторію розвитку особистості.

Література. 1. *Gitta Wallmann,* Margarete: Erwachsenenbildung in Österreich, in: Lernfeld Sprache (Hg.): Auf der Suche nach einer geeigneten Struktur in Offenen Flexiblen Lernformen. Ein Manual. 2001, S. 158 – 167. 2. Wiesner, Gisela/Wolter, Andrä: Einleitung.IN: Wiesner, Gisela/Wolter, Andrä (Hg.): Die lernende Gesellschaft. Lernkulturen und Kompetenzentwicklung in der Wissensgesellschaft. Juventa, Weinheim/München. 2005, S. 7 – 44

УДК 378.09: 159

Павлик Н. В.
м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ІНДИКАТОРИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Нова українська школа висуває нові вимоги до сучасного вчителя. Освітньою реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання сучасних педагогів. Важливу роль у формуванні психологічно-зрілої, духовної особистості відіграє особистість педагога, адже предметом його професійної діяльності є, передусім, саме особистість учня. В контексті концепції Нової української школи, яка спрямована на розвиток особистості учня, з'являються й нові професійні завдання у сучасного вчителя. Педагог, перш за все, має бути носієм духовно-моральних цінностей, які актуалізуються у відповідних рисах його особистості. Саме через вчителя відбувається побудова нової школи й нового ставлення до дітей. Екс-міністр освіти та науки України Лілія Гриневич зауважує: «Нова українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний вчитель і фахівець, людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет і якісно його викладає» [1]. Це зумовлює

актуальність визначення індикаторів психологічної готовності сучасного вчителя НУШ до педагогічної роботи.

Нами проведено теоретичний аналіз вітчизняних психологічних концепцій а також педагогічних засад Нової української школи і визначено, що педагогічна творчість і майстерність є провідними індикаторами психологічної готовності сучасного вчителя НУШ до професійно-педагогічної діяльності.

Педагогічна майстерність – це досконале і творче виконання учителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості учня.

Основоположником концепції педагогічної майстерності став І. А. Зязюн, який активно впроваджував ідеї Добра, Краси, Істини у процес формування особистісної культури. Основоположним принципом діяльності вчителя, за переконанням Івана Андрійовича Зязюна, є педагогіка добра, яка спирається на формування духовних цінностей у сучасної молоді. І. А. Зязюн стверджував, що педагогічний талант розвивається з почуття любові до справи [2, с. 122–128]. Величезну увагу він приділяв духовно-моральним та естетичним якостям вчителя. Оцінюючи зовнішній вигляд педагога, І. А. Зязюн згадував слова А. С. Макаренка: «Антон Макаренко казав, що вчитель повинен виходити до дітей так, щоб на нього приємно було дивитися».

Все своє творче життя І. А. Зязюн присвятив актуалізації найкращого, найпрекраснішого в Людині (добра – внутрішніх чеснот, краси – естетичних якостей, істини – духовної правди, яка спрямовує особистість до вершин свого розвитку), щоденно стверджуючи своє кредо: «Педагогіка – моє життя!» [3].

Основними принципами педагогіки добра, які покладено в організацію Нової української школи, є: повага, доброзичливість і

позитивне ставлення до особистості; довіра у стосунках; діалог, взаємодія, взаємоповага; розподілене лідерство; соціальне партнерство, обов'язковість виконання домовленостей.

Завдання сучасного вчителя – створити умови для розвитку учня, його здібностей, творчого сприйняття знань, вміння самостійно мислити; розвивати мотивацію до вивчення предметів та морального самовдосконалення. Учень має навчитися не тільки відповідати на запитання, а й вміти їх ставити, шукати відповіді на них. Педагог має демонструвати універсальні способи дій, ініціювати учнів, консультувати їх, знаходити способи включення в роботу всіх, створювати умови для набуття учнями життєвого досвіду.

Дослідники зазначають, що високий рівень майстерності вчителя залежить від його педагогічної творчості та сумлінності при накопиченні досвіду.

Педагогічна творчість – це оптимальна реалізація моделей педагогічної діяльності. Основним критерієм педагогічної творчості є те, наскільки вчитель вміє привести навчальний процес у відповідність до особливостей учнів і передбачити можливі результати.

Вчитель формує особистість учня своєю особистістю. Тому поставимо питання таким чином: які ж особистісні риси педагога створюють сприятливі умови для розвитку педагогічної творчості?

Переважна кількість дослідників одностайно згодні з тим, що провідним фактором творчої професійної діяльності педагога є стійка мотивація до педагогічної праці (любов до дітей, до професії, бажання поділитись знаннями).

На думку К. Д. Ушинського, вплив особи вчителя на учня становить ту виховну силу, якої не можна замінити ані підручниками, ані моральними нормами, ані системою заохочень та покарань. Головне покликання вчителя – це мистецтво навчання і виховання, вміння розпізнавати і стимулювати кращі риси особистості учня [2]. Творчий

характер педагогічної праці визначається неповторністю сформованої особистості учня. Мистецтво вчителя виявляється в тому, як він складає композицію уроку, як організує самостійну роботу учнів, як знаходить контакти і потрібний тон у спілкуванні в складних ситуаціях. Творчість вчителя означає створення оригінальних підходів, що змінюють звичайний погляд на явища, перебудовуючи педагогічний досвід.

Вчитель має самостійно визначати шляхи реалізації власних новацій, втілюючи їх в життя. Творчість вчителя залежить від його світогляду, загальної і професійної культури й проявляється у мистецтві тлумачення навчального матеріалу, виділенні суттєвих ознак.

Сучасні дослідники визначають низку найбільш професійно значущих якостей для здійснення педагогічної творчості: активність, об'єктивність, різнобічність, цілеспрямованість, комплексність, системність, прогностичність, аналітичність, ерудиція, креативність, інтуїція, почуття гумору, оптимізм.

Г. С. Сковорода вважає, що сила педагога – в його знаннях, благородстві, гідності, чесності, любові і повазі до дітей, до своєї професії, в служінні добру. Вчитель має навчити дітей пізнавати світ, орієнтуватися в сучасних подіях, розуміти минуле, передбачати майбутнє, гуманно ставитись до дитини, враховувати її запити й прагнення. Леся Українка у вчителеві вбачає чесну, доброзичливу, скромну справедливу, працьовиту людину [2, с. 5].

К. Д. Ушинський говорить про важливість педагогічного такту як чуття доречності, доцільності, дотримання міри, уміння встановлювати правильні взаємостосунки з учнями.

Відтак, підґрунтя педагогічної творчості створюють: педагогічна мотивація, моральні, креативні якості та педагогічні здібності, до складу яких входять відповідні, знання, уміння, навички.

Висновок: сучасний вчитель має бути, перш за все, людяним, чесним, чуйним, тактовним, психологічно компетентним, емоційно стійким, естетичним, ефективним комунікатором, успішним професіоналом, який

бездоганно знає свій предмет, любить дітей і свою професію. Він має поєднувати в собі компетенції: фасилітатора (створювача умов для навчання), супервайзера (організатора), тьютора (репетитора), коуча (тренера, режисера), модератора навчально-виховного процесу.

Література. 1. *Гриневич Л.* Нові професійні ролі і завдання сучасного вчителя в контексті концепції Нової української школи / Всеосвіта – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – https://vseosvita.ua/library/novi- profesijni-roli-i-zavdanna-sucasnogo-vcitela-v-konteksti-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-87162.html 2. Педагогічна творчість і майстерність: хрестоматія – К., 2000. – 167 с. 3. *Зязюн І. А.* Наука і мистецтво педагогічної дії / І. А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія : підручник. – Ченстохов; К., 2001. – Вип. 3. – С.357–380 4. Яким має бути сучасний вчитель – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – https://osvitoria.media/experience/yakym-maye-buty-suchasnyj-vchytel/

УДК 159.9.07: 378.91

Підгорний К. Ю.
м. Харків, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ ЦІННОСТІ ЯК ЯДРО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ЗВО

Розвиток сучасного українського суспільства в умовах соціально-економічних реформ об’єктивно потребує підвищення вимог до освітньої системи та професійної підготовки фахівців високої кваліфікації. Перехід педагогічної школи до ступеневої системи освіти передбачає оновлення змісту базової педагогічної освіти викладацького корпусу ЗВО. Успішність навчально-виховного процесу обумовлена великою кількістю чинників, кожен з яких є надзвичайно важливим. Одним з основних чинників, що забезпечує результативність навчання, є особистість викладача. Саме до

неї висувається ряд надзвичайно серйозних вимог. Високий рівень психолого-педагогічної культурі викладача ЗВО – одна з головних вимог. Психолого-педагогічній культури викладача обов'язково притаманна повага до професії, повага до студентів, наявність спеціальних знань з окремої галузі науки і висока ерудиція. Усі ці характеристики набуваються викладачем у процесі навчання та життя.

Як відзначає С.С. Вітвицька, «ідеал її – педагог-інтелігент із досконалим рівнем сформованості психолого-педагогічної культури – є постійним наближенням до ідеального «Я», нескінченним процесом самовдосконалення неповторної творчої індивідуальності» [1]. Психолого - педагогічна культура діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури викладача: моральною, естетичною, розумовою, правовою [2]. На думку В. М. Гриньової, «психолого-педагогічна культура розглядається як єдність психолого-педагогічних цінностей: цінностей-цілей та цінностей-мотивів, цінностей-знань та технологічних цінностей, цінностей-властивостей та цінностей-відношень» [5]. Вони вибудовують модель психолого-педагогічної культури, що спрямовує і коригує у соціальному, духовному, професійному, особистісному просторі діяльність викладача. О. С. Газман зазначає, що «у навчально-виховному процесі вищого закладу освіти головним засобом та носієм передання культури, духовних цінностей є неповторна індивідуальність викладача як носія культури з унікальною особистістю студента» [4]. Психолого-педагогічна культура є виявом власного особистісного «Я» у професійній діяльності викладача. Психолого-педагогічна культура є гармонією культури, творчих знань, творчої дії, почуттів і спілкування.

Психолого-педагогічна культура діалектично пов'язана з усіма елементами особистісної культури викладача: моральною, естетичною, розумовою, правовою [2]. Педагогічні цінності завжди займали важливе місце в діяльності педагога. У сучасних умовах вони істотно

розширюються і ускладнюються, що ставить більш високі вимоги до педагогічної культури. Це обумовлено цілим рядом причин. По-перше, гуманізація і демократизація громадського життя, професійних стосунків у педагогічних, виробничих та інших соціальних групах вимагають підвищеної уваги до людини, професійної роботи, співпраці. По-друге, динамічні соціальні зміни в сучасному суспільстві ініціюють підвищення вимогливості до організації і функціонування усіх його інститутів. Це ускладнює не лише управлінський процес, але і рішення завдань професійного зростання і особистого вдосконалення співробітників. Їх забезпечення неможливе без педагогічної культури відповідного рівня. По-третє, створення у багатьох організаціях і установах спеціальних соціально педагогічних структур. По-четверте, високі вимоги до педагогічної культури обумовлені необхідністю обліку в професійній діяльності викладача великої кількості організаційних і педагогічних інновацій. Отже, знання проблем, пов'язаних із педагогічною культурою у професійній діяльності, її сутністю і змістом дозволяє педагогам якісніше й ефективно вирішувати завдання підвищення рівня професіоналізму педагогів, їх особистої самореалізації.

Існує декілька підходів до визначення суті поняття «педагогічна культура». По-перше, поняття «педагогічна культура» є частиною загальнолюдської культури, в якій відобразилися духовні і матеріальні цінності, а також способи творчої педагогічної діяльності.

Особливе місце в системі педагогічних знань займають педагогічні цінності. Це сукупність ідей, уявлень, норм, правил, традицій, регламентуючих діяльність суспільства у сфері освіти. Педагогічні цінності можна представити у вигляді ідей, концепцій, норм, що регулюють і спрямовують педагогічну діяльність у рамках певних освітніх інститутів. Сукупність таких цінностей має цілісний характер, відносну стабільність і повторюваність. Серед педагогічних цінностей можна

виділити цінності самодостатнього й інструментального типів, які розрізняються за предметним змістом. Самодостатні цінності – це цінності-цілі, що включають творчий характер праці педагога, престижність, соціальну значущість, відповідальність перед державою, можливість самоствердження, любов і прихильність до тих, хто навчається. Такі цінності служать основою розвитку особистості і викладача, і студентів. Це пояснює потреби педагога до подальшого саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення.

Найважливішою характеристикою педагога вищої школи виступає педагогічна спрямованість. Під нею розуміють систему цілей і установок, прагнень, емоційних реакцій, ідеалів і переконань людини, що виражають її ставлення до педагогічних аспектів професійної діяльності, які впливають на її зміст і результати. У змісті педагогічної культури вони виражається як педагогічний інтерес; схильність до педагогічної діяльності; прагнення до педагогічної праці, педагогічні переконання. Педагогічна спрямованість тісно пов’язана з іншою якістю – педагогічною ерудицією. У її змісті важливу роль відіграють психолого-педагогічні знання про особистість, її темперамент, характер, інтелект, природу зародження конфліктів.

Цінності є основою особистості людини. Вони орієнтують педагога в його професійній діяльності. Але ж вони не виникають раптово і мають свою класифікацію. Основою системи цінностей, яку необхідно сформувати в особистості, є духовні цінності, які виявляються через спілкування. Вони розкривають характер і зміст цінностей, що сконцентровані у духовній культурі суспільства, мистецтві, науці, моралі, філософії, релігії. Вони безпосередньо пов’язані з іншими цінностями [4].

Педагогічна культура є складним соціальним явищем, і сутність її може виявлятися тільки через дію самого педагога – його педагогічну майстерність. «Результати аналізу системних аспектів педагогічної

культури дають дійти таких цілком обґрунтованих висновків. По-перше, педагогічна культура може проявлятися лише в процесі професійної діяльності викладача. По-друге, культура професійної діяльності педагога має свою розвинену структуру… У цій структурі можна визначити і різні ієрархічні рівні, і певні компоненти системи цієї культури та її окремих підсистем, і сукупність прямих та зворотних зв'язків між ними» [6].

Успішне рішення складних педагогічних завдань у професійній діяльності педагога не можливе без творчого підходу. Педагогічна творчість ґрунтується на закономірностях психології і педагогіки. Вона спрямована на вдосконалення і розвиток методичних систем, розробку нових умов і форм, ідей і досвіду, засобів і способів навчання. В основі педагогічної майстерності педагога лежить високий рівень розвитку його моральних якостей та цінностей. Професійні цінності виступають як орієнтири, за якими фахівець співвідносить своє життя й професійну діяльність.

Цілком слушною є думка С. Л. Рубінштейна стосовно того, що педагогічні цінності, які виступають ядром професійної діяльності педагога, проявляються, реалізуються і розвиваються в його роботі: «Моя свідомість у своїй внутрішній суті опосередкована об'єктивними зв'язками, які встановлюються в громадській практиці і в які я включаюся, входжу кожним актом своєї діяльності, практичної і теоретичної. Кожен акт моєї діяльності і я сам в неї тисячами ниток вплетений, різноманітними зв'язками включений в об'єктивні утворення культури, що історично склалася, і моя свідомість наскрізь опосередкована ними» [7].

Отже, ядром професійної діяльності викладача виступають педагогічні цінності і педагогічна культура.

Література. 1 *Вітвицька С. С.* Основи педагогіки вищої школи : підручник. / С. С. Вітвицька. – К.:Центр навчальної літератури, 2006. – С. 14–28. 2. *Гура І. О.* Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності: навч. посібник / І. О. Гура. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 16–25.

3. *Колошина В. Ф.* Самоактуалізація викладача / В. Ф. Колошина // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 1. – С. 7 – 9.
4. *Кудін В. В., Юрченко В. І.* Психологія вищої школи. Курс лекцій. / В. В. Кудін. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 176 с.
5. *Гриньова В. М.* Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / Гриньова В. М. // Вища освіта України. – 2006. – №4. – С. 58 – 62.
6. Культура педагога: монографія / С. О. Завєтний, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов, Л. М. Тіщенко; за ред. О. С. Пономарьова. – Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. – 320 с.
7. *Рубінштейн С. Л.* Проблеми загальної психології / С.Л. Рубінштейн. – М.: Педагогіка, 1976. – 212 с.

УДК 378: 37.013

Соломаха С. О.
м. Київ, Україна

КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Сучасна освітня парадигма спрямована на особистісно-орієнтоване навчання, що потребує пошуку педагогічних технологій, які передбачають використання багаторівневої моделі комунікації в освітньому процесі й розвитку інноваційної компетентності як критерія успішності професійної діяльності вчителів (викладачів). Тому важливим складником професійно-педагогічної компетентності є комунікативна компетентність як складова загальної професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Метою педагогічної комунікативної діяльності є взаємодія вчителя та учнів з метою передачі та отримання освітньої інформації

Інноваційні освітні технології сьогодні будуються на діалогічній стратегії спілкування педагога з учнями (студентами), що орієнтує тих, хто навчається, на пошук ціннісних смислів у процесі спільної творчої діяльності, коли педагог виступає в ролі помічника – консультанта, який забезпечує рівень інформаційних можливостей самостійного пошуку учнів (студентів), здійснює корекцію і контроль набутих знань, умінь, навичок. Особливо актуальною ця стратегія є у сфері педагогічної освіти, оскільки орієнтує вчителя (майбутнього вчителя, викладача) на формування професійно значущих знань, які мають стати складовою смисложиттєвої концепції особистості, визначаючи рівень мотивації і професійну перспективність. Комунікаційні (діалогічні) педагогічні технології характеризуються перш за все функціонуванням мови, як транслятора смислу. Діалогічність може виявлятися як у внутрішньому діалозі (обробка смислових зв'язків мозком), так і у зовнішньому (процес спілкування вчителя з учнями).

Така стратегія у сучасній педагогічній науці називається стратегією смислоутворення. Комунікативна стратегія як робота з управління смислами спрямована на актуалізацію смислових зв'язків у процесі отримання інформації учнями під час навчання. Форми передачі інформації можуть бути при цьому різноманітними, як формального навчання (урок, лекція, практичні, лабораторні заняття, семінар тощо, так і неформального навчання: лекція-презентація, наративна лекція, проблемний семінар-практикум, семінар-дискусія; кооперативне навчання: «круглий стіл», вебінари, тренінги, самопідготовка, практикуми уроків, консультації, брифінги тощо).

Особливий аспект комунікативної взаємодії учня (студента) і вчителя (викладача) – смислове поле взаємодії, у процесі якого зміст навчального процесу починає сприйматися як особистісна цінність, що має особистісний смисл. Інноваційні комунікативні технології здійснюють переорієнтацію навчального процесу: від декларативної трансляції знань педагогом й

пасивного їх сприйняття учнями (студентами), до формування здатності суб'єктів навчання самостійно осмислювати і діяти, застосовуючи методи відкритого (генеративного) навчання у системі вільного розвитку і особистісного саморозвитку власних знань, умінь, здатностей, потреб, світогляду тощо. Застосування педагогами сучасних інноваційних технологій відкриває широкі перспективи і нові можливості в освітньому процесі, дозволяє використовувати величезний об'єм інформації для досягнення мети у практичній педагогічній діяльності, доповнюючи знання власним ціннісним смислом.

Література. 1. Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти: практичний посібник / М. П. Вовк, Н. О. Філіпчук, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Л. Ю. Султанова. – К., 2019. – 348 с.

УДК 781.1

Ткачук О. С.
м. Чернівці, Україна

ГЕНЕЗА ТЕРМІНА «МУЗИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО» У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Упродовж ХХ століття у науковій думці та краєзнавчій практиці відбувався розвиток терміна «музичне краєзнавство», зокрема, тлумачили його основні поняття, здійснювали обґрунтування місця музичного краєзнавства у системі наук. Зазначмо, що вперше термін ще у 1930-х рр. ужив у своїх працях Б. Асаф'єв, який підкреслював, що не лише столичні міста (як-от, Москва та Петербург) мають потужну музичну культуру, а й провінційні міста й містечка, де формується специфічне культурно-мистецьке середовище, що є частиною цілісної музичної культури країни. Ґрунтовні наукові напрацювання з музичного краєзнавства починаються лише у 1960 рр. і пов'язані з іменами Б. Штейнпресса та М. Етінгера. Власне термін

визначають як «…вивчення музичної культури певного регіону, краю, міста і т. д.» (переклад – О. Т. [5, с. 333], а М. Етінгер на поч. 1980-х рр.).

На сучасному етапі розвитку науки в Україні музичне краєзнавство розглядають у декількох площинах. По-перше, як складник ґенези музичної освіти, що сприяє відтворенню достовірної картини розвитку музичного життя певного регіону, збагачує уявлення про здобутки музичного мистецтва як чинника музичної освіти. По-друге, музичне краєзнавство, або музична регіоналістика, є складником мистецтвознавства, і тлумачиться як вивчення музичної культури регіону, області, міста, села тощо з метою виявлення її специфіки та закономірностей утворення, функціонування і розвитку [4, с. 142].

По-третє, у системі підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін музичне краєзнавство забезпечує висвітлення якомога повнішої картини музичної культури певного регіону, сприяє вихованню у студентів ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, поглиблює їх художню свідомість, естетичний досвід і компетентність, удосконалює формування дослідницьких умінь у практичній краєзнавчо-пошуковій діяльності. Прикладами таких дисциплін є спецкурси, що викладають у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (автор-розробник Г. В. Карась) та Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (автор-розробник О. В. Залуцький) [3; 4]. По-четверте, музичне краєзнавство є складником національного краєзнавства, яке визначають як цілісну, динамічну, нерозривну, відкриту систему, що функціонує у світі тривимірних системних моделей: простір (географічне краєзнавство), час (історичне краєзнавство) та соціум (соціальне краєзнавство). Останнє включає у себе літературне, мистецьке, архітектурне, етнографічне, екологічне, релігійне краєзнавство [2, с. 10]. У цьому контексті зауважмо, що Голова Національної спілки краєзнавців

України П. Тронько вирізняє такі напрями краєзнавчих досліджень: історичне, етнографічне, літературне, географічне, мистецьке.

По-п'яте, музичне краєзнавство є одним із ефективних засобів патріотичного виховання громадян, насамперед студентів. Тому його можна розглядати серед педагогічного краєзнавства, яке означає виховний рух, проходження, просування вперед, залучення особистості до історико-культурної спадщини свого регіону, ознайомлення з довкіллям, господарською діяльністю, історичним минулим свого краю, його культурно-освітніми традиціями, вихованням любові до природи, історичних і культурних цінностей Батьківщини з метою зберегти та примножити духовну спадщину українського народу [1, с. 42]. Саме у цьому контексті у музичному краєзнавстві віддають перевагу виховним мотивам і смисловим чинникам у вивченні мистецького середовища.

Отже, можна стверджувати, що музичне краєзнавство є затребуваним напрямом не лише теоретичних та історичних пошуків учених, воно є дієвим чинником національно-патріотичного виховання усіх громадян України. Музичне краєзнавство, ґенеза якого активно відбувалась упродовж ХХ століття, сьогодні визначається як процес утворення, що розгортається не лише у часовому, а й у суспільному просторі за історичними, національними, регіональними, жанровими координатами.

Література. 1. *Бондаренко Т. В*. Соціальне виховання студентської молоді засобами педагогічного краєзнавства : монографія. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 168 с. 2. *Жванко Л. М.* Краєзнавство : конспект лекцій. Харків : ХНАМГ, 2010. 163 с. 3. *Залуцький О. В*. Методика музично-краєзнавчої роботи у підготовці майбутнього вчителя музики // Наук. вісник Південноукраїнського держ. пед. ун-ту імені К. Д. Ушинського : зб. наук. праць. Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2006. Ч. 1. С. 126–133. 4. *Карась Г. В*. Музичне краєзнавство Прикарпаття як спеціальний навчальний курс: до постановки проблеми // Карпатський край. 2012. № 2. С. 142–148. 5. Энциклопедический музыкальный словарь / авт-сост.

Б. С. Штейнпресс, И. М. Ямпольский. М. : Советская энциклопедия, 1966. 632 с. 6. *Этингер М. А.* Внимание к музыкальному краеведению // Советская музыка. 1983. № 1. С. 99–102.

УДК 37.018

Тринус О.
м. Київ, України

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Питання про роль учителя в житті суспільства, здійснення його професійної підготовки у різні періоди розвитку України є найважливішими державними питаннями. Від того, якими особистісними рисами володітиме педагог, який рівень педагогічної майстерності матиме, яку педагогічну концепцію втілюватиме в життя, залежить доля народу.

Кінець XIX – початок XX століття, що характеризується як потужний етап модернізації національних систем шкільної, вищої педагогічної освіти, позначений активними пошуками освітян і науковців щодо модернізації педагогічної теорії і практики, розв'язання проблем формування особистості вчителя.

Метою нашої розвідки є вивчення ідей розвитку педагогічної майстерності провідних учених досліджуваного періоду, діяльність яких високо оцінювалась їх сучасниками, та залишається актуальною в умовах сьогодення.

Ісидор Савич Продан (1854-1929 рр.) – приват-доцент Харківського університету, автор курсу «Педагогіка», важливого значення надавав розвитку елементів майстерності майбутніх учителів у педагогічній взаємодії з учнями. Серед професійних рис вчителя–майстра викладач виділяв такі: усестороння освіченість, гарне знання предмета викладання; педагогічні здібності (лише той учитель заслуговує на любов та повагу своїх учнів, який сам ставиться до них і до своєї справи з любов'ю і, таким чином, досягає

навчальної та виховної мети своєї діяльності); природний дар, який має не кожен, хто обирає вчительську посаду (придатність до педагогічної діяльності можна перевірити нелегкою та відповідальною щоденною практичною роботою впродовж кількох років); педагогічний такт, що є результатом уроджених здібностей і педагогічного досвіду; моральні якості (для роботи з дітьми не можна допускати невиховану, боязливу, зі слабкою волею, з проблемами в особистому житті людину); педагогічна техніка (учитель може бути непридатним до педагогічної діяльності, якщо відчуває невпевненість у собі, страх перед учнями, нерішучість, знервованість, хворобливість, недосконаліть свого мовлення) [1].

Вагомий науково-теоретичний внесок у становлення педагогічної майстерності майбутнього вчителя здійснив Михайло Іванович Демков (1859–1939 рр.). Автор підручника “Курс педагогіки для учительських інститутів, вищих жіночих курсів і педагогічних класів” підкреслював, що в основу діяльності вчителя повинні бути закладені такі категорії, як Істина, Добро, Краса. Необхідною умовою організації навчально-виховного процесу дослідник називав особистість високоосвіченого, високоморального вчителя. Володіння педагогічним тактом вчений вважав провідною умовою успішної діяльності вчителя, зазначаючи, що це вміння виробляється не лише на ґрунті його морального і розумового розвитку, а й на основі тонкої душевної організації та спостережливості [2].

Автор теоретико–практичного курсу “Училищеведення” Ф. Шутце процес навчання розглядав як мистецтво, визначаючи талант як природжений учительський дар, харизму. У працях педагога схарактеризовано такі професійні риси вчителя-майстра: “добре може навчати той, хто сам добре знає; в навчанні важливо враховувати природні ступені духовного розвитку своїх учнів; на початку навчання важливо з’ясувати рівень духовного розвитку учнів; навчати необхідно шляхом застосування розвивального методу – від легкого до складного, від близького до віддаленого, від відомого до невідомого; навчати наочно; навчати цікаво; розвивати самодіяльність

вихованців; ураховувати індивідуальність учнів; звертати увагу в навчанні на майбутнє покликання” [3].

Отже, аналіз педагогічних досліджень щодо професійної підготовки вчителя у кінці XIX – початку XX століття дозволяє дійти висновку, що її домінантною основою було врахування природних здібностей і задатків майбутніх фахівців, обґрунтування вимог до рівня їхньої педагогічної майстерності.

Література: 1. *Продан И. С.* Педагогика: лекции на высших женских курсах 1915 г. / И. С. Продан. – Харьков, 1915. – 79 с. 2. *Демков М.* Учебник педагогики для учительских институтов, высших женских курсов и педагогических классов. Ч. 1 / М. Демков. – М. : Кушнарев и К◦, 1916. – 216 с. 3. *Шутце Ф.* Училищеведение / Ф. Шутце. – К.: Типография И. И. Чоколова, 1892. – 496 с.

УДК 378.147.88

Troshyna S. V.
Kremenchuk, Ukraine

«PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE OF THE TEACHER» IN THE DOMESTIC SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL OPINION

In the current conditions of modernization of the national education system, the problem of personal development, which is able to adapt to the needs of socio-economic and spiritual reforming of the society, to ensure their satisfaction and further development, comes to the fore.

Domestic and foreign researchers, referring to the identification of the trends under the sign of which changes in education occur at the end of the XX - beginning of the XXI century, emphasize that the most characteristic is the integration of all educational forces of the society; differentiation and individualization in education; democratization of the educational process; humanization of the content, goals and ways of organizing the educational

process (I. Anosov [1], I. Beh [3], A. Bogush [4] and others). These tendencies are directly related to the problem of the cultural development of the individual in the system of all links of education in the context of its humanization.

The purpose of this work is to reveal the essence of the concept of "professional and pedagogical culture of the teacher" in the national scientific and pedagogical thought.

Presenting main material. Many educators express their opinions about the teacher's culture, the importance of its manifestation in various aspects of its activity. Among them are P. Blonsky, P. Kapterev, A. Makarenko, K. Ushinsky, S. Shatsky and many others. In particular, V. Sukhomlinsky emphasized the inclination, love for children as one of the most important traits of a teacher's personality and connected with his pedagogical culture, in particular, with the culture of expression of the feelings.

Researchers view pedagogical culture as a complex, open, self-organizing, information-driven system, guided by science, moral and ethical principles of society, religion, art, and practical experience of humanity. At the same time, it reproduces and transmits to the new generation the spiritual-aesthetic, moral-ethical values of the individual, nation, society as a whole.

E. Zakharchenko notes that pedagogical culture is "a part of human culture that integrates historical and cultural pedagogical experience and regulates the sphere of pedagogical interaction" [8]. The author emphasizes that professional training of the future teacher should ensure mastering of the achievements of pedagogical culture of different epochs and civilizations. E. Bondarevska [5] states that the teacher's pedagogical culture should be considered as the main characteristic of the teacher's personality, activity and pedagogical communication. It is realized as a dynamic system of pedagogical values, creative ways of pedagogical activity, personal achievements of the teacher in creating models of pedagogical practice and their values from the point of view of the person of culture. According to A. Barabanshchikov [2], pedagogical

culture is part of the personal culture of the teacher, and is an important component of his general culture, which embodies his experience of raising children. The scientist believes that pedagogical culture is often considered in the researches devoted to the analysis of peculiarities of pedagogical activity, studying of pedagogical abilities and pedagogical skill of the teacher. V. Slastionin calls this phenomenon a way of life, a tool for the realization of individual creative forces in human activity [11]. According to V. Griniova, "pedagogical culture is a kind of concept of spiritual culture and acts as an integrated dynamic characteristic of the future teacher's personality, a relatively stable open self-regulated system of interrelated values, which determines his professional and pedagogical activity" [6]. In addition, pedagogical culture, according to V. Griniova, is constantly developing at the expense of relationships with the general culture of personality, professionalism of its pedagogical activity, value orientations and personal qualities of the teacher. That is, the teacher's pedagogical culture is considered an element of other, more complex systems that function in education and society. This understanding of the essence of this phenomenon allowed the author to develop a theoretical model of pedagogical culture as a personal formation, which ensures the unity of the general scientific, cultural, psychological and pedagogical and applied training of the future teacher. And T. Ivanova emphasizes the importance of the general socio-cultural development in the process of general cultural preparation of the teacher, and emphasizes the main tasks of general cultural training, namely: the formation of the general culture of the future teacher, education of high cultural needs and interests, improvement of personality, cultural personality, awareness of their place in the dialogue of cultures, development of cultural and professional-pedagogical consciousness. Also important is the opinion of T. Ivanova, according to which the development of the culture of a future specialist is impossible without the creation of an appropriate pedagogical

environment, a special cultural space, which involves the cooperation of teachers and students as like-minded in the cultural-educational process [9].

The definition of the category "teacher's professional and pedagogical culture" is presented in T. Guliyeva's study. The interpretation of this concept is made in the context of its understanding as a complex socio-pedagogical and personal formation that integrates the professional picture of the world, the concept of professional life, professional position, and individual style of spirituality [7]. The scientist notes that professional culture is an attribute property of a particular group of people, which is the result of the division of labor. Mastering a professional culture, in her opinion, is a process of mastering the techniques and methods of solving social problems, the means of activity that are normalized in a particular professional group.

The research of I. Palshkova is also devoted to the problem of the professional and pedagogical culture of the teacher [10]. This phenomenon is considered by the scientist as “a special kind of pedagogical culture, in which the experience of specially organized social practice of teaching and upbringing of the younger generation in the educational establishments created and instituted by the society to meet specific needs, ways of realization of educational activity, social requirements, social requirements, social requirements, mastering this activity. "

Conclusions and prospects for further development. Thus, summarizing the results of the review of scientific researches on the problem of teacher culture and its formation in the process of preparation in higher education, it can be stated that the concept of "professional and pedagogical culture" in scientific and pedagogical research is identified with the concepts of “pedagogical culture” and “teacher’s culture”, and therefore requires further specification and substantiation of understanding of its content components, determining the place of this phenomenon among others, similar to it, identifying ways of its formation in terms of professional sessional preparation of the future teachers.

References. 1. *Anosov I. P.* Modern educational process: anthropological aspect: Monograph / I. P. Anosov. – K.: Twimentor, 2003. – 391 p. 2. *Barabanshchikov A. V.* Problems of pedagogical culture of university teachers (on the question of the essence of pedagogical culture) / A. V. Barabanshchikov // Soviet Pedagogy, 1981. – № 1. – P. 71-78 3. *Beh I. D.* Becoming a professional in modern social conditions / I. D. Beh // Pedagogy of tolerance. – 2001. - № 3 -4. P. 157 – 162**.** 4. *Bogush A. M.* Pedagogical Dimensions of Vasily Sukhomlinsky in Modern Educational Space: Monograph / A. M. Bogush. - K.: Slovo Publishing House, 2008. – 272 p. 5. *Bondarevska E. V.* Pedagogical culture as a public and personal value / E. V. Bondarevska // Pedagogics. – 1999. – № 3. – P. 37 – 43. 6. *Griniova V. M.* Formation of pedagogical culture of the future teacher (theoretical and methodical aspects): Abstract. diss. … Doc. ped. Sciences: 13.00.04 - Theory and methodology of elementary education / V. M. Griniova / Institute of Pedagogy and Psychology of Vocational Education APS of Ukraine. – K., 2001. – 45 p. 7. *Guliyeva S. A.* Pedagogical forms and technologies of formation of professional and pedagogical culture of students - future teachers of elementary classes: Abstract. diss. … Cand. ped. Sciences: 13.00.01 - General Pedagogy and History of Pedagogy / S. A. Guliyeva. – M., RGB, 2002. – 17 p. 8. *Zakharchenko E. U.* Formation of the pedagogical culture of the young teacher / E. U. Zakharchenko // Pedagogy. – 2002. – № 3. – P. 45 – 50 9. *Ivanova T. V.* The culturological approach in the formation of the general culture of students - future teachers: Abstract. diss. … Cand. ped. Sciences: 13.00.01 - General pedagogy and history of pedagogy / T. V. Ivanova. – M., RGB, 2003. – 21 p. 10. *Palshkova I. O.* Pedagogical practice as a factor of formation of pedagogical culture of elementary school teacher / I. O. Palshkova // Science and education. – № 7 – 8. – 2005. – P. 58 – 61 11. *Slastionin V. A.* Teacher professionalism as a phenomenon of pedagogical culture / V. A.Slastionin // Pedagogical education and science. – 2004. – № 5. – P. 4 – 16

УДК 371.13

Шевенко А. М.

м. Київ, Україна

ВИЯВЛЕННЯ ТА АКТИВІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ РЕСУРСІВ ВЧИТЕЛЯ

Результативність роботи вчителя багато в чому залежить від розумного використання особистісно-професійних ресурсів, оптимального вибору способів діяльності, побудови стратегії та педагогічної взаємодії.

Ресурс (від фр. домінуючий засіб) визначається як запас, джерело чого-небудь. Під ресурсом особистості розуміють сильні сторони і можливості, які збільшують ймовірність подолання труднощів щодо успішної реалізації поставлених цілей.

Особистісний ресурс – *наявність сил і внутрішньої готовності* до вирішення поставлених завдань.

Слово «ресурс» означає «піднімаюсь, виникаю знову». Тлумачний словник дає таке визначення слова «ресурс»: воно означає запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби, а також засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності. Ресурси – засоби, що можуть бути задіяні для досягнення результату: фізіологія, стани, думки, стратегії, переживання тощо. В психології широко використовуються терміни «ресурсний стан», «внутрішні ресурси», «зовнішні ресурси», «особистісні ресурси».

Особистісний ресурс – це наявність сил та внутрішня готовність до вирішення поставлених завдань. Особистісні ресурси забезпечують реалізацію потреб у соціалізації та самореалізації людини.

До особистісних ресурсів входять: індивідуально-типологічний потенціал людини (домінуючі сторони темпераменту, характеру); інтернальність (уміння приймати рішення та нести за нього

відповідальність, стійка власна позиція, автономність); досвід особистості (знання, розуміння, навички, уміння); позитивне ставлення та самоставлення (позитивне мислення, адекватна самооцінка). Особистісні ресурси підтримують людину зсередини, вони допомагають у досягненні поставленої мети, обумовлюють ефективність професійного навчання та діяльності, особливо педагогів, що стикаються з великою кількістю непередбачуваних ситуацій у педагогічній взаємодії.

У багатьох випадках ефективність педагогічної діяльності залежить від *індивідуально-типологічних особливостей* людини, від того, наскільки обраний фах чи сфера діяльності відповідає проявам домінуючих рис темпераменту особистості. Діагностування індивідуально-типологічних особливостей особистості ми здійснюємо за допомогою таких методик: *формула темпераменту (Бєлов), тест-опитувальник Г. Айзенка (EPI).* Дослідження типу темпераменту дає змогу визначити сильні сторони особистості, що є важливим ресурсом у професійній діяльності. Використання сильних рис особистості значно підвищить її результативність та знизить стресовий рівень.

Наступним ресурсом виступає *інтернальність особистості*, її включено Г. Олпортом у склад особистісної зрілості (ресурсності): автономність, незалежність. Г. Олпорт вважав, що самодостатність залежить від функціональної автономії мотивації людини. Для пояснення мотивації особистості Г. Олпорт запропонував поняття *функціональної автономії*. Особистісно зріла, самодостатня особистість проявляє інтерес до навколишнього світу, має розширене почуття «Я», толерантна по відношенню до інших, має почуття фундаментальної емоційної безпеки (прийняття себе та самоконтроль), реалістично сприймає дійсність та активна у діях, вона прагне привносити власний досвід у вирішення всіх поставлених завдань. Діагностика інтернальності особистості

забезпечується такими методиками: *готовність до саморозвитку (В. Павлов), рівень суб'єктивного контролю (Дж. Роттер)*.

Саме *досвід* особистості, і на цьому наголошував Іван Андрійович Зязюн, є вагомим ресурсом людини; все, що вона пережила, відчула та усвідомила – це досвід, який у майбутньому можна ефективно використати у професійному навчанні та подальшій діяльності. Г. Олпорт висуває думку, що людина, яка має широкий досвід та знається на багатьох способах поведінки, має вищий рівень свободи. Але деякі люди намагаються знецінити власний досвід, вони впевнені, що їх уміння нічого не варті, що такими самими чеснотами наділені майже всі люди, що нема чим пишатися тощо. Ця загрозлива позиція знецінення досвіду має природу, напряму пов'язану із самооцінкою та самоцінністю особистості.

Об'єднує та посилює інші ресурси особистості *позитивне мислення*. Якщо людина не вірить в успішне вирішення проблем, то підсвідомо вона не використовує наявні ресурси у своїй практиці. Позитивне ставлення та самоставлення особистості забезпечується позитивним мисленням та сприяє адекватному рівню самооцінки. До внутрішніх ресурсів відносять позитивні стани розуму. Діагностувати здатність до позитивного погляду на життя та рівня самооцінки можна за допомогою таких методик: визначення рівня самооцінки, самодіагностика стійкості до стресу, тест на оптимізм.

Технологія виявлення особистісно-професійних ресурсів відповідає таким вимогам, а саме: поділ процесу на етапи; взаємопов'язаність етапів, що посилює ефективність технології; алгоритм виконання дій, спрямованих на досягнення кінцевого результату; нормованість затраченого часу.

І етап – *відкриття себе* (консультативна бесіда з елементами експрес-діагностики, використання проективних методик, самоаналіз та самопізнання).

ІІ етап – *виявлення ресурсів* (виявлення мети та побудова планів у техніці smart: конкретність, вимірюваність, досяжність, значимість, обмеженість у часі; розробка шляхів їх реалізації, профдіагностика, ситуація потенційного успіху, авансування успіху).

ІІІ етап – *включення в активну діяльність, розвиток ресурсів* (самопізнання, самоаналіз, подолання стереотипів, психологічних бар'єрів, ситуація подолання труднощів, максимальне розкриття можливостей). Розвиток емоційного інтелекту, прийняття себе, розвиток позитивного ставлення до світу та прийняття інших, розвиток мотивації до самоактуалізації.

ІV етап – *використання ресурсів у професійній самореалізації та особистісному зростанні* (самоаналіз досягнень, відчуття потреби у нових цілях, передача досвіду, участь у семінарах, самоосвіта, ситуація розуміння здатності до самореалізації тощо).

Отже, виявлення особистісного ресурсу і його розвиток та активізація значно поліпшують мотивацію, активність, ефективність вчителя.

Дослідження ресурсності варто здійснювати з урахуванням особистісно-ресурсного підходу. Цей підхід спрямований на підвищення ролі ресурсів, усвідомлення цінності ресурсів особистості, актуалізацію ресурсів за потреби у ситуації професійного вигорання тощо. Спираючись на особистісно-ресурсний підхід, виникає ідея розкриття особистісно-професійних ресурсів шляхом самопізнання, самодіагностики та самоаналізу особистості.

• Пошук ресурсів доцільно здійснювати за допомогою діагностики індивідуально-типологічної сфери особистості. Ресурсний підхід підкреслює важливість професійної та особистісної самореалізації особистості шляхом активізації внутрішніх рушійних сил людини та ефективного використання зовнішніх впливів. Програма «Виявлення та

активізація особистісно-професіних ресурсів вчителя» містить такі змістові модулі, їх опрацювання сприяє:

- усвідомленню значущості власних сильних сторін та професійного досвіду;
- готовності до розвитку та саморозвитку впродовж життя;
- ефективному використанню набутих знань у практиці педагогічної діяльності;
- формуванню та розвитку позитивного мислення вчителя як профілактики стресових перенавантажень у професійній сфері.

Змістовний модуль 1. Індивідуально-типологічні особливості – базовий ресурс особистості вчителя.

Перший змістовий модуль навчально-розвивальної програми вміщує теоретичну інформацію щодо особливостей індивідуально-типологічної сфери особистості. Розглядаються питання особливостей та відмінностей типів темпераменту, поєднання рис різних типів темпераменту в кожній особистості. Особливості взаємодії різних типів, їх сильні сторони і шляхи виявлення та корекції сторін, що заважають у професійній діяльності та особистому житті. «Темперамент» від грецького. – співвідношення частин. У кожного з типів темпераменту існують сильні та слабкі сторони:

- Холерик добре орієнтується у швидкоплинних змінах ситуації, легко переключається з однієї діяльності на іншу, але проявляє дуже бурхливу емоційну реакцію;
- Флегматик, навпаки, травматично почуває себе у частих змінах, але легко справляється із монотонною діяльністю;
- Меланхоліки добре орієнтуються у тонких переживаннях людської психіки, але погано переносять стресові ситуації;
- Сангвініки стійкі до стресу, але для них характерна деяка поверховість.

Німецький вчений В. Вундт зазначав, що у буденних радостях та горі потрібно бути сангвініком, у важливих життєвих подіях – меланхоліком, в інтересах – холериком, у виконанні прийнятих рішень – флегматиком.

Змістовний модуль 2. Готовність до саморозвитку.

Другий змістовий модуль навчально-розвивальної програми присвячено виявленню рівня готовності до саморозвитку. Саморозвиток особистості – сходинка до самоактуалізації. Обговорення перешкод, що заважають особистісно-професійному зростанню вчителя. До руйнівників ресурсів віднесено: почуття провини, страх, заздрість, ревнощі, жалість до себе. Установки, що заважають розвитку: зона комфорту, звички.

У психології представлено характеристики, що є необхідними для саморозвитку та самореалізації. Г. Олпорт вважав, що особистісна зрілість, самодостатність залежать від функціональної автономії мотивації людини.

Самодостатня особистість:

• проявляє інтерес до навколишнього світу;

• має розширене почуття «Я»;

• толерантна по відношенню до інших;

• має почуття фундаментальної емоційної безпеки (прийняття себе та самоконтроль);

• реалістичне сприйняття дійсності;

• активність у діях;

• привнесення власного досвіду в ситуацію, що переживається.

Упевненість у собі – показник ресурсності вчителя.

Каталізатори змін – це бажання вчитися впродовж життя, мотивація на саморозвиток, прагнення до самоактуалізації.

Отже, здатність та готовність вчителя до саморозвитку, до освіти впродовж життя забезпечить його рушійними силами до найвищої сходинки піраміди потреб – самоактуалізації.

Змістовний модуль 3. Досвід – професійний ресурс вчителя.

Третій змістовий модуль навчально-розвивальної програми дозволяє зупинитися на професійній спрямованості вчителя. Педагогічна майстерність як ресурс особистісно-професійного зростання. Розглянути досвід вчителя як професійний ресурс, а саме: способи взаємодії вчителя з аудиторією, розібратися у секретах педагогічної майстерності, обговорити особливості використання педагогічного інструментарію у практиці викладання тощо, ознайомитися з типами спрямованості поведінки за К. Хорні (до людей, від людей, проти людей).

Сучасні професійні якості: ефективність, результативність, критичне мислення, радість до життя.

Отже, професійний досвід, пережитий та опрацьований і є важливим ресурсом вчителя.

Змістовний модуль 4. Позитивне мислення.

Четвертий змістовий модуль навчально-розвивальної програми вміщує інформацію щодо переваги позитивного мислення, правил позитивного ставлення до життєтворчості, опанування деякими техніками позитивного мислення. Позитивне мислення як профілактика стресових перенавантажень у професійній сфері вчителя:

• Позитивне мислення об’єднує та підсилює інші ресурси особистості. Якщо людина не вірить в успішне вирішення проблем, то підсвідомо вона не використовує наявні ресурси у своїй практиці.

• Якщо Ви не вірите у те, що вихід є – Ви його не знайдете.

Отже, опрацювання змістових модулів навчально-розвивальної програми збагачує теоретичну базу знань, підвищує практичні навики оволодіння конкретними техніками, дає можливість обговорення в групі нагальних питань педагогічної взаємодії, сприяє обміну досвідом та

використання досвіду власного та набутого, дозволяє виявити та активізувати особистісно-професійні ресурси вчителя.

Література. 1. *Вундт В.* Введение в психологию : Пер. с нем. Предисл. Н. Самсонова. Изд. 3-е М.: КомКнига, 2007. – 168с. 2. *Олпорт Г.* Становление личности. Избранные труды. / под общей редакцией П. А. Леонтьева. – М.: «Смысл», 2002. 3. Основи педагогічної майстерності: навчальна програма / уклад.: І. А. Зязюн, І. Ф. Кривонос, Н. М. Тарасевич. – К.: Богданова А. М., 2009. – 48 с. 4. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с. 5. *Перегончук Н. В., Краєвська Т. С.* Психологічні ресурси особистості майбутнього психолога // Молодий вчений. – 2018. – №2 (54). – С. 477 – 480. 6. Психологія особистості: Словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с. 7. Словник української мови в 11 томах / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. – Київ: Наукова думка, 1970–1980. Онлайн: inmo.org.ua і sum.in.ua. 8. *Шевенко А. М.* Методичне забезпечення відбору учнівської молоді до вищих навчальних закладів педагогічного профілю / метод. реком. – К., 2016. – 157 с.

УДК 37.013:001.895

Беспарточна О .І. Кірюхіна М. В.
м. Кременчук, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ТЕХНІЧНИХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Модернізація вищої освіти України, її інтеграція у європейську та світову систему освіти вимагають переосмислення основних напрямів

професійної підготовки фахівців, зокрема, фахівців технічних спеціальностей. Але в умовах інформаційного і технологічного вибуху, спеціальна професійна підготовка старішає так само швидко, як техніка, технології та устаткування. Професійні знання та вміння – це значна, але тільки частина, необхідна для побудови професійної кар'єри, інша частина – це аналітичне мислення, особистісні та організаторські здібності фахівця, уміння спілкуватись та встановлювати контакти з людьми, здатність до самоосвіти, творчість тощо. Професійна підготовка такого фахівця має відбуватися в синхронному процесі взаємодії трьох складових: спеціально-професійної, фундаментально-дослідницької та гуманітарної (соціально-гуманітарної). Все більш пріоритетного значення набуває вміння у викладачів, прагнення до *застосування інноваційних технологій в професійній підготовці майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.*

Романовський О. Г. стверджує, що тільки гуманітарна підготовка здатна дати людині можливість зрозуміти складність та багаторівневість буття, поглибити її мислення, забезпечувати цілісність і системність світосприйняття, світорозуміння і світогляд [1]. Узагальнюючи думки багатьох науковців, викладачів гуманітарних предметів та власний професійний досвід, можна констатувати, що викладачі гуманітарних дисциплін ЗВО у процесі навчання студентів технічних спеціальностей стикаються з такими основними проблемами: *зниження загального культурного рівня студентів.* Сучасна постмодерна культура з її релятивізмом та відсутністю вищих духовних орієнтирів вирощує людину, здатну не створювати, а продавати, не творити, але споживати. Різноманітність матеріальних благ дезорієнтує сучасну людину, загрузлу в цінностях споживацтва, або, висловлюючись сучасною новомовою, консюмеризму; *слабке володіння навичками зв'язної письмової та усної*

мови, проблеми мовної культури, культури читання гуманітарної літератури; невміння аналізувати та узагальнювати, логічно стрункo аргументувати свою позицію; погане володіння базовими поняттями і законами логіки; утруднення з питання розрізнення об'єкта і предмета наукового дослідження, визначення наукової гіпотези або парадигми [2].

З метою визначення думки викладачів гуманітарних дисциплін щодо необхідності оновлення змісту гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі та *визначення рівня обізнаності викладачів гуманітарних дисциплін щодо можливостей інноваційних технологій навчання та готовності до їх використання в освітньому процесі* було проведено опитування 58 осіб із використанням *Google Форм в режимі on-line*. За результатами опитування з'ясовано наступне: 98 % – висловились за осучаснення змісту гуманітарних дисциплін; 86 % – вважають, що оновлення змісту гуманітарної підготовки повинно відбуватись через створення інтегрованих курсів гуманітарних дисциплін, що зумовлено невеликою кількістю кредитів на їх вивчення в навчальному плані; 72 % – позитивно відносяться до думки щодо присвячення перших занять поясненню зв'язку гуманітарної дисципліни із спеціальністю студентів; 67 % – позитивно ставляться до реалізація інтегративного (міждисциплінарного) підходу для збагачення гуманітарних дисциплін основами технічного та природничо-наукового знання й навпаки, при цьому більше 50 % сумніваються у можливості продуктивної співпраці із викладачами відповідних кафедр; 62 % – підтримують ідею розробки спецкурсів з гуманітарних дисциплін, пов'язаних із професійною діяльністю майбутніх фахівців та включення їх до вибіркової компоненти освітніх програм. Аналіз результатів опитування, проведеного з викладачами закладів вищої освіти щодо визначення рівня їх обізнаності

про можливості інноваційних технологій навчання та їх використання в освітньому процесі, представлено на рис. 9.

Результати опитування (рис. 9) свідчать, що:

– 41 % опитаних викладачів не довіряють новому в педагогічній практиці та не бажають змінювати випробувані упродовж багатьох років організаційні форми навчання та, переважно репродуктивні, методи роботи зі студентами;

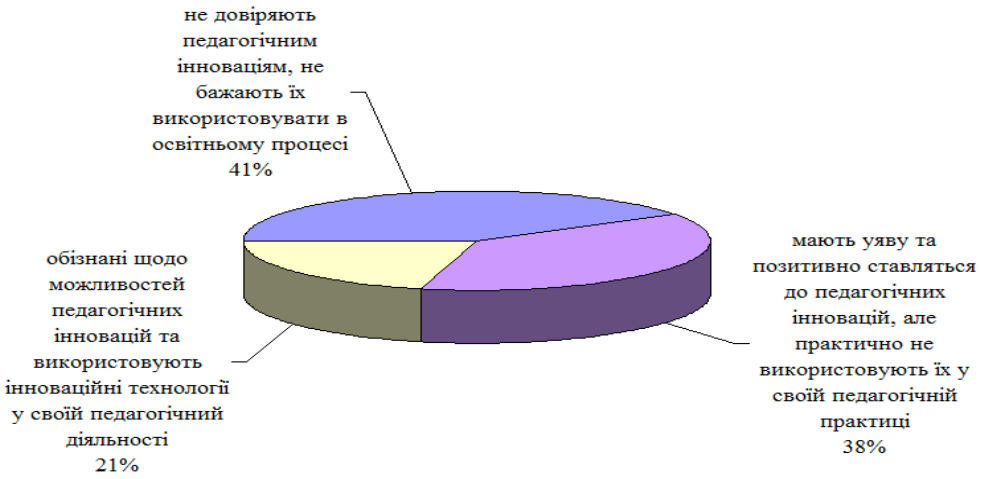

Рис.9. Результати опитування викладачів закладів вищої освіти щодо їх обізнаності про можливості інноваційних технологій навчання та їх використання в навчальному процесі

– 38 % опитаних мають уяву та позитивно ставляться до педагогічних інновацій, але через недостатню обізнаність про можливості інноваційних технологій, брак часу на їх опанування, відсутність чіткого усвідомлення при вивченні яких тем навчальних дисциплін їх можна використовувати під час аудиторної роботи та самостійної роботи студентів, практично не використовують їх у своїй педагогічній практиці;

– 21 % респондентів обізнані щодо можливостей інноваційних технологій навчання, готові використовувати та використовують їх у своїй педагогічній діяльності.

Спостереження за освітнім процесом та бесіди з викладачами

гуманітарних дисциплін, які позитивно відносяться до педагогічних інновацій (всього 57 % опитаних викладачів) показало, що:

– 54 % викладачів закладів вищої освіти використовують у своїй педагогічній практиці інформаційно-комунікаційні технології навчання під час проведення лекцій (мультимедійні презентації), на семінарських та практичних заняттях для перевірки знань студентів (комп'ютерне тестування);

– 19 % викладачів використовують елементи проектних технологій та технології проблемного навчання під час проведення лекцій та семінарських занять.

Отже, наше дослідження дозволило з'ясувати думку викладачів гуманітарних дисциплін щодо оновлення змісту гуманітарної підготовки; *визначити рівень обізнаності викладачів закладів вищої освіти щодо можливостей інноваційних технологій навчання та готовності до їх використання в освітньому процесі*; інтересу та потреби курсантів щодо вивчення гуманітарних дисциплін.

Література. 1. *Романовский А. Г.* Психолого-педагогическая подготовка в свете концепции формирования гуманитарно-технической элиты. Харьковская школа психологии: наследие и современная наука / отв. ред. Т. Б. Хомуленко, М. А.Кузнецов. – Харьків, 2012. – С. 129–139.
2. *Пархоменко Н. В.* Викладання соціально-гуманітарних дисциплін у технічному ЗВО: виклики та нагальні проблеми. Дослідження проблем гуманітарної освіти: зб. наук. пр. за підсумками дискусій на міжкафедральному науковому семінарі (м. Київ, 15 лист. 2018 р.) / ред. А. В. Сакун, Т. І. Кадлубович, Ф. М. Проданюк, Д. С. Черняк. – Київ, 2018. С. 143–159.

УДК 377.3:[316.77:005.336.2]

Бойчук О.Ю., Бойчук В.М.
м. Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ СФЕРИ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Основним завданням сучасної професійної (професійно-технічної) освіти є забезпечення якості підготовки фахівців у відповідних закладах освіти, формування передумов їхньої успішної професійної реалізації на ринку праці. Важливою умовою такої реалізації випускника закладу професійної (професійно-технічної) освіти є професійна комунікативна компетентність, яка створює соціально-психологічну основу взаємодії і сприяє інтенсивному включенню особистості у професійну діяльність, забезпечуючи її якісний результат. Сучасні вимоги щодо компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг обумовлює перегляд змісту навчання, впровадження ефективних педагогічних технологій, форм та методів навчання.

Основна мета статті: висвітлення ключових теоретичних аспектів формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг.

Виклад основного матеріалу. Сфера послуг є особливим видом людської діяльності, спрямованим на задоволення потреб клієнта. Вона характеризується високою динамічністю і численністю різних за змістом та емоційною напруженістю контактів. Процес обслуговування поєднує діяльність, спілкування і взаєморозуміння, а відтак, реалізація професійних функцій кваліфікованого робітника відбувається під час професійної комунікативної діяльності. З огляду на викладене, специфіка професійної комунікативної діяльності фахівців сфери послуг полягає в тому, що вони

мають з’ясувати потреби клієнта, збагнути сутність проблемної ситуації та визначити шляхи її вирішення; особисто долучитися до конструювання взаємин із клієнтом на засадах взаєморозуміння та ділового професійного спілкування. Необхідність впливати на поведінку споживачів послуг ставить робітників цієї сфери в певну залежність від них і накладає високу відповідальність за результат комунікативної взаємодії. Крім того, у сучасному інформаційному світі професійний успіх випускника закладу професійної освіти значною мірою залежить від його активності у віртуальному просторі, зокрема у соціальних мережах, які дозволяють поширювати рекламу, інформацію про послуги, свої професійні перемоги та досягнення та передбачають опосередковану професійно-комунікативну взаємодію. Такі умови професійної діяльності кваліфікованого робітника сфери послуг вимагають формування у них під час навчання в закладі професійної (професійно-технічної) освіти професійної комунікативної компетентності.

Ми розглядаємо професійну комунікативну компетентність майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг як інтегративне утворення професійних, комунікативних і особистісних якостей кваліфікованого робітника, яке формується у процесі набуття професійної мовної підготовки, актуалізується, розвивається і вдосконалюється під час практичної професійної діяльності, що передбачає безпосередній комунікативний контакт з клієнтом, і є якісною характеристикою випускника закладу професійної (професійно-технічної) освіти сфери послуг.

У структурі професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг визначено такі компоненти: *мотиваційний* – передбачає формування у майбутнього фахівця розуміння необхідності встановлення комунікативних контактів з колегами та діловими партнерами задля ефективного виконання професійних завдань, ставлення до професії, а також прагнення до особистісного кар’єрного

зростання; *когнітивно-нормативний* – передбачає знання норм сучасної української та іноземної мов (орфоепічних, акцентних, лексичних, синтаксичних, морфологічних, стилістичних, орфографічних), фахової термінології, озброєння знаннями про вербальні та невербальні засоби спілкування, знаннями про особливості, структуру, функції професійного спілкування, включає високий рівень професійної ерудиції, знання про комунікативні стратегії, методи психологічного впливу, правила і прийоми риторики, полеміки, рефлексивного слухання; *прагматично-дискурсивний* – передбачає уміння використовувати здобуті знання у практичній професійній діяльності, тонкий психологізм, спостережливість і увагу до кожного клієнта, індивідуалізацію мовних впливів, які мають бути виваженими й точно адресованими конкретному клієнтові, негайне врахування психологічної реакції на будь-який мовний «хід» працівника; *рефлексивно-прогностичний* – передбачає сформованість навичок прогнозування результатів власної праці, уміння усвідомлено контролювати результати своєї діяльності та рівень особистого розвитку та особистісних досягнень, формування креативності, ініціативності, творчості, схильності до самоаналізу. Цей компонент виступає регулятором досягнень та формування індивідуального стилю праці.

Ефективність формування професійної комунікативної компетентності учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти сфери послуг залежить від таких педагогічних умов: оновлення змісту суспільно-гуманітарних та професійних дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг; розвиток позитивної мотивації учнів на нормативне оволодіння професійною лексикою; застосування інноваційних методик у формуванні професійної комунікативної компетентності. Оновлення змісту суспільно-гуманітарних та професійних дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг передбачає їх вивчення на

мультидисциплінарній основі. У процесі дослідження з’ясовано, що розвиток позитивної мотивації майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг необхідно здійснювати шляхом професійно спрямованого текстоцентричного вивчення української та іноземної мов та залученні їх до творчої діяльності. Застосування інноваційних педагогічних технологій (електронного, мобільного, «перевернутого» та змішаного навчання) дозволяє нормативувати віртуальне професійне спілкування майбутніх кваліфікованих робітників, зробити освітній процес особистісно зорієнтованим, доступним у будь-якому місці, у будь-який час, вивільнити час для активної комунікації та корекції спілкування у процесі аудиторного навчання, яке має здійснюватися з використанням інтерактивних методик. Комплексний аналіз отриманих результатів засвідчив відповідність запропонованих педагогічних умов.

Опанування професійною комунікативною компетентністю можливе лише за умови поетапного її формування. Вважаємо, що доцільно виділити такі етапи формування професійної комунікативної компетентності: діагностично-мотиваційний (формування мотиваційного компонента), діяльнісно-операційний (формування когнітивно-нормативного та прагматично-дискурсивного компонентів), рефлексивно-прогностичний (формування рефлексивно-прогностичного компонента).

Висновки. Виділені нами теоретичні положення щодо формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг підтверджені експериментально. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг, тому до напрямів подальших досліджень відносимо розроблення комунікативно-орієнтованих інтегрованих професійних курсів.

УДК 001.891:[004.921.78:005.921.-022.324-001.341]

Іванова С. М.
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА FACEBOOK ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ НАУКОВОЇ СПІЛЬНОТИ

Прогрес соціуму обумовлений, перш за все, можливістю ділитися накопиченою інформацією та вдосконаленням каналів її розповсюдження. Розвиток інформаційних технологій і мережі Інтернет дозволяє здійснювати нову ефективну опосередковану двосторонню комунікацію, що обумовило створення масових соціальних мереж та інших комунікаційних продуктів в Інтернет-просторі. Унікальність даного комунікаційного середовища полягає в здатності саморозвиватися і відкривати нові можливості спілкування, наскрізно пронизуючі усі галузі людської діяльності.

Традиційно розрізняють ***два типи контактів***: а) *прямий* (безпосереднє усне і письмове спілкування як процес передачі інформації «людина – людина» і емоційного впливу адресанта на адресата з використанням вербальних і невербальних засобів: будь-який діалог, монолог, публічний виступ); б) *непрямий* (опосередкований, дистанційний – донесення інформації до адресата за допомогою технічних засобів усіх видів каналів друкованих та електронних ЗМІ: преса, радіо, телебачення та Інтернет). Виникнення Інтернету як якісно нового каналу зв’язку і нового комплексного типу людських контактів виявляє соціальну необхідність у спілкуванні і надає можливість значно збільшити аудиторію комунікантів з будь-якої країни світу, що приводить до виникнення глобального суспільства користувачів. З розвитком Інтернету також створюються соціальні мережі за напрямами професійної діяльності, що виступають як

інструмент комунікації, який об’єднує прямий і непрямий типи контактів комунікантів.

Сьогодні соціальна мережа Facebook дозволяє будь-якому користувачеві Інтернет створити профіль з відомостями про себе, організувати й вступити в групи за інтересами та ін. Успіх соціальної мережі забезпечується тим, що обмін власними думками, як реакція на подію або коментар ситуації, здійснюється в режимі реального часу. Таким чином, термін «***соціальна мережа***» можна розглядати як соціальну і технологічну структуру інтерактивних одиничних і групових комунікантів на Інтернет-платформі, вебсайті або сервісі в режимі он-лайн.

Мета роботи – дослідити та проаналізувати особливості використання соціальної мережі Facebook як засобу комунікації наукової спільноти.

Facebook – широко розвинена платформа, з різноманітним функціоналом, за допомогою якого користувачі можуть активно спілкуватися і взаємодіяти один з одним в будь-який час доби, в будь-якому місці, місті та країні світу. У Facebook багатогранний функціонал комунікації між людьми: користувачі діляться знаннями й досвідом, обмінюються новинами, фотографіями та відео в особистих і професійних сферах [1]. Спілкування в соціальній мережі «Facebook» являє собою опосередковану віртуальну комунікацію [2], до основних особливостей якої відносяться: 1) глобальність (міжнародність мережі й доступ до неї масового користувача), 2) анонімність користувачів, 3) інтерактивність, 4) гіпертекстуальність, 5) креативність, 6) мозаїчність, 7) континуальність, 8) дискретність, 9) системність, 10) технічність, 11) легкість поводження з мережевими даними, 12) добровільність і бажаність контактів, 13) стислість і жаргонні вирази думок, 15) відсутність сенсорного сприйняття комуніканта, 16) ускладненість емоційного компонента

спілкування, 17) максимальне прагнення до емоційного наповнення тексту, 18) жанри (інтернет-повідомлення, інтернет-газета і журнал, форум, новинна стрічка мережі, пост, репост, інтернет-коментар та ін.).

Мережа Facebook надає можливість створювати акаунти як окремим користувачам, так і організаціям різного профілю, в тому числі науковим установам та вишам. Незважаючи на те, що цільовою аудиторією Facebook є переважно студенти й молодь, наукові та науково-педагогічні працівники теж активно використовують мережу. Про це свідчать різноманітні групи наукового і педагогічного спрямування, наприклад: «ІКТ-навчання педагогів України», «Хмарні сервіси в освіті», «Опитування по ІКТ» та ін. Також є профілі, що присвячені науковим інтересам: «Аспіранти UA», «Рада молодих вчених», «Освіта і наука», «Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України» тощо.

Розглянемо специфіку використання підрозділом наукової установи – відділом відкритих освітньо-наукових інформаційних систем Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України мережі Facebook як засобу власного іміджетворення. Сьогодні сторінка відділу (*https://www.facebook.com/відділ відкритих освітньо-наукових інформаційних систем 1481435378764990*) в мережі Facebook, що була створена науковцями наприкінці 2015 р., активно використовується й підтримується співробітниками шостий рік поспіль як допоміжний засіб для підтримки наукових досліджень. В особистих повідомленнях працівник має можливість здійснювати комунікацію з колегами, робити анонси заходів і опитування, ділитися власними досягненнями, обговорювати важливі питання та теми. Також на головній сторінці відділу в мережі Facebook можна ділитись важливими новинами у сфері науки та освіти, розміщувати оголошення та запрошувати на масові заходи, що проводить наукова установа, висвітлювати власну участь у різноманітних

наукових заходах, розміщувати фото- та відеоматеріали, а також долучати користувачів до груп за відповідною тематикою.

Під час карантину соціальна мережа Facebook набула ще більшої популярності та затребуваності, де на сторінці відділу постійно розміщуються актуальні новини, оголошення тощо. Кількість постійних читачів сторінки відділу – 176 чол. Під час карантину в березні-квітні 2020 р. до цієї сторінки приєдналося ще 12 чол.

Статистичні дані профілю відділу у Facebook можна дізнатися за ***показниками:***

– *кількість публікацій* (дописів): кожного року – не менше 400–500; за 4 міс. (січень-квітень) 2020 р. – 132. Найчастіше сторінку переглядали жінки (78 %) віком 35–54 років та чоловіки (22 %) віком 45–64 років;

– *охоплення аудиторії* (користувачі) – кожного року – більше ніж 10 тис.; за 4 міс. (січень-квітень) 2020 р. – 2765.

– *натискання на дописи*, реакції, коментарі та поширення кожного року – більше, ніж 2 тис.; за 4 міс. (січень-квітень) 2020 р. – 896.

Дописами співробітників відділу цікавляться читачі з таких країн: Україна, Нідерланди, Німеччина, Іран, Кувейт, Канада, Польща та ін.

Співробітниками відділу за допомогою аналітичної системи Google Analytics проведено аналіз використання веб-ресурсів Інституту, з якого видно, що найбільша кількість переходів користувачів за посиланнями на ці сайти відбувається з Facebook.

Висновки. Користувач має змогу використовувати мережу Facebook для налагодження комунікації, для самовираження, саморозвитку, отримання нових відомостей, набуття знань, підвищення компетентності тощо. Наукові та науково-педагогічні працівники можуть використовувати Facebook: як особисту сторінку для комунікації між колегами та

аспірантами, докторантами чи студентами; для розроблення та просування іміджу наукової установи; як групу для обговорення наукових досліджень та важливих педагогічних аспектів тощо.

Використання електронних соціальних мереж для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників має такі переваги: 1) індивідуальна або групова комунікація; 2) наявність мобільного додатку мережі, що надає доступ у будь-який час і з будь-якого пристрою; 3) можливість отримання зворотного зв'язку; 4) можливість проведення науково-педагогічної роботи у створених групах; 5) можливість проведення опитувань, дискусій, фокус-груп; 6) відкритий доступ до віртуальної бібліотеки аудіо- і відеоматеріалів, які можна використовувати в структурі уроку; 7) популяризація наукової установи або закладу; 8) обмін досвідом тощо.

У подальших дослідженнях варто розглянути питання готовності наукових та науково-педагогічних працівників до використання електронних соціальних мереж у науково-педагогічній роботі.

Література. 1. *Яськова Н. В.* Використання електронної соціальної мережі Facebook для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників. Наукова молодь – 2019: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 04 жовт. 2019 р. – Київ: ІІТЗН НАПН України, 2019. С. 55 – 58. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719095 (дата звернення: 20.05.2020). 2. *Холодковская Е. В.* Особенности синтаксиса англоязычного интернет-комментария социальной сети Facebook: Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 2. Языкознание. 2014. № 1 (20). С. 79 – 83.

УДК 001.891:[004.921.78:005.921.-022.324-001.341]

Кільченко А. В.
м. Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ RESEARCHGATE ТА ACADEMIA.EDU ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Для України, де відбувається реформування освіти, особливо важливим є швидкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій в галузі науки та освіти, дослідження їх впливу на розвиток інформаційно-дослідницької компетентності (ІД-компетентності) наукових і науково-педагогічних працівників, на форми їх оцінювання, підготовку та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників відповідно до вимог освітньої галузі. Актуальним завданням сучасності є набуття науковцями вмінь та навичок щодо використання відкритих електронних систем для оприлюднення та розповсюдження результатів наукової діяльності [1].

Мета роботи: визначити та обґрунтувати основні переваги застосування соціальних мереж ResearchGate та Academia.edu для розвитку ІД-компетентності наукових і науково-педагогічних працівників.

ResearchGate (***RG)*** (*http://www.researchgate.net*) – безкоштовна соціальна мережа як засіб співпраці вчених всіх наукових дисциплін світової спільноти, що заснована у 2008 р. Іджадом Мадішем і Сереном Хофмайером та Хорстом Фікеншером.

Популярність он-лайн ресурсу RG пов’язана з такими ***перевагами***: 1. Можливість *створення персонального профілю* дослідника, наукової

установи, дослідницького проекту. 2. *Доступ до повнотекстових статей*, що розміщені науковцями в особистому профілі у вільному доступі. 3. *Пошук потрібної інформації*. За пошуковим запитом можна знайти вчених, виші й наукові установи, дослідницькі проєкти, публікації, питання й відповіді, теми й дослідницькі групи та ін. 4. *Підписка на дослідників*, отримання відомостей щодо виходу їхніх нових дописів, проєктів та ін. 5. *Створення* дослідних он-лайн *спільнот і груп*. Групи можуть бути як відкритими, так і закритими. Є можливість створити нові групи, що пропонують інструменти підтримки співпраці, такі як засоби обміну файлами. 6. Доступ до *дошки оголошень* зі списком міжнародних вакансій для вчених. Список можна відсортувати: за ключовими словами, посадами, областями та країнами. 7. Можливість отримати *статистику за активністю публікацій* дослідника і затребуваністю його робіт – кількість публікацій, їх цитувань і переглядів в RG, завантажень, передплатників та ін. 8. Розрахунок *інтегрального показника – індексу RG Score*, що дозволяє оцінити наукову значущість, авторитетність дослідника. Сумарна оцінка активності вчених конкретних наукових установ та університетів, профіль яких створено в RG, оцінюється за показником Total RG Score. 9. *Розрахунок індексу Хірша вченого* (в тому числі з урахуванням і без урахування самоцитування, зазначенням переліку найбільш цитованих публікацій).

RG включає додатки, що допомагають зв’язати вчених у віртуальному світі. Після аналізу профілю користувача, RG пропонує групи, що є близькими до його інтересів чи тематики досліджень. Мережа дозволяє користувачам співпрацювати з колегами для написання і редагування документів, допомагає їм планувати зустрічі й конференц-дзвінки онлайн,

дозволяє створювати опитування за темами. Деякі наукові установи й конференції використовують RG як основний засіб спілкування їх учасників.

Сайт RG містить такі ***додатки***: семантичний пошук (пошук за анотацією), що індексує як внутрішні ресурси, так і основні суспільні бази статей, спільне використання файлів, обмін базою публікацій, форуми, методологічні дискусії та ін. Користувачі мережі можуть створювати свій персональний блог. За допомогою цього семантичного пошукового механізму можна здійснювати аналіз не тільки ключових слів, а й анотацій статей цілком, що підвищує певність результатів.

Мережа також має ***дошку оголошень*** зі списком міжнародних вакансій для вчених світової наукової спільноти. Список можна відсортувати: за ключовими словами, посадами, областями та країнами. RG надає можливість завантажувати нещодавно опубліковані статті з дотриманням авторських прав. Ці публікації автоматично індексуються пошуковим механізмом сайту.

Для того щоб користувачі могли швидко отримати доступ до опублікованих і відрецензованих статей або для презентації останніх напрацювань, в мережі розроблено шаблон ***мікростатті*** для короткого викладу цих наукових матеріалів.

Користувачі мережі можуть створювати особисті блоги ***ResearchGate-блоги***. З них відбираються найбільш якісні дописи й публікуються, що є основним джерелом новин, коментарів, досліджень та інновацій з усіх галузей наукової діяльності.

З метою прискорення безкоштовного розповсюдження світових наукових досліджень в Інтернеті у 2008 р. Річард Прайс заснував сайт Academia.edu.

Academia.edu *(https://www.academia.edu)* – соціальна мережа для співпраці вчених всього світу, що створена з метою оприлюднення статей автора, відстеження їх цитувань і новин за дослідженнями та розробками своїх колег.

Від мережі RG цей сайт відрізняється тим, що на ньому можна реєструватися не тільки чинним студентам і співробітникам наукових установ та вишів, але й незалежним дослідникам. Academia.edu є потужним і ефективним засобом поширення досліджень учених, який за допомогою спеціальних аналітичних засобів дозволяє відстежувати в реальному часі кількість людей, що читають їхні статті.

Сьогодні платформа також представила новий ***мобільний додаток***, що дозволяє безкоштовно швидко і легко отримувати доступ до понад 23 млн наукових робіт та зберігати їх у режимі офлайн за допомогою пристрою iOS.

Висновки. Наукові соціальні мережі RG і Academia.edu відкривають широкі можливості для міжнародної кооперації вчених. Ці платформи допомагають здійснювати пошук зарубіжних колег, установ, що займаються вивченням проблем, які цікавлять дослідника, наукових проєктів, наукових вакансій та ін. На відміну від мережі Academia.edu, що популярна переважно серед фахівців галузі соціальних наук, RG використовується насамперед дослідниками в галузі біології, медицини та інформатики.

Соціальні мережі RG та Academia.edu стрімко розвиваються і постійно модернізуються. Сьогодні RG налічує більше ніж 17 млн зареєстрованих користувачів. Залежно від країни та регіону користувачами RG є від 15 до 65 відсотків дослідників. На сайті RG розміщено понад 100 млн публікацій. Майже 127 млн науковців та дослідників приєдналися до платформи Academia.edu – найбільшої платформи у світі для безкоштовного та відкритого доступу до наукових досліджень. У

дослідженні, що опубліковано в PLOS ONE, було встановлено, що матеріали, які завантажені в Academia.edu, отримують 69-відсоткове підвищення цитувань протягом 5 років.

Розвиток ІД-компетентності наукових і науково-педагогічних працівників є одним із пріоритетних завдань системи підвищення кваліфікації. Тому в перспективі потрібно продовжувати наукові дослідження в означеному напрямі, зокрема, у розробленні відповідних методик та експериментальній перевірці висунутих гіпотез.

Література. 1. *Іванова С. М., Яцишин А. В., Кільченко А. В.* Напрями використання цифрових науково-освітніх систем для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників. Інформаційні технології в освіті та науці: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф., м. Мелітополь, 13–14 черв. 2019 р. Мелітополь: Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2019. С. 339 – 343.

УДК: 37.012.3

Кобець В. М.
м. Харків, Україна

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

Постановка проблеми. Готовність майбутніх менеджерів до професійної діяльності вченими розглядається як мета і результат їх підготовки у процесі навчання у ЗВО та цілеспрямований процес їх професійного розвитку і саморозвитку. В результаті аналізу та систематизації науково-методичної літератури з цієї проблеми ми дійшли

до висновку, що вона є складним, інтегративним, динамічним особистісним утворенням, що містить творче засвоєння теоретичних знань і практичних умінь управлінської діяльності; спрямованість на її успішне виконання; активізацію власного особистісного потенціалу в процесі розвитку й саморозвитку, сукупність знань, умінь і навичок ефективної взаємодії з іншими людьми та управління ними.

Мета статті. Розкрити сутність та структурні складові готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності (ГПД).

Виклад основного матеріалу. За результатами теоретичного вивчення проблеми підготовки майбутніх менеджерів готовність до професійної діяльності розглянуто нами як єдність та взаємозв’язок таких складових: когнітивно-діяльнісний, ціннісно-мотиваційний, особистісний і комунікативний, що покладено в основу розробки психолого-педагогічної моделі її формування. Аналіз структури цього поняття дозволяє дійти висновку, що наявність окремих компонентів ґрунтується на сутнісних характеристиках потенціалу особистості, який не тільки розкривається, але й розвивається у процесі навчання у ЗВО. У зв’язку з цим розглянемо більш докладно компоненти, які її складають, що дозволяє підійти більш предметно і цілеспрямовано до розв'язання проблеми якісної підготовки майбутніх фахівців.

Важливу роль у формуванні готовності майбутніх менеджерів у процесі навчання відіграє *когнітивно-діяльнісний компонент, який характеризує інтеграцію професійних, економічних, математичних, правових, соціально-гуманітарних і психологічних знань і їх творче застосування в практичної діяльності.* Це передбачає здатність гнучко та оперативно вибудовувати стратегію й тактику управлінської діяльності, уміння аналізувати, адаптуватися до умов, що змінюються, спроможність

бачити проблеми та способи їх вирішення, а також шляхи коригування змісту, форм і засобів управлінської діяльності.

У процесі підготовки фахівців здійснюється отримання нових знань, формування практичних вмінь і навичок професійної діяльності, їх розвиток і саморозвиток, без чого неможливе становлення особистості як конкурентоспроможного суб'єкта ринку праці. Формування когнітивно-діяльнісного компонента ГПД є складним процесом, який вимагає постійного вдосконалення рівня підготовки педагогічних кадрів, активного застосування новітніх педагогічних та інформаційних досягнень. Необхідне удосконалення умов освітнього середовища, впровадження інноваційних технологій, створення нових форм співробітництва з організаціями, виробництвом і роботодавцями.

У становленні майбутнього менеджера як професіонала велику роль відіграє ставлення до обраної спеціальності. Для цього необхідно зрозуміти її специфіку, співвіднести з нею свої можливості, тільки тоді може йти мова про сформовану професійну спрямованість майбутніх менеджерів. Тому другим важливим структурним компонентом ГПД є *ціннісно-мотиваційний, або сукупність стійких цінностей, мотивів, цілей і переконань, які обумовлюють їх спрямованість на успішну професійну діяльність.* Потреби, цінності, інтереси, мотиви, цілі, об'єднані у єдиний комплекс, відіграють основну роль у розвитку потенціалу особистості. Ціннісні орієнтації складають ядро його мотивації, особистісного сенсу і відбивають ставлення людини до себе, навколишнього світу та інших людей. Вони значною мірою визначають цілі, які ставлять студенти перед собою, й те, яке значення вони надають їх досягненню. Від цього залежать стратегії їхньої поведінки та, в кінцевому підсумку, їхні дії. Цінності обумовлюють внутрішні потреби в

активізації власного особистісного потенціалу, розвитку і досягненні успіху в майбутній професійній діяльності.

Тому однією з важливих складових готовності майбутнього менеджера до успішної професійної діяльності є *особистісний компонент, який характеризує сукупність професійно-важливих якостей, лідерського потенціалу, емоційного інтелекту, та їх самовдосконалення шляхом самоконтролю, саморегуляції й саморозвитку.* Він починає формуватися у процесі підготовки у ЗВО за умови самоусвідомлення, самооцінки, розкриття, розвитку і саморозвитку їх потенціалу. Активізація особистісного потенціалу майбутніх менеджерів обумовлена наявністю внутрішніх ресурсів особистості. Велику роль в цьому процесі відіграє формування якостей, необхідних для успішної діяльності, лідерського потенціалу, емоційного інтелекту, готовності до саморозвитку. Орієнтованість навчального процесу ЗВО на професійно-особистісний саморозвиток передбачає створення такого розвивального середовища, яке сприяло б тому, щоб студент сам все більш усвідомлено і цілеспрямовано опановував методологію та технологію самопізнання, самовизначення, самоменеджменту, самовдосконалення.

Істотною характеристикою управлінської праці є постійна необхідність взаємодії з людьми, що здійснюється, насамперед, з підлеглими та спрямована на організацію і стимулювання ефективної роботи працівників. Необхідність ефективної взаємодії у процесі формування ГПД майбутніх менеджерів потребує формування *комунікативного компонента як сукупності знань, умінь та навичок рольової взаємодії у процесі управлінських відносин; розвиток*

комунікативних й організаторських схильностей і здатності до ефективного спілкування з іншими людьми та управління ними.

Міжособистісна взаємодія випливає з повноважень і статусу керівника в організації, яким стане майбутній менеджер. Він є центром зосередження та обробки інформації, що дає йому можливість ефективно діяти та приймати рішення. Менеджер повинен, вступаючи в процес взаємодії з іншими людьми, силою свого авторитету направити енергію групи на рішення поставлених завдань, впливати на послідовників, сприяти ефективному спілкуванню з ними. Змістом взаємодії є обмін інформацією, почуттями між людьми й виникнення на цій основі різноманітних міжособистісних впливів. Результативність цього процесу значною мірою залежить від знання стратегії й тактики ефективного спілкування. Тому у процесі навчання слід формувати не тільки знання, вміння та навички освоєння й передавання інформації, але і методи ефективної комунікації з іншими людьми, способи сприятливого впливу на них, які залежать від конкретних професійних ситуацій.

Висновки. Таким чином, актуальність цієї проблеми обумовила здійснення низки досліджень різних авторів, спрямованих на формування готовності майбутніх менеджерів до успішної професійної діяльності в процесі навчання у ЗВО. Узагальнення і систематизація матеріалів проведених досліджень, як у нас, так і за кордоном, а також теоретичне обґрунтування результатів, отриманих в даній роботі, сприяють розширенню наукових знань про досліджуваний предмет, інтеграції розрізнених уявлень про нього в єдину теорію і використання отриманих результатів у практичній діяльності.

УДК 378.046.4:: 373.58/.5.091.2.011.3-051:51]:004

Мар'єнко М. В.
м. Київ, Україна

КОМПОНЕНТИ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО РОБОТИ В НАУКОВОМУ ЛІЦЕЇ

Постановка проблеми. Метою створення хмароорієнтованої методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї є реформування підготовки вчителів, підвищення її якості, доступності та конкурентоспроможності. Зокрема, хмароорієнтована методична система зорієнтована на подолання окремих проблем, про які зазначено в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, наприклад: «неготовність певної частини працівників освіти до інноваційної діяльності» [0].

Основна мета статті. Розробити компоненти методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї.

Виклад основного матеріалу. Методична система підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї являтиме ряд окремих методик використання хмарних сервісів (чи хмароорієнтованих систем). До складу методичної системи належать: методика використання хмарних сервісів, що забезпечують пошук, збирання, накопичення даних; методика використання хмарних сервісів для подання, опрацювання, візуалізації закономірностей у даних; методика аналізу і інтерпретації отриманих результатів з використанням хмарних сервісів; методики для валідизації, дискусії, колективного оцінювання

висновків, рецензування в межах хмароорієнтованої системи та подальше впровадження і оприлюднення отриманих результатів.

Мета створення методичної системи підготовки – формування хмароорієнтованої системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї. Як хмароорієнтована система виступатиме платформа відкритої науки (з окремим інструментарієм), зокрема передбачено застосування її компонентів в освітньому процесі. Цьому сприятиме ширший доступ до інструментарію Європейської хмари відкритої науки та підвищення рівня науковості організації навчання у науковому ліцеї.

Зміст методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї спрямовано на формування ІКТ компетентності вчителів та учнів щодо використання хмарних сервісів та хмароорієнтованих систем на кожному етапі наукового дослідження та в навчальному процесі.

Методи навчання, що застосовуються у хмароорієнтованій методичній системі: словесні (відео-лекції, текстові чати, онлайн-бесіди); наочні (відео-інструктаж, тренінг, семінар-тренінг); практичні (практичні роботи, групове виконання завдань).

Форми навчання: лекції; практичні роботи; групова робота; самостійна робота; тренінгові заняття; робота у дослідницьких мережних проектах; пояснення та індивідуальні консультації, контрольна перевірка. Основний акцент стосується організації роботи в групах, оскільки дана форма навчання є ключовою для організації проєктної діяльності.

Засоби навчання: інструментарій Європейської хмари відкритої науки (окремі хмарні сервіси та системи, що можна використати в освітньому процесі); хмарні сервіси, що не входять до складу Європейської

хмари відкритої науки, проте використання яких не суперечить принципам відкритої науки.

Результативний компонент: розширення доступу до хмарних сервісів та хмароорієнтованих систем, підвищення рівня організації наукових досліджень в наукових ліцеях, підвищення рівня ІКТ компетентності вчителів та учнів.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Отже, можна стверджувати, що в дослідженні були розглянуті основні компоненти методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї. Описано мету, зміст, методи, форми та засоби навчання. Як перспектива подальших розвідок виступатиме детальний опис методики використання сервісів хмароорієнтованої системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів для роботи в науковому ліцеї.

Література. 1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013 (Дата звернення 27.05.2020).

УДК: 001.89:004.03:004.04:004.05:004.5:378.2

Новицька Т.Л.,
Новицький С.В.
м. Київ, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ЕЛЕКТРОННИХ НАУКОВО-ОСВІТНІХ СИСТЕМ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Використання терміна «науково-освітня система» покликане привернути увагу до нерозривного взаємозв’язку між системами науки та

освіти, які лише в комплексі спроможні ефективно виконувати свою традиційну – соціальну – функцію, а також нові функції – економічну, інтеграційну, виробничо-інфраструктурну [1]. Науково-освітня комунікація вимагає злагодженого функціонування складної і, водночас, гнучкої та мобільної інфраструктури. Вона повинна органічно поєднувати діяльність широкого кола учасників науково-інформаційних процесів – інтеграції й поширення наукової та освітньої інформації, задоволення потреб науково-освітнього співтовариства при підтримці інформаційно-дослідної діяльності, електронних бібліотек, бібліографічних, бібліометричних, наукометричних баз даних, електронних наукових фахових видань, ресурсів спеціалізованих науково-освітніх інформаційних систем, що продукуються відповідними науковими установами, університетами та ін.

Метою статті є взаємодія електронних науково-освітніх систем відкритого доступу для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників.

З тенденцією розповсюдження мережі Інтернет по всьому світу стало все більше зростати глобальне світове співробітництво наукових, науково-педагогічних працівників, освітян, наукових установ, університетів, організацій, що потребують активних, оперативних, надійних та зручних засобів поширення науково-освітньої інформації.

Значну частину національного науково-інформаційного простору забезпечують науково-освітні ресурси електронної бібліотеки Національної академії педагогічних наук України (ЕБ НАПН України). Потенціал наукової діяльності НАПН України базується на результатах психолого-педагогічних досліджень наукових та науково-педагогічних працівників установ НАПН України, які розміщують свої публікації в ЕБ НАПН України. ЕБ є відкритою електронною науково-освітньою системою, що вирішує проблеми проведення наукових досліджень, здійснення пошуку електронних освітніх та наукових матеріалів,

оприлюднення наукових результатів, допомагає у пошуку колег, співавторів, спільноти щодо наукових ідей, інновацій та їх впровадження [2]. Ресурси, що зберігаються у сховищі ЕБ НАПН України, індексуються Google Scholar – відкритою спеціалізованою пошуковою бібліометричною системою, що індексує наукові публікації та наводить дані про їх цитування. Можна виділити завдання, які вирішує профіль автора в Google Scholar: представлення публічної інформації про науковця, висвітлення наукових інтересів, відстежування бібліографічних посилань на свої публікації, формування наукового рейтингу науковця.

В ЕБ НАПН України з 2017 року інтегровано унікальний ідентифікатор науковця ORCID iD на базі програмного забезпечення EPrints 3, що вирішує проблеми ідентифікації вчених на міжнародному рівні, пов’язані зі зміною прізвищ, однакових імен та прізвищ, змінної транскрипції і порядку складних імен, де існують середні імена; загальних імен, ініціалів і т.д. ORCID – це неприбутковий проєкт, що визначає прямий зв'язок з дослідниками та організаціями, і спрямований на вирішення проблем синтаксичної та структурної неоднорідності відомостей про автора. Завдяки інтеграції ідентифікаторів ORCID з ЕБ НАПН України, можна «ідентифікувати» опубліковані результати дослідження автора, перейшовши з сайту ЕБ на сторінку облікового запису автора у системі ORCID. Крім того, для заповнення бібліографічними даними профілю щодо публікацій автора в ORCID, можна імпортувати, в форматі BibTeX, ресурси вченого з Google Scholar. Отже, ORCID-ідентифікатори зручно використовувати для вирішення академічних та соціальних заходів, вони також допомагають в пошуку авторів, кандидатів для наукового дослідження, пошуку зв’язаних між собою результатів наукових досліджень, інтеграції з іншими сервісами унікальної ідентифікації науковців; ORCID–принципи підкреслюють відкритість, прозорість, мають широкий науковий спектр в глобальному масштабі та необмежений географічними та державними границями, а також підтримує

права дослідників для встановлення параметрів конфіденційності на своїх облікових записах.

Для прискорення і ефективності процесу рецензування наукових публікацій було створено платформу Publons. «Publons – база науковців, рецензентів і інструмент для видавців і редакторів, що дозволяє шукати рецензентів, автоматизувати роботу з ними і підвищити її ефективність» [3]. Профіль Publons застосовується для виконання таких завдань: запобігання неправильної ідентифікації автора; управління та демонстрація всієї історії публікацій автора дослідження; відстеження кількості цитувань у Web of Science Core Collection і h-index; визначення потенційних співавторів; відстеження історії експертної оцінки і роботи в складі члена редколегії наукових журналів. Отже, платформа Publons – це ресурс для міжнародної наукової комунікації, за допомогою якого відбувається відстеження публікацій автора, показників цитування результатів наукового дослідження, правильна атрибуція автора, підтвердження експертних оглядів та історії редагування журналів в єдиному, легко підтримуваному профілі.

На рис.10 схематично зображено колаборацію відкритих електронних систем, що доцільно використовувати науковим та науково-педагогічним працівникам для підтримки розвитку інформаційно-дослідницької компетентності.

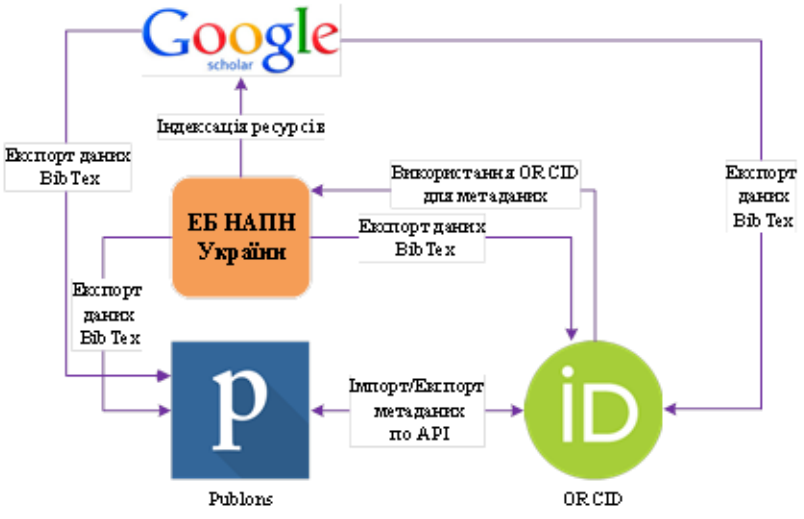

Рис. 10. Колаборація відкритих електронних систем

Розглянемо взаємодію між такими системами: ЕБ НАПН України, Google Scholar, ORCID та Publons. З ЕБ НАПН України ресурси індексуються та формують профіль автора в Google Scholar. Google Scholar не має інструментів інтеграції із зовнішніми системами через API, тому дані звідти можна експортувати в форматі BibTeX. Файл метаданих даного формату бібліографічного опису можливо експортувати в профілі автора в Publons та ORCID. При внесенні метаданих до ЕБ НАПН України, автори вносять унікальний ідентифікатор автора ORCID, у відповідне поле форми опису ресурсу ЕБ НАПН України. Даний ідентифікатор згодом відображається на сторінці перегляду інформаційного ресурсу. Аналогічно ресурси з ЕБ НАПН України, в форматі BibTeX, можуть бути експортовані в профілі автора в Publons та ORCID. У свою чергу, Publons та ORCID обмінюються метаданими по API між профілями автора у відповідних системах.

ЕБ НАПН України, як одна з найважливіших елементів національної науково-освітньої комунікації, займає значне місце в забезпеченні сприятливого середовища для підтримки наукових досліджень і якісної освіти, сприяє розвитку інформаційно-дослідницької компетентності дослідників. Описана взаємодія відкритих електронних систем забезпечить підтримку розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових та науково-педагогічних працівників.

Науково-освітня комунікація є необхідною складовою, рушійною силою науки та освіти, без якої не можуть просуватися вперед наукові дослідження та не можуть розвиватися педагогічні інновації, а отже, стає під загрозою ефективне, конкурентоспроможне майбутнє держави.

Перспективою подальших досліджень є розробка методичного супроводу використання відритих систем ідентифікування дослідників для

формування інформаційно-дослідницької компетентності у професійній діяльності наукових і науково-педагогічних працівників.

Література. 1. *Ільницький Д. О.* Науково-освітня інфраструктура як детермінанта глобального конкурентного лідерства. Економіка України. 2016. № 5. С. 23 – 39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_5_4 2. *Іванова С. М.* Проблема розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників з використанням відкритих електронних науково-освітніх систем. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Вип. 6 (68). С. 291 – 305. URL: https://lib.iitta.gov.ua/713629/ 3. *Тихонкова І.* Про що говорять авторські профілі Publons, ResearcherID, ORCID та інші: [презентація PowerPoint] Інформаційно-аналітичні ресурси та навчання. 17 липня 2019 р. *4. Новицька Т. Л.* Інтеграція ідентифікаторів ORCID з електронною бібліотекою Національної академії педагогічних наук України. Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій, технологічній і комп'ютерній галузях: матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (13 – 15 вересня 2017 р., м. Бердянськ). Бердянськ: БДПУ, 2017. С. 162 – 164.

УДК 37.02:004

Пінчук О. П., Соколюк О. М.
м. Київ, Україна

ГУМАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ЦИФРОВОЇ ДИДАКТИКИ

Цифрова педагогіка (*digital pedagogy*) [1] – галузь сучасної педагогічної науки, що є гуманістичним простором для розроблення специфічних завдань створення, ефективного та безпечного використання в освітній практиці цифрових технологій, досліджує особливості використання цифрових

технологій з освітньою метою. ЇЇ предметом є педагогічна система сучасної освіти, зокрема методичні системи навчання і виховання у високотехнологічних інформаційно-освітніх середовищах, що неперервно трансформуються під впливом процесів технічної модернізації. Основними напрямами трансформацій є управління та освітні політики, середовище та технології, сучасне викладання і навчання [2, 3].

Цифрова дидактика (*digital didactics*) використовує основні поняття і принципи «традиційної» дидактики як науки про навчання, доповнюючи і трансформуючи їх відповідно до умов технологічно насиченого цифрового середовища. Педагогічна взаємодія учитель – учень переважно опосередкована різними застосуваннями ІКТ. Ми дотримуємось думки про те, що наразі чітке визначення рівнів використання ІКТ в освіті, як це було зроблено у 2013 р. [4], робити недоцільно. Можна говорити про поступове «проходження» учителем етапів від несистемного, можливо епізодичного, використання в освітньому процесі цифрових технологій, мультимедійних засобів, веб-орієнтованих сервісів і програм до вільного володіння широким спектром сучасних засобів, що обов’язково включають системи управління навчанням, оцінювання результатів освітньої діяльності. Формат навчання набув гібридного (змішаного) типу з використанням технологій дистанційного навчання.

Цифрові технології впливають на здобуття й засвоєння знань, формування вмінь і навичок, набуття компетенцій, фіксацію досягнень, оцінку якості навчання, створення позитивної мотивації та стимулювання самостійності у навчально-пізнавальній діяльності. Змінюються при цьому підходи до вироблення цілей навчання з урахуванням створення технологічно оснащеного навчального середовища, орієнтованого на результат, і такого, яке б дозволяло учням ставити власні цілі навчання, відслідковувати і оцінювати власне просування в навчанні. Проектування змісту навчання має враховувати відповідні траєкторії навчання шляхом

вибору і розробки завдань, проблем, проєктів і видів діяльності, які інкорпорують цифрові інструменти та ресурси ІКТ, щоб сприяти навчально-пізнавальній й дослідницькій діяльності учнів.

Впровадження нових цифрових застосунків в освітню практику відбувається за моделлю SAMR. Спочатку цифрові пристрої замінюють існуючі інструменти (*substitution*), потім використовуються для розширення/урізноманітнення навчання (*augmentation*), нарешті допомагають модифікувати (*modification*) та переосмислювати методи навчання (*redefinition*).

Наприклад, нами був використаний доступний безкоштовно в Google Play і App Store мобільний додаток Smart Tools – зручний набір інструментів з 40 «теслярськими» та вимірювальними інструментами, утилітами, що використовує вбудовані датчики смартфону (рис.11, 12). Панель інструментів підтримує всі марки смартфонів і планшетів та кілька мов, але не всі моделі мають відповідні датчики для всіх інструментів та утиліт. За допомогою простих налаштувань, можна виконувати цікаві ігрові завдання з математики для молодших школярів (рис. 13).

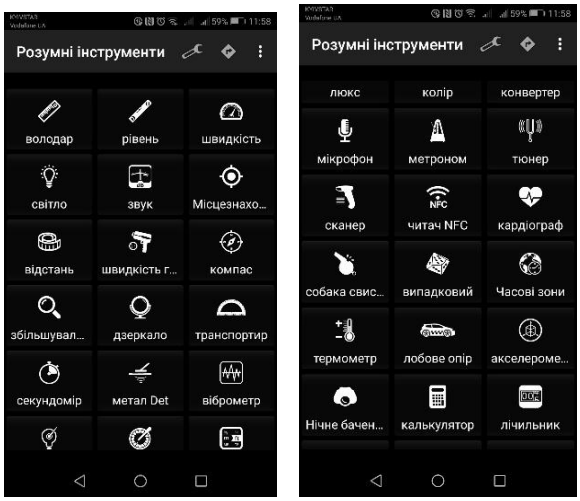

Рис. 11. Панель інструментів Smart Tools

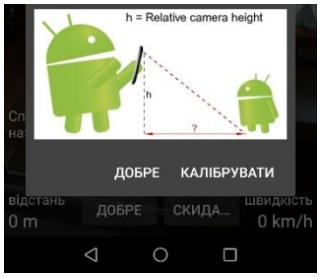

Рис. 12. Налаштування інструментів «відстань» і «швидкість»

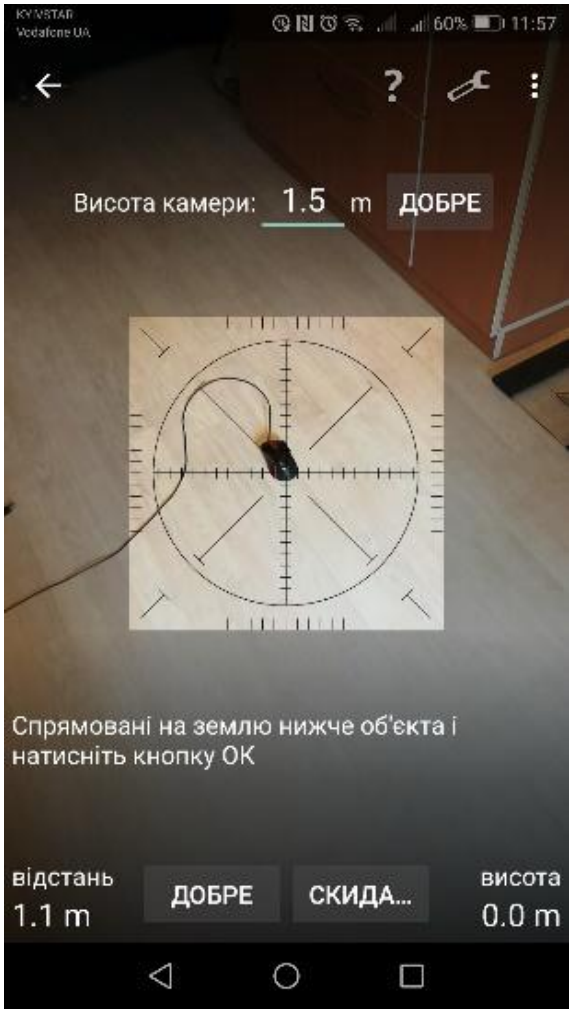

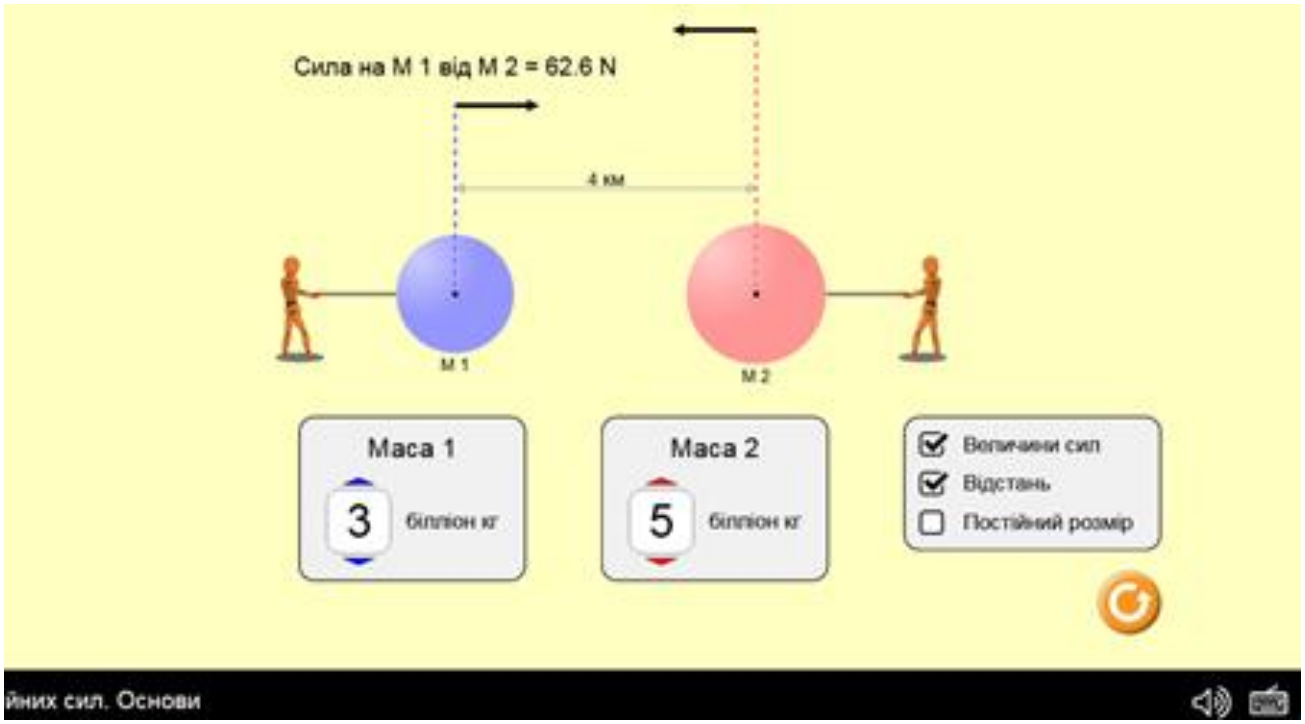
Рис. 13. Вимірювання кутів і відстаней на смартфоні за допомогою Smart Tools

На появу нових ефективних рішень цифрової модернізації освіти в першу чергу вливає співпраця з розробниками програмного забезпечення та веб-розробниками освітніх ресурсів практикуючих педагогів. Поширенню інноваційних дидактик – взаємний обмін знаннями учителів-новаторів, взаємне навчання у досвідчених викладачів, а також командна робота, що може заохотити впроваджувати цифрові пристрої, сервіси, додатки для навчання.

Останніми роками ми спостерігаємо тенденцію: у переважній більшості конкурсів педагогічної майстерності, інноваційних методичних і науково-методичних розробок червоною ниткою проходить акцент на використання технологій (цифрових платформ для навчання, різноманітних сервісів та електронних освітніх ресурсів). На нашу думку, головними критеріями, окрім креативної компоненти (оригінальність, новизна, творчість) має бути те, що нова методика (метод, форма, прийом), використовуючи кращі педагогічні практики, є доступною для реалізації іншими учителями, мінімізує бар'єри на шляху реалізації (як логістичні так і фінансові), описує шляхи вирішення низки передбачуваних проблем, які можуть виникнути у класі, зв'язує зміст з особистими інтересами учнів і учителя.

В Інституті інформаційних технологій і засобів навчання за результатами виконання науково-дослідної роботи розроблено методичні рекомендації щодо використання комп'ютерного моделювання для формування компетентностей учнів із природничо-математичних предметів у закладах загальної середньої освіти. Серед іншого, колективом дослідників надано методичні рекомендації щодо організації дистанційної підтримки освітнього процесу під час довготривалих карантинів із використанням комп'ютерного

моделювання, здійснено добір систем комп'ютерного моделювання та сервісів для формування компетентностей учнів. У методичних рекомендаціях наведено приклади, надано практичні поради вчителям щодо застосування комп'ютерних моделей з інтерактивними елементами і вбудованими додатками з метою формування й розвитку в учнів навиків дослідницької роботи, розвитку умінь роботи з цифровими інструментами (рис. 14), посиленню міжпредметних зв'язків (рис. 15). Вчителі, використовуючи системи комп'ютерного моделювання, мають можливість самостійно проектувати й конструювати пізнавальні завдання для учнів пропонуючи питання прогнозуючого характеру, щоб учні отримали концептуальне розуміння явищ і процесів.

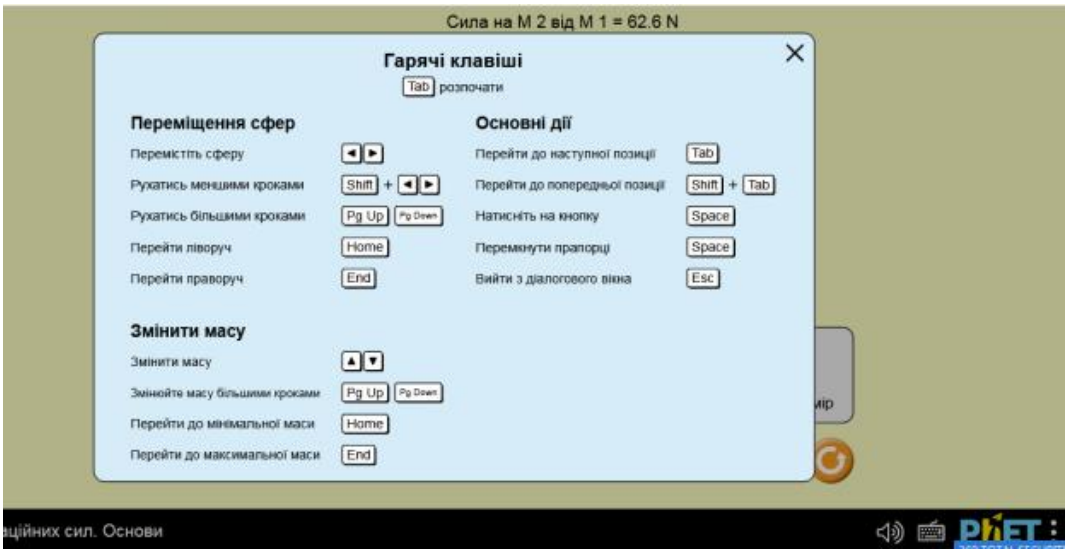

Рис. 14. Вимірювання для визначення універсальної гравітаційної константи (https://phet.colorado.edu/uk/)

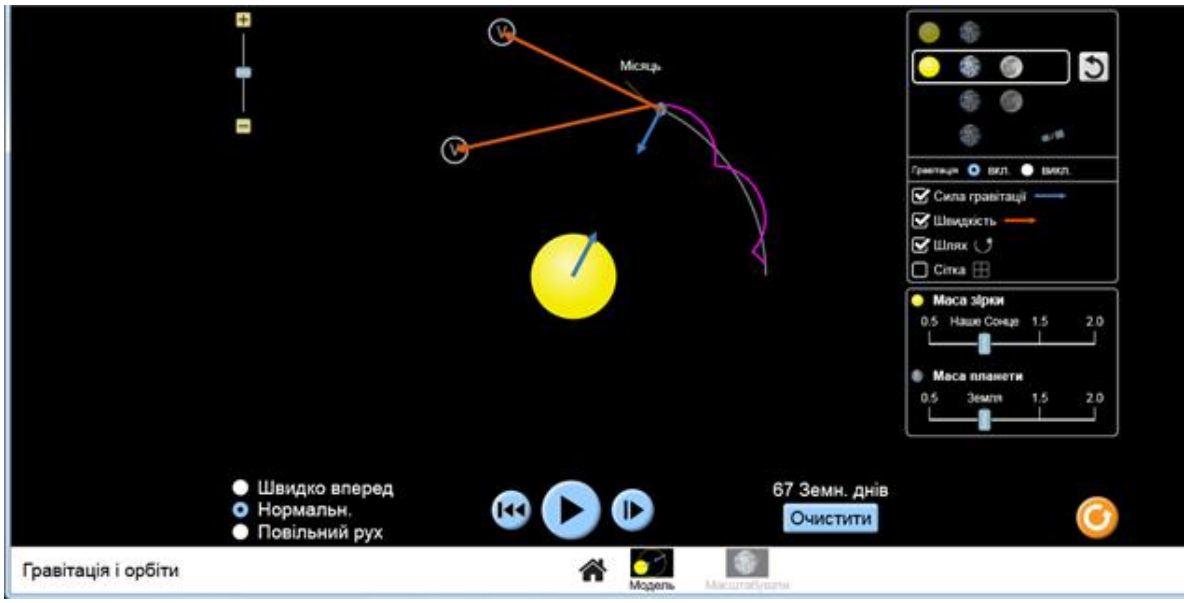

Рис. 15. Візуалізація розмірів і відстані між різними небесними тілами, визначення сили взаємодії між ними (https://phet.colorado.edu/uk/)

Сучасні вчителі та учні є активними суб’єктами синтетичного освітнього середовища, в якому здійснюються комунікація,

соціалізація, пізнання. Цифрові технології, серед іншого, є інструментальними об'єктами цього середовища, що можуть бути використані для візуалізації і оцінювання навчання, пошуку, отримання та опрацювання даних різноманітної природи та походження. Сьогодні переважна більшість досліджень спрямована на інструментальні аспекти цифрової дидактики – цифрові пристрої отримання даних і програмні засоби їх опрацювання як засоби пошуку довідкових матеріалів, моделювання завдань, моніторингу навчальних досягнень, вимірювання, розрахунків, візуалізації даних, побудови моделей явищ і процесів тощо. Проте не менш важливим є формування критичного ставлення до залучення цифрових технологій для навчання. Формування ставлення до них як можливих інструментів власної професійної та суспільної діяльності, інструментів задоволення особистісних потреб.

Література. 1. *Биков В. Ю., Лещенко М. П., Тимчук Л. І.* Цифрова гуманістична педагогіка. К., 2017. 2. *Пінчук О. П.* Деякі аспекти цифрової модернізації системи загальної середньої освіти. Реалії і перспективи природничо-математичної підготовки у закладах освіти: зб. матеріалів н.-пр. конф. Херсон: ПП В.С. Вишемирський, 2019. С.102-104. 3. *Биков В., Спірін О., Пінчук О.* Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття». 2020. №1. С. 27 – 36. DOI: https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020. 27 – 36. 4. *Чошанов М. А.* Е-дидактика: новый взгляд на теорию обучения в эпоху цифровых технологий. Образовательные технологии и общество. 2013. 16 (3). С. 684 – 696.

УДК 378.011.3-057.175:001.8

Poyasok T. B. Bespartochna O. I.

Kremenchuk, Ukraine

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC RESEARCH AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MASTERS

In the process of realization of educational and professional master's training, a strong emphasis is placed on the formation of scientific competence of future specialists. Taking into account the autonomy of the universities, the institution of higher education independently determines the list of educational courses and types of educational activities necessary for acquiring competences determined by the standard of higher education of Ukraine. In order to meet the modern requirements for graduates, it is necessary, first of all, to change the methodology of training of future masters, enhancing the scientific component of vocational training. During the formation of the educational program for the preparation of future masters, the study of the methodology of scientific research is provided, which is the key to the formation of scientific and research competence.

Scientific-research work is a part of professional training of future masters. Its organization is regarded as a set of purposeful procedural actions of subjects (teachers, students, etc.) in the teaching and after-teaching time in accordance with the technologies that provide the implementation of a a self-oriented model of interaction with the aim of forming of necessary competences of the future master [1, p. 6]. Studying the methodology of research contributes not only to raising the professional level of conducting research activities, but also to enhancing the culture of thinking, the culture of mental activity in general, the development of critical thinking, which helps a

person to better understand and evaluate reality.

The purpose of studying the methodology of scientific research is mastering the master's knowledge and skills in the application of the laws of scientific knowledge, principles and methods of scientific search, basic principles of scientific research in the field of education, the form of presentation of the results of scientific research, planning and research. The purpose of teaching is to acquaint masters with the peculiarities of the implementation of the methodology of scientific research as an applied theory of cognition, the essence of cognition as the main purpose of scientific research, the characteristic features of the means of science' development as an institutional form of scientific research; with the basic levels, forms and methods of scientific research, the principles of academic integrity, features of the organization of pedagogical experiment.

The purpose of the scientific and research work is studying by the undergraduate of all elements of scientific research, to acquire practical skills of conducting scientific work and experience of information exchange, preparation of the course and diploma master's work. Through research, masters, future teachers, acquire the skills and program outputs of: knowing the basics of organizing research; research methods; methodology and methods of pedagogical research; main problems of pedagogy; choosing directions of scientific research; being able to apply modern techniques and methodical techniques in scientific research; carrying out scientific research of didactic systems in higher education institutions; be able to use automated systems in scientific research; formulate conclusions and proposals, prepare research reports; making reports reasonably on the results of creative scientific work. They must know methodology and methods of pedagogical research; main problems of pedagogy and directions of research of the XXI

century, and ontological and axiological principles of education; to substantiate their worldview and public position; be able to analyze the philosophical foundations and trends of modern education; defend their views; apply philosophical knowledge in their field of research; to determine methodological principles of master's work.

The main tasks that have to be solved in the course of teaching the discipline are: getting acquainted with the essence of science as an institutional form of scientific research and forming in them the conceptual ideas about the features of modern development of science; formation of fundamental knowledge on methodological principles and methods of scientific and pedagogical research, methodology and methodology of scientific research; acquaintance with the methodology of scientific search in pedagogical science and drawing up of scientifically sound conclusions; mastering the specifics of organizing and conducting pedagogical theoretical and empirical studies; developing skills in the methodology of carrying out research activities.

The purpose of the Master's Degree Program in Specialty 011 "Educational and Pedagogical Sciences", whose graduates are awarded the Master's Degree in Educational, Pedagogical Sciences, is to prepare a future higher education teacher for educational and research activities, including: the implementation of basic educational programs and educational higher educational programs at a level that meets the state educational standards; development and application of modern educational technologies, choice of optimal teaching strategy and learning goals, creation of creative atmosphere of the educational process; identifying the relationship between research and educational process in higher education, using research findings to improve the educational process; formation of professional thinking, education of

citizenship, development of value system, semantic and motivational sphere of personality; conducting studies of partial and general problems of higher vocational education [2].

For the compulsory study, we propose to include the following topics in the course of research methodology, such as: research methodology as applied theory of cognition; conducting pedagogical research in vocational education; academic virtue as the undisputed condition of scientific research; organizational aspects of scientific research; scientific publication: concepts, functions, main types. A detailed study of the proposed topics will allow you to prepare the undergraduate for the research activities; will assist in the completion of master's theses, coursework and writing scientific articles.

Therefore, the proposed training course is an important component of future specialist training and a part of general humanitarian training. Studying this discipline contributes not only to raising the professional level of conducting research activities, but also to enhancing the culture of thinking, to master the conceptual apparatus, the method of performing and designing the research work, to successfully defend the qualification work and to be ready for further creative scientific research in the practical work of a high school teacher.

References. 1. *Sysoyeva S. O., Kristopchuk T. E.* Methodology of scientific and pedagogical research: Textbook / S. O. Sysoyeva, T. E. Krystopchuk. – Rivne: Volyn Charms, 2013. – P. 360. 2. Scientific and pedagogical research: study. tool. for undergraduate specials. "Pedagogy of Higher School" / compiled by: N. N. Chaychenko, O. M. Semenog, L. M. Artyushkin. – Sums: Nico, 2013. – P. 179

УДК 378.14

Романовська О. О., Азаренко Ю. М.
м. Харків, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ-БІОТЕХНОЛОГІВ»

Постановка проблеми. Той надзвичайно динамічний характер, який набуває сьогодні, потребує підготовки таких фахівців, які були б здатні не просто пристосовуватись належним чином до змін, що відбуваються, а й активно творити ці зміни. Приєднання України до Болонського процесу надає пріоритетності компетентнісному підходу у національній системі навчання й виховання, де одне з важливих місць, згідно з європейською системою кваліфікацій (ЄСК), посідає науково-дослідницька компетентність. Отже, якісна підготовка компетентного фахівця вимагає цілеспрямованого послідовного формування у здобувачів освіти їх науково-дослідницької компетентності та вивчення усіх аспектів даної проблеми, зокрема, визначення сутності та змісту поняття «науково-дослідницька компетентність».

Теоретичний аналіз понять «компетенція» та «компетентність» відображено у наукових працях О. О. Вихорєвої, М. О. Вінника, М. С. Голованя, І. О. Зимньої, В. О. Калініна, О. В. Кучай, Н. В. Нагорної, О. І. Пометун, Г. Г. Руденко, А. В. Хуторського тощо. Питання стосовно науково-дослідницької компетентності здобувачів закладів вищої освіти досліджували: М. В. Архипова, В. В. Ачкан, Л. В. Бурчак, С. Д. Бєлкіна, М. С. Головань, Л. Б. Дяченко, В. В. Кулешова, С. М. Резнік та інші.

Проведений аналіз досліджень з проблеми визначення сутності науково-дослідницької компетентності у майбутніх фахівців дозволив визначити, що, незважаючи на розроблення окремих аспектів проблеми,

існуючі дослідження не вичерпують цілісного її розв'язання стосовно майбутніх магістрів-біотехнологів.

Основна мета статті – визначити сутність та зміст поняття «науково-дослідницька компетентність магістра-біотехнолога».

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з вимогами сучасного суспільства і ринку праці все більш актуальним стає формування науково-дослідницької компетентності фахівців саме напряму «Біотехнологія». Сьогодні біотехнологи – одні з тих фахівців, які користуються попитом не лише в Україні, але й у інших державах. Отримана кваліфікація за напрямком «Біотехнологія» надає змогу успішно займатися виробничо-технологічною, проєктною, науково-дослідною або організаційно-управлінською діяльністю у науково-дослідних організаціях біологічного, медико-біологічного і сільськогосподарського профілю, екологічних лабораторіях природоохоронних організацій і промислових підприємств, на станціях біологічного очищення стічних вод, підприємствах мікробіологічної, фармацевтичної і переробної промисловості.

Тому однією з сучасних освітніх проблем є підготовка фахівців, здатних застосувати новітні біохімічно-біотехнологічні методи під час роботи в дослідницьких та контрольно-діагностичних лабораторіях, а також на біотехнологічних підприємствах різного підпорядкування. На сьогодні біотехнологічний сегмент українського ринку праці розвивається дуже стрімко, зважаючи на потужний розвиток аграрно-промислового комплексу, високу щільність населення, позитивну динаміку розвитку харчової та хімічної промисловості. Тому відчувається потреба у великій кількості висококваліфікованих спеціалістів-біотехнологів, здатних на високому рівні організувати роботу різнопланових підприємств, лабораторій, науково-дослідних інститутів НАН України, установ системи Міністерства освіти, Міністерства охорони здоров'я та Міністерства сільського господарства. Отже, саме науково-дослідницька компетентність виступає запорукою

успішності науково-дослідної роботи майбутнього біотехнолога.

Крім того, відповідно до законодавчих освітніх документів, магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні уміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі. Магістр повинен мати широку ерудицію, фундаментальну наукову базу, володіти методологією наукової творчості, сучасними інформаційними технологіями, методами отримання, обробки, зберігання і використання наукової інформації, бути спроможним до творчої науково-дослідницької і науково-педагогічної діяльності.

Використовуючи накопичений досвід досліджень проблеми науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців різного профілю діяльності та врахувуючи вимоги освітньо-законодавчих документів щодо випускника (магістра) ЗВО, ми визначаємо науково-дослідницьку компетентність майбутніх біотехнологів як інтегративну якість особистості, що характеризує їхню готовність до вирішення дослідних (пошукових, проєктних, консультативних, організаційно-керівних) завдань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування діагностичного підходу в науковій, технічній, виробничій й управлінській діяльності, яка виражається в єдності мотиваційного, когнітивно-діяльнісного і результативного компонентів.

Мотиваційний компонент включає: пізнавальні мотиви; потреби в розвитку науково-дослідницьких компетенцій; наявність позитивного емоційного стану, віри у свої можливості; внутрішньою мотивацію до науково-дослідницької діяльності, самореалізації; орієнтацію не на продукт, а на процес; науковий підхід та активність майбутнього біотехнолога; уміння концентрувати власні сили, сміливість і незалежність у судженнях, оптимізм, високий рівень самооцінки, позитивне самосприйняття тощо; потреби в

самоактуалізації, прагнення до саморозвитку у науковій сфері; усвідомлення значущості і цінності безперервного самонавчання-самоосвіти в сфері науки та дослідницької діяльності.

Не менш важливу роль у формуванні науково-дослідницької компетентності майбутніх біотехнологів (поряд із мотивацією) відіграють знання щодо особливостей проведення науково-дослідної роботи, які є основою когнітивно-діяльнісного компонента. Ця компетентність передбачає оволодіння здобувачами освіти загальними та спеціальними науково-дослідницькими знаннями, уміннями й навичками, з організацією та проведенням наукових досліджень; характеризується сформованістю у студентів рис науковця, що проявляються через уміння бачити наукові проблеми, знаходити нові оригінальні й продуктивні шляхи їх вирішення, правильно використовуючи різні спеціальні засоби.

І третій компонент, вважаємо, самий важливий, результативний, визначається наявністю наукового продукту у вигляді: певних результатів наукових досліджень, правильно представлених і оформлених; наукових тез доповідей на конференціях; наукових статей, публікацій, самостійно виконаних і правильно оформлених магістерських робіт та ін.; уміння критично проаналізувати власну діяльність.

Висновки. Майбутні магістри-біотехнологи повинні готуватися на основі компетентнісного підходу, що передбачає використання сучасних методів та технологій навчання. Це дасть їм можливість не лише забезпечувати реалізацію традиційних типових задач діяльності у сфері біотехнології, але й ефективно впроваджувати у біотехнологічну діяльність новітні технологічні розробки. Дані інноваційні підходи мають сприяти більш ефективному використанню біотехнологічних продуктів, появі нових та вдосконаленню існуючих методів виробництва, зростанню рівня та якості біотехнологічних розробок в Україні.

УДК 373.4/.5.016:5]:004

Слободяник О. В.
м. Київ, Україна

КОМП'ЮТЕРНІ МОДЕЛІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ПРИРОДНИЧИХ НАУКАХ І ТЕХНОЛОГІЯХ (НА ПРИКЛАДІ ФІЗИКИ)

Згідно з концепцією Нової української школи під основними компетентностями у природничих науках і технологіях розуміють: «…наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності, уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.» [1].

Дослідженням використання інформаційних технологій у шкільному навчальному процесі займалися С. П. Величко, В. О. Ізвозчиков, Л. М. Наконечна, Ю. М. Орищин, Н. Л. Сосницька, В. І. Сумський та ін.; Ю. В. Єчкало, В. Е. Краснопольський, Н. П. Литкіна, А. М. Сільвейстр, І. О. Теплицький свої роботи присвятили основним аспектам активізації пізнавальної діяльності й розвитку творчих здібностей в процесі навчання фізики за допомогою сучасних комп'ютерних технологій; А. Н. Баловсяк, Л. Г. Карпова, О. В. Ліскович, О. П. Пінчук, В. Д. Шарко присвятили ряд своїх наукових доробків формуванню предметної компетентності засобами ІКТ.

Під час вивчення фізики в школі учні вчаться спостерігати, аналізувати, розуміти природні явища, проводити, планувати та реалізовувати фізичні спостереження й експерименти, формулювати гіпотези, збирати дані, аналізувати результати за допомогою сучасних ІКТ; вивчати принципи роботи та будову сучасної техніки, приладів обладнання на основі фізичних знань. Знання з фізики формують уявлення про фізичну

картину світу; розвивають критичне мислення та здібності здійснювати наукові дослідження; знайомлять з науковими методами дослідження природних явищ.

Як зазначає Л. В. Непорожня [2], саме інтерактивні методи і засоби сприяють розвитку здібностей, дослідницьких умінь і творчого потенціалу особистості, дають можливість кожному учню продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях, здобувати досвід проведення дослідницької пізнавальної діяльності, порівнювати свій рівень розвитку з рівнем інших учасників навчального процесу, а отже, є дієвим засобом формування на цій основі активної, компетентної, творчої особистості

Інтерактивні комп'ютерні моделі роблять навчання легшим, доступнішим, зрозумілішим. Згідно з дослідженням С. Г. Литвинової [3] використання комп'ютерного моделювання в навчальному процесі дисциплін природничо-математичного циклу сприяє розвитку та формуванню інтелектуальних і дослідницьких умінь, розумінню суті природних явищ, поглибленню знань і вмінь з інформатичних, фізичних, хімічних, біологічних та математичних дисциплін, удосконаленню навичок роботи з новими інформаційними технологіями, отриманню нових знань на засадах діяльнісного підходу.

На сьогоднішній день в Інтернет просторі є велика кількість ресурсів, що містять віртуальні лабораторії або контент комп'ютерних симуляцій, серед них: Yenka (Йенка), Велика Британія (http://www.yenka.com); OLABS (onlinelabs), Індія (http://www.olabs.edu.in/); Stratum 2000 «Віртуальна фізика», Росія (http://www.stratum.ac.ru /); Stephen Hawking's Snapshot sof the Universe, США (https://itunes.apple.com/app/stephenhawkings-snapshots/id714306520), PhET, США (https://phet.colorado.edu/uk/) MOZAIK Угорщина та інші. (https://www.mozaweb.com/uk/tools.php?cmd=list&category=TOOL).

Як зазначає О. П. Пінчук [6], конкретизація фізичної моделі задачі за допомогою моделювань є важливим етапом діяльності учнів під час розв'язування задач та позитивно впливає на формування компетентностей у природничих науках і технологіях, адже для візуалізації фізичного процесу ми використовуємо комп'ютерні технології.

Використання комп'ютерних моделей у навчальному процесі дає можливість візуалізувати фізичні процеси і деякі поняття; встановлювати залежності між величинами; впливати безпосередньо на перебіг процесів (можливість зупинити/ продовжити експеримент у будь-який момент), що позитивно впливає на формування компетентностей у природничих науках і технологіях.

Література. 1. Нова українська школа. Портали компетентностей Електронний ресурс http://nus.inf.ua/competencies 2. *Непорожня Л. В.* Формування природничо-наукової компетентності старшокласників у процесі навчання фізики: методичний посібник. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 204 с. 3. *Литвинова С. Г.* Модель використання системи комп'ютерного моделювання для формування компетентностей учнів з природничо-математичних предметів Фізико-математична освіта, 2019 1 (19). стор. 108-115. 4. *Жук Ю. О., Соколюк О. М., Дементієвська Н. П., Соколова І. В.* Інтернет-орієнтовані педагогічні технології у шкільному навчальному експерименті [монографія]. Київ: Атіка, 2014. 195 с. 5. Використання Інтернет-технологій для дослідження природних явищ у шкільному курсі фізики : посібник [Авт. кол.: Ю.О. Жук, О. М. Соколюк, Н. П. Дементієвська, О. В. Слободяник, П. К. Соколов; За редакцією Ю. О. Жука]; Ін-т інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. К.: Атіка, 2014. 172 с. 6. *Пінчук О. П.* Інтерактивні комп'ютерні моделі на уроках фізики основної школи : зб.наук. праць Камянець-

Подільського національного ун-ту. Серія: педагогічна. Камянець-Подільський. 2009. Вип.15. С.234 – 236

УДК 378.147

Соколова Т. В.

м.Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Одним із найважливіших завдань сучасної вищої освіти є розвиток компетентностей студентів. Сучасній людині в інтенсивно мінливому середовищі все частіше доводиться проявляти пізнавальну поведінку. На думку С. М. Резнік, «сучасний фахівець має бути професійно компетентним, здатним до самостійного прийняття рішень, самонавчання, самоорганізації, творчого мислення, ефективного професійного спілкування тощо. Тобто сучасний освічений професіонал – це не тільки людина, що володіє певною сумою знань та умінь, а людина, що має певні інтелектуальні та особистісні якості, які дозволяють йому успішно діяти у професійному середовищі та домагатися успіху» [5]. Як відзначає О. Г. Романовський, «надзвичайно динамічний характер суспільства потребує підготовки таких фахівців, які були б здатні не просто пристосовуватись належним чином до змін, що відбуваються, а й активно творити ці зміни» [6].

Висвітлення функцій дослідницької діяльності студентів розкриваються Н. Кічук, М. Князян, Ж. Кожухар, вивчення структури науково-пізнавальної, дослідницької компетентності фахівця, його наукової культури, пізнавальної самостійності є в працях Н. Бібік, Р. Вернидуб, О. Савченко.

Філософи розглядають пізнання як «процес творчої діяльності людей з освоєння дійсності, що формує знання про неї (включаючи і знання про

саму людину), на основі яких виникають цілі і мотиви людських дій. У філософії пізнання розглядається з погляду його джерел, цілей, можливих методів, істинності» [4].

«Український педагогічний словник» дає визначення поняттю «пізнання», як «процес цілеспрямованого активного відображення об'єктивного світу у свідомості людей. Пізнання є специфічною, вищою формою відображення. На відміну від нижчих форм відображення воно здатне виходити за межі наявного стану речей, тобто відображати не тільки сучасне, а й майбутнє, не лише дійсне, а й численні можливості – конкретні й абстрактні – для вибору тієї з них, що найбільше відповідає інтересам людини» [2].

Науково-пізнавальна компетентність не формується сама по собі, а вимагає спеціально організованої діяльності [1]. Це є системна організація багатодисциплінарних знань, дослідницьких умінь, інтелектуально-пізнавальних мотивів та цінностей. Володіння цією компетентністю дає можливість особистості вдосконалювати свою професійну діяльність та збагачувати ерудицію й особистісні якості.

Науково-пізнавальна компетентність заснована на визначеній потребі – познавати. Головне у науково-пізнавальній компетентності у вищій школі – активізувати навчальну роботу студентів, надавши їй пізнавальний, дослідницький, творчий характер, і, таким чином, передати їм ініціативу в організації пізнавальної діяльності.

Таким чином, забезпечення розвитку науково-пізнавальної компетентності студентів при вивченні природничих наук є необхідним, оскільки дозволяє підвищити інтерес до наук, зробити їх цікавими й корисними. Ця компетентність багатогранна і її формування можна організувати на будь-якому етапі вивчення, як при вивченні теорії або вирішення завдань, так і при виконанні практичних робіт.

Література. 1. *Атаманчук П. С.* Іноватики компетентнісно-світоглядного виміру в підготовці майбутнього вчителя фізики : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана

Огієнка. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. Вип. 17. С. 5–9. 2. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. С. 373. 3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики : колективна монографія / Бібік Н. М. та ін..; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 112. 4. Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» (для студентів денної, заочної та дистанційної форм навчання усіх напрямів підготовки) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад.: Н. В. Козирєва. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 69 с. 5. *Резнік С. М.* Сучасна освіта: виклики інформаційного суспільства / С. М. Резнік // Тези доп. 21-ї Міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (MicroCAD–2013), 29 – 31 травня 2013 р. / за ред. Л. Л. Товажнянський. Харків: НТУ «ХПІ», 2013. С. 287. 6. *Романовский, А. Г.* (2008) Формирование конкурентоспособного специалиста как стратегическая задача философии современного образования // Теорія і практика управління соціальними системами. № 3. С. 3 – 10.

УДК 371.13

Сотська, М. В.
м. Київ, Україна

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ СІНГАПУРУ

В умовах входження української освіти до європейського науково-гуманітарного та соціокультурного простору набувають актуальності проблеми підготовки сучасного вчителя, професійно компетентнісного,

конкурентноспроможного на ринку праці, здатного реагувати на виклики сучасності. З огляду на це важливим є вивчення досвіду підготовки учителів у провідних країнах світу, зокрема Сінгапуру, де педагогічна освіта є нині однією з визнаних світових лідерів.

Підготовка учителів в Сінгапурі підтримується Міністерством освіти та розглядається як інвестиції в майбутнє, як живий організм, що еволюціонує залежно від потреб всього людства. Ця позиція ґрунтується на визнанні професії вчителя однією з найпрестижніших і популярних. Навчання студентів педагогічного фаху не тільки безкоштовне; вчителі, що планують працювати за фахом, також отримують зарплату, поки вони готуються стати вчителями, а також кошти на оплату книг і ноутбуків. Вчителі мають можливість обійняти високооплачувані посади після закінчення навчального закладу, і системою передбачено кар'єрне зростання, що відповідає різноманітним сподіванням вчителів. Крім того, педагогічна професія в цілому має високий соціальний статус і користується повагою з боку сінгапурської громадськості.

Ключова роль у підготовці вчителів, їхнього професійного і особистісного розвитку належить Національному інституту освіти (NIE) Сінгапуру, стратегічними цілями якого є: надання академічних програм на всіх рівнях освіти; здійснення та підтримка наукових досліджень у галузі педагогічної освіти; сприяння безперервній освіті та підвищенню кваліфікації для задоволення освітніх потреб (*Educational reform in Singapore: from quantity to quality,* 2019) [1].

Навчання в Національному інституті освіти (NIE) забезпечує отримання студентами кваліфікації (або сертифікації) для роботи в сінгапурських школах, а саме: диплом про освіту (*Diploma in Education. Dip Ed*); диплом після закінчення аспірантури в галузі освіти (*Postgraduate Diploma in Education. PGDE*); бакалавр мистецтв / науки (освіти) (*Bachelor*

of Arts/Science (Education) BA [Ed]/ BSc [Ed]. (Singapore Ministry of educational, 2018) [2].

Основою педагогічної освіти в Національному інституті освіти (NIE) є модель педагогічної освіти XXI століття (TE21), що визначає цінності, знання і навички, необхідні для викладання («V3SK»), підготовки вчителів з професійним критичним мисленням, здатних виконувати різноманітні функціональні обов'язки (мотиватор навчання, фасилітатор, здобувач і розробник освітньої траєкторії). При цьому акцентується увага на розвитку цінностей учителів, включаючи взаємодію з суспільством. Наприклад, програма Group Endeavors in Service Learning (GESL) є обов'язковим проєктом участі спільноти, що спрямований на те, щоб допомогти вчителям налагодити міцні партнерські відносини зі спільнотою, вимагаючи від них взаємодії з громадами за їх вибором в групах по 20 осіб, витрачати як мінімум 20 годин часу на спілкування з обраним спільнотою і виробляти відчутний кінцевий продукт. Метою GESL є збагачення знань і розуміння вчителів серед широкої громадськості.

Важливим напрямом у педагогічній освіти Сінгапуру є подальша підтримка вчителів у їньому професійному і особистісному розвитку на освові моделі професійного зростання вчителів (*TGM*), зокрема у межах програми «Лідери вчителі» (*TEACHER LEADERS PROGRAMME, TLP*), яка передбачає реалізацію у таких напрямах: навчальний (*TEACHING TRACK*); шкільне лідерство(*SCHOOL LEADERSHIP TRACK*) та страший спеціаліст (*SENIOR SPECIALIST*) [4].

Отже, підготовка вчителя є пріоритетним напрямом державної політики країни, а її рівень забезпечує розвиток ціннісних орієнтацій та особистісних педагогічних компетенцій; підтримку вчителів різними способами на шляху професійного зростання, що надає їм можливість розвивати свої професійні здібності, набувати новий досвід відповідно до вимог сучасного світу.

Література. 1. Educational reform in Singapore: from quantity to quality. – [Електронний ресурс].– https://www.researchgate.net/publication/44838936 2. Singapore Ministry of education. (2018). Education System. Retrieved. – [Електронний ресурс].– http. www.moe.gov.sg/ education/ education system. 3. Ministry of Educftion Singapore – [Електронний ресурс]. – https://www.moe.gov.sg/careers/teach/career-information

УДК159.9: 316.46

Чебакова Ю. Г., Голякова Є. О.
м. Харків, Україна

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ ТА КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРА

Комунікація та комунікативні уміння є важливим елементом адаптації та культурного розвитку у суспільстві. Для здорового та постійного розвитку суспільства важливо розвивати та вдосконалювати загальнокультурні компоненти, одним з яких є комунікація та комунікативні уміння.

Комунікація є невід'ємно частиною життя кожної здорової людини, вона являє собою взаємодію двох чи більше людей, направлена на передачу інформації, її отримання, досягнення взаєморозуміння чи забезпечення взаємодії. Людина може жити і діяти тільки в оточенні інших людей, разом з якими виконує певні соціальні ролі, вступає у різні види спілкування. Було виявлено, що комунікативні уміння, є однією з важливих складових комунікативної культури. Майбутній фахівець має оволодіти у певній мірі знаннями, уміннями та навичками у галузі організації комунікативної взаємодії суб'єктів. Комунікативні уміння – це здійснення безпосередньої й опосередкованої взаємодії, уміння правильно,

грамотно пояснювати свою думку й адекватно сприймати інформацію від партнера зі спілкування.

Комунікація та комунікативні уміння є одним з основних елементів на шляху до формування харизматичного лідера. Адже завдання «надихати» є одним з найважливіших завдань лідера, а надихнути можна за допомогою віртуозного володіння комунікативними уміннями та прийомами. Лідерство являє собою процес індивідуального впливу лідера на послідовників.

Без соціально-комунікативної групи якостей особистості не можна претендувати на звання лідера, в цю групу входять такі якості, як комунікативні та організаційні уміння, здатність до емпатії, уміння знайти та налагодити взаєморозуміння з оточуючими людьми, бажання та уміння отримувати новий соціальний досвід.

Комунікативні уміння – це здійснення безпосередньої й опосередкованої взаємодії, уміння донести свою думку до партнера у спілкуванні, адекватно та правильно сприймати інформацію, яка надходить від партнера по спілкуванню.

Залежно від підходу до вивчення цього поняття, різні автори складають різну структуру та класифікацію. Було виділено 5 узагальнених комунікативних умінь та їх складових для психологів-лідерів, а саме: 1.Уміння доцільно організовувати спілкування та керувати ним. (Уміння здійснювати емоційний контакт. 2.Уміння стимулювати спілкування. 3.Уміння доцільно організовувати обмін інформацією (діалогове спілкування); 4.Уміння ефективно використовувати засоби вербальної та невербальної комунікації; 5.Педагогічна техніка.

Харизматичний лідер повинен уміти входити у ситуацію спілкування, встановлювати та підтримувати цілеспрямовані контакти, досягати поставленої мети у спілкуванні з партнером. Використовувати під

час взаємодії зворотній зв'язок, аби бути впевненим, що партнер по спілкуванню правильно сприйняв надану інформацію.

Комунікативні уміння розвиваються упродовж життя, особливо активний розвиток припадає на період фахової підготовки, включає в себе спеціально розроблені тренінги та методи, а також постійну комунікацію з різними партнерами, збільшення словникового запасу, розширення свого кола інтересів, адже харизматичний лідер повинен вміти підтримати будь-яку бесіду в різному середовищі. Також важливо вивчати мову тіла, а саме невербальну сторону спілкування, аби жести та міміка комунікатора не протирічили його словам.

Література. 1. *Гура Т. В.* Комунікація лідера як засіб ефективних міжособистістих взаємин / Т. В. Гура // Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин: матер. 8-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 23 квітня 2016 р. / ред. С. Д. Максименко, Л. А. Онуфрієва. – Кам'янець-Подільський: Медоборт-2006, – 2016. – С. 137–139. 2. *Куніцина С. Н.* Міжособистісне спілкування / В. Н. Куніцина, Н. С. Казарінова, В. М. Погольша // – СПб.: Пітер, 2001. – С. 425. 3. Теорія і практика формування лідера: навчальний посібник / О. Г. Романовський, Т. В. Гура, А. Є. Книш, В. В. Бондаренко. – Харків, 2017 р. – С.100

УДК 001.891:[004.921.78:005.921.-022.324-001.341]

Шиненко М. А.
Лабжинський Ю. А.
м. Київ, Україна

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ GOOGLE SCHOLAR У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Чинне законодавство України визначає найважливіші напрями державної політики в галузі розвитку науки й технологій, мету, завдання та

шляхи їх реалізації, а також систему заходів, що стимулюють наукову й науково-педагогічну діяльність [1]. Постає проблема оцінювання результативності діяльності науково-педагогічних установ та окремих вчених, що працюють над дослідженнями в галузі освіти та науки. Це завдання можна вирішити за допомогою використання наукометричних та бібліометричних систем, що займаються формуванням і узагальненням статистичних відомостей. Одна з найбільш популярних таких систем – сервіс Google Scholar.

Мета роботи: визначити та обґрунтувати основні переваги використання системи Google Scholar у науково-педагогічній діяльності.

Сьогодні база даних Google Scholar (GS), яка є складовою частиною пошукової системи Google, являє собою набір інструментів, що дозволяють шукати й цитувати наукові відомості, здійснювати розрахунок наукометричних показників авторів і наукових видань, визначати з них найбільш авторитетні та ін. Спочатку платформа була створена на базі сайту Google виключно для пошуку інформації. Сьогодні система GS володіє широким набором зручних функцій, що можна практично застосовувати.

Основні можливості GS: 1. Простий і розширений пошук наукової інформації. 2. Можливість виділяти та зберігати статті за потрібною проблематикою. 3. Можливість створювати власні бібліотеки наукових статей для подальшого використання. 4. Автоматичне формування коректних бібліографічних посилань на наукові роботи. 5. Синхронізація даних з найбільш поширеними програмними бібліографічними менеджерами. 6. Створення профілю наукової установи (педагогічного закладу), теми наукового дослідження, наукового видання, що дозволяє відстежувати наукометричні показники. 7. Створення особистого профілю виконавця наукового-педагогічного дослідження, за допомогою якого можна відстежувати особисті наукометричні показники. 8. Система

автоматичного оповіщення про цитування робіт автора GS. 9. Надбудови GS для основних браузерів. 10. Система Google метрики, що формує як особисті наукометричні показники вчених, так і показники наукових видань. 11. Формування заснованих на наукометричних показниках рейтингів наукових видань.

Розглянемо більш докладно окремі ***можливості*** GS. Необхідно звернути увагу на те, що використання системи ***безкоштовне***, однак для отримання доступу до повного набору можливостей GS необхідно зареєструватися в системі Google і створити власний акаунт. GS дозволяє здійснювати не тільки повнотекстовий пошук наукової інформації в мережі Інтернет, але також використовувати розширений пошук за ім'ям автора роботи, за назвою видання, його тематикою, анотацією, ключовими словами, датою видання, цифровим ідентифікатором об'єкта DOI та іншими параметрами.

GS пропонує низку інструментів для роботи за результатами пошуку: є можливість виділяти, відзначати статті, що зацікавили користувача, реалізовувати функції автоматичного пошуку статей за обраною тематикою, пошук статей аналогічної тематики, всіх версій знайденої статті, пошук всіх статей автора.

Із зазначених та збережених статей користувач формує власну бібліотеку, до якої він може звернутися в будь-який час використання системи GS. Ця функція виключає необхідність повторного пошуку раніше знайденої інформації та дозволяє істотно заощадити час користувача. Google зберігає повну історію пошуку, а також дозволяє відстежити власну пошукову активність, переглянути статистику пошуку за різними параметрами (час, супутникові координати місця пошуку та ін.).

У GS реалізована можливість автоматичного формування коректного бібліографічного посилання на будь-яку додану в бібліотеку наукову

статтю. Система формує посилання у всіх найбільш часто використовуваних міжнародних бібліографічних стандартах, таких як MLA Modern Language Association style, APA American Psychological Association style, AIP American Institute of Physics style та ін.

GS дозволяє здійснювати імпорт бібліографічних посилань в сторонні програми й бібліографічні менеджери. Є можливість повної синхронізації акаунта GS з акаунтами найбільш часто використовуваних менеджерів BiBTex, EndNote, RefMan, RefWorks.

Важлива функція GS – можливість відстеження цитування власних робіт. Для повноцінного використання даної функції необхідно надати системі максимально повні та точні відомості про вченого (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи, посаду, наукові інтереси, робочий e-mail та ін.), а також пройти процедуру афіліації в системі.

Після проходження зазначеної процедури GS автоматично визначить перелік наукових статей, автором яких є користувач, і розрахує його наукометричні показники.

Основним особистим наукометричним показником, що використовує GS, є ***h-index (індекс Гірша)*** – кількісна характеристика значущості публікацій автора або групи авторів. Сьогодні h-index є найбільш об'єктивною кількісною характеристикою значущості публікацій науковця. Введення системи перехресного цитування кожної роботи дозволяє GS відстежувати не тільки наукометричні показники вчених, але і визначати найбільш цитовані наукові видання.

Отже, важливими перевагами сервісу GS є його доступність для роботи з базою в спрощеному варіанті як пошукача. Зручним доповненням до функціонала системи є можливість вивантажувати вихідні дані бібліографічних джерел в програми автоматичного формування бібліографічних списків – RefWorks, RefMMan, EndNote, BibTex.

Безсумнівна перевага – це великий обсяг інформації, що містить видання з усіх країн світу. В GS проіндексовані статті та інші матеріали, що є неперіодичними публікаціями: навчальні посібники, збірники статей та ін., що доступні веб-користувачам світової наукової спільноти. Велике охоплення платформи дозволяє отримати більш точні наукометричні показники, що за своєю точністю не поступаються результатам аналогічних баз. Основною перевагою в сервісі GS є можливість створити особистий профіль, який містить відомості щодо власних публікацій, що дає змогу враховувати їх цитування та переглядати динаміку. Індекс цитування GS – це статистичний інструмент для визначення рейтингу вчених.

Після аналізу можливостей і переваг функціонування сервісу GS, можна стверджувати, що його використання є зручним і доступним, оскільки поєднує в собі певність статистичних показників і великі обсяги відомостей. Використання платформи GS стає все більш популярним у світовій науковій спільноті. При цьому база має високий статус – входить в число критеріїв звітності українських освітніх установ з науково-дослідної діяльності. Тому перспективними є подальші дослідження сервісів GS з метою представлення та оцінювання результативності науково-педагогічних досліджень, моніторингу наукових результатів для впровадження у практику галузі освіти та науки, покращення показників у професійній діяльності.

Література. 1. *Іванова С. М., Кільченко А. В.* Зміст спецкурсу «Використання системи Google Scholar» для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників. Наукова молодь-2019: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 04 жовт. 2019 р. Київ: ІІТЗН НАПН України, 2019. С. 21 – 24. URL: http://lib.iitta.gov.ua (дата звернення: 06.11.2019).

УДК 37.004. 378. 147

Яськова Н. В.

м. Київ, Україна

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОСЛІДНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка проблеми. Електронні соціальні мережі (далі – ЕСМ), на сьогоднішній день, виступають не лише в ролі комунікації між населенням, але й їх можливості доцільно використовувати для формування інформаційно-дослідної компетентності наукових кадрів. Так, Світлана Іванова [1] розглядає інформаційно-дослідну компетентність наукових та науково-педагогічних працівників як здатність виконувати діяльність із застосування інформаційно-комунікаційної компетентності. Тобто працівники мають можливість реалізовувати пошук, збирання, дослідження, обговорення та надання наукових відомостей, впроваджувати інформаційно-аналітичну підтримку дослідження, моніторинг та розуміння наукових результатів, створювати нові суспільно-значущі знання з метою їх впровадження у практичну діяльність. А також здійснювати комунікацію, співробітництво та навчання учнів, колег та інших.

Формування інформаційної (інформаційно-комунікаційної, цифрової, інформаційно-цифрової) компетентності особистості присвячені роботи вітчизняних науковців С. О. Гунько, М. І. Жалдака, Н. В. Морзе, О. М. Спіріна, О. М. Снігура, Ю. В. Триуса, О.І. Шиман та ін. Питанням використання електронних соціальних мереж присвячені попередні публікації автора даної статті [4].

Тому варто більш детально розглянути вплив ЕСМ на формування інформаційно-дослідної компетентності наукових та науково-педагогічних працівників.

Мета публікації: проаналізувати вплив та можливості ЕСМ для формування інформаційно-дослідної компетентності наукових та науково-педагогічних працівників.

Результати дослідження. Одним із ефективних засобів для формування інформаційно-дослідної компетентності наукових та науково-педагогічних працівників ми вбачаємо у використанні різноманітних можливостей ЕСМ. Тому, проаналізувавши властивості використання ЕСМ, варто виокремити такі можливості, які доцільно застосовувати для формування інформаційно-дослідної компетентності наукових та науково-педагогічних працівників, а саме:

- ✓ індивідуальна комунікація через приватні повідомлення;
- ✓ можливість створювати власний навчальний контент;
- ✓ зручне використання аудіо- та відеоматеріалів;
- ✓ комунікація в закритих та відкритих групах;
- ✓ перегляд сторінок за особистим спрямуванням;
- ✓ перегляд прямих ефірів, новин, подій та участь в них;
- ✓ проведення опитувань, досліджень, дискусій, фокус груп та участь в подібних;
- ✓ перегляд публікацій та матеріалів;
- ✓ здійснення самоосвіти та саморозвитку;

Отже, наукові та науково-педагогічні працівники, використовуючи властивості ЕСМ, мають інструмент для саморозвитку та формування інформаційно-дослідної компетентності.

Проаналізувавши дефініцію «інформаційно-дослідна компетентність» та основні її компоненти, ми взяли за основу нашого дослідження такі шість компонентів компетентності дослідника [4]:

1. Знання та спеціалізовані технічні навички, що включають в себе посилання на конкретні галузі знань (наприклад, біотехнологію, квантову фізику, обробку сигналів та ін.).

2. Компетентності, що можуть бути формалізовані, тобто розвиватися у межах спеціальних навчальних курсів, а саме: навички спілкування, навички управління проєктами, навички роботи з інформаційними технологіями, мовні навички, комерційні навички, а також знання професійного середовища (академічного або промислового), управління інноваціями (включаючи наукові спостереження та оцінку) та адміністративного управління.

3. Компетентності, що не можуть бути формалізовані), а саме: інтелектуальні можливості, здатність вирішувати складні проблеми (включаючи формулювання проблем та вирішення проблем), здатність до співпраці (внутрішньо або зовнішньо), лідерство, інноваційна спроможність, широке бачення (включаючи широке загальне знання або можливість очікувати), здатність ставити під сумнів ідеї й припущення та ін.

4. Готовність, що доповнює попередні компетентності особистості, наприклад, готовність до творчості, креативності, управління проєктами та ін.

5. Поведінкові компетентності, наприклад, вони варіюються від управління стресом до наполегливості, серед іншого: інтерес, здатність слухати інших, стійкість, динамічність, терпіння та чесність (авторами було виявлено 32 різні поведінкові компетентності).

6. Мета-компетентності, що охоплюють здатність до навчання та адаптації.

Тому використання ЕСМ сприятиме формуванню знань, вмінь та навичок для формування інформаційно-дослідної компетентності наукових та науково-педагогічних працівників.

Розглянемо деякі рекомендації для впровадження ЕСМ з метою формування інформаційно-дослідні компетентності наукових і науково-педагогічних працівників:

1. Проаналізувати ЕСМ та зареєструватись в обраній електронній соціальній мережі.

2. Проаналізувати спільноти та сторінки, які сприятимуть розвитку інформаційно-дослідної компетенції та вступити або підписатись на обрані спільноти.

3. Ознайомитись із наповненням даних спільнот, переглянути їх публікації, книги, фото- та відеоматеріали.

4. Брати участь в онлайн опитуваннях, онлайн зустрічах та конференціях, переглядати прямі ефіри тощо. Створювати власні опитування, дослідження та інше.

5. Читати новини, публікації, здійснювати пошук необхідної інформації та даних, виконувати різноманітні вправи та завдання тощо. Ділитись власними цікавими публікаціями у обраних спільнотах або на власній сторінці.

6. Коментувати та спілкуватись з колегами, переглядати коментарі інших.

Висновок. Отже, наукові та науково-педагогічні працівники можуть використовувати ЕСМ для популяризації навчальної установи, власного проєкту чи дослідження, безпосерендьої комунікації з колегами, аспірантами, докторантами чи студентами, обмінюватись досвідом з колегами, обговорювати важливі педагогічні аспекти та питання, проводити науково-педагогічні експерименти та залучати до них колег, здійснювати самоосвіту.

У подальших дослідженнях варто розробити рекомендації щодо використання електронних соціальних мереж для розвитку інформаційно-дослідної компетентності наукових і науково-педагогічних працівників.

Література. 1. *Іванова С. М.* Проблема розвитку інформаційно-дослідної компетентності наукових і науково-педагогічних працівників з використанням відкритих електронних науково-освітніх систем. Інформаційні технології і засоби навчання, 2018. Т. 68 (6). С. 291 –305. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/. 2. *Івашньова С.* Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2012. 2. с.15-17. 3. *Олексюк Н.В., Лебеденко Л.В.* Використання електронних соціальних мереж у соціально-педагогічній роботі зі школярами. Інформаційні технології і засоби навчання. 2015. 4 (48). С. 88 – 102. Режим доступу: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/ article/view/1273. 4. *Яцишин А. В., Яськова Н. В.* Використання електронних соціальних мереж у роботі з обдарованими учнями. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2016. 8. С. 9 – 16.

УДК 378.2:

Андрієвська М. О.
м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ЗАСТОСУВАННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» зазначено, що найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. Ефективним, вважаємо, є створення освітнього середовища в музейному просторі та на пленерах. Такий метод

викладання дасть можливість розкрити нові грані особистості, забезпечити формування готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до застосування музейної педагогіки у професійній діяльності. Україна по праву вважається однією з тих держав, куди приїжджають гості з багатьох країн світу для ознайомлення з музейним простором. Саме в нашій країні представлена велика кількість експозицій, на платформах яких проходять національні та міжнародні заходи, пов'язані з просвітництвом усіх верств населення. Перебування в художніх залах відкриває можливість відвідувачам ознайомитись з цікавими пам'ятками національних та закордонних митців. Найбільшою культурною інституцією в Україні є Мистецький арсенал, площа якого становить 56000 $м^2$, де постійно відбуваються сучасні арт-проєкти. Захоплення приватних колекціонерів також мають відображення в залах експозицій. Головне завдання музейної педагогіки – особисто зорієнтувати кожного відвідувача до глибокого осмислення творчих проєктів та їх цінностей у вихованні та формуванні культурного сприйняття у новому форматі, що розкривається внаслідок посилення уваги до представлених ідей. Інноваційний простір дає поштовх до пізнання нової інформації – що відбувається під час формування естетичного смаку й змушує замислитись над тим, що людина може будувати свій духовний світ через існування в ньому гармонійного поєднання впливів художніх засобів. На сьогоднішній день в Україні існує багато музеїв, які різняться за своєю тематикою. Поміж них виділяються найбільш відомі своїми пам'ятками старовини такі, наприклад, як Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Національний заповідник «Софія Київська» – музеї світового значення, що перебувають під охороною Юнеско. Саме завдяки цій міжнародній організації побачили світ багато мистецьких проєктів, що були запроваджені на території нашої країни.

Вкрай важливо визначити теоретичні основи професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на засадах музейної педагогіки. Обґрунтувати сутність основних понять дослідження. Здійснити аналіз можливостей музейної педагогіки як засобу формування готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до застосування музейної педагогіки у професійній діяльності. Розробити та експериментально перевірити технологію формування готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до застосування музейної педагогіки у професійній діяльності. Розробити навчально-методичний комплекс для забезпечення процесу формування готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до застосування музейної педагогіки у професійній діяльності. Тому хочеться підкреслити, що формування готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до застосування музейної педагогіки у професійній діяльності відбувається через художньо-естетичне сприйняття творів українських і зарубіжних художників стає в наш час невід'ємною часткою формування світогляду особистості. Розуміння учителем зв'язку живопису з іншими видами мистецтва, з природним та культурним середовищем життєдіяльності людини – важливе завдання сучасного суспільства. Було запропоновано проведення практичного заняття, у якому використано інформацію фондової збірки Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника та особливості архітектурного ансамблю лаври. Оскільки Києво-Печерський заповідник є осередком просвітництва відвідувачів нашої країни та туристів з усіх частин світу, постає гостра потреба у проведенні мистецьких заходів на території заповідника та за її межами. Автор дослідження протягом декількох років проводить майстер-класи саме на теренах Києво-Печерського заповідника. Ці заняття були апробовані в заходах: «Майстер-класи з іконопису Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника» у «Місті музеїв» на фестивалі «Арсенал

ідей», «Малюємо Києво-Печерську лавру разом», «Я тобою, Україно, живу». Адже, переступивши ворота Лаври надихаєшся від оточуючих пам'яток архітектури та живопису. Програма з образотворчого мистецтва враховує національні та педагогічні традиції, сучасні тенденції культури в Україні. Визначаючи рівні сформованості художньої культури вчителя, ми втручаємося в доволі складну і делікатну сферу, що залежить від багатьох факторів, починаючи від вибору адекватних засобів діагностики до врахування індивідуальних можливостей кожної особистості.

УДК 376.011.3-051:374.7

Аніщенко О.В.
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

В умовах швидкоплинних змін відбувається стрімке зростання попиту і пропозицій на національному ринку освітніх послуг у сфері освіти і навчання дорослих. Це зумовлює посилення вимог до якісного складу педагогічного персоналу закладів формальної і неформальної освіти дорослих, що має здійснювати професійну діяльність в умовах структурних перетворень суспільства та економіки, у ситуації нестабільності й невизначеності.

Актуальність і доцільність дослідження професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих пов'язана з необхідністю подолання низки суперечностей у розбудові освіти дорослих в Україні: зокрема, між зростаючими освітніми потребами дорослих, необхідністю врахування їх вікових та інших особливостей у процесі навчання й відсутністю професійної підготовки фахівців-андрагогів для системи освіти дорослих; усвідомленням необхідності професіоналізації

педагогічного персоналу закладів формальної і неформальної освіти дорослих і недосконалістю її організаційного, нормативно-правового, науково-методичного забезпечення; наявністю успішних вітчизняних практик і конструктивного зарубіжного досвіду щодо професіоналізації педагогів-андрагогів і відсутністю національної концепції підготовки педагогічного персоналу для сфери освіти дорослих.

Передусім зазначимо, що у сучасній науковій літературі обґрунтовано підходи щодо вивчення проблеми професіоналізації (зокрема, психолого-педагогічний, соціально-економічний). Водночас у педагогічній науці здійснюються дослідження з проблем професіоналізації особистості педагога (розглядається як тривалий процес, зумовлений часом і простором) і професіоналізації педагогічної діяльності. Окремі науковці ототожнюють професіоналізацію з професійним розвитком.

Професіоналізація педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих, що як явище характеризується багатогранністю, неперервністю, адаптивністю, ґрунтується на концептуальних ідеях неперервності, відкритості, випереджувальності. Професіоналізацію доцільно досліджувати в єдності взаємопов’язаних складових, а саме: концептуального, нормативно-правового, організаційно-педагогічного, навчально-методичного.

Широким є спектр наукових досліджень порушеної проблеми. Різноманітним аспектам професійного розвитку педагогів присвячено численні дослідження українських і зарубіжних науковців, результати аналізу яких забезпечує підґрунтя для подальшого вивчення й узагальнення явищ і фактів, що візуалізують особливості професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих. Так, вітчизняними науковцями досліджуються теоретичні, концептуальні засади підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих в Україні та Зарубіжжі (С. Архипова, С. Бабушко, Л. Лук’янова, О. Пєхота, О. Самодумська,

Л. Тимчук та ін.), зарубіжний досвід підготовки андрагогів (Н. Бідюк, О. Огієнко, І. Сагун, Н. Терьохіна, О. Чугай та ін.). Особливості підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих викладено у науковому доробку дослідників з країн пострадянського простору, країн Східного Партнерства (Г. Веремейчик С. Вершловський, Л. Йогі (L. Jogi), С. Змєйов, Н. Кошель, О. Кукуєв, А. Якобсоне (A. Jakobsone) та ін.), науковців ближнього й далекого зарубіжжя (Т. Александр (T. Aleksander), С. Брукфілд (S. Brookfield), Т. Клоуберт (T. Kloubert), М. Ноулз (M. Knowles), К. Попович (K. Popovich), М. Хейден (M. Hayden), К. Хоул (C. Houle) та ін.).

Питання вдосконалення освітнього процесу в системах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, післядипломної педагогічної освіти стали предметом наукових пошуків Л. Даниленко, С. Крисюка, А. Кузьмінського, В. Олійника, М. Скрипник, Т. Сорочан та ін.

Психології професійного розвитку особистості загалом і педагога зокрема присвячено науковий доробок А. Бодальова, Л. Виготського, А. Маркової, Л. Мітіної, В. Рибалки, В. Семиченко, К. Чарнецкі та ін. Психологічні аспекти професійного розвитку і самоактуалізації, саморозвитку особистості досліджували В. Адкінс, Б. Ґросс, Дж. Еппс, Д. Колб, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.

Зазначене вище свідчить про значний інтерес науковців до проблем професіоналізації, професійного розвитку педагогів, розвитку педагогічної освіти на засадах компетентнісного підходу у теоретичному та практичному аспектах. Водночас вивчення нами наукових, документальних та інших джерел дає підстави для висновку, що проблема теорії і практики професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих не була предметом спеціальних комплексних наукових досліджень, що виявляється у відсутності усталеного розуміння її сутності, а також методологічного, теоретичного і методичного обґрунтування

системи професіоналізації педагогів.

На наше переконання, особливої актуальності порушена проблема набуває у контексті освіти впродовж життя, що зумовлює доцільність здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень у сфері професіоналізації педагогічного персоналу закладів формальної і неформальної освіти дорослих. Результати наукових досліджень з теорії і практики професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих сприятимуть підвищенню соціальної активності педагогів-андрагогів і розвитку громадянського суспільства в Україні. Ці результати можуть стати підґрунтям для: реалізації державної політики щодо підготовки конкурентоспроможного людського капіталу в Україні, розроблення професійного стандарту педагога-андрагога, науково-методичного забезпечення освітніх програм з підготовки, підвищення кваліфікації андрагогів в умовах формальної і неформальної освіти, а також подальших міждисциплінарних наукових пошуків з психологічних, педагогічних, управлінських та інших аспектів освіти дорослих.

Використання результатів наукових досліджень щодо професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих сприятиме: розробленню науково-методичного забезпечення, здійсненню науково-методичного супроводу особистісно-професійного зростання, саморозвитку, розвитку андрагогічної компетентності педагогів у закладах формальної, неформальної освіти дорослих в Україні, а також популяризації ідей освіти впродовж життя. На нашу думку, результати цих досліджень доцільно використовувати у процесі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти, а також для розроблення нових та удосконалення чинних андрагогічноорієнтованих освітніх програм, спецкурсів і спецсемінарів для студентів закладів вищої освіти, здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої

освіти, для підготовки навчально-методичного забезпечення професійної підготовки андрагогів.

Серед напрямів подальших наукових пошуків перспективними є дослідження практичних аспектів розвитку андрагогічної компетентності педагогів. На часі – розроблення теоретичних положень, методичних рекомендацій щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійного розвитку педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в умовах формальної і неформальної освіти, положень щодо професійного статусу, компетентностей і функцій фахівців-андрагогів.

УДК 378

Вовк М. П.

м. Київ, Україна

ПРІОРИТЕТИ РІДНОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В епоху глобалізації й євроінтеграції більшість країн знаходиться на різних етапах утвердження культуровідповідності і полікультурності, що передбачає реалізацію ідей гуманізації, національної ідентичності, взаєморозуміння і толерантного ставлення до різних культур, релігій, мов, культурної спадщини. Актуалізуються проблеми збалансованості розвитку багатомовної і рідномовної освіти як вагомих чинників збереження різноманіття культур, формування поваги до історії, культурного спадку, релігії держав, етносів, народів.

Важливо зберігати збалансованість розвитку багатомовної і рідномовної освіти з метою збереження і примноження мовного розмаїття, аксіокультурного розвитку кожної особистості, що повинна мати чітку національно свідому і полікультурно толерантну світоглядну позицію. На жаль, рідномовній освіті не надається пріоритетного значення у збереженні миру у суспільстві – на рівні взаємодії національних меншин у

межах окремої держави, на рівні фахового становлення особистості та її індивідуального розвитку як громадянина своєї держави насамперед. Означена проблема особливо актуалізується у контексті нівелювання рідномовної складової в умовах сучасних українських реалій.

З позиції реалізації основних стратегій політики багатомовної освіти і водночас втілення провідних положень рідномовної освіти у контексті затвердження нового закону про врегулювання статусу української мови в Україні важливо знайти механізми забалансованості в суспільстві між означеними двома процесами. З цією метою варто скористатися досвідом провідних країн світу, які продукували значні ідеї щодо врегулювання толерантної і водночас національно-ідентичної мовної політики. У багатьох країнах світу (Канада, Литва, Латвія, Німеччина та ін.) спостерігається насамперед поважне ставлення до мов різних етнічних груп, адже мова є однією з найважливіших рис етнічних спільнот, що передбачає наявність мовної єдності. Сутність рідномовної освіти – передавання інформації, знань, розуміння, ставлення, цінностей, умінь, зразків поведінки тощо рідною мовою, починаючи з дошкільного віку, що реалізується через посередництво родини, системи рідномовних освітніх закладів усіх рівнів, релігійних та громадських організацій, неформальні об’єднання для дітей, дорослих.

У канадському суспільстві однією з важливих тенденцій розвитку освіти, забезпечення рідномовного навчання є підтримка поступу спадщинної мови. «Спадщинна мова» (англ. heritage language – «успадкована мова», «ерітажна мова», «мова у спадок») – форма побутування рідної мови, що використовується для позначення мови, яка найчастіше вживається в сім’ї і є відмінною від основної мови оточення, поширеної на певній території. Двомовне навчання створює можливості для розвитку рідних, «батьківських», «спадщинних» мов і водночас забезпечує якісне опанування державних мов. Саме ця ідея може бути

реалізованою в умовах українського полікультурного суспільства, адже поняття «мови у спадок» доцільно використовувати у контексті так званих регіональних мов, мов національних меншин. Українська мова в діаспорі належить саме до спадщинних мов.

Відзначимо, що у результаті одночасного функціонування двох державних (англійської і французької) мов та мов національних меншин спостерігається в Канаді явище білінгвізму. ***Білінгвізм*** (двомовність; від лат. bi – два та *lingua* – мова) як володіння двома мовами, здатність застосовувати їх у процесі комунікації. Розрізняють ранній білінгвізм (від народження, природний, дитячий) та пізній (вторинний, набутий, штучний). В українському суспільстві явище білінгвізму розвивалось упродовж XIX – на початку XXI ст.

У результаті функціонування білінгвізму в канадському соціумі виникло поняття канадсько-українська мова або канадська українська (за прикладом створення канадської англійської, канадської французької мов тощо) як різновид мови, який розглядається як діалект або територіальний варіант, складається з загальної української лексики, діалектизмів, характерних для Західної України минулого століття, українізованих англійських слів та запозичень граматичних структур з англійської мови. Канадсько-українська мова походить від української мови, якою користувалися українці перших двох хвиль української еміграції в Західній Канаді (1892–1914 рр., 1918–1939 рр.).

«Мовне занурення» (імерсію) – процес «занурення» учнів у середовище другої мови при невикористанні або незначному використанні рідної мови і розглядається як поняття, яке є тотожним білінгвальному навчанню. Головною метою імерсії є підтримка продуктивного білінгвізму, тобто розвиток мовної компетенції тих, хто навчається, або підвищення якості знань другої мови, що доповнює знання першої (рідної) мови.

Програми так званого французького «занурення» (immersion française), які виникли у 60-і рр. ХХ ст. в Канаді, – це програми двомовної освіти для дітей, для яких французька мова не є рідною. Починаючи з певного класу (за вибором), дитина отримує шкільну освіту французькою мовою або повністю, або вивчає нею такі базові предмети, як історія, географія та наука. Програма раннього «занурення» починається з дошкілля або з першого класу, середнього «занурення» – з четвертого класу, потім відбувається більш пізнє «занурення».

На *законодавчо-регулятивному рівні* необхідно: здійснювати послідовну екстраполяцію основних положень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» з метою подолання суперечностей, пов'язаних з ратифікацією Європейської хартії регіональних мов або мов меншин; створення можливостей для розвитку багатомовності з наданням пріоритетності українській мові як єдиної державної та створення підґрунтя для розвитку інших мов як «батьківських», «спадщинних»; підтримка продуктивного, прагматичного білінгвізму з метою повноцінного розвитку мов національних меншин в Україні в умовах децентралізації з урахуванням специфіки географічного розташування регіону, історії, традицій, етнічної різноманітності, специфіки громадського руху, релігійного життя, вияв поваги до них на регіональному рівні та необхідність утвердження української мови у багатонаціональному середовищі як єдиної державної.

На *організаційно-педагогічному рівні:* розвиток рідномовної освіти має відбуватися суголосно з підтримкою багатомовної освіти, що передбачає створення освітніх організацій на рівні університетів, загальноосвітніх закладів тощо, ресурсних центрів, веб-сайтів, порталів, електронних бібліотек з проблем рідномовної і багатомовної освіти; збереження української мови у сім'ях змішаного типу на рівні співпраці родини, релігійних чи громадських організацій, освітніх закладів; посилення якості підготовки вчителів на основі

поглибленого опанування ресурсного багатства рідної мови – насамперед державної; розвиток неформальної рідномовної освіти дітей і дорослих в умовах активізації внутрішніх міграційних процесів, на території пограниччя тощо; створення умов для двомовного навчання з метою утвердження прагматичного, продуктивного білінгвізму, реалізації двомовної програми часткового занурення у початковій школі, підтримка повного мовного «занурення» у середній і старшій школі; надання повноважень шкільним радам щодо посилення рідномовної складової у змісті навчання, у позашкільній роботі тощо.

Окреслені перспективи розвитку рідномовної і багатомовної освіти створює підвалини для утвердження принципів гуманізму, культуроцентризму, полікультурності, поваги до «спадщинних» мов, які функціонують в суспільстві, а отже, – до етнічного різноманіття, мовної диференціації.

УДК 37.017.92

Живкова К. С.
м. Харків, Україна

ПОНЯТТЯ ГУМАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Гуманізм як система поглядів, стосунків між людьми, що складався впродовж століть, відображує конкретне уявлення про людські цінності. Гуманне ставлення один до одного, або людинолюбство, – це те, без чого не можуть обійтися люди, суспільство з самого початку існування. Центральна ідея гуманізму – людина як найвища цінність, унікальний витвір Всесвіту.

Актуальною проблемою в наш час є проблема національного виховання, виховання національної самосвідомості, патріотизму, любові до Батьківщини, рідного краю, сім'ї, інші моральні цінності. У той же час викладацтво у нас на недостатньому рівні, але воно готове теоретично,

практично до організації педагогічно-виховної роботи і тим більше, до гуманістичного виховання.

Уже 15 років у вітчизняній педагогічній пресі, на наукових і науково-практичних конференціях, нарадах, у навчальних закладах жваво обговорюються проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти. Щодо проблем, то вони є далеко не новими в педагогічній науці й практиці. Цим займалися видатні педагоги – Я. Коменський, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Бурхливим сплеском гуманних ідей відзначилася і українська національна школа першої половини XX століття, зокрема найяскравішими її представниками були Я. Чепіга, С. Черкасенко, Т. Лубенець, Я. Корчак. Поборниками об'єднання ідей гуманізму з народними традиціями у процесі навчання і виховання були видатні українські педагоги – Г. Ващенко, С. Русова, С. Сірополко.

Зокрема, О. Л. Кононко підкреслювала, що особистість з почуттям власної гідності має здатність підтримувати своє повноцінне буття, розраховувати на себе, брати до уваги свій природний потенціал, заявляти про себе іншим людям, відстоювати свої права, докласти зусиль для власного благополуччя. Науковець зазначала, що така особистість вміє:

- оптимістично ставиться до власних можливостей, довіряє собі, за умови відсутності поряд дорослого покладається на власні сили;
- володіє адекватними засобами допомоги та підтримки себе у складних ситуаціях, конструктивно діє у нових умовах;
- як правило, поводиться по відношенню до себе та інших чесно і правдиво;
- цікавиться собою: спостерігає, аналізує свої дії, досягнення вчинки; придивляється до зовнішності, запитує про внутрішнє життя;
- схвалює себе за певні здобутки, поважає за позитивні якості, вчинки, високі досягнення у певних сферах життєдіяльності;
- знає, що їй вдається краще, а що – гірше; має уявлення про те, що не може бути бездоганною й успішною в усьому;

• покладається не лише на оцінки авторитетних людей, але й на реальні кількісно-якісні показники результату своєї діяльності, довіряє власній самооцінці;

• здатна поводитися совісно за відсутності контролю дорослого та його стимулюючих впливів.

Вироблення умінь і навичок у школярів дасть їм змогу не лише стати володарями своєї долі, а й збільшить в умовах складної демографічної ситуації в нашій країні їхні шанси на виживання. Такий підхід потребує перегляду змісту загальної середньої освіти та пошуку нових педагогічних технологій. Це дасть змогу уникнути авторитарних способів передачі знань учням, оскільки суб'єктами пізнання вони можуть стати лише тоді, коли освіта для них стане життєвою потребою. Саме тому першочерговим завданням викладача є формування у студентів позитивного ставлення до процесу учіння. Наслідки роботи в цьому напрямку прямо пропорційно залежать від того, в який спосіб студенти отримуватимуть та засвоюватимуть знання.

Пам'ятаючи, що мета освіти на сучасному етапі полягає не лише в трансляції молодшому поколінню набутих протягом віків знань, а й у сприянні його адаптації в суспільстві, вчитель також має дбати про формування у школярів насамперед тих навичок, які забезпечать їм цю адаптацію. Так, наприклад, будь-якій людині, незалежно від рівня її знань та місця, яке вона займає в суспільстві, повсякчас доводиться спілкуватися. Отже, вміння професійно вести розмову – важлива життєва потреба. Саме з цієї причини розвиток навички професійного спілкування студентів визнано пріоритетним. Тому викладач зобов'язаний організовувати діяльність студентів таким чином, щоб вони вчилися домовлятися між собою, уникаючи конфліктів, висловлювати власну думку та аргументувати її, розуміти та використовувати в разі необхідності власні, вже набуті в цій сфері, знання. Нині в процесі розбудови української системи освіти створюються передумови для докорінної зміни ситуації. Закон України «Про освіту» проголосив як один з

найважливіших факторів цієї розбудови гуманізацію і гуманітаризацію всього життя навчальних закладів, повернення їх до людини – до дитини, яка навчається, підлітка, старшого школяра, студента.

Отже, гуманізація освіти повинна формувати цілісність і систематичність бачення світу і свого місця в ньому на основі єдності теорії та особистого соціального досвіду. Основне завдання гуманізації освіти і вищої школи має розв'язуватися передусім створенням відповідного середовища в навчальному закладі, «олюдненням» атмосфери навчального процесу. І тому забезпечення гуманістичної спрямованості навчального змісту має стати важливим чинником у доборі його складових для того, щоб кожний студент протягом усіх років навчання одержував насолоду з цього джерела, животворні соки якого врешті і роблять людину власне людиною.

Література. 1. *Амонашвили Ш. А.* Размышления о гуманной педагогике. – М., 1996. 2. *Бондар С. П.* Гуманізація процесу навчання в школі : навч. посібник. – К., 2001. 3. *Боришевський М. Й.* Гуманізм міжособистісних взаємин у навчально-виховних закладах нового типу // Тези доповідей та виступів. – К.,1994. 4. Закон України «Про освіту». – К., 1996. 5. *Кононко О. Л.* Соціально-емоційний розвиток особистості / Олена Леонтіївна Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 256 с.

УДК 378.3+ 02:372.8

Квасник О. В.

м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ВІКТОРИНИ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На межі вибору між мобільністю та регулярністю, стандартизацією та інноваційністю виникає потреба в усвідомленні та поєднанні досвіду

власного та здобутого протягом долучення до навчального інформаційного поля. Відповідно збільшується навантаження на самих здобувачів та тих, хто допомагає їм дістатися необхідного рівня компетенцій. Найбільший відсоток реалізації запланованих завдань спостерігається під час здобуття вищої освіти, адже тут вибір зроблено на користь певної професійної спрямованості, тому одночасно під час навчання мають бути втілені потенційні прагнення бути затребуваним, таким, що відповідає кваліфікаційним рамкам, володіє високим рівнем професіоналізму тощо. Однією з найбільш досліджених вважається комунікативна компетентність, адже без неї складно собі уявити будь-який вид взаємодії як під час навчання, так і під час виконання своїх професійних функцій. Щоб забезпечити ефективність роботи, треба залучати командні навички, вміти взаємодіяти зі своїми колегами, зважаючи передусім на особистісні показники комфорту.

Безперечно, що перед вищою освітою постає завдання скерувати потенціал особистості таким чином, щоб її компоненти постійно підтримували конкурентоспроможність фахівця та допомагали йому постійно вдосконалюватися, відповідаючи змінам, що відбуваються у соціумі. На сьогодні вирішення його передбачається за рахунок новітніх напрямків у розвитку освітнього процесу, а також у низці змін системи вищої освіти, що зафіксовані у законодавчих документах України, зокрема: Закон України «Про вищу освіту», останні зміни до якого було внесено вже цього року, Постанова КМУ від 10 травня 2018 року № 347 « Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти», Наказ МОН України від 25 червня 2018 року № 687 Про затвердження складу конкурсної комісії з відбору виконавців державного замовлення на підготовку здобувачів вищої освіти та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2018 році», Наказ

УЦОЯО № 34 від 12.03.2020 року Про затвердження Загальних характеристик предметних тестів єдиного вступного іспиту для вступу у 2020 році на навчання для здобуття ступеня магістра на основі здобутого ступеня вищої освіти (освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста), Лист НАЗЯВО № 482 від 12.03.20 року Щодо використання інформаційної системи під час проведення акредитації освітніх програм та багато інших.

Одними із аспектів, що стане в нагоді для втілення новітніх змін у системі вищої освіти, є інноваційні технології, програмоване та комп'ютерне оснащення, мереживі сервіси та технології, які використовуються передусім для створення умов безперервного процесу навчання, упродовж життя та створення дистанційної освітньої мережі, що уможливить цей процес та зробить доступним для багатьох категорій населення.

Серед багатоманіття різних інновацій, за допомогою яких розвивається комунікативна компетентність професійного спрямування під час навчання, передусім виділяють ті, що є інтерактивними і використовуються під час взаємодії студентів на занятті, дозволяють проявити свою креативність та розкрити можливості, які згодом можна буде вдосконалювати та активно застосовувати під час виконання професійних обов'язків. Одним із таких інтерактивних методів є вікторина – пізнавальна гра, яка складається з запитань і відповідей із різних категорій фінансової грамотності, поєднаних загальною темою. Запитання відбираються з урахуванням віку та рівня знань учасників. Виховна цінність вікторини полягає в тому, що вона розвиває винахідливість і активність, стимулює пошук аналогій та правильних рішень, дозволяє об'єднувати зусилля учасників у дослідженні істини, розширює їхній світогляд, сприяє розумовому вихованню, розвитку пізнавальних інтересів і творчих здібностей, кмітливості, допомагає виявляти рівень компетентностей в тій чи іншій галузі, збільшує емоційний тонус, сприяє кращому засвоєнню змістовної інформації, допомагає включитися в зміст

питання та здобути знання практичним шляхом, через набуття власного та досвіду інших.

Успіх у вікторині залежить від правильності формулювання запитань і ступеня активності учасників. На допомогу для нашого заняття було використано спеціальні картки, а також підключено гру «Так\Ні». Це збільшило інтерес здобувачів, бо дозволило знизити напруження від звичайної перевірки за допомогою питань, до того ж викликало пожвавлення аудиторії за рахунок можливості спільно вирішувати завдання, знизило страх перед неправильною відповіддю, збільшило увагу, дозволило слухати та чути своїх колег, узагальнювати та обирати змістовні варіанти та вбудовувати їх у відповідь, брати відповідальність та швидко приймати рішення, головне – це дозволимо працювати у тісній взаємодії навіть з тими колегами по команді, які до цього часу на заняттях переважно мовчали та не мали бажання подавати версії, навіть якщо вони були правильними чи мали ключове значення для вирішення. Часом допомагав дух суперництва, коли учасники , що були поділені на команди, долучали прийоми впливу, атракції, маніпуляції для того, щоб отримати вирішення завдання чи ті здобутки, які їх суперники вже активували. Тому взаємодіяли не тільки учасники всередині команди, а й між командами відбувалася окрема комунікація. Це дозволило передусім учасникам здобути можливість відчути стратегії налагодження стосунків та взаємодії «мирним» шляхом, покращити свої навички спілкування та перемовин, отримати практичний досвід вирішення питань, пов’язаних із комунікацією та проявити свої особисті якості оратора, креативного «дизайнера», лідера, відчути важливість та продуктивність власної думки, здобути сміливість та впевненість у собі, навчило брати відповідальність тощо. Навчання та застосування вікторини як інтерактивного методу відбувалося під час проведення занять із дисципліни «Психологічні аспекти комунікації в професійній діяльності», які проводились кафедрою

педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», зокрема, для спеціальності «Психологія». В майбутньому плануємо застосовувати даний метод для формування навичок ефективної взаємодії майбутніх професіоналів і під час вивчення інших дисциплін та для їхнього вдосконалення серед тих студентів, що здобувають ступінь магістра чи доктора філософії.

Література. 1. *Ягоднікова В. В.* Інтерактивні форми і методи навчання у вищий школі : навч.-метод. посіб. / В. В. Ягоднікова. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 80 с. 2. *Кашлю С. С.* Інтерактивні методи навчання : навчально-методичний посібник. Мн. ТетраСистемс. 2011. 224 с.

УДК 378+371

Квасник О. В., Голодна А. С.
м. Харків, Україна

МОРАЛЬНА СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Завдяки запровадженню реформ у сфері освіти відбуваються колосальні зрушення і перетворення, тому фахівець з викладання має бути не лише готовим до швидких змін, а й мати відповідний набір компетентностей. Діяльність педагога вищої школи в Україні наповнена багатьма складовими: наукова, методична, викладацька, організаційна, кураторська тощо. Суттєвим фактором є взаємодія її з іншими об’єктами життєдіяльності людини, такими як:

1) суспільство;

2) держава;

3) студенти;

4) колеги;

5) адміністрація.

Культура, на думку автора, є відображенням внутрішнього світу людини (зокрема, педагога) та взаємодії з представленими вище об’єктими. Таке ж пояснення культури ми можемо знайти у педагогічному енциклопедичному словнику, де характеризується, зокрема, духовна її складова: «духовна культура об’єднує ті явища, які пов'язані зі свідомістю, з інтелектуальною та емоційно-психічною діяльністю людини» [1]. Тобто педагог є матеріальною оболонкою культури, її обличчям, а його діяльність – духовним проявом. З’ясуємо сутність і зміст духовного прояву.

Синонімом духовності є мораль. Педагогічний словник дає нам таке визначення моралі: «загальна ціннісна основа культури, яка спрямовує людську активність на затвердження самоцінності особистості, рівності людей в їхньому прагненні до гідного і щасливого життя» [2]. Тут ми можемо побачити деяку невідповідність з дійсністю. Оскільки двигуном поведінки людини можуть бути і звичайні потреби, такі як сон, їжа, секс і тощо. Психологічна енциклопедія більш точно розкриває суть моралі: «термін, що використовується щодо індивіда або групи і позначає умови, при яких здійснюються самоконтроль, впевненість в собі і дисциплінована поведінка» [3].

Моральна складова розглядається як компонент структури особистості, її свідомості. Тобто, описуючи моральну складову, ми розуміємо її як моральну свідомість людини взагалі, та педагога – у конкретному випадку. Моральна свідомість регулює поведінку педагога, оскільки включає в себе комплекс життєвих цінностей; норм; правил; ідеалів; розуміння того, що правильно, а що ні [4].

Педагог без моральної свідомості не може бути ним, тому що викладання – це є взаємодія суб’єктів педагогічного процесу, передусім комунікативний обмін, який базується на формальних правилах поведінки та етикету. Тому важливо, щоб педагог мав розуміння про те, де він

знаходиться, і як треба себе поводити у цьому середовищі. Також важливо зазначити, що у вищій школі педагогу треба враховувати таку особливість: студенти – вже дорослі люди, які мають свій рівень моральної свідомості та встановлені життєві позиції, які можуть не мати ліній перетину, але це не може бути причиною для конфлікту.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що потреба визначає наші мотиви, а виховання визначає способи реалізації. Ми можемо говорити про те, що мораль є віддзеркаленням того, як нас виховали, оскільки людина не народжується з інструкцією того, як влаштований світ. Він набуває цінності, погляди, світогляд, якості особистості, досвід, на основі яких складається його мораль, що є основою моральної складової педагога вищої школи.

Література. 1. Педагогический энциклопедический словарь. 2012. Электронный ресурс. – Режим доступа: https://slovar.cc/enc/ped/2137343.html. 2. Педагогический словарь. Электронный ресурс. – Режим доступа: http://endic.ru/pedagogics/Moral-1082.html. 3. Психологическая энциклопедия. Электронный ресурс. – Режим доступа: http://endic.ru/enc_psy/Moral-12955.html. 4. *Дробницкий О. Г.* Проблемы нравственности. – Москва : Наука, 1977.

УДК 378+159

Лошакова І. В.
м. Харків, Україна

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Важливим показником розвитку суспільства, на наш погляд, є життєві цінності. Життєвий простір являє собою інтегральну сукупність природних і суспільних факторів, в їх можливості забезпечити задоволення як матеріальних, так і духовних потреб людини. З розвитком цивілізації

головним фактором, що забезпечує відтворення і розвиток людського життя, стає світ його цінностей.

Через багатогранність людського буття дуже складно окреслити чіткий контур його життєвих цінностей, оскільки вони є невід'ємною частиною світогляду, що включає в свою структуру як повний спектр світосприйняття (картина світу), так і цілісне світовідчуття. Від них залежать і регуляція поведінки людини, і сенс її буття, і можливість трансформації загальнолюдських цінностей в цінності особистісні. Через ціннісні орієнтації розкривається диспозиція особистості людини, мотиви і інтереси її життєдіяльності. Для встановлення тенденцій розвитку суспільства необхідно виявити, на яких ціннісних установках і культурних традиціях формується самосвідомість його представників, оскільки ці чинники домінують за ступенем впливу на їх життєдіяльність.

Метою даної статі є розгляд умов, у яких формуються життєві цінності студентів.

Нас цікавлять універсальні загальнолюдські цінності, характерні для середнього представника того чи іншого суспільства. Для більшості з них найголовніша життєва цінність – благополуччя сім'ї, дітей і батьків, а також наявність друзів і їх благополуччя. В даному випадку центральним питанням дослідження стає з’ясування ролі освіти у формуванні і розвитку розглянутих життєвих цінностей [2].

Чи сприяє освітній простір формуванню таких цінностей, як відношення до сім'ї і дружби, дружні взаємини в сфері трудової діяльності і дружелюбність у суспільстві? Так, освітній простір впливає на дану цінність [1]. Слід перш за все відзначити: освіта через свою соціальну природу збирає людей за пізнавальним інтересам, де структуруються їх цілі, дуже близькі за змістом в перспективі життєдіяльності. Освітній простір служить «першопоштовхом» для зближення. Як правило, дружба, що склалася в роки студентського життя, стає міцною і довговічною.

Наступна життєва цінність пов'язана з матеріальним добробутом і кар'єрою людини. Навряд чи можна знайти розсудливу людину, яка не хотіла б забезпечити як матеріальний, так і духовний добробут своєї сім'ї. В такому випадку освіта є основним фактором добробуту і служить однією з головних підстав для успішної кар'єри. Для того щоб займати ключові позиції в суспільному виробництві, отримувати відповідну матеріальну винагороду, необхідно мати затребувану суспільством професію, що, безумовно, передбачає отримання відповідної освіти.

Наступним соціокультурним фактором, пов'язаним з освітнім простором, що забезпечує прогресивний розвиток суспільства, є здоров'я кожного його представника. Відповідна культура впроваджується з початку освітньої діяльності, з раннього шкільного віку. Тут дуже важлива цільова фіксація отриманих знань. Що ж це означає? Наприклад, закінчивши загальноосвітню середню школу, учень отримує атестат зрілості, де відзначений відповідний спектр знань, необхідних для організації нормальної життєдіяльності. Культура подальшого буття залежить від того, наскільки ці знання зафіксовані в свідомості, а не тільки в табелі про успішність. Зокрема, знання з курсу «Анатомія і фізіологія людини» дозволяють, а точніше, служать посилкою, наприклад, для правильного харчування. У свою чергу, культура харчування – основа збереження здоров'я .

Чи можлива організація здорового способу життя при відсутності знань, одержуваних у сфері освіти? Як правило, ні. Саме через знання можна усвідомити, що базис життя будь-якої людини – його здоров'я.

Якщо продовжити розмову про цінності і знання, одержуваних людиною в сфері освіти, слід розглянути механізм становлення і розвитку особистісних якостей, які забезпечують самодостатність людини. На основі отриманих знань, життєвої практики і саморозвитку людина знаходить якості, необхідні для усвідомлених і зважених рішень як в

професійних, так і в звичайних життєвих питаннях. Отримуючи корисний досвід, вона стає більш зіркóю, проявляє якості, притаманні мудрості та адекватності у висновках, пов'язаних з життєвими цінностями [2].

Особливо слід відзначити феномен творчості. Здатність до творчості дозволяє людині не тільки сформулювати, а й реалізовувати свої ідеї по відношенню до світу. Свобода самовираження – одна з умов творчого пошуку, задоволення тонких душевних потреб. Але люди змушені поєднувати своє покликання з повсякденними побутовими клопотами. Вони повинні виконувати нормовані обов'язки перед суспільством, що можливо тільки при наявності кваліфікаційної освітньої підготовки. Сенс життя для таких людей становить реалізація власних задумів у творчості [3].

Для того щоб слідувати тим чи іншим принципам життєдіяльності, необхідно через освіту освоїти досвід, набутий попередніми поколіннями. Оскільки освіту ми розуміємо як системне тлумачення досвіду на основі теорії пізнання, то формування внутрішньої гармонії людини, заснованої на його духовності, можливе тільки через освіту, що дозволяє осягнути загальнолюдські цінності шляхом порівняльного аналізу [5].

Позиціонування особистості в соціальному просторі базується на ціннісних орієнтаціях і установках, що формують культурні традиції. Ціннісні орієнтації задаються суспільною свідомістю, ціннісні установки формуються в освітньому просторі. Результатом є сформовані традиції, націлені на кристалізацію самосвідомості згідно з культурними цінностями і пріоритетами.

Література. 1. *Зотова О. И., Бобнева М. И.* Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции поведения. // Методологические проблемы социальной психологии. М., 1975. С. 241 – 255.
2. *Підбуцька Н. В.* Суб'єктивне благополуччя у становленні майбутніх фахівців / Н. В. Підбуцька, А. Г. Зуєва // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр.: матер.

Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Психолого-педагогічні аспекти формування управлінського потенціалу сучасної молоді: теорія і практика», 22 жовтня 2014 р. / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2014. – Вип. 40 – 1 (44 – 45). – С. 193 – 207. 3. *Попова И. М., Моин В. Б.* Сознание и трудовая деятельность. Киев-Одесса, 1985. С. 186. 4. *Романовський О. Г.* Самовдосконалення та самоосвіта як показники рівня професіоналізму / О. Г. Романовський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. / за ред. Л. Л. Товажнянського, О. Г. Романовського. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – Вип. 26 (30). – С. 11–19. 5. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность.

УДК 374.

Самко А. М.
м. Київ, Україна

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ У ПОГЛЯДАХ ВИДАТНИХ ПЕДАГОГІВ С. У. ГОНЧАРЕНКА ТА І. А. ЗЯЗЮНА

У зв’язку з глобальними трансформаціями у всіх сферах людської діяльності, різкими змінами орієнтирів і пріоритетів громадської свідомості сучасне суспільство потребує негайного духовного відродження світоглядних позицій суспільної взаємодопомоги та взаємотворчості, особливо у сфері формування й розвитку творчої, вільної від стереотипів, готової до постійного самовиховання та саморозвитку особистості. У світлі цього актуалізується проблема пошуку чинників, спроможних подолати наявний стан шляхом впливу на суспільство загалом та особистість зокрема. Провідна роль серед таких чинників належить системі освіти, перед якою постає завдання не лише сформувати цілісну, гармонійно розвинену, гуманістично орієнтовану особистість, а й сприяти реалізації її

потенціалу на діяльнісному, інтелектуальному, культурному, духовному та соціальному рівнях. Так, у Законі України «Про освіту» зазначається, що «освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості…».

Основна мета нашої роботи полягає у висвітленні поглядів видатних педагогів С. Гончаренка та І. Зязюна щодо гуманізації освіти, ґрунтуючись на їх поглядах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що українськими вченими обґрунтовано необхідність гуманізації сучасної філософії освіти як самостійної галузі науки. У працях С. Гончаренка розкрито роль і значення гуманітарних знань, за допомогою яких вивчають людину як суб'єкта діяльності, продукту цієї діяльності – історію, суспільство, культуру в структурі життєдіяльності, їхній вплив на її професійні й особистісні якості. У дослідженнях І. Зязюна відображено педагогічні ідеї в освіті щодо забезпечення нового рівня гуманізації всіх сфер життєдіяльності людини та розвитку її як особистості.

За С. Гончаренком, поняття «освіта» розглядається як одна «… з найширших педагогічних категорій, яка має цілісну, поліфункціональну та полісмислову структуру» і «виконує три важливі функції: людинотворчу – забезпечення певного рівня знань, грамотності, стану емоційно-вольової сфери, поведінкових орієнтацій, готовності до виконання різних соціальних ролей, видів діяльності тощо; технологічну – забезпечення «бази життя»; формування навичок і вмінь трудової, громадської, господарської, професійної діяльності; розвиток комунікативності в різних видах діяльності тощо; гуманістичну – виховання людей в дусі миру, високої моральності, культури, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей (життя, праці, самої людини, природи) тощо».

С. Гончаренко поняття «гуманізація освіти» розглядає як «центральну складову нового педагогічного мислення, що передбачає

перегляд, переоцінювання всіх компонентів педагогічного процесу в світлі їх людинотворчої функції».

І. Зязюн, будучи великим гуманістом і сповідуючи гуманістичні принципи, кожну людину сприймав позитивно й оцінював її найкращі якості. Він обстоював повсякчас тезу, що в ідеалі діяльність педагога повинна бути завжди гуманістичною. Вчений зазначав, що «…гуманістична спрямованість особистості педагога передбачає наявність впливу на поведінку учня з метою його подальшої зміни. Усі дії педагога підпорядковані реальним інтересам особистості…»

Так, І. Зязюн, наголошуючи на необхідності гуманізації освіти, обґрунтовує це тим, що «гуманістична концепція освіти холістична, тобто позбавлена статистичного, безособистісного підходу до людини, яка постає при цьому як сукупність окремих пізнавальних процесів і психічних властивостей і як цілісна особистість...»

У працях І. Зязюна творча педагогічна діяльність нерозривно пов’язана з проблемами гуманістичної побудови освітнього процесу. Під гуманізацією школи він мав на увазі те, що в центр освітньо-виховного процесу потрібно поставити Людину, а не знання, як було до цього. Вчений вважав, що коли знання виходять на перший план, другорядними стають інтереси особистості, олюднити освіту – означає включити в коло її проблем людину як основну цінність.

Тотожну думку мав С. Гончаренко, наголошуючи, що запорукою успіху у формуванні духовно багатої, творчої особистості є гуманізація освіти, її «олюднення», яка передбачає посилення уваги до особистості кожного учня, створення найбільш сприятливих умов для її становлення і розвитку. Реалізація ідей гуманізації в навчально-виховному процесі ґрунтується на педагогічних принципах: індивідуалізації навчання (який вказує на необхідність врахування інтелектуальних, емоціональних та інших особливостей учнів); диференціації (який вимагає згідно з виявленими особливостями учня створення умов для найбільш успішного

його навчання та виховання); демократизації (що гарантує створення таких умов, які забезпечують прояв ініціативи, творчості учнів і педагогів, самовизначення та самовираження особистості школяра).

С. Гончаренко зазначав, що гуманізувати доцільно не навчальний предмет (у цьому сенсі всі предмети рівні), а процес освіти. В його розумінні це означає, що треба дати учням всіх вікових груп право вибору змісту і способу навчання (включаючи домашнє чи дистанційне навчання, репетиторство, приватну школу). Повага до особистості учня повинна проявлятися у всьому: в якості програм, підручників, приладів, які ми йому пропонуємо, в оцінці його успіхів, в повазі до його права бути конструктором процесу своєї освіти, в стилі спілкування учителів з ним, – у всьому. Вчений вважав, що треба підвищити престиж гарної освіти і професії педагога, до діяльності якого треба ставити надвисокі вимоги (науковий рівень, методична майстерність, психолого-соціальна підготовка), але й заохочувати при цьому кращий досвід як ніякий інший.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що гуманітарна освіченість людини – ключовий чинник формування й розвитку її гуманітарної культури. Гуманізація освітнього процесу є історично необхідною тенденцією, яка потребує відповідних застосувань включення людини в науково-педагогічні механізми засвоєння соціального досвіду, який передається наступним поколінням.

УДК 378.018.43

Середа Н. В,. Банделет К. О

м. Харків, Україна

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Прогнозування розвитку української освіти можливе, але, як показують реалії, потрібно бути готовим до будь-яких подій та змін не

лише в педагогічному процесі, а й всесвітньому бутті людства. Дистанційна освіта в Україні розвивалася поступово, але сьогодення викликало неабияку потребу у віддаленому навчанні людей, що перебувають в умовах карантину та самоізоляції. Проблема розвитку професійно необхідних якостей майбутнього педагога та їх реалізації в умовах дистанційного навчання є надзвичайно актуальною.

Дистанційна форма не передбачає безпосереднього зв'язку між учасниками педагогічного процесу, саме тому є припущення, що студенти, майбутні педагоги, недоотримають необхідну кількість «живого» спілкування та практичної реалізації набутих знань. На практичних та семінарських заняттях майбутні педагоги мають змогу спробувати себе в професії за допомогою інтерактивних методів: ділових ігор, вирішенні проблемних ситуацій та інших методів, які здебільшого ґрунтуються саме на спілкуванні, взаємодії.

Культура спілкування педагога визначає його рівень не лише конкурентоспроможності, а й педагогічної майстерності, як результат – успішну педагогічну діяльність. У статті О. Г. Романовського «Формування особистості інтелігента як одна їз задач вищої школи» приділено неабияку увагу якостям особистості, умінням та навичкам, необхідним для ефективної професійної діяльності. До них належить здатність керуватися нормами етики, культури, загальнокультурними цінностями[1]. Вважаємо, що саме вони є складниками культури спілкування особистості.

Педагогічна риторика, яка є основоположною для педагогічної взаємодії, містить такі компоненти: «мовлення, володіння термінологією певної галузі знань, уміння будувати монологічну наукову промову, уміння організовувати професійний діалог та керувати ним» [2]. Культура спілкування ж майбутніх педагогів як складової загальнокультурного рівня особистості має стати як підґрунтям, так і однією зі складових

оволодівання педагогічною риторикою.

Н. Твердохлєбова відзначає, що основним змістом дистанційного навчання часто залишаються знання, а діяльності з обробки цих знань приділяється другорядна роль, часто ілюстративна [3]. До цієї тези також можна додати й те, що якість спілкування під час такої форми навчання залишається на другому плані, хоча й етикет дистанційного спілкування має реалізуватися повною мірою. Основними недоліками під час спілкування дистанційно в текстовому режимі є використання недержавної мови, русизмів, суржику, скорочення слів («спс», «дяк», «ок»), використання смайлів замість слів; запізні/заранні дзвінки; «штурм» особистих меседжерів викладачів. Основними порушниками, звичайно, є студенти. Саме тому виникає потреба у розвиткові культури спілкування в такому форматі.

Для подолання цієї проблеми можна запропонувати такі шляхи розвитку культури спілкування майбутніх педагогів під час дистанційного навчання:

- завдання, які певною мірою дотичні до морально-етичних проблем людства;
- відео-конференції, у яких увага має приділятися кожному студенту, шоб кожен мав змогу висловити свою думку;
- завдання в групах, які передбачають певну дистанційну взаємодію між одногрупниками;
- проведення інтерактивних лекцій самими студентами/розробка дистанційних занять.

Таким чином, зосередження уваги не лише на когнітивному аспекті дистанційної освіти, а й на розвиткові культури спілкування у таких умовах дасть майбутнім педагогам такі актуальні вміння, знання та навички, які допоможуть здійснювати педагогічну діяльність у будь-яких умовах.

Література. 1. *Романовский А. Г.* Формирование личности интеллигента как одна из задач высшей школы / А. Г. Романовский //

Пространство литературы, искусства и образования – путь к миру, согласию и сотрудничеству между славянскими народами: сб. науч. тр.: по матер. VII Междунар. науч. – практич. конференции, 20 декабря 2012 г. / ред. А. Г. Романовский, Ю. И. Панфилов. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2013. – С. 9 – 15. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/3186. 2. *Середа Н. В.* Формування риторичної компетентності у педагогиці вищої школи / Н. В. Середа // Педагогічні науки. Вип. 23. – Миколаїв: МДУ, 2008. – С.23 – 28. 3. *Твердохлєбова Н. Є.* Розвиток особистості у дистанційному навчанні / Н. Є. Твердохлєбова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали наук. конф. молодих учених, 24 – 25 квітня 2007 р. – Харків: ХДАК, 2007. – С. 262.

УДК 378.14

Авшенюк Н. М.
м. Київ, Україна

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Підготовка докторів філософії – це динамічний процес, в якому поєднуються ключові завдання університетів щодо реалізації вищої освіти та науково-дослідницької роботи. Зауважимо, що підготовка докторів філософії зазнала значних реформ у більшості країн Європи на початку XXI ст., про що свідчить низка суттєвих перетворень, а саме:

– інтенсивне створення докторських шкіл;

– збільшення фінансування науково-дослідними фондами підготовки докторів філософії з метою відходу від індивідуалізованої моделі навчання, заснованої на особистих стосунках керівника й докторанта;

– посилення інституційної відповідальності закладів вищої освіти (ЗВО) з метою інтеграції майбутніх докторів філософії у дослідницьке середовище, відмінне від наукових інтересів їхніх керівників та сприяння створенню міждисциплінарних дослідницьких груп.

Водночас, поширилася диференціація в ідентифікації докторських програм та докторських шкіл в європейських університетах, відповідно до якої: докторська програма – це «організований набір можливих навчальних курсів та можливостей здійснювати дослідження в межах однієї або декількох дисциплін», натомість, докторська школа – це «інституційна структура в межах ЗВО зі своїми власними ресурсами, спрямованими на управління підготовкою докторів філософії» (*Byrne, Jørgensen, Loukkola*, 2013).

У межах нашого дослідження розкрито пріоритети досягнення стратегічних цілей ЗВО для забезпечення якості підготовки докторів філософії у контексті дослідницької діяльності університету.

Згідно з результатами статистичного дослідження, виконаного у 2018 р. Радою з підготовки докторів філософії Європейської асоціації університетів (*EUA Council for Doctoral Education*) 74 % ЗВО (з 250, що взяли участь у дослідженні) визначили найважливішим стратегічним пріоритетом забезпечення якості підготовки докторів філософії, повноцінне фінансування цієї ланки вищої освіти.

Другим пріоритетом, з точки зору представників 70 % університетів, є дослідницька етика, що свідчить про зростаючу увагу до цього питання, адже академічна етика та доброчесність у більшості документів європейських освітніх організацій декларується як основна цінність університетської освіти і науки, на підставі якої формується культура якості.

Третій пріоритет за важливістю (61 % респондентів) передбачає посилення інтернаціоналізації третього освітньо-наукового рівня вищої

освіти, зокрема розширення можливостей залучення докторантів із-за кордону. Високий ступінь такої пріоритетності не випадковий, адже міжнародний характер дослідницької діяльності та зростаюча актуальність розбудови диверсифікованого навчального середовища в ЗВО є одним із вимірів надання якісних освітньо-наукових послуг.

Іншими важливими стратегічними пріоритетами визначено: кар'єрний розвиток, гендерну рівність, відкритий доступ до результатів наукових досліджень / відкрита наука, здоров'я / добробут докторантів. На противагу, співпраця між університетами та бізнесом, а також соціальне залучення докторантів до проблем розвитку суспільства отримали найнижчий ступінь пріоритетності, відповідно 28 % та 20 % (*Hasgall, Saene, Borrell-Damian,* 2019).

На основі представлених результатів можна зробити висновок, що таким специфічним проблемам діяльності докторських шкіл щодо забезпечення якості освіти, як сприяння кар'єрному розвитку докторантів та залучення на навчання кандидатів у доктори філософії із зарубіжних країн, не надається пріоритетних переваг у порівнянні із загальними проблемами, що пов'язані з доступом до відкритих наукових джерел інформації, гендерною рівністю або дослідницькою етикою й академічною доброчесністю. Це відображає збільшення кількості різних аспектів, які мають враховувати університети у процесі зміцнення якісних показників діяльності їхніх докторських шкіл на сучасному етапі реформування європейської вищої освіти. Зазначене також вказує на посилення актуальності запровадження якісної докторської освіти з метою реалізації науково-дослідної політики в університетах. Зокрема, важливе значення, яке приділяється дослідницькій етиці та доброчесності (70 %), вказує на глибину окресленої проблеми, що динамічно набирає обертів в академічному університетському середовищі за дуже короткий час.

Література. 1. *Byrne, J., Jørgensen, T., Loukkola, T.* (2013). Quality Assurance in Doctoral Education – results of the ARDE project. Brussels: EUA Publications, 60 p. 2. *Hasgall A., Saene B., Borrell-Damian L.* (2019). Doctoral education in Europe today: approaches and institutional structures: survey. Geneva: EUA Council for Doctoral Education, 40 p.

УДК 341+378

Воробйова Є. В., Ляляєва О. О.
м. Харків, Україна

РОЗВИТОК СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК МЕТОД ДОСЯГНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Освіта сприяє розвитку людини як особистості, годує людину, дає змогу контактувати не тільки з найближчим оточенням, але і мати вплив на всесвіт; робить суспільство країни багатогранним та гнучким; допомагає формувати та приймати зміни.

Нині міжнародне співробітництво сучасних закладів вищої освіти дає змогу суспільству спілкуватися зі світом та бути всебічно розвиненою та сучасною людиною. Завдяки обміну викладачами та студентами відкриваються нові перспективи у співробітництві українських закладів вищої освіти із зарубіжними вишами та забезпечується входження України в міжнародний освітній простір.

Отже, мета нашої роботи полягає у визначені, чи є необхідним розвиток сучасного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, та чи сприяє це досягненню конкурентоспроможності української освітньої системи на міжнародній арені.

Наразі список українських закладів вищої освіти, які співпрацюють з зарубіжними закладами, так само як перелік спільних програм і проектів, є недосконалими та їх потрібно розширяти, до того ж необхідні розробки нових форм міжнародного освітнього співробітництва. Ця проблема почала відзначатися, коли Україна стала членом Ради Європи та обговорювалися перші освітні реформи.

Співробітництво з зарубіжними закладами у сфері вищої освіти більшою мірою на сьогодні розвинене в провідних *національних* закладах вищої освіти України. Також показником становлення українських ЗВО на ланку міжнародного розвитку є входження 6 українських університетів до рейтингу *The Times Higher Education World University Rankings [1]*, який був нещодавно укладений, де визначається світове позиціювання 1387 університетів у 2020 році. Цей рейтинг показує перелік вишів, які оцінювалися за виконання основних завдань – дослідництво, навчання, обмін знаннями та, найголовніше для нас, розвиток міжнародного співробітництва.

Проаналізувавши цей рейтинг та країни, які увійшли до нього, можна виявити тенденцію розвитку вітчизняних вищих закладів, адже до цього року до рейтингу попадали 4 українських університетів.

Не дивлячись на всі складнощі та труднощі, які виникають у процесі становлення української освіти, такі, як недостатнє фінансування чи некомпетентність викладачів, наша країна знаходиться у стадії освоєння та впровадження нових перспективних тенденцій розвитку освіти методом участі в міжнародних освітніх дослідженнях, підтримкою передових тенденцій, та розвитком нових традицій, які перемагають старі пострадянські погляди. Так, за даними Перехідної Книги МОН, у 2016 році Україна приєдналась до програми міжнародного оцінювання PISA (*Programme for International Student Assessment*), що проводиться під егідою Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). 2018

року відбувся основний цикл PISA. Укладено угоду про участь України у наступному циклі дослідження PISA 2021 [2].

Також відчутним доказом прагнення вивести українську освіту на міжнародний рівень є операційні цілі МОН щодо розвитку якісної вищої освіти та розвиток освіти дорослих.

У плані також зазначаються завдання, які направлені на досягнення мети конкурентоспроможності вищої освіти України на міжнародному ринку освітніх послуг, наприклад: *запуск та здійснення активної комунікації можливостей вступу до українських ЗВО для іноземних громадян; створення прозорої системи вступу до українських закладів вищої освіти для іноземних громадян; здійснення аналізу пропозиції та попиту на здобуття вищої освіти в країнах-конкурентах України на ринку освітніх послуг для іноземних студентів* та інші. [3]

Таким чином, висновком може бути лише те, що Україна активно підтримує сучасні тенденції міжнародного співробітництва. Вона стикається з безліччю труднощів – від застарілих поглядів на вищу освіту до недостатнього фінансування, але кожного року ми намагаємося конкурувати з іноземними вишами та, що не мало важливо, співпрацювати з ними завдяки обмінам студентів та викладачів, міжнародним спільним проєктам та залученням до університетів іноземних студентів та викладачів. Українським ЗВО ще є куди прагнути та розвиватися, та наше прогресивне світле майбутнє залежить від якісної провідної освіти, що тісно переплітається з міжнародним співробітництвом у сфері вищої освіти.

Література. 1. World University Rankings 2020. 2. Перехідна книга МОН, 2020, ІІІ. Європейська інтеграція та міжнародна співпраця, с. 49 – 50. 3. Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки україни до 2024 року, с.14 – 16.

УДК 374.7:37.015.31(001.895):[37.013.43]:378.4/.6

Калюжна Т. Г.
м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

«Ми змінили своє оточення так радикально,
що тепер повинні змінювати себе,
щоб жити у цьому новому оточенні»
Норберт Вінер

Нововведення, або інновації, характерні для будь-якої професійної діяльності людини, і тому вони стають предметом вивчення, аналізу та впровадження. Інновації виникають в результаті наукових досліджень, аналізу та узагальнення передового педагогічного досвіду.

В контексті інноваційної стратегії навчально-виховного процесу істотно зростає роль викладача закладу вищої освіти як безпосереднього носія новаторських ідей. Інноваційна діяльність стає обов’язковим компонентом професійно-педагогічної діяльності. При всьому розмаїтті технологій навчання (діалогічні, комп'ютерні, проблемні, модульні та інш.) провідні педагогічні функції здійснює викладач. Із впровадженням в освітній процес сучасних технічних засобів навчання він виступає як консультант, порадник, аніматор, вихователь. Це вимагає від викладача закладу вищої освіти спеціальної педагогічної підготовки, оскільки у професійної діяльності реалізуються не тільки вузькоспеціальні, предметні, знання, а й знання в галузі педагогіки і психології, технології навчання і виховання. На цьому формується готовність до сприйняття, оцінки та реалізації педагогічних інновацій.

В основі інноваційних процесів у професійно-педагогічній діяльності

викладача вищої школи є дві найважливіші проблеми – вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду та проблема впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Деякі дослідники інноваційних процесів віддають пріоритет вивченню, узагальненню та поширенню передового педагогічного досвіду, інші – розробці та впровадженню педагогічних нововведень. На нашу думку, предмет інноватики, зміст і механізми інноваційних процесів лежать в площині об'єднання цих двох пов'язаних між собою проблем. Об'єктивний взаємозв'язок полягає у тому, що вивчення, узагальнення та поширення досвіду роботи викладачів має своєї кінцевою метою впровадження нового, передового в практику, щоб зробити стиль діяльності і мислення учасників освітнього процесу більш прогресивним.

Отже, результатом інновацій має бути використання теоретичних і практичних нововведень у цілісний педагогічний процес. Все це дозволяє нам розглядати як важливу умову розвитку професійно-педагогічної культури спеціально організовану діяльність викладача зі створення, освоєння та використання педагогічних нововведень. Викладач закладу вищої освіти повинен виступати які учасник, розробник, дослідник, користувач і пропагандист нових педагогічних технологій, теорій, концепцій, також повинен бути підготовлений до аналізу, оцінки та застосування у своїй діяльності досвіду колег або пропонованих наукою нових ідей і методик, тобто до педагогічного моніторингу [5].

Інноваційна спрямованість розвитку професійно-педагогічної культури викладача закладу вищої освіти передбачає включення в діяльність зі створення, освоєння і використання педагогічних нововведень у практику взаємодії учасників освітнього процесу, створення певного інноваційного середовища. Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності викладача закладу вищої освіти в сучасних умовах розвитку культури і освіти викликана багатьма чинниками. Соціально-економічні перетворення обумовлюють необхідність докорінного оновлення системи освіти, методології і технології організації навчально-

виховного процесу в навчальних закладах різного типу [6].

Входження вищих навчальних закладів у ринкові відносини, виникнення нових типів навчальних закладів, у тому числі і недержавних, створили конкуренцію не тільки серед закладів вищої освіти, а й серед викладачів. Якщо студент стоїть перед вибором альтернативного навчального курсу, то викладачеві закладу вищої освіти зовсім не байдуже, якому курсу, а отже, і кому з педагогів він віддасть перевагу. Отже, інноваційна спрямованість розвитку професійно-педагогічної культури викладача закладу вищої освіти включає в себе створення, освоєння і використання педагогічних нововведень, виступає засобом оновлення освітньої політики у сфері підготовки кадрів вищої кваліфікації [2].

Посилення гуманітаризації вищої освіти, безперервна зміна обсягу і складу навчальних дисциплін, введення нових спеціальностей і спеціалізацій потребують оновлення організаційних форм, технологій навчання. У даному випадку істотно зростають роль і авторитет педагогічного знання викладацького середовища. На сьогодні інноваційна діяльність набуває відбірно-дослідного характеру. Саме тому важливим напрямком у професійній діяльності викладача закладу вищої освіти є аналіз і оцінка педагогічних інновацій, створення умов для їх успішної розробки та здійснення [1].

Аналізуючи інноваційну спрямованість розвитку професійно-педагогічної культури викладача закладу вищої освіти, виокремлюємо такі напрями: застосування творчих сил і здібностей, талантів, розвиток і реалізація креативного потенціалу викладача; стимулювання інтелектуальної та творчої активності на досягнення певних цілей завдяки використанню інноваційних ідей; активізація та оптимізація інноваційних процесів у навчально-виховному процесі; формування й упровадження інноваційних технологій; застосування демократичного стилю спілкування; ліквідація бар’єрів інноваційної діяльності; а також створення нового іміджу педагога.

Отже, розвиток професійно-педагогічної культури викладача вищої

школи визначається інноваційною спрямованістю його педагогічної діяльності, тобто ступенем включеності викладача в процес створення, освоєння і використання педагогічних нововведень.

Література. 1. *Головенкін В. П.* (2019) Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] : підручник. 2-ге вид., м. Київ. КПІ ім. Ігоря Сікорського. 290 с.URL:https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29032/3/Higher_School_Pedagogy_2019.pdf. 2. *Гевко І. В.* (2017) Розробка концепції дослідження формування основ професіоналізму майбутніх вчителів технологій. ScienceRise. Pedagogical Education, 8, 24 – 29. 3. *Колісник-Гуменюк Ю. І (*2018) Методичні вказівки до вивчення модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання» : наук. метод. розробка / Ю.І. Колісник-Гуменюк. Львів. ЛННЦПО. 24 с. 4. Ковальчук О. М. (2016) Підготовка магістрів гуманітарних спеціальностей до інноваційної професійної діяльності в умовах ступеневої освіти : дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Луцьк. 311 с. 5. *Сидоренко Н. В.* (2014) Інноваційна культура як вищий прояв загальнокультурних професійних та особистісних якостей учителя. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. № 3 (37). Суми. СумДПУ імені А. С. Макаренка. с. 337-346. 6. *Химинець В. В.* (2020) Інноваційна освітня діяльність URL: http://www.zakinppo.org.ua/2010%E2%80%9401%E2%80%9418%E2%80%9413%E2%80%9444%E2%80%9415/151%E2%80%942010%E2%80%9403%E2%80%9422

УДК 37.048.2

Котун К.

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ НЕПЕРЕРВНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА НАСТАВНИЦТВА У ФІНЛЯНДІЇ

Основна мета наставництва та консультування у Фінляндії – підтримка людей у виборі освітніх рішень та управлінні їхньою кар’єрою

на основі принципу навчання упродовж усього життя. Усі у Фінляндії мають право на послуги з надання наставництва та консультування незалежно від того, навчаються вони, працюють, безробітні або працюють за межами ринку праці. Державні органи освіти та зайнятості, а також провайдери освіти, як правило, муніципалітети, є основними суб'єктами, відповідальними за послуги з надання наставництва та консультування. Їх функції та цілі взаємодоповнюють одна одну. Освітні заклади несуть основну відповідальність за наставництво та консультування учнів та студентів, тоді як Управління зайнятості та економічного розвитку в основному призначені для тих, хто вже поза межами навчання та підготовки. Молодіжний сектор бере участь у наданні інформації, наставництва та консультування молодим людям. Ці послуги надаються муніципалітетами та різними організаціями.

У Фінляндії існує міцна правова основа для надання послуг наставництва та консультування на всіх рівнях освіти та підготовки (від загальної до вищої освіти) та для послуг, що надаються адміністрацією зайнятості (наприклад, профорієнтація та планування кар'єри). Законодавством також передбачені послуги з надання інформації та консультування для молоді (*Youth Act* (72/2006), які пропонують муніципалітети.

Упродовж останніх років Фінляндія послідовно працювала над створенням цілісної системи наставництва та консультування протягом усього життя, яка є легкодоступною для всіх людей у потрібний час, місце та спосіб, відповідно до потреб сьогодення. Це було зроблено у тісній співпраці та взаєморозумінні між Міністерством освіти і культури, Міністерством економіки та зайнятості та іншими ключовими зацікавленими сторонами. Вони представлені в Національній групі координації та співробітництва з наставництва та консультування упродовж всього життя, яка створена для обговорення загальної розробки

та впровадження стратегій та заходів наставництва та консультування (2015 – 2020). Розробка національної міжгалузевої політики доповнюється 15 регіональними неперервними робочими групами з наставництва і консультування (*Regional Lifelong Guidance Working Groups*).

Національна стратегія неперервного наставництва та консультування (2011) визначає цілі розвитку системи забезпечення неперервного наставництва та консультування у міжгалузевій та багатопрофесійній співпраці на національному, регіональному та місцевому рівнях. Ця національна стратегія відповідає пріоритетам, визначеним в Резолюції Ради щодо кращої інтеграції неперервного наставництва та консультування в стратегії навчання протягом усього життя (2008). Фінська стратегія охоплює рівний доступ до послуг, вміння управління кар'єрою, компетентності наставника-консультанта, забезпечення якості, міжгалузеве співробітництво та координацію.

Серед завдань, які постають перед системою наставництва та консультуванням у Фінляндії, є завдання, з яким зіштовхуються усі наставники-консультанти – це різноманітність їхньої клієнтури, тобто клієнто-орієнтованість. Мультикультурні та міжнародні аспекти та високоіндивідуалізовані вимоги клієнтів є дедалі більшою частиною щоденної роботи наставників-консультантів. Ці аспекти слід вирішувати більш чітко при початковій підготовці та постійному професійному розвитку наставників-консультантів.

У Фінляндії також існує Фінська асоціація наставників-консультантів (*The Finnish Association of Guidance Counselors* (з фінської – SOPO) – це педагогічне об'єднання при Профспілці з освіти Фінляндії. У 2009 році SOPO випустила свої етичні рекомендації щодо правильної професійної поведінки серед наставників-консультантів, що працюють в галузі освіти. Етичні питання також є невід'ємною частиною підготовки наставників-консультантів.

УДК: 374.7:317.013.43:378.4/.6

Котирло Т. В.
м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: АНДРАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Освіта впродовж життя набуває ключового значення у XXI ст., долаючи економічні, соціальні та інформаційні виклики, які постають перед нею у сучасному світі. Навчання є основним видом діяльності людини, а переосмислення цільових функцій освіти як системи, перегляд стратегічних напрямів її розвитку дасть змогу вийти освіті впродовж життя на кардинально новий рівень, забезпечуючи кожній особистості гармонійний розвиток із урахуванням усвідомлення потреби у набутті нових знань, умінь і навичок.

Актуальність питань, пов’язаних із специфікою професійної діяльності педагогічного персоналу у закладах вищої педагогічної освіти, не викликає сумнівів. Не менш актуальними є питання професійного розвитку викладача як фахівця-професіонала, розвитку його професійно-педагогічної культури тощо. У цьому контексті особливо важливого значення набуває його здатність навчатися впродовж життя.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу окремих аспектів професійної діяльності викладача закладу вищої педагогічної освіти у контексті андрагогічного підходу.

Педагогіка дорослих (андрагогіка) «зумовлена лінією розвитку людини» поряд з іншими педагогічними субдисциплінами. Андрагогіка – це теорія навчання і виховання молоді, яка дозріває, дорослішає, а також різних категорій дорослих людей. За визначенням відомого вченого – андрагога Люцьяна Туроса, це наука про «навчання, самонавчання, виховання, самовиховання дорослих, яка свої теоретичні узагальнення і

нормативні положення будує на двох джерелах знання: на доробку гуманістичних і соціальних наук, а також на власних дослідженнях дорослих в освітніх ситуаціях» [3].

Як зазначає Т. Сорочан [4, с. 4-5], на професійну діяльність андрагогів впливає низка чинників: посилення культуротворчої функції освіти (освіта стає самоцінністю і суттєво впливає на формування ціннісних орієнтацій особистості, громадянина, суспільства в цілому); зміна світогляду людини через спрямованість на тривалі інновації; зміна педагогічного мислення, яке має осягнути цінність особистості в контексті загальнолюдських і культурних цінностей; врахування особливостей навчання дорослих; збільшення затребуваності активних методів навчання (тренінги, кейс-технології, дискусії, ділові ігри, майстер-класи); створення варіативної системи роботи з педагогами, яка б давала їм можливість обирати зміст і форми професійного розвитку; необхідність науково-методичного супроводу унікального досвіду кожного педагога та педагогічних систем.

Викладач має бути обізнаним на виховній майстерності, що актуалізує потребу готувати педагога, здатного забезпечити різнобічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, розвиток її розумових, фізичних, естетичних та інших здібностей, виховання високих моральних якостей, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого та культурного потенціалу українського народу. Така діяльність має спрямовуватися на прищеплення студентам поваги до загальнолюдських цінностей, Української держави, її символіки, національних і світових культурних традицій, терпимості і поваги до думки інших, глибокого розуміння особистої відповідальності за долю України [1, с. 10].

Вважаємо за доцільне зазначити, що викладач закладу вищої педагогічної освіти є андрагогом, адже він навчає дорослих учнів. Його професійну діяльність доцільно розглядати у контексті термінів і понять,

введених відомим вченим І. Зязюном («філософія освіти», «філософія виховання», «педагогічна майстерність», «педагогіка добра», «краса педагогічної дії», «професійно-педагогічна якість» тощо). Так, професійно-педагогічна якість базується на особливій особистісній установці людинотворення як змістово-смисловому началі професійної діяльності. Ця установка в поєднанні з вільним володінням певною предметною сферою уможливлює повноцінну навчально-виховну взаємодію. Нарешті, це володіння специфічними технологіями, що дозволяють продуктивно здійснювати виховання, учіння, а також інші види педагогічної діяльності, одержуючи стійкі позитивні результати [2, с. 1].

Грані соціальних виявів професійно-педагогічної якості зазвичай описуються за допомогою понять і терміносполук, серед яких – «кваліфікація», «компетентність», «педагогічна майстерність», «педагогічна техніка», «педагогічна культура», «компетенція», «педагогічна творчість». Кваліфікація і компетентність – своєрідні соціально-трудові характеристики, які задають межі й рівень функціональних дій у професії. Кваліфікація формально зумовлюється типом одержаної освіти та документами, що дають право на роботу зі спеціальності, а компетентність можна схарактеризувати як здатність вирішувати професійні задачі певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних знань, умінь, навиків, досвіду. Компетентність виявляється у практиці професійної діяльності як системна характеристика і має чітко визначену структуру [2, с. 1].

На нашу думку, в умовах реформування педагогічної освіти важливого значення набувають удосконалення особистісних і професійних якостей викладачів, розвиток усвідомленої мотивації педагогічного персоналу до самовдосконалення, самоосвіти, підвищення рівня професійної компетентності тощо, а також розвиток професійно-педагогічної культури як якості особистості педагога-професіонала закладу вищої педагогічної освіти з

урахуванням запитів сучасного суспільства.

Література. 1. *Дубасенюк О. А.* Цільові орієнтири технології формування основ виховної майстерності майбутніх педагогів // Нові технології навчання : збірник наукових праць / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України; Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця-Київ, 2014. – С. 20 – 25. - Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/16780/1/1.2.pdf.
2. *Зязюн І. А.* Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. С. 1. – Режим доступу: https://core.ac.uk/download/pdf/12081306.pdf.
3. *Осипенко С. М.* Андрагогіка – педагогічна галузь та її роль в процесі гуманізації суспільства. Режим доступу: http://dpldnr.at.ua/publ/andragogika_pedagogichna_galuz_ta_jiji_rol_v_procesi_gumanizaciji_suspilstva/1-1-0-3.
4. *Сорочан Т.* Професійна діяльність андрагогів: сучасний погляд Директор школи, ліцею, гімназії. – 2008. – No4. – С.27 – 32. – Режим доступу: https://core.ac.uk/download/pdf/77240803.pdf

УДК 37.014.53

Огієнко О.
м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ: ДОСВІД РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, що відбуваються у сучасному світі, стають каталізатором трансформації систем вищої освіти у країнах Європи, США і Канади, зумовлюючи інтеграцію та гармонізацію національних освітніх систем. Водночас існують і внутрішні чинники – особливості історичного та економічного розвитку, національні традиції тощо. Тому реформування національних систем вищої освіти повинне

враховувати не тільки вітчизняний досвід та кращі здобутки світової освітньої практики, а й існуючи тенденції в освіті.

Мета статті: окреслення тенденцій реформування вищої освіти у розвинених країнах Європейського Союзу та Північної Америки.

Виклад основного матеріалу і результати. Заакцентуємо на тому, що виокремлення й врахування тенденцій розвитку та реформування вищої освіти дає основу для її прогнозування і доцільного оновлення, підвищення рівня цілісності, системного управління, подолання емпіризму в педагогічні науці і практиці. Тенденції мають прогностичний характер, що дозволяє окреслювати подальші перспективи розвитку систем вищої освіти у світовому вимірі.

У розвитку європейських систем вищої освіти виокремлюють тенденцію існування двох моделей вищої освіти: унітарної та бінарної. За унітарною моделлю вища освіта здійснюється в університетах чи інститутах університетського типу (незначний відсоток), які пропонують як загальні академічні ступені, так і професійно орієнтовані програми різної тривалості і рівня (системи вищої освіти Італії, Іспанії, Австрії, Фінляндії, Швеції). Бінарна, або подвійна, система відрізняється наявністю традиційного університетського та неуніверситетського секторів вищої освіти. Бінарна модель системи вищої освіти притаманна Бельгії, Великій Британії, Греції, Данії, Ірландії, Нідерландам, Норвегії, Німеччині, Франції, Швейцарії та ряд інших країн.

За американською тенденцією, американські вищі навчальні заклади поділяються на три типи: університет, чотирьохрічні та дворічні коледжі, головної відмінною ознакою яких є наявність чи відсутність науково-дослідних програм і програм аспірантури.

До провідних тенденцій, які притаманні американській системі вищої освіти, відносимо: розширення соціального партнерства вищих навчальних закладів із соціальною інфраструктурою; орієнтація на

постійне покращення якості освіти; відповідність професорсько-викладацького складу вимогам до якості підготовки фахівців; практико-орієнтованість вищої освіти; реалізація комплексного оцінювання якості освіти. У зв'язку з цим визначальною стає концепція навчання, що засновано на компетенції, за якою пропонується вимірювати якість освіти відповідно до ступенів досягнення студентами таких цілей: розвиток навичок ефективного спілкування; вдосконалення аналітичних здібностей; досягнення розуміння взаємодії між особистістю і навколишнім середовищем; розвиток усвідомленості та розуміння сучасного світу тощо.

Нова освітня модель вищої освіти базується на концепції неперервної освіти чи освіти впродовж життя, принципах інтеграції і мобільності, відрізняється акцентуванням на самоактуалізації особистості, яка спрямована на усвідомлення нею власної значущості, розкриття здібностей, визнання своєї неповторності та унікальності.

ЮНЕСКО вважає спільними тенденціями розвитку систем вищої освіти: кількісне зростання контингенту студентів; збереження нерівності на міждержавному та міжрегіональному рівнях стосовно доступу до освіти; диверсифікація структур і форм освіти; фінансові труднощі у діяльності закладів освіти.

Відзначимо таку тенденцію світовою вищої освіти як диверсифікація структур вищої освіти, що відбувається паралельно з диверсифікацією ступенів і кваліфікацій, які видаються різними закладами освіти; тенденцію удосконалення і розширення «короткої і професіоналізованої» вищої освіти. Існує відмінність між структурою «континентального європейського» ступеня з досить довгим академічно інтегрованим навчанням та структурою «англо-американського» університетського ступеня з коротшим за тривалістю навчанням на отримання першого ступеня та розмаїттям післябакалаврських студій, що частково базуються на модульній системі. Якщо в одних країнах (Данія, Фінляндія, Італія, Португалія) типи ступенів коротшого циклу впроваджуються у національну структуру ступенів, то в

інших країнах (Німеччина, Нідерланди) така система існує поряд із традиційною ступеневою структурою.

Більшість навчальних закладів вищої освіти пропонують професійно орієнтовані програми навчання паралельно з університетським сектором, що мають на меті запропонувати професійно орієнтовані та економічно вигідні типи освіти для задоволення потреб ринку праці; забезпечити потреби зростаючої кількості вступників без істотного збільшення урядових витрат на вищу освіту; запропонувати передусім програми, орієнтовані на викладання, в яких частково використовуватимуться дослідження прикладного характеру; поновлення та покращення вже існуючої професійно орієнтованої освіти.

Висновки. Домінантою сучасної парадигми вищої освіти в загальносвітовому та національному контекстах стає орієнтація на підготовку, спрямовану на творче самоствердження, саморозвиток та самореалізацію протягом життя, забезпечення конкурентоспроможності фахівців, а основними спільними тенденціями розвитку і реформування вищої освіти в країнах Європи, США і Канади є масовість (перетворення елітарної вищої освіти на загальну, кількісне зростання контингенту студентів), комерціалізація, структурна перебудова системи вищої освіти (запровадження триступеневої освіти, де кожен ступінь є відносно самостійним); неперервність, мобільність; диверсифікація (ускладнення структури та урізноманітнення мережі вищих навчальних закладів), форм тощо); професіоналізація освіти; підвищення фундаментальності; інтегрування з наукою та виробництвом; збільшення та зростання ролі недержавної вищої освіти; удосконалення управління та фінансування вищої освіти; розширення соціального партнерства; акцентування на забезпеченні якості освіти; інтернаціоналізація; розробка механізмів щодо інтеграційних процесів у галузі вищої освіти.

Перспективи подальших розробок вбачаємо у дослідженні інноваційного впливу інформаційно-комунікативних технологій на реформування вищої освіти у розвинених країнах та Україні.

УДК37.378

Перевалова Л. В., Гаєвая О. В., Гаряєва Г. М.
м. Харків, Україна

МІЖНАРОДНА АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в нашій країні, важливим стає міжнародне співробітництво українських закладів вищої освіти із зарубіжними освітянами. Така співпраця сприяє підвищенню мобільності як викладачів, так і студентів, самостійності студентів, рівня їх самоорганізації. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки задекларувала необхідність кардинальних змін у системі освіти, які повинні сприяти підвищенню якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір.

Прийняття Законів «Про освіту», «Про вищу освіту» «Про професійно-технічну освіту» сформувало нормативно-правову базу у сфері освіти, яка визначає правові, організаційні, фінансові засади інноваційного розвитку системи української освіти в контексті глобалізацій цих тенденцій і викликів часу.

Проблеми розвитку міжнародної діяльності закладів вищої освіти в умовах глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти, питання співробітництва українських університетів із зарубіжними вищими навчальними закладами, громадськими організаціями, фондами знайшли своє відображення у працях М. Згуровського [1], В. Кременя [2], М. Дебіч [3], В. Яблонського [4], В.П. Андрущенко [5] та інших українських вчених.

За останні роки в системі вищої освіти України відбулися значні зміни, реформування системи ставило собі за мету приведення її у відповідність до міжнародних стандартів. Однак актуальним і сьогодні

залишається розкриття можливостей й нових шляхів, які дозволяють сучасному університету інтегруватись до світового освітнього простору.

Інтернаціоналізація вищої освіти повинна сприяти досягненню такого рівня вищої освіти, який відповідає сучасним міжнародним стандартам; сприяє підвищенню рівня національних освітніх систем; підготовки кваліфікованих кадрів для національної економіки. За своїм змістом інтеграція вищої освіти України у міжнародний освітній простір передбачає, перш за все, зближення національної освітньої системи з освітніми системами передових країн світу.

Серед принципів державної політики України у сфері вищої освіти слід виділити такі: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу; створення умов для освіти протягом життя та принцип міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи. Без міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти наша країна не зможе підготувати висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечити сталий розвиток українського економіки.

Найвідоміша форма інтернаціоналізації вищої освіти – це академічна мобільність, тобто можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) як на території України, так і поза її межами.

Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 року № 579, встановлює порядок організації програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу вітчизняних вищих навчальних закладів на території України чи поза її межами та учасників

освітнього процесу іноземних вищих навчальних закладів на території України [6]. Його ключовими аспектами є надання права на участь у програмах академічної мобільності усім учасникам освітнього процесу; чітке визначення видів та форм академічної мобільності; закріплення принципу перезарахування отриманих кредитів на основі Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС), зокрема шляхом порівняння змісту навчальних програм, а не назв курсів; збереження місця навчання та стипендії для студентів та місця роботи для працівників закладу вищої освіти, котрі беруть участь у програмах академічної мобільності.

Відповідно до Положення міжнародна академічна мобільність – це академічна мобільність, право на яку реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у вищих навчальних закладах (наукових установах) – партнерах поза межами України, а також іноземними учасниками освітнього процесу у вітчизняних вищих навчальних закладах (наукових установах).

Академічна мобільність – це можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому закладі вищої освіти, де готують фахівців з цієї ж спеціальності із зарахуванням дисциплін (кредитів) та періодів навчання; ефективніше розвивати особистий інтелектуальний потенціал. Академічна мобільність є явищем динамічним, бо саме це – форма інтернаціоналізації освіти, що сприяє інтеграції індивіда до міжнародної системи освіти.

Мобільність означає збільшення кількості студентів, які навчаються за кордоном. Так, за даними аналітичного центру CEDOSy 2016/2017 навчальному році у закордонних університетах навчалось 77424 українських студента, то у 2017/2018 навчальному році кількість українських студентів становила не менше 83 тисяч (статистичний збір даних у різних країнах триває різну кількість часу: деякі країни – це один рік, в деяких країнах – півтора-два роки, тому наводяться дані 2016/2017/2018 років). Найчастіше

українські студенти їдуть до Польщі, Росії, Німеччини, Канади, Чехії, Італії, США, Іспанії, Австрії, Франції, Словаччини. Ці країни отримують понад 90 % усіх українських студентів [7]. Зростання кількості українських студентів у закордонних університетах пояснюється, по-перше, бажанням отримати більш якісну вищу освіту, по-друге, незадоволенням умовами життя в Україні. Крім того, збільшення ціни на контрактне навчання, яке пропонується вже наступного навчального року, призведе до збільшення українців, що бажають одержати вищу освіту за кордоном. Особливо, якщо підвищення ціни не буде супроводжуватись підвищенням якості вищої освіти, а також покращенням перспектив подальшого працевлаштування в Україні після випуску.

За даними цього ж центру, **наразі в Україні навчаються більш 66 тисяч іноземців зі 147 країн світу** (до речі, майже така сама кількість українців здобувають освіту за кордоном). Найбільше абітурієнтів постачають Індія та Азербайджан: 16,4 % та 11,3 % відповідно. До десятки лідерів увійшли Марокко, Туркменістан, Нігерія, Грузія, Туреччина, Єгипет, Узбекистан і Йорданія. Студенти з решти 137 держав становлять у сукупності 33,1 % від загальної кількості іноземців в українських вишах. Українська вища освіта приваблює іноземних вступників із чотирьох причин: висока якість; престиж і вигідна ціна за навчання;низька вартість проживання; ті самі права і свободи для іноземців, що й для українських громадян. Дані причини пояснюються тим, що українська освіта якісніша, ніж освіта у країнах, з яких до нас приїздять іноземні студенти, крім того, не менш важливу роль відіграє вартість навчання та проживання.

Проблеми сьогодення, пов’язані з пандемією, яка охопила майже усі країни світу, ставля майбутню академічну мобільність студентів під загрозу. Закриття кордонів не дозволить ні українським, ні іноземним студентам реалізувати своє право на академічну мобільність. Однак це не означає припинення міжнародного діалогу України та країн Європейського Союзу, використання накопиченого досвіду буде сприяти активізації міжнародної діяльності українських університетів у майбутньому, надасть

змогу не лише отримати доступ до сучасних технологій і методик у навчальній сфері, підвищити свою конкурентоспроможність, але й якнайшвидше стати повноправними членами світового освітнього простору.

Література. 1. *Згуровський М.* Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с. 2. *Кремень В.* Освіта в структурі цивілізаційних змін//Вища освіта України, №1. – 2011. – С.8 – 11. 3. *Дебич М. А.* Мобільність студентів і якість вищої освіти в європейському освітньому і науковому просторі / М. А. Дебич // Вища школа. – 2019. – № 1 (155). – С. 34–50. 4. *Яблонський В.* Вища освіта України на рубежі тисячоліть: монографія / В. Яблонський – Кам.-Подільський: Лібріс, 1998. – 228 с. 5. *Андрущенко В. П.* Основні характеристики європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 5–16. 6. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. №579. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF 7. Соціально-економічний портрет студентів: результати опитування. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cedos.org.ua/uk/articles/sotsialno-ekonomichnyi-portret-studentiv-rezultaty-opytuvannia

УДК 378: 371.132(4)(075)

Постригач Н. О.
м. Київ, Україна

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄС

Тисячі професій народжуються і вмирають. Але живуть і до цього часу найдавніші з них — хлібороба, будівельника, лікаря, вчителя. Та й серед цих

вічних професій учительська посідає особливе місце: вона — початок усіх професій. Змінюються умови й засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя — навчити людину бути Людиною [3, с. 10]. Проте, як зазначають учені, в сучасних умовах європейські вчителі вже не можуть перебувати в статусі «національних служителів», а мають формуватись як «європейський учительський корпус», який є ініціатором поступу суспільства до нового мислення. Таке розуміння ролі вчителя в будівництві інтегрованої Європи висуває професійну підготовку вчителів у число пріоритетів загальноєвропейської освітньої стратегії [4, с. 31 – 32]. Зокрема, наголошується, що якість вчителів залежить від якості їхньої педагогічної освіти, що відображено в документах європейської політики, опублікованих Європейською Комісією та Європейською Радою [5 – 7]. Примітно, що у всіх державах-членах ЄС педагогічна освіта забезпечується закладами вищої освіти, які функціонують у законодавчих рамках вищої освіти. Законодавство Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) засноване на системі планування та управління SCORECARD в його останніх регламентах, що вимагає забезпечення як внутрішнього, так і зовнішнього управління якістю [8, с. 28].

Забезпечення якості європейської освітньої політики в галузі розвитку вчителів вперше було офіційно вирішено у 2006 році, у важливому документі ЄС під назвою «Висновки Ради та Представників урядів держав-членів, що проводять Наради в рамках Ради щодо Удосконалення Якості Педагогічної Освіти», в якому сформульовані базові принципи управління якістю в педагогічній освіті (ЄС, 2006). Організаціям, відповідальним за розвиток вчителів до виходу на службу та у процесі підвищення кваліфікації, рекомендується забезпечувати якість за допомогою таких заходів, як надання допомоги в індукції вчителів-початківців у професію, забезпечення вчителям-початківцям доступу до наставництва та керівництва чи інших програм підтримки ранньої кар’єри, забезпечення можливостей для

подальшого навчання та розвитку навичок, координація усіх зазначених вище заходів та належне їх забезпечення ресурсами, забезпечення підтримання та покращення підвищення кваліфікації вчителів протягом їхньої професійної кар'єри, співпраця з іншими установами в цій галузі та підтримка програм мобільності (ЄС, 2006) [8, с. 23 – 38].

Однак сучасний підхід до якості навчання не повинен обмежуватися лише контролем якості на етапі випуску студентів, а має забезпечуватись на всіх етапах навчання. Такий підхід все більше практикується у системах навчання та підготовки на основі *компетентнісного підходу*. Забезпечення якості процесу навчання включає в себе *стандарт діяльності* – нормативні вимоги (еталонні критерії), на основі яких може здійснюватися оцінка діяльності провайдерів навчання та підготовки, особливо до якості, яка визначається як «майстерність» [2, с. 31 – 32]. *Педагогічна майстерність*, за Іваном Зязюном, – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі; найвищий вияв активності особистості вчителя в професійній діяльності, активності, що базується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання [1, с. 15].

Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в ЄПВО рекомендують, щоб забезпечення якості орієнтувалося на дві основні групи факторів: а) інтереси суспільства, студентів та роботодавців та б) автономію навчального закладу. *Зовнішнє оцінювання* повинно зосереджуватися на оцінці того, наскільки всебічною є система закладу, яке викладання пропонується, які послуги надаються студентам, який внутрішній менеджмент якості створено (Європейська Комісія, 2015). Оскільки *зовнішнє оцінювання* відбувається в умовах попередньо визначених інтервалів, *внутрішнє оцінювання* повинно здійснюватися самою установою постійно. Тільки заклади, які позитивно оцінені

органами з акредитації, можуть запропонувати програми розвитку вчителів. Спосіб побудови такої програми регулюється в Європі як міжнародними, так і національними нормами, що діють протягом останнього десятиліття, хоча повноцінні процедури оцінювання, розроблені для викладання мови та педагогічної освіти, були вперше впроваджені у 1980-х рр. XX ст. Швидкий їх розвиток припав на початок 1990-х рр. XX ст., особливо, коли були виявлені, проаналізовані та описані відмінності між науковими та оціночними дослідженнями для висвітлення пояснювальних та прогнозних функцій попередніх та орієнтації на прийняття рішень останніх [8, с. 28 – 29].

Отже, основними механізмами забезпечення якості педагогічної освіти в країнах ЄС є: контроль якості на всіх етапах навчання на засадах компетентнісного підходу; підтримка вчителів-початківців та програм мобільності; стандарт діяльності як основа педагогічної майстерності; оцінка діяльності провайдерів навчання та підготовки, базові принципи управління якістю в педагогічній освіті, стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в ЄПВО; система планування та управління SCORECARD; зовнішнє та внутрішнє оцінювання якості тощо.

Література. 1. *Гриньова М. В.* Педагогічна майстерність учителя як основа Педагогіки Добра І. А. Зязюна. Імідж сучасного педагога. 2018. № 6 (183). С. 14 – 18. 2. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія / [Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2014. 280 с. 3. Педагогічна майстерність. Теоретичний курс. Лабораторно-практичні заняття: підручн. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / за ред.. І. А. Зязюна: 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Вища щкола. 2004. 418 с. 4. *Пуховська Л. П.* Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : монографія. Київ: Вища школа. 1997. 179 с.

5. European Commission (2005). Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. URL: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf. 6. European Commission (2007). Improving the Quality of Teacher Education. URL: http://ec.europa.eu/education/com392_en.pdf 7. European Council (2007). Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 15 November 2007, on improving the quality of teacher education. Official Journal of the European Union. C300. Pp. 6 – 9. 8. *Komorowska H.* Quality Assurance in Teacher Education. Glottodidactica. Adam Mickiewicz University Press PoznaŃ. 2017. XLIV/1. Pp. 23 – 38. DOI: 10.14746/gl.2017.44.1.02

УДК 37:378.011

Султанова Л.
м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Освітньому процесу властиві певні закономірності, на основі яких можна визначити принципи його побудови та забезпечення. Закономірності освітнього процесу відносяться до методологічних основ і становлять собою об’єктивно існуючі, повторювані, стійкі, істотні зв’язки між умовами цього процесу і його результатом.

Володар Краєвський визначає закономірність як найбільш загальну форму втілення теоретичного знання, яка свідчить про наявність закону (Краевский, В., 2006, с. 13 – 14). Закономірний – означає такий, що здійснюється на основі закону. Показником закономірності будь-якого зв’язку є його причинно-наслідковий характер.

У дидактиці немає єдиного підходу до трактування і класифікації закономірностей процесу навчання. Віталій Анісімов, Ольга Грохольська,

та Микола Нікандров виділяють такі групи закономірностей процесу навчання:

1) структурні (детермінуюча роль цілей навчання по відношенню до змісту освіти; визначальна роль змісту освіти в процесі навчання; зв'язок між компонентами змісту освіти і способами їх засвоєння та ін.);

2) системні (взаємозв'язок навчання і соціальної системи; взаємозалежність процесу навчання і педагогічної свідомості суспільства і конкретних суб'єктів педагогічного процесу; взаємозалежність процесу навчання і мікросередовища та ін.);

3) змістовні (взаємозв'язок і взаємозалежність наукової, світоглядної і морально-ціннісної спрямованості змісту процесу навчання; взаємозв'язок нових знань і нових прийомів в процесі навчання і активного розумового пошуку вирішення завдань);

4) еволюційні (взаємозв'язок варіативних характеристик процесу навчання і рівня підготовки учнів; взаємозалежність якісних характеристик процесу навчання від його кількісних характеристик та ін.);

5) функціональні (взаємозалежність якісних характеристик процесу навчання і підготовки учнів до самостійного оволодіння соціальним досвідом; взаємозалежність процесу навчання і підготовки учнів до саморегуляції і оцінки своїх досягнень);

6) історичні (взаємозв'язок прояву всіх компонентів процесу навчання і особливостей епохи; взаємозалежність і в результаті – варіативність цілей навчання і змісту освіти від умов розвитку суспільства) (Анисимов, В., Грохольская, О., Никандров, Н., 2006).

Любов Сєдова та Ірина Штих виокремлюють зовнішню та внутрішню групи закономірностей (Седова, Л., Штых, И., 2006). Зовнішні закономірності характеризують залежність навчання від суспільних процесів і умов, а внутрішні – встановлюють зв'язок між компонентами процесу навчання (цілями, змістом, методами, засобами і формами); між

характером діяльності вчителя і діяльністю учнів; між ставленням учнів до процесу навчання і ефективністю результатів даного процесу. Зовнішні закономірності в узагальненому вигляді – це цілі, зміст і методи навчання, які завжди носять соціально обумовлений характер, що відображає вимоги суспільства до рівня освіти особистості.

Якості пріоритетны автори виокремлюють такы закономірності: навчання завжди пов'язане з вихованням; цілі, зміст, методи, форми і засоби навчання завжди пов'язані між собою; ефективність освітнього процесу опосередковується оптимальністю вибору методів, форм і засобів навчання; чим активніше особистість в процесі навчання, тим успішніше здійснюється цей процес; міцність освоєння теоретичного матеріалу пов'язана з рівнем його практичного закріплення в ході навчального процесу; ефективність результатів навчального процесу багато в чому визначається характером взаємодії вчителя і учнів.

Олег Гребенюк і Тетяна Гребенюк виокремнюють психологічні закономірності, серед яких: залежність розвитку розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) від змісту завдань і питань; залежність розвитку якостей мислення (гнучкість, критичність, самостійність, креативність) від характеру питань і завдань; залежність розвитку мотивації навчання від характеру змісту освіти; залежність розвитку емоційної сфери від включення в процес навчання спеціальних вправ (Гребенюк, О., Гребенюк, Т., 2003).

Окрім закономірностей процесу навчання або інакше – закономірностей педагогічного процесу, виокремлюють ще й педагогічні закономірності. Семен Гончаренко зазначає, що поняття «закономірності педагогічного процесу» і «педагогічні закономірності» – не синоніми: якщо перше прийняти за родове, то друге по відношенню до нього є видовим, підпорядкованим (Гончаренко, С., 2012, с. 66). Академік уточнює, що розмежування цих понять є умовним, оскільки визначити межу, яка

відокремлює педагогічні закономірності від закономірностей «непедагогічних», але які впливають на хід і результати педагогічного процесу – важко, а іноді й неможливо. До педагогічних закономірностей Семен Гончаренко відносить ті, які відображають причинно-наслідкові зв'язки між результатом педагогічного процесу (*вихідною величиною*) і способами його досягнення (*вхідною величиною*) (Гончаренко, С., 2012, с. 68).

Науковці по-різному розглядають педагогічні закономірності (Гончаренко, С., 2012, с. 64). А саме: як зв'язок між метою, завданнями навчання і способами одержання певних результатів; як зв'язок і взаємозв'язок між завданнями, змістом і методами педагогічного процесу і його результатом; як внутрішній взаємозв'язок, взаємну обумовленість явищ; як об'єктивно існуючу залежність цілей і завдань навчання від потреб суспільства.

Щодо кількісного вираження закономірностей зазначимо, що закономірність не завжди можна підтвердити кількісною оцінкою. Семен Гончаренко з цього приводу пише: «Звичайно, найвищим рівнем пізнання слід визнати кількісне визначення взаємозв'язку процесів і явищ, однак не завжди і не скрізь вона можлива і доцільна. Відсутність кількісних показників, наприклад, в законах філософії ні в якій мірі не знижує їхнього теоретичного і практичного значення. Навряд чи доцільно також шукати кількісні показники, що характеризують закономірність єдності навчання, виховання і розвитку в педагогічному процесі. Але навіть там, де виявлення кількісних показників закономірностей педагогічного процесу цілком доцільне, важко говорити про їхню однозначність» (Гончаренко, С., 2012, с. 70). Однак окремі закономірності, тією чи іншою мірою піддаються кількісній оцінці.

Література. 1. *Анисимов В., Грохольская О., Никандров Н.* (2006). Общие основы педагогики: учеб. для вузов. Москва: Просвещение. 2. *Гончаренко С.* (2012). Педагогічні закони, закономірності і принципи.

Сучасне тлумачння. Рівне: Волинські обереги. 3. *Гребенюк О., Гребенюк Т.* (2003). Теория обучения: учебник для студентов высших учебных заведений. Москва: Владос-Пресс. 4. *Краевский В.* (2006). Общие основы педагогики: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 3-е изд., стер. Москва: «Академия». 5. *Седова Л., Штых И.* (2006). Теория обучения: пособие для сдачи экзамена. Москва: Высшее образование.

УДК 374.7 (73+71)

Теренко О.
м. Суми, Україна

ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ США І КАНАДИ

Постановка проблеми. В умовах інтенсифікації глобалізаційних і інтеграційних процесів, переходу до суспільства знань посилюється роль освіти дорослих як важливого чинника суспільного прогресу, конкурентоспроможності держави, розвитку особистості. Це об'єктивно зумовлює необхідність професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими як умови ефективного функціонування системи освіти дорослих.

Метою дослідження є виявлення потенціалу освіти дорослих у полікультурному освітньому просторі США і Канади.

Виклад основного матеріалу. З'ясовано, що у американській педагогіці виокремлюють шість ролей фахівця-андрагога: керівник навчального процесу, радник та наставник, носій культури, посередник між навчальним закладом та громадою, представник своєї професії. М. Ноулз особливо наголошував на особливій ролі педагога для дорослих, що ґрунтується на гуманістичних філософських поглядах. Науковець зазначив, що педагог для дорослих виконує функції розробника та

менеджера навчального процесу, який займається побудовою відносин, визначенням потреб, залученням слухачів у процес планування, підбором навчальних матеріалів та підвищенням мотивації [3].

Встановлено, що у вітчизняній педагогічній науці андрагог в першу чергу є посередником між соціально важливою інформацією і дорослими людьми, що реалізовує культуру навчання в процесі своєї діяльності. В усіх інформаційно-освітніх сферах працюють не тільки спеціалісти-предметники, але й андрагоги-посередники. Особливістю андрагогів-посередників є розширення кількості параметрів інформаційно-освітньої взаємодії за рахунок зменшення кількості дорослих, що навчаються, тобто діяльність андрагога-посередника спрямована на забезпечення доступності інформації невеликим групам людей.

Виявлено сутність та завдання чотирьох ролей педагога для дорослих: фасилітатора, вчителя, модератора та тренера. Ключовим словом для визначення ролі фасилітатора є «відносини», адже завданням фасилітатора є керувати динамікою групи з метою сприяння не тільки навчанню, а й моральному самоперетворенню та самовдосконаленню кожного дорослого учня. Роль вчителя, що є експертом у сфері професійних інтересів дорослих, базується на ключовому слові «знання». Для модератора ключовим словом є «організація», що означає розкриття педагогом-провідником нових можливостей навчання, сприяння підвищенню мотивації дорослих. Ключовим словом для тренера є «навички», його діяльність спрямована на формування в учня навичок для самоактуалізації. Для виконання «ролей» важливим є особистісний та професійний розвиток педагогів для дорослих.

Класифікація провідних ролей педагога-андрагога за Л. Лук'яновою, також включає чотири ролі: фасилітатор, вчитель, тренер, але замість поняття «модератор» автор вживає поняття «гід», а ключовим словом для визначення ролі фасилітатора дослідниця вважає «ставлення», адже

організатор навчання допомагає кожному знайти своє місце і роль в мережі відносин. Науковець також підкреслює такі важливі характеристики ролей педагога для дорослих, як взаємопов'язаність, взаємодоповнюваність і взаємозалежність [1].

У результаті аналізу сутнісної характеристики діяльності фахівця-андрагога ми прийшли до висновку, що існує різне тлумачення ключових понять дослідження і пояснюємо цей феномен акцентуванням уваги на певному аспекті діяльності фахівців-андрагогів. Ми вважаємо поняття «педагог для дорослих» та «андрагог» синонімічними та визначаємо поняття «педагог для дорослих» як спеціаліста у сфері навчання дорослих у різних напрямах формальної, неформальної та інформальної освіти, що поєднує у своїй професійній діяльності функції, пов'язані з організацією, проведенням, оцінюванням та коригуванням програм навчання дорослих, створенням сприятливого середовища для навчання дорослих та організації самоспрямованого навчання дорослих.

Визначено мету професійної підготовки фахівців-андрагогів, що є невід'ємною складовою системи освіти дорослих та педагогічної освіти, як забезпечення розвитку професійно- й особистісно-значущих якостей майбутнього андрагога на основі оволодіння знаннями, уміннями та навичками, необхідними педагогу для дорослих для здійснення андрагогічної діяльності в різноманітному освітньому середовищі.

Висновки. Професійна діяльність фахівця-андрагога відрізняється багатофункціональністю і багатоаспектністю, інтегральним поєднанням інформаційних, організаційних, менеджерських, експертних, освітніх, соціальних та інших рольових позицій, що забезпечує врахування професійного і соціального досвіду тих, хто навчається, їх самоспрямованості та активності.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним вбачається дослідження потенціалу освіти дорослих у країнах Європейського Союзу.

Література. 1. *Лук'янова Л. Б.* Концепція освіти дорослих в Україні / Л. Лук'янов // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – Київ: ЕКМО, 2011. – Випуск 3. – С. 8 – 16. 2. *Огієнко О.* Андрагогічна модель навчання: американський контекст / О. Огієнко. – Київ: Центр учбової літератури, 2014. – 324 с. 3. *Knowles M.* The making of an adult educator: an autobiographical journey / M. Knowles. – San Francisco: Jossey Bass, 1989. – 400p.

УДК 378.51

Баніт О. В.
м. Київ, Україна

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ АНДРАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ РОБОТИ З ДОРОСЛИМИ

Андрагогічна компетентність педагогічного персоналу для роботи з дорослими вибудовується на низці структурних компонентів, серед яких ключовими є когнітивно-змістовий, ціннісно-мотиваційний, рефлексивно-оцінний та операційно-діяльнісний.

З огляду на те, що цільова аудиторія дорослих, з якими доводиться проводити навчання, може бути надто різноманітною за віком, професійною належністю, очікуваннями й мотивацією, когнітивно-змістовий компонент має охоплювати не лише андрагогічні, педагогічні й психологічні знання, але й необхідний мінімум загальнотрудових, правових, економічних, екологічних, ергономічних та ін. знань; володіння загальною орієнтовною основою будь-якої діяльності; володіння прийомами досягнення мети, контролю й оцінки результатів; володіння прийомами раціональної організації пізнавальної й творчої діяльності.

Ціннісно-мотиваційний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу для роботи з дорослими проявляється в соціальній відповідальності за результати й наслідки професійної діяльності; в

соціально-ціннісній мотивації праці та виборі засобів досягнення поставленої мети; комунікативній культурі й готовності до партнерської взаємодії; ставленні до освітньої діяльності (здатності отримувати задоволення від вдало проведеного заняття, від подолання труднощів, від можливості приносити користь іншим); потребі у творчій активності, прагненні до самовдосконалення, самореалізації в професії [1, с.78].

Реальне становлення моральних орієнтацій можливе тільки у процесі діяльності, що активізує сприйняття і образне мислення на рівні підсвідомості. Моральними аксіомами педагогічного персоналу для роботи з дорослими повинні стати повага до особистості того, хто навчається, визнання його права на помилки, розуміння його проблем, прийняття людини у всіх її проявах.

Рефлексивно-оцінний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу для роботи з дорослими проявляється через актуалізацію і спонукання внутрішньої активності, мотивів, потреб, цінностей, які у процесі професійної діяльності стають особистісно значимими. Рефлексія є механізмом саморозвитку особистості, а мотиви виступають як внутрішні регулювальники професійної поведінки. Забезпечення цього компонента базується на самокритичності, оволодінні навичками самоконтролю, вимогливості до себе, нетерпимості до проявів безвідповідальності, прагненні й умінні підтримувати сприятливий морально-психологічний клімат під час навчання. Основним результатом сформованого рефлексивно-оцінного компонента є уміння осмислювати свій досвід, аналізувати й адекватно оцінювати свою поведінку і дії, робити правильні висновки й удосконалювати професійну майстерність.

Операційно-діяльнісний компонент андрагогічної компетентності педагогічного персоналу для роботи з дорослими базується передусім на пізнавально-перетворювальній діяльності. Людина пізнає світ, «перетворюючи» його умовно в своїй уяві. У процесі пізнання нового вона завжди щось змінює відповідно до своїх потреб і цілей, тобто трансформує

його в інший стан. З іншого боку, перетворюючи предмет, вона глибше пізнає його. Повністю протиставляти ці види діяльності було б помилкою. Вони тісно взаємопов'язані за принципом перетину двох кілець і практично ніколи не виступають у чистому вигляді. Проте можна й необхідно зробити інший висновок: пізнавальна діяльність передбачає переважно сприймання, а перетворювальна зорієнтована на вплив індивіда на зовнішнє середовище. Процес сприймання простіший і стоїть на нижчому ступені розвитку, ніж логічне мислення або творча фантазія. Тому важливо не стільки сприймати інформацію, скільки осмислювати її, здійснювати «пере-відкриття».

Як зазначає І. А. Зязюн, «визначення особливості педагогічної діяльності дає підстави розглядати її як своєрідну мета-діяльність, тобто як таку, що надбудовується над діяльністю учня» [2]. Усе це вповні стосується і професійно-педагогічної діяльності в контексті освіти дорослих: керівництво навчальною діяльністю людини потребує розвитку здібностей відтворювати її внутрішній стан, уявлення про довколишній світ, розуміти причини, що утруднюють виконання конкретних завдань. Фахівець, працюючи з дорослими, не тільки визначає мету навчання, а й добирає засоби досягнення мети таким чином, щоб знання, передані учням, стали для них власними.

Викладене вище дає підстави підсумувати, що структурні компоненти андрагогічної компетентності педагогічного персоналу для роботи з дорослими базуються на проблемних, частково-пошукових, дискусійних, рефлексивних методах, які загалом забезпечують професійний розвиток.

Література. 1. *Василькова Т. А.* Основы андрагогіки : учебное пособие. Москва: КНОРУС, 2009. 256 с. 2. *Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф.* та ін. Педагогічна майстерність : підручник. Київ: Вища школа, 1997. 349 с.

УДК 37.013

Ликтей Л. М.

м. Івано-Франківськ, Україна

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

Осмислюючи та аналізуючи масштабні зміни, які відбуваються в освітньому середовищі, вважаємо за необхідне висловити власні міркування щодо роботи викладачів педагогічних коледжів. На наше переконання, з кожним днем неабиякої уваги набуває питання систематичного розвитку методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін, зокрема, застосування ними у своїй діяльності інноваційних підходів до теорії та практики при викладанні дисциплін гуманітарного спрямування. Сучасна система педагогічної освіти вимагає активного впровадження в освітній процес нових методів навчання студентів та спрямована на реалізацію педагогічних нововведень. Перед викладачами педагогічних коледжів, закладів фахової передвищої освіти постає нагальна потреба постійного методичного розвитку. Неабиякого значення набуває діяльність в умовах змін, вміння відшукувати й аналізувати нові джерела інформації, вміло поєднувати їх із традиційними методами роботи для забезпечення позитивних змін у навчанні студентів.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень розглядаємо методичну компетентність як складову професійного розвитку, звертаємо увагу на її важливість та готовність викладачів гуманітарних дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності, оскільки від рівня розвитку методичної компетентності залежить підготовка конкурентоспроможних фахівців початкової освіти**,** які готові до постійного професійного росту та самовдосконалення.

Шляхи розвитку методичної компетентності викладачів представлено в працях Н. Тарасенкової, Н. Глузман, Л. Коваль, Т. Руденко, А. Вітченко, цілого ряду вчених. Розвідки науковців переконують, що новочасні тенденції розвитку методичної компетентності викладача є пріоритетом педагогічної освіти. Від його вміння методично-грамотно викладати навчальний матеріал, підбирати навчально-методичне забезпечення дисциплін, укладати електронний контент навчальної дисципліни, від методичної компетентності та обізнаності, поінформованості залежить рівень знань студентів, який впливає на зміст фундаментальної підготовки.

Показниками розвитку методичної компетентності викладача вважаємо належне володіння змістом навчальних гуманітарних дисциплін, сучасними теоріями і технологіями навчання, що забезпечують успішність педагогічно-методичної діяльності та професійної спрямованості, оскільки професійна спрямованість є формою міжпредметного зв'язку, якому властивий спеціалізований взаємозв'язок гуманітарних і професійних знань. При цьому професійна спрямованість розглядається як система потреб, мотивів, нахилів [3, с. 282]. Є очевидним і той факт, що методична компетентність та прогресивна професійна спрямованість викладачів базується на інноваційних підходах їх розвитку. Слушною є думка І. Дичківської, котра стверджує, що інноваційна діяльність – це створення нового, що змінює звичний погляд на явища та суспільно-педагогічні відносини [2, с. 38 – 41]. У такому контексті про прогресивність або непрогресивність нового можна судити лише за результатами його освоєння, функціонування й отримання результатів діяльності [1, с. 62]. Ми поділяємо такі погляди та схиляємося до того, що розвиток методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін у педагогічних коледжах залежить від потенціалу самих викладачів, їхнього прагнення до саморозвитку та до самовдосконалення, прогнозування наслідків освітнього процесу.

Змінення методичного підходу до провадження освітнього процесу сприяє активному використанню власного методичного потенціалу викладача, відтак, зорієнтовує його на готовність до підвищення методичної компетентності, поглиблення впровадження інформаційних та інноваційних технологій в освітньо-педагогічну діяльність.

Література. 1. *Гуменюк С. В.* Структурні компоненти та основні завдання педагогічної інноватики. Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах, 2020, В. 68. С. 60 – 63. 2. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології: навчально-методичний посібник. Київ: Академвидав, 2004. С. 38-41. 3. *Шевченко О.* Педагогічні умови підготовки іноземних студентів-медиків у процесі вивчення української мови. Естетика і етика педагогічної дії. Зб. наук. Праць, 2019. В. 20. 200 с.

УДК 378

Каблаш В. В.
м. Харків, Україна

ВПЛИВ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДОГО ВИКЛАДАЧА НА ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Сьогодні у вищій освіті України відбуваються значні зміни, спрямовані на модернізацію та реформування підготовки майбутніх фахівців і молодих викладачів. У нашій країні, як і в усьому світі, піднімається питання про підготовку фахівців як лідерів у виробничій та освітній сферах. Вимогу на наявність розвинених лідерських якостей ставлять все більше роботодавців. Ми можемо бачити, як з’являється потреба у тренінгах, в освітніх програмах на тему лідерства як для школярів і студентів, так і для людей, які працюють в умовах компанії.

Майбутні фахівці можуть розвивати свої лідерські якості вже в закладі вищої освіти. Для цього існують різні способи: участь у конкурсах, виконання творчих завдань у командах тощо. Але, крім запропонованих варіантів, також існує особистість викладача, який може надихнути студента розвиватися як лідер. У нашій статті ми розглянемо лідерство на прикладі впливу особистості молодого викладача на розвиток лідерських якостей майбутніх психологів.

М. Сокольска і О. Оліфер вважають, що викладач не тільки передає певні знання студентам, а також сприяє залученню до культури, де необхідно використовувати навички спілкування між викладачем і студентом, щоб розвивати цю саму культуру [1, с.143] .

Ми вибрали в нашому дослідженні вплив особистості молодого викладача на розвиток лідерських якостей майбутніх психологів. Різниця у віці між молодим викладачем і студентами може бути не досить значущою, іноді це 3 – 4 роки. Майбутні фахівці сприймають молодого викладача більше як старшого наставника, вони швидше розуміють один одного. Тому викладачеві важливо заробити відразу ж авторитет серед студентів, щоб провести кордон в стосунках «студент-викладач», даючи зрозуміти, що невелика різниця у віці не дасть розвитку так званого «панібратства», а й з іншого боку, необхідно стати прикладом, щоб у майбутніх фахівців в області психології з’явилося бажання прислухатися, надихатися і прагнути розвивати себе. Молодий викладач повинен, в першу чергу, прагнути розвивати себе в професійній сфері, брати участь у конференціях, в тренінгах, майстер-класах, самостійно організовувати освітні програми, організовувати цікаві творчі заняття для студентів. А також проявляти себе як наставник для майбутніх психологів, вміти брати на себе відповідальність у вирішенні конфліктів, допомагати студентам розкривати свій творчий хист, вміння і навички. Особистість викладача відіграє величезну роль в становленні майбутнього фахівця як

професіонала-лідера. Тільки особистим прикладом можна мотивувати студента розвиватися в професії і особистісному плані.

Ми вважаємо, що викладач, а особливо молодим, має в першу чергу розвивати себе, свої лідерські якості, щоб позитивно впливати на молоде покоління. Особистим прикладом показувати ставлення до професії, до оточуючих людей, до колег.

Література. 1. *Сокольская М. В.* Личность преподавателя как модель профессионального становлення личности студента/ М. В. Сокольская, О. О.Олифер// Вестник Кемеровского государственного университета, 2014, №3 (59), Т.1, С. 143 – 147.

УДК 37.06

Пилинський Я.
м. Київ, Україна

ДЕМОКРАТИЧНА ОСВІТА ДОРОСЛИХ: ДОРАДЧІ НАРАДИ

Оскільки демократичний рух виявляє стійку тенденцію до зростання, то все більше активних громадян шукають практичних порад, як зробити його максимально ефективним, залучивши водночас якнайширші верстви населення, домогтися посилення його впливу на діяльність їхніх громад. Пропонуємо методологічні поради, що, на наш погляд, мають допомогти активним громадянам системно розробляти короткострокові і довгострокові стратегії участі якнайширших верств у громадській роботі, спрямованій на поліпшення повсякденного життя.

Ця рамкова програма складається з шести різних, але взаємопов'язаних модулів, які тематично об’єднані нами у три групи. Модулі першої групи загалом стосуються проблем навчання, формування і зміцнення демократичних поглядів, а також удосконалення демократичних навичок. Вони мають переважно освітню мету і зосереджені на створенні і

збагаченні соціального капіталу, який має допомогти розвитку модулів другої та третьої групи. Модулі другої групи переважно прив'язані до дій і спрямовані на поліпшення діяльності громад та удосконалення інституційних рішень, що ними приймаються. І, нарешті, мета модулів третьої групи – позитивне вирішення суспільних проблем, що можуть бути як більш або менш локальними, так і загально державними.

Програма навчання з модульного підходу до розвитку місцевого самоврядування, запропонована нами, грунтується на трьох основних положеннях. По-перше, ми вважаємо, що підвищення потенціалу громади для спільного вирішення проблем, що стоять перед нею, може одночасно розгдялатися не лише як початкова, але і як кінцева мета певної наради громадян.

Головна мета громадської діяльності загалом і дорадчих нарад, зокрема, – удосконалення процесу розв'язання проблем громадян і громадських спільнот, який, як відомо, передбачає наявність багатьох складників, яким притаманні свої ознаки і особливості. З-поміж ознак важливими є кількісні та якісні показники. Важливим є час, обраний для проведення заходу і, безумовно, вдале формулювання проблеми, яку слід обговорити у процесі дорадчої наради.

Є чимало громадських активістів, які зосереджуються на таких проблемах, як робота місцевого уряду, навчання громадян, громадянська освіта, ефективність громадських зібрань, нарад. Свого часу Джон Дьюї говорив про те, що демократія це «спосіб життя», який вимагає особливо добре розвинених навичок і умінь, пов'язаних із спілкуванням, незважаючи на відмінності. Дорадчі наради мають допомогти виробити у громадян навички і уміння вирішення проблем правовим шляхом, оскільки вони, безумовно, є практичною школою громадянської освіти, а їх учасники усвідомлюють, що без вдумливого обговорення проблеми неможливо прийняти виважене і дієве рішення.

Дорадчі наради є важливим інструментом, призначення якого – допомогти громадам досягти дієвої дорадчої демократії. З цієї точки зору, прийняття рішень і їх втілення не є бажаним кінцевим результатом демократичної практики. Інститут влади – це просто один з багатьох інструментів, які спільноти можуть використовувати для вирішення проблем, з якими вони стикаються. Звичайно, дорадчі наради – це також важливй інструмент, можливо, навіть найважливіший, проте лише один з багатьох. Отже, вони повинні мати подвійну спрямованість. У сучасній політичній культурі, щоб поліпшити і діяльність громад, і інституційне прийняття рішень необхідно більш ефективно залучати громадян до активної участі у дорадчих нарадах, щоб розвивати у них уміння бути прагматичнми, далекоглядними, демократичними, здатними до об'єднання. Бо лише об'єднавши свої зусилля, громадяни здатні побудувати справді демократичне відкрите суспільство.

УДК 374.7:331.36

Піддячий В. М.
м. Київ, Україна

АНАЛІЗ СУТНОСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Сучасні суспільні трансформації та реформування освіти спонукають до переосмислення професіоналізації педагогів. Розглядається це явище із різних ракурсів:

1. З позиції психології професіоналізація педагогів розглядається як розвиток їх мислення, пам'яті, уваги, уяви, почуттів, вольових якостей та досвіду;

2. З точки зору акмеології – як процес і результат системних перетворень, які включають розвиток культури, професійної компетентності, продуктивної Я-концепції, здібностей, особистісних

якостей, творчого потенціалу, мотивації досягнень тощо;

3. У соціально-економічному вимірі – як розвиток людського капіталу впродовж підготовки до трудової діяльності та включення в соціально-економічну сферу зайнятості, де вона має суперечливий характер, оскільки існує велика розбіжність між кількістю працівників з різних сфер діяльності та існуючою пропозицією на ринку праці;

4. З точки зору соціології – як процес здобуття соціального статусу через належність до певного соціуму впродовж професійної самореалізації, розвитку самосвідомості і культури;

5. З позиції педагогіки – як підготовка до професійної діяльності через набуття спеціальних знань, умінь, навичок та формування інших якостей [4; 5]. Цей процес забезпечують заклади вищої та післядипломної освіти, які безпосередньо готують фахівців і періодично підвищують рівень їхньої кваліфікації, що сприяє формуванню соціально важливих професійних якостей, світоглядних переконань та ставлень [3].

Спираючись на зазначені підходи, професіоналізацію педагогів розглядаємо як процес професійного становлення і розвитку до рівня ефективного, результативного, відповідального і надійного виконання складної діяльності у найрізноманітніших умовах. Вона передбачає багатоаспектну світоглядну підготовку, що включає усвідомлення широкого спектру соціальних потреб і зв’язків, які потрібно забезпечувати впродовж реалізації мети професійної діяльності на основі розуміння її змісту і специфіки. Професіоналізація педагогів передбачає зростання впродовж професійної кар’єри, а її результатом є досягнення професіоналізму.

Професіоналізм педагога розглядаємо як здатність знаходити найефективніші шляхи та способи виконання визначених завдань у межах професійної компетенції. Він передбачає: «оволодіння основами й глибинами … професії» [6, с. 332]; «глибоке та всебічне знання і володіння практичними навичками в … галузі суспільно корисної діяльності» [1, с. 302]. Отже,

професіоналізм педагога – це якість, набута в результаті професійного розвитку, що характеризується досконалим знанням змісту своєї роботи, її форм, методів та засобів, що спрямовані на реалізацію визначеної мети.

Взявши за методологічну основу дослідження концепцію педагогічної майстерності І. А. Зязюна, зазначимо, що у сучасних умовах для успішної професіоналізації педагогу важливо: здійснювати неперервне навчання; оновлювати свої знання, уміння та навички; розвивати професійно-особистісні якості; отримувати новий досвід; опановувати наукову методологію. У цьому контексті його професійний розвиток доцільно спрямовувати у таких напрямах:

1) світоглядна підготовка, що передбачає: а) розвиток загальнолюдських, національних та європейських цінностей; б) усвідомлення біоенергетичної і духовної сутності людини; в) розуміння важливості освіти впродовж життя; г) сприйняття ідеології сталого розвитку; д) гуманістичне ставлення до суб'єктів учіння тощо;

2) опанування сучасних методів наукового пізнання та формування здатності до метапредметного осмислення навчального матеріалу;

3) вдосконалення інформаційно-цифрової та іншомовної комунікативної компетентності;

4) формування готовності до творчої та ефективної організації учіння;

5) удосконалення рівня педагогічної майстерності, яка передбачає володіння спеціальними професійними якостями та універсалізмом [2, с. 88 – 89].

Отже, сутність професіоналізації педагогів виражається у неперервному розвитку до рівня майстерності, що виявляється через ефективне, результативне, відповідальне і надійне виконання професійної діяльності; усвідомлення широкого спектру соціальних потреб і зв'язків; здатність знаходити найефективніші шляхи та способи виконання завдань

у межах професійної компетенції; досконале знання змісту своєї роботи, її форм, методів та засобів.

Література. 1. Державне управління та державна служба : словник-довідник. Київ: КНЕУ, 2005. 2. *Зязюн І. А.* Педагогічна професія в контексті двох парадоксів. Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр.-пол. щорічник. 2012. Вип. XIV. С. 88–89. 3. *Піддячий В. М.* Естетичні засади професійного саморозвитку майбутнього педагога: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2016. 279 с. 4. *Піддячий М. І.* Освіта і наука України: соціально-професійний розвиток. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №13, Проблеми трудової та професійної підготовки. 2017. Вип. 8. С. 75–80. 5. *Піддячий М. І.* Соціально-професійний розвиток старшокласників: праця як основа життєдіяльності та поступу. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць. 2018. Вип. 10. С. 98–108. 6. *Пуцов В. І., Набока Л. Я.* Особливості навчання дорослої людини : навчальний посібник. Київ : ЦІППО АПН України, 2004. 60 с.

УДК 378.1

Резнік С. М.
м. Харків, Україна

ВИКЛАДАЦЬКЕ ЛІДЕРСТВО ТА УСПІШНІСТЬ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

Організація професійної підготовки магістрів освітніх, педагогічних наук має бути спрямована на досягнення їх успіху у майбутній професійній діяльності та, відповідно, на розвиток необхідних для цього якостей, умінь, готовності тощо. Метою роботи є визначення необхідності

у розвитку готовності до викладацького лідерства у магістрів освітніх, педагогічних наук для їх успішної майбутньої професійної діяльності.

Успішність навчальної роботи педагога вищої школи може визначатись академічною успішністю студентів, тобто рівнем засвоєних ними знань й умінь з дисципліни, суб'єктивною задоволеністю студентів заняттями, їх мотивацією та активністю, розвитком у них креативності, критичного мислення, комунікативних умінь, здатностей до самонавчання тощо.

Успішність наукової роботи – кількістю наукових статей, індексом цитування публікацій викладача, отриманням наукових ступенів та звань, участю у наукових проєктах, публікацією праць у найбільш рейтингових журналах, широким співробітництвом із вітчизняними та закордонними вченими, підготовкою молодих науковців тощо.

Успішність методичної роботи – інноваційними авторськими методичними розробками, їх впровадженням в освітній процес та розповсюдженням через відповідні публікації й обмін досвідом, співпрацю з іншими викладачами, методичне навчання молодих викладачів тощо.

Успішність організаційної роботи – якістю та кількістю проведених організаційних заходів, здатністю до організації роботи студентів та колег, успішністю виконання неформальних управлінських ролей та делегованих повноважень, усвідомленням своєї ролі як учасника розподіленого лідерства в освітньому колективі, а також здатністю до самоорганізації.

Всім цим досягненням за різними напрямами майбутньої професійної діяльності магістрів освітніх, педагогічних наук буде сприяти їх готовність до викладацького лідерства, про що свідчить узагальнення результатів наукових досліджень. Природа лідерства передбачає забезпечення ефективності діяльності групи. Як відзначають О. Г. Романовський, О. В. Квасник, В. В. Шаповалова, «лідер прагне до ефективної соціальної взаємодії для досягнення загальної мети, для об'єднання групи в команду» [1, с. 74].

Так, якщо розглянути один із найбільш важливих критеріїв успішності педагога – результати навчання студентів, то цій проблемі присвячено низка досліджень. У роботах О. Бота і С. Тулбуре, М. Дахар та ін, Дж. Тхійс та М. Веркуитен, Е. Ханаа та ін. було визначено найбільш сильний позитивний зв’язок демократичного (авторитетного) лідерського стиля викладача та навчальних успіхів студентів [2; 3; 4; 5].

Х. Зачер та Е. Йохнсон отримали результати, що сприйняття аспірантами трансформаційного лідерства своїх професорів-керівників позитивно пов’язані з оцінками креативності аспірантів цими професорами [6].

Ц.-Б. Янг та М.-К. Донг показали, що надихаюче мотивування та інтелектуальне стимулювання трансформаційного лідерства викладача має позитивний зв'язок із внутрішньою мотивацією студентів. В транзакційному лідерстві викладача позитивний зв'язок із внутрішньою мотивацією студентів мають залежні винагороди та активне управління по відхиленням. В той час як харизматичний вплив, пасивне управління по відхиленням та невтручання мають позитивний зв'язок із зовнішньою мотивацією студентів [7].

За результатами З. Йіанг та З.-Р. Йіа індивідуальний підхід, харизматичний вплив та інтелектуальне стимулювання трансформаційного лідерства викладачів позитивно прогнозують внутрішню мотивацію студентів [8].

Таким чином, розвиток готовності до викладацького лідерства у магістрів освітніх, педагогічних наук має важливе значення для їх успішної майбутньої професійної діяльності. Подальші дослідження можуть бути спрямування на визначення зв’язку викладацького лідерства та різноманітних критеріїв успішності наукової, методичної, організаційної роботи педагога.

Література. 1. *Романовский А. Г.* Трехвекторная структура понятия лидерство / А. Г. Романовский, О. В. Квасник, В. В. Шаполова // Инновации в науке, образовании и производстве Казахстана (17-18 ноября 2016г.): мат-лы междунар.науч.практ.конф. – Алматы: ЕТУ, 2016. – С. 73 – 77. 2. *Bota O. A.* The Relationship Between Leadership Styles and Pupils' School Results / Bota O.

A., Tulbure C. // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2017. – № 23. – P. 460 – 467. 3. *Dahar M. A.* Relationship between the Leadership Styles and Academic Achievement at the Secondary Stage in Punjab / Dahar M.A., Faize F. A., Niwaz A., Hussain M. A., Zaman A. // International Journal of Academic Research. – 2010. – № 2(6). – P. 459 – 462. 4. *Hanaa E. S.* Relation between Students' Perception of Teaching Styles and Students' Academic Engagement in South Valley and Assiut Universities / Hanaa E. S., Atyat M. H., Heba M. M. // Egyptian Journal of Health Care. – 2018. – № 9(1). – P. 187 – 204. 5. *Thijs J., Verkuyten M.* Students' Anticipated Situational Engagement: The Roles of Teacher Behavior, Personal Engagement, and Gender / Thijs J., Verkuyten M. // The Journal of Genetic Psychology. – 2009. – № 170(3). – P. 268 – 286. 6. *Zacher H.* Leadership and creativity in higher education / Zacher H, Johnson E. // Studies in Higher Education. – 2015. – № 40(7). – P. 1210 - 1225. 7. *Yang C.-B.* A study of the correlation between teachers' teaching styles and students' participation motivation in the physical education / Yang C.-B., Dong M.-K. // Journal of Baltic Science Education. – 2017. – № 16 (2). – P. 199 – 206. 8. *Jiang Z.* Effects of Physical Education Teachers' Leadership Styles and Classroom Climate on Learning Motivation for Basketball Course / Jiang Z., Jia Z.-R. // Eurasia Journal of Mathematics Science and Technology Education. – 2018. – № 14(4). – P. 1351 – 1357.

УДК 371.14

Становських З. Л.
м. Київ, Україна

НАУКОВА РЕФЛЕКСІЯ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ У УМОВАХ ЕПІДЕМІЧНОЇ ТА ПОСТЕПІДЕМІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Надзвичайна ситуація, що склалась у світі через пандемію COVID-19, стала кризовою для різних структур і галузей суспільства. Вона ще раз засвідчила швидкий динамізм і непередбачуваність змін у природі та

людських стосунках з нею. Через профілактичні заходи та режим карантину, відносно тривале обмеження населення в пересуванні та звичних формах трудової зайнятості, криза знайшла своє відображення в професійній сфері. Що стосується шкільного навчання та навчального процесу в освітніх закладах більш високих рівнів акредитації, їм було поставлене завдання швидкого переходу на дистанційні форми роботи. Це створило певні труднощі для педагогічних працівників, батьків, що мали забезпечити умови для навчання дітей в домашніх умовах, керівників та організаторів освітніх закладів, які несуть відповідальність за результати освітнього процесу в цілому.

Наукова рефлексія першого практичного досвіду масового дистанційного навчання у поточному навчальному році дає можливість усвідомити та узагальнити труднощі, з якими зустрілись вчителі та визначити перспективні напрямки підвищення рівня фахової компетентності педагогів, з метою конструктивного подолання цих труднощів.

По-перше, нагальним завданням для педагогів стало вміння користуватись сучасними ІТ-технологіями, програмами дистанційної взаємодії. Завдання навчання дорослих фахівців навичкам роботи з програмами он-лайн є актуальним і наскрізним для сучасного періоду. ІТ-грамотність має стати обов’язковим компонентом професійної підготовки сучасного вчителя. За цієї умови поява різних кризових ситуацій, аналогічних нинішній пандемії чи іншого подібного характеру, не спричинить такого професійного стресу при переході на дистанційну форму роботи з учнями, студентами. До того ж, стало очевидним, що майбутнє освіти скоріше виглядає як поєднання очних та дистанційних форм освітньої роботи.

По-друге, не менш актуально виглядає завдання науково-методичної розробки разом з успішними вчителями-практиками психолого-педагогічних основ, форм та засобів власне дистанційної освітньої комунікації. Батьки та діти стали скаржитись на те, що дистанційні уроки часто нудні, дітям важко підтримувати до них інтерес протягом всього навчального часу, відчувається брак емоційного контакту, взаємодії. Безумовно, дистанційна освіта має свою

специфіку, свої можливості і обмеження. Важливо навчати педагогів максимально, з урахуванням вікових особливостей учнів та ІТ-технологій використовувати ресурси дистанційної освіти. Однак не менш важливо визначити та навчити педагога компенсувати новими психотехнологічними засобами брак близького емоційного контакту з дитиною. І приклади таких вдалих спроб педагогів-новаторів вже є представлені у соціальних мережах для ознайомлення.

По-третє, за умов дистанційного навчання, як ніколи раніше, стала очевидною роль батьків в організації умов навчання і фізичного та психічного розвантаження, підтримці у дітей мотивації до пізнання, до співпраці і комунікації між собою, цілеспрямованому використанню інтернет-ресурсів та соціальних мереж тощо. В контексті цього постає подвійне завдання: з одного боку, вчитель має бути компетентним у питаннях, як допомогти батькам у вирішенні цих задач, вміти підтримувати з різними батьками емоційно позитивний контакт; з іншого боку – батьки потребують додаткової освіти, розвитку власної батьківської компетентності з боку практичних психологів. Шкільний психолог, в свою чергу має можливість визначити з педагогами підходящі форми зворотного зв’язку, що є дуже цінним за умов дистанційної освіти для своєчасної корекції змісту та форм навчання і спілкування, а також профілактики стресу та деструктивних станів в учасників освітньої взаємодії.

Наостанок, спеціальної розробки потребують нові форми поточної педагогічної комунікації та керівництва в умовах дистанційної роботи. Особливий акцент вважаємо за потрібне зробити на тому, щоб педагог міг отримувати в них значну емоційну підтримку та своєчасне інформаційне і методичне психолого-педагогічне забезпечення/навчання замість акценту на контрольних та оцінюючих змістових такої групової взаємодії.

ЗМІСТ

Пленарне засідання

Бабаєв В. М. Добро як духовна цінність у філософсько-педагогічній концепції І. А. Зязюна …… 3
Биков В. Ю. Хмарні інструменти підтримки взаємодії віртуальних учасників наукової діяльності: Scientific Activity Continuity (SAC) ….. 7
Васянович Г. П. Гармонія і дисгармонія у контексті педагогічної майстерності …… 11
Гуревич Р. С., Лазаренко Н. І. Цифрові технології навчання – відповідь на виклики інноваційного розвитку суспільства …… 13
Игумнова О. Эффективная корпоративная стратегия – фактор успеха современного предприятия ……..... 19
Кузьмінський А. І. Проблема зростання фактів жорстокості серед учнівської молоді і запобігання цьому негативному явищу …….. 22
Лавріненко О. А. Свобідність особистості вчителя в науковому дискурсі І. А. Зязюна …….. 26
Лук'янова Л. Б. Наукова школа академіка Івана Зязюна – життєві смисли, історія продовження ……. 31
Nicolae Ilias, Sorin Mihai Radu, Ioana Tiberia Ilias, Cristian Ovidiu Fratil Concerns for increasing the quality in the Romanian higher education ……... 34
Ничкало Н. Г. Наукова спадщина академіка Івана Зязюна: педевтологічний контекст …….. 42
Нестуля О. О. І. А. Зязюн як лідер: сила власного прикладу …… 51
Нестуля С. І. Особливості тренінгу як технології формування лідерської компетентності майбутніх менеджерів …….. 55
Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Аксіологічні вектори педагогічної культури …… 60
Рейлян В., Илиаш Н., Фетинюк В. Дистанционное обучение и онлайн обучение в экстремальных условиях …… 66
Романовський О. Г., Жушма Т. В. Лідерські якості майбутніх психологів та викладачів закладів вищої освіти в сучасному світі ….. 82
Семенова А. В. Педагогічна майстерність Івана Зязюна – запорука єдності мети дистанційного навчання і якості освіти ……. 85
Філіпчук Г. Г. Культурність освіти: безпека людини і суспільства …. 94
Хомич Л. О. Культурологічні основи формування професійної культури вчителя …… 101

Секція 1

Богаєнко Д. О. Особливості поведінки аутичних дітей в процесі роботи з психологом ……... 105
Гордієнко В. П. Реалізація ідей педагогіки добра Івана Зязюна у закладах фахової передвищої освіти ……. 109
Грищенко Ю. В. Ціннісні пріоритети наукової спадщини І. А. Зязюна …….. 112
Ігнатович О. М. Мета, завдання та функції професійної діяльності кар'єрного радника нової української школи …….. 114
Книш А. Є., Троценко Т. С. Шляхи підвищення рівня самоприйняття у студентів як основи адекватної самооцінки ……... 117
Штученко І. Є., Мухіна К. А. Взаємозв'язок типу сімейного виховання з мотивацією навчання підлітка ……. 120
Помиткін Е. О. Ідеї «олюднення освіти» академіка І. А. Зязюна та професійна самореалізація вчителя новоъ української школи ……... 123
Черемський М. П. Майстер педагогічної дії …….. 125

Секція 2

Богачков Ю. М., Ухань П. С., Батценко К. Управлінська освіта – практика свободи …… 130
Богдан Ж. Б., Козлова А. С. Психологічні умови забезпечення професійного та психологічного здоров'я працівника в організації …. 133
Буров О. Ю., Рибалка В. В., Вінник Н. Д. Загальна структура інтелекту та особистості: погляд крізь призму лідерства …….. 137
Горбач І. О. Харизматичне лідерство майбутніх фахівців правоохоронної діяльності пенітенціарної системи України. 151
Грень Л. М., Терещенко К. Р. Емпатія як інструмент ефективного лідера-управлінця ……... 154
Гриб'юк О. О. Model clever: multifaceted analysis of the development of the education system and the possibilities of its adaptation to the conditions of Ukraine, with particular emphasis on the effective management of the quality of education …….. 157
Грень Л. М., Осьмініна К. С. Розвиток естетичного виховання у майбутніх керівників …….. 168
Гура Т. В. Основні складові концепції психологічних засад становлення лідерського потенціалу студентів технічних спеціальностей …… 172
Гура Т. В., Гуренко Ю. І. Лідерство у військовому колективі …… 176
Демідова Ю. Є., Горобець М. М., Несен А. А. Формування відповідальності у майбутніх лідерів-управлінців в контексті екологічної освіти ……... 179
Демідова Ю. Є., Оконешнікова М. М. Формування відповідального майбутнього психолога-лідера в контексті екологічної освіти …… 182

Конякіна Ю. О. Формування позитивного само ставлення ……. 185
Костиря І. В., Корженко А. С. Роль оптимізму і песимізму у формування майбутнього психолога- лідера ……... 188
Костиря І. В., Юдіна А. Г. Формування емоційного інтелекту як необхідна складова професійної підготовки конкурентноспроможного фахівця ……..... 192
Кравчина О. Є. Розвиток підприємницької компетентності вчителя в умовах комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища: досвід європейських країн ……. 194
Малицька І. Д. Розвиток цифрової компетентності – пріоритет систем освіти європейських країн ……. 200
Мовчан Я. О., Тимченко Д. А. Важливість підготовки психологів у напрямі роботи з підлітковою агресією …… 204
Мовчан Я. О., Федорова І. В. Роль університету в розвитку лідерського потенціалу у студентів …….. 208
Панфілов Ю. І., Жукова О. А., Комишан А. І. Професійна компетентність як складова педагогічної майстерності ……..... 211
Попова Г. В., Джеренова В. Р. Формування відповідальності у майбутніх психологів-лідерів на основі екологічних проблем ……. 217
Сухіх А. С. Формування здоров'язбережувального складника ІК-компетентності вчителів …… 221
Фалько К. О., Ачкасова О. В. Формирование социальной компетентности у будущих специалистов-лидеров …… 224
Фалько К. О., Куравкіна А. К. Взаємозв'язок емоцій особистості з якістю її життя ……. 228
Фалько К. О., Круглова Ю. О. Формирование у студенческих лидеров навыков решения конфликтов …… 231
Чебакова Ю. Г., Захарова О. М. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій у студентів ……... 235
Чебакова Ю. Г., Пасмор В. В. Формування моральної та естетичної культури у майбутніх фахівців у вищій школі …….. 238
Черкашин А. И., Берк К. Ф. Формирование навыков психологической подготовки населения к чрезвычайным ситуациям у будущих психологов-лидеров ……... 241
Черкашин А. І., Лейбенко А. С. Формування організаційно-управлінських якостей лідерів – керівників як один з пріоритетних напрямів підготовки фахівців …… 244

Секція 3

Борейко Н. Ю., Євтушенко С. Д. Сучасні методи психологічної реабілітації студентів-спортсменів …….. 248
Гриценчук О. О. Використання засобів інформаційно-освітнього 252

середовища для розвитку громадянської компетентності вчителя: досвід Нідерландів ……..
Гура Т. В., Кругляк О. С. Методи активізації пізнавальної діяльності як засоби формування готовності студентів до самоорганізації в процесі самостійної роботи при вивченні економічних дисциплін …….. 255
Дем'яненко В. М. Особливості підготовки педагога до використання адаптивних відкритих освітніх систем ……. 259
Дружиніна О. Роль ситуативного навчання у системі підвищення кваліфікації медичних працівників як фактор розвитку їхніх лідерських якостей …….. 262
Іванюк І. В. Навчальні стратегії інформаційно-цифрового навчального середовища: зарубіжний досвід …….. 264
Ігнатюк О. А., Дубініна О. М. Моделювання професійно значущих лідерських якостей майбутніх викладачів вищої школи в умовах освітніх трансформацій …….. 269
Кадемія М. Ю., Опушко Н. Р. Steam-освіта як інноваційна технологія навчання у сучасних освітніх закладах ……. 274
Квасник О. В., Шаполова В. В., Борова А. Д. Самовизначення особистості як показник ефективності вибору професійної спрямованості в сучасних умовах життєдіяльності фахівця …….. 278
Кривуля П. П., Кривуля Ю. П. Актуалізація та гіпотеза досліджень впливу дифузії інновацій на вивчення мовних актів у соціальній системі освіти …….. 282
Ланских М. В. Личность преподавателя в условиях цифровизации обучения ……... 286
Литвинова С. Г. Хмароорієнтовані сервіси, як складники віртуального наукового офісу ……... 290
Михайличенко В. Є. Роль педагогічних технологій у підвищенні якості навчання майбутніх фахівців ……. 293
Носенко Ю. Г. Цифровізація інклюзивної освіти на засадах філософії добротворення …… 297
Овчарук О. В. Визначення потреб вчителів у використанні цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину, спричиненого пандемією COVID-19 ……. 300
Романовська О. О., Зборовська Т. В. Використання ігрових технологій в підготовці майбутніх фахівців з якості у закладах вищої освіти …… 305
Сороко Н. В. Використання освітніх платформ для підтримки і розвитку STEAM орієнтованого освітнього середовища школи …….. 309
Шаполова В. В., Мартинова О. Д. Мультимедіа і метод візуалізації як підвищення ефективності оволодіння навчальним матеріалом …… 317
Шишкіна М. П. Використання хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти …….. 320

Секція 4

Годлевська К. В. Процес формування дослідницьких умінь майбутніх вчителів в Угорщині……. 326
Коваленко О. Г. Комунікативні компетентності геронтолога……... 329
Марусинець М. М. Моделі освіти дорослих в Австрії……. 331
Павлик Н. В. Педагогічна творчість і майстерність як індикатори психологічної готовності сучасного вчителя до професійної діяльності…….. 334
Підгорний К. Ю. Педагогічні цінності як ядро професійної діяльності та педагогічної культури викладача ЗВО…….. 338
Соломаха С. Комунікативні технології в контексті сучасної освітньої парадигми…… 343
Ткачук О. С. Генеза терміна «музичне краєзнавство» у науково-педагогічній літературі**……..** 345
Тринус О. Розвиток педагогічної майстерності вчителя: історичний аспект…… 348
Troshyna S. V. "Professional-pedagogical culture of the teacher" in the domestic scientific and pedagogical opinion……. 350
Шевенко А. М. Виявлення та активізація особистісно-професійних ресурсів вчителя……... 355

Секція 5

Беспарточна О. І. Кірюхіна М. В. Застосування інноваційних технологій в професійній підготовці майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі**……..** 362
Бойчук О. Ю., Бойчук В. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг…… 367
Іванова С. М. Соціальна мережа Facebook як засіб комунікації наукової спільноти**……...** 371
Кільченко А. В. Застосування соціальних мереж ResearchGate та academia.edu для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників…….. 376
Кобець В. М. Готовність майбутніх менеджерів до професійної діяльності: сутність та структура……... 380
Мар'єнко М. В. Компоненти методичної системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї……... 385
Новицька Т. Л., Новицький С. В. Взаємодія електронних науково-освітніх систем відкритого доступу для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників…….. 387

Пінчук О. П., Соколюк О. М. Гуманістичний аспект цифрової дидактики…… 392
Poyasok T. B. Bespartochna O. I. Methodology of scientific research as a component of professional training of future masters…… 400
Романовська О. О., Азаренко Ю. М. Визначення сутності поняття «науково-дослідницька компетентність майбутніх магістрів-біотехнологів»…… 404
Слободяник О. В. Комп'ютерні моделі як засіб формування компетентностей в природничих науках і технологіях (на прикладі фізики)…….. 408
Соколова Т. В. Формування науково-пізнавальної компетентності майбутніх інженерів при вивченні природничих наук…… 411
Сотська, М. В. Підготовка вчителя як один із пріоритетних напрямів державної освітньої політики сінгапуру…… 413
Чебакова Ю. Г., Голякова Є. О. Роль комунікації та комунікативних умінь у процесі формування харизматичного лідера.. 416
Шиненко М. А., Лабжинський Ю. А. Переваги використання системи Google Scholar у науково-педагогічній діяльності……. 418
Яськова Н. В. Вплив електронних соціальних мереж на формування інформаційно-дослідної компетентності наукових та науково-педагогічних працівників…… 423

Секція 6

Андрієвська М. О. Формування готовності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до застосування музейної педагогіки у професійній діяльності…… 427
Аніщенко О.В. Професіоналізація педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих як наукова проблема……. 430
Вовк М. П. Пріоритети рідномовної освіти в Україні…… 434
Живкова К. С. Поняття гуманізації навчально-виховного процесу…. 438
Квасник О. В. Використання вікторини для вдосконалення взаємодії між суб'єктами навчання під час вивчення психологічних аспектів комунікації в професійній діяльності…… 441
Квасник О. В., Голодна А. С. Моральна складова культури педагога вищої школи …… 445
Лошакова І. В. Умови формування життєвих цінностей у студентів в освітньому просторі…….. 447
Самко А. М. Гуманізація освіти у поглядах видатних педагогів С.У. Гончаренка та І.А. Зязюна…….…… 451
Середа Н. В,. Банделет К. О Шляхи розвитку культури спілкування майбутніх педагогів під час дистанційного навчання…….. 454

Секція 7

Авшенюк Н. М. Пріоритетні напрями забезпечення якості підготовки докторів філософії в країнах Європи……. 457
Воробйова Є. В., Ляляєва О. О. Розвиток сучасного міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти як метод досягнення конкурентоспроможності освітньої системи України……..... 460
Калюжна Т. Г. Інноваційна спрямованість розвитку професійно-педагогічної культури викладача закладу вищої освіти……. 463
Котун К. Особливості неперервного консультування та наставництва у Фінляндії…… 466
Котирло Т. В. Професійна діяльність викладача закладу вищої педагогічної освіти: андрагогічний аспект…… 469
Огієнко О. І. Реформування вищої освіти як виклик сьогодення: досвід розвинених країнах світу…… 472
Перевалова Л. В., Гаєвая О. В., Гаряєва Г. М. Міжнародна академічна мобільність студентів: проблеми та перспективи…… 476
Постригач Н. О. Механізми забезпечення якості педагогічної освіти в країнах ЄС…….. 480
Султанова Л. Визначення закономірностей в освітньому процесі….. 484
Теренко О. Потенціал освіти дорослих у полікультурному освітньому просторі США і Канади…….. 488

Секція 8

Баніт О. В. Структурні компоненти андрагогічної компетентності педагогічного персоналу для роботи з дорослими…… 491
Ликтей Л. М. Розвиток методичної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін у педагогічних коледжах……... 494
Каблаш В. В. Вплив особистості молодого викладача на формування лідерських якостей майбутніх психологів…… 496
Пилинський Я. Демократична освіта дорослих: дорадчі наради……. 498
Піддячий В. М. Аналіз сутності професіоналізації педагогів…… 500
Резнік С. М. Викладацьке лідерство та успішність майбутньої професійної діяльності магістрів освітніх, педагогічних наук……... 503
Становських З. Л. Наукова рефлексія напрямків розвитку фахової компетентності педагогів у умовах епідемічної та постепідемічної ситуації в Україні……..... 506

Наукове видання

НАУКОВА ШКОЛА АКАДЕМІКА ІВАНА ЗЯЗЮНА У ПРАЦЯХ ЙОГО СОРАТНИКІВ ТА УЧНІВ

МАТЕРІАЛИ
VI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

28 – 29 травня 2020 року

Головний редактор *проф. Романовський О. Г.*

Відповідальний за випуск *доц. Шаполова В. В.*